

בית מדרש גבוה
לכהנים

ללימוד הלכות עבודת ביהמ"ק שיבנה בב"א

מראי מקומות

על החיבור

חומר בקודש

הקדמתו של התפא"י לקדשים

בהוצאת

בית מדרש גבוה לכהנים - ביתר

'עץ חיים היא למחזיקים בה'

בהיות ובית מדרשנו 'בית מדרש גבוה לכהנים' אינו מתוקצב ע"י שום גורם כל שהוא, וכל החזקתו ממומן מתרומות הציבור, אשר נדבם רוחם להיות מכינים את הכהנים לעבודה, ע"כ נפנה לכל אותם המכירים בערך לימוד תורת הקרבנות אשר בכוחה להגן ולהטיב, לבוא לעזרת ה' בגיבורים וליטול חלק בהעמדת מקום חשוב ונשגב זה, ולסייע למען בית ה' אלוקנו.

לשותפות קבע ולתרומות 0504166339

**ניתן לתרום דרך מכשירי נדרים וקהילות בקטגוריית תורת הקרבנות
עבור בית מדרש גבוה לכהנים ביתר**

הזכויות בספר זה אינם שמורות

וניתן להשתמש בו למטרת זיכוי הרבים

יוצא לאור ע"י 'בית מדרש גבוה לכהנים- ביתר'

בביהמ"ד אהל יששכר רח' המגיד ממעזריטש 144 ביתר

לפרטים הערות והארות 0504166339

מכתב ברכה מהגאון רבי חיים אקרמן שליט"א ראש הישיבה הגדולה ביתר עילית,
ומהגאון רבי מאיר שמחה אויערבאך שליט"א רב שכונת הדקל וחבר הכד"ץ

ביהמ"ד
"חניכי הישיבות"
בית משה

בראשות מורינו הגאון הרב חיים אקרמן שליט"א

בס"פ. ארצות שבת שלום, תש"ח.

בוא ונמציך טובה ואי שאלוה אמרתי פתח יקרה בציור צדק לני ברחמי לבן דברי
טוב, ואין טוב אלא תורה. ביסודו והתקיווה כולו אליהם סדר הצדקה גדול מקדשו
של אומיו - עם קדושו ולב אלהותו - כבנים הצדקים גדולה הארץ אלהות.

בן ציונו - הגאון ר' בן היה אלך צמח שליט"א - הוא האל הקביל צדק אלוהים
ואתצטק בקדושתו ולשם פניו שפתחו בהתבטחות ים הלבנה המקדש דברי יום ביחוד
בהיותו זה הכבוד של הכבוד הגדול אמרו החסידים חיים לאותו הצדק האומות הקדושים צדק

ישל כן אנוני לך אולם האלקים והמחייבים בזכות אבותי צדק, אלוהים און האומות
בהצטק מספרת לו, ולסודו ולתפארתו כולו החבורה להוציא ממלכות אל אלוהים
ואתהבוא לביתו תורה וצדקה לעיונו.

וכי אלך עבדי לבן אלוהי יקרה אמי נחמן התורה בהבטח שמים אצל יצחק
אלוה תורה בזמן אפסיון ושם מספרת ציונו בסדר הצדקה כפי אלף הכינוי אצמם
בני אומיו הכבדים האומות הגדול.

החולם ביקר אמוני תורה באברהם

חיים אקרמן

ועליון אולי צדקתו (על כחש ביחוד
הוא כן חיים שליט"א. אלוהים דבר) חתום
על יצחק. הצדק והאומות הלבנה
ועל האומות אפסיון אפסיון אפסיון
בכבודו לך און צדקה

תוכן העניינים

ב	פתיחה לחומר בקודש
ד	פרק א
מא	פרק ב
עו	פרק ג
עח	פרק ד
צו	פרק ה
קד	פרק ו
קיח	פרק ז

פתיחה לחומר בקודש

רבינו מאור עינינו, התייר הגדול מרנא ורבנא הרמב"ם ז"ל, כתב בראש סדר קדשים, דבאשר שדיני הקרבנות יש להם הסתעפות הרבה, ובעונינו שרבו חדלו פרזון בישראל, ובאורך חורבן בית קדשינו ותפארתינו, כבר נשכחנו כמת מלב זה עידן עדנים מעסק עבודת הקודש, עד שאפילו הלומדים המתלוננים בצללי תה"ק אינן בקיאים יפה בענינים אלה אפילו בדבר המפורש בתורה במקראות רבות. לכן קם הוא ז"ל גבור נאזר בגבורה, כלביא יקום וכארי יתנשא, ובידו נאדרי בכח, עמד לימין אביוני אדם, ויקם משה ויושיען, ויגל את האבן, וישק את הצאן העטופים ברעב ובצמא, חלץ לשדו הגדולה זבת חלב ודבש להניק גורותיו, ויעש גם הוא מטעמים כאשר אהב בהקדמתו היקרה לסדר קדשים, שם שם לו חוק ומשפט למסור לידינו החלשות מפתחות הזהב לאוצר בית ה':

אולם עדיין דבק לשון יונק אל חיכו, דלפי קוצר דעת המשיג לא מצא כדי גאולתו עדיין, כי לא פירש לנו רבינו בהקדמתו הנ"ל רק ענייני מיני הקרבנות בעצמן, ולא שאר העניינים השייכים לזה עוד. ואם כי טעמו ונימוקו עמו לבאר רק אלו, הואיל ובמינן גבוהין מכולן, והן הן הדברים המסתעפים באמת ביותר, ולכן צריך ואין לו תקנה לשברירי ברירי ראי, אם לא יראוהו תחלה כמלא מחט סדקית מהאור, כדי להרגיל עינו אחת לאחת במחזה אור, טרם הכנסו לפני ולפנים בחדרי מאורות הגדולים אשר יציצו ויבריקו וישליכו קרנותיהם סביב כשרשרות אחוזים משולבים יחד שבעתיים מאור החמה:

וגם בדברי הקרבנות בעצמן, קצר רבינו בכמה ענינים, בסמיכתו כי משה ידבר ואלהים יעננו בקול אל דור דעה, כאשר היה הצדיק בדורותיו ענקי נפש, ככל דורות הקודמין, הראשונים כמלאכי אלהים עולים מעצמן בדרך חיים, וסגי להון בדמחוי להון במחוג, להבין דבר מתוך דבר, וכשהזכירום דבר א' מאותו עניין, מעצמן נזכרים כל השאר עניינים השייכים לזה:

אבל אנחנו הננסים העומדים על שפת הים הגדול הזה, והים הולך וסוער, והלבבות מתמעטים והולכים יום יום, והחושים מתהוממים ומתעוממים כל עת יותר ויותר. ולכן אנחנו רק כנמלים בכרמים דומין לאנשים, כי נשארנו כעטלפים ערומים לא ראו אור ואל יראו בעפעפי שחר, והננו בעווננו

כאפרוחים מוטלים בבקעה בלי גדר, על קן רטושה נטושה. כן היינו בעינינו כחגבים בלי משען ומשענה בין עפאי כרם חמד אשר נטע לנו רבינו וילך. או כנופל הנמצא ברגלו אחד תוך הקן, ורגלו אחד מחוץ לקן, מבלי כח לדדות יותר הרחק, כי אפס עצור ועזוב:

ואשא עיני והנה באר בשדה ובו מים חיים. ויקרא שמו רחובות, כי שם הרחיב ה' לנו, ובחמלת ה' עלינו מוליך לימין משה זרוע תפארתו, השאיר גם אחריו ברכה חיבורו הגדול. שם נטלנו ונשאנו רבינו בזרועו עוזו כאשר ישא האומן את היונק, ושם העיר ה' את לבבו הגדול לפרוש כנפיו העצומים והאדירים על מערומי אפרוחיו, כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף, ושם ממש לא הניח דבר קטן או גדול אשר לא ביארו ורקדו יפה יפה, בשלש עשרה נפה. ומהבאר ההוא ישקו כל העדרים עטופים והקשורים. שם נמצא התינוק בצד העיסה, ושם בין הרי בשמים לקטתי מור ואהליות וקנמון כל ראשי בשמים. ובידי יד כהה לקטתי אמריו כי נעמו אחת הנה ואחת הנה, אסדרם כפי הנאות לנו, ואטע עיקרים הללו על תלמי רווה נחת בקרן בן שמן הקדמתינו זו. והקב"ה ברוב רחמיו האיר עיני הכהויים בכמה דברים שקיצר בם רבינו גם שם:

ועתה אם גם נפשינו יבישה, אנחנו נחלץ חושים בעזרת ה' בגבורים, כי בלתי אל המן עינינו אשר שת בטוחות חכמה רבינו הגדול, בצנצנת אשר שם לפני העדות למשמרת בק"ק בחיבורו הגדול. כי שם הראנו האביר שבאבירים עוצם ידו החזקה לכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל חזק חזק ונתחזק:

וראו קראתי בשם הקדמה זאת חומר בקודש לבעבור כי בו יבואר בעהש"י כל חמירא בסדר קדשים. אמנם בפרטות לכבוד אדמ"ו רבינו גדליהו זצוק"ל דחושבנא דדין כדדין. ובן יכבד אב ועבד אדוניו, כי מלשדו הנקני, ומבארו שאבתי המעט אשר חנני ה' בתה"ק, ומידו הגדולה זכני ה' לכל אשר לי בעה"ז ובעה"ב. ואקריב בזה תודתי לנשמתו הקדושה:

ועתה קודם הכנסי לטרקלין ק"ק, אכרע ואשתחווה לפני ה' אלהי אבותי, ואני תפלה ליוצר המאורות, הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה, הנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה, חזקני ואמצני אתה צורי וגואלי בימין צדקך, דאימא מלתא דתתקבל, למטה חן ולמעלה חנן, ויהי אלהים עמדי כבכל

הדרך אשר הלכתי בפירושי על שתא סדרא משנה, ותושע לי ימינך, וזרועך תסמכני ותתמכני, ובענוותך תרבני, בזכות אבותי הקדושים תנצבה"ח אמן:

ונקדים כי כבר אמרנו בפירושינו לאבות בס"ד [פ"ב] שכשירצה אדם לברר לעיניו שום דבר יפה יפה, צריך להשיב לעצמו תחלה על ז' שאלות. דהיינו, מי?, מה?, למי או את מי?, מתי?, איה?, איך?, ולמה?, ולכשידע להשיב כהוגן על שבעה שאלות אלו, כבר נפלו לפניו שבע חומות יריחו, והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה, ונגלה כל מסתורין לפניו, ויהיה הגחלים עוממות או אוממות, כל רז לא אנס ליה, וממילא רווחא שמעתתא, אם רק חפץ ה' בידו יצליח:

לכן גם אנחנו נתקן עצמינו בפרוזדור קודם שנכנס לטרקלין; וכדי לברר לעצמינו יפה דיני העבודות, נקדים להשיב לעצמינו תחלה התשובות הנכונות לז' שאלות הנ"ל, אשר חלקנום בז' פרקים, ונחל בשם ה' אל עולם.

פרק א

מי הם הכשרים לעבודה?

א) אין לך אדם כשר לעבודה בביהמ"ק עד שיהיה בו כ"ג תנאים. א) שלא יהא זר. ב) שלא יהא חלל. ג) שלא יהא קטן. ד) שלא יהא ערל. ה) שלא יהא בעל מום. ו) שלא יהא פרוע ראש. ז) שלא יהא טמא. ח) שלא יהא טבול יום. ט) שלא יהא מחוסר כפורים. י) שלא עבד אלילים. יא) שאינו מקיים אשה האסורה לו. יב) שאינו מטמא למתים. יג) שלא יהא שכור בשעת עבודתו. יד) שלא יהא אז אונן. טו) שטבל באותו יום לעבודה. טז) שיקדש ידיו ורגליו באותו יום לעבודה. יז) שלא יהא מחוסר בגדים בשעת עבודה. יח) שלא יהא יתור בגדים בשעת עבודה. יט) שלא יהיו בגדי כהונה שעליו קרועים או מטושטשים. כ) שלא יהיה בגדי כהונה שעליו קצרים או ארוכים יותר ממדתו ולא סילקן למעלה באבנט. כא) שלא יעבוד בשמאל. כב) שלא יהא יושב בשעת עבודה. כג) שלא יהיה לו חציצה בשעת עבודה:

כל אלו אם עבדו עבודתן פסולה, חוץ מחלל. ופרוע ראש. והשוחט לאלילים בשוגג. ושלא טבל קודם עבודה בשחרית. ושמקיים אשה האסורה לו. ושמטמא למתים:

[ובהרג הנפש. לכאורה מתירון קמא של תוס' [יבמות ד"ז א' וסנהדרין ל"ה ב']. נראה דעכ"פ לכתחלה פסול לעבודה. דלא גרע מנשיאות כפים; מיהו לתירון בתרא של תוס' שם ז"ל לעבודה אפי' לכתחלה כשר. והא דלא הביא הרמב"ם [ביאת מקדש פ"ט הט"ו] באותן שכשרין בדיעבד. דגם מי שלא טבל בשחרית קודם עבודה דג"כ לכ"ע כשר בדיעבד [כיומא ד"ל ע"ב]? י"ל משום דהרמב"ם לא נקט רק הנך דאסורים מדאורייתא לכתחלה. להכי איצטריך לאשמעי' דבדיעבד כשרים; אבל הך טבילה דבשחרית דקי"ל דרק מדרבנן היא כדי להזכירו טומאה ישנה [כרמב"ם פ"ב מיו"כ]. פשיטא דעבודתו כשרה בדיעבד. אמנם תמוהין מאד דברי הרמב"ם [שם]. שלא מנה בהפסולים אפי' בדיעבד כמה דברים שמנינו? ואי"ל דה"ט משום דכבר מנה אותן בפרקים הקודמין בהל' כלי מקדש והלכות ביאת מקדש; ליתא דהרי גם כל הדברים שחוזר ומונה רבינו כאן כולן כבר נאמרו ונשנו בפרקים הקודמין ואפ"ה לא צמצם רבינו מלחזור ולמנותם כאן. כפרט שאחרי כלל ומ"ש הנך מהנהו? עוד יש לפענ"ד תמיה חמורה כאן. דהרמב"ם כתב כאן דקרוע בגדים שעבד עבודתו כשרה בדיעבד. וה"נ כתב לעיל [פ"א הי"ד מביאת מקדש]. והוא נגד גמרא ערוכה [זבחים די"ח ב']. דאמרי' בפירוש דקרוע בגדים שעבד עבודתו פסולה? ולא די לנו בצער הזה שהרמב"ם סותר הגמ'. כ"א שסותר ג"כ דברי עצמו. דבהלכות כלי מקדש [פ"א ה"ד] פסק בעצמו שעבודתו פסולה? ובני הרב המשכיל השלם מוה' משה מרדכי שליט"א רצה לתרץ מדקדוק הלשון. דבש"ס זבחים הנ"ל וברמב"ם בפ"ח מכלי מקדש נקט היו בגדיו מקורעין. דהיינו בפועל. שמורה תמיד על חוזק הפעולה. ור"ל שהיו הבגדים מקורעין בהרבה מקומות, אז פסולה עבודתו אפי' בדיעבד. משא"כ בפ"א ובפ"ט מביאת מקדש דנקט היו בגדיו קרועים. ר"ל קריעה א' כדרך שקורעין על מת. עבודתו כשרה בדיעבד. וכן מוכח דבקרע א' מיירי. מדהביא הרמב"ם שם והוא לשון הספרי. שנאמר ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו. דהקרא מיירי בקריעה על מת שהוא רק קרע א'. ורצה עוד בני הנ"ל לומר שזה כוונת רכ"מ שכ' בהלכה י"ד. נתבאר בסמוך. והיכן נתבאר? אע"כ דכוונתו לתרץ קושייתנו הנ"ל להרמב"ם. דהרי בגדיו מקורעין אפי' בדיעבד עבודתו פסולה? להכי כתב נתבאר בסמוך. ר"ל בהלכה ט"ז. שכ' הרמב"ם בפירוש כדרך שקורעין על מת. דסגי בקריעה א' אז דוקא כשר בדיעבד. עכ"ל. וכן ממש כיון לדבריו אחיו הגדול הוא בני הרב המאה"ג מהו' ברוך יצחק הגאבדק"ק לאנדסבערג שליט"א. אלא שפירש קצת יותר דבריו. דמדקרוע בהרבה מקומות אז אינו לכבוד ולתפארת

וה"ל כחסר בגדי כהונה. משא"כ בהיה בו רק קרע אחד כדרך שקורעין על מת. עדיין לא נתבטל כבוד ותפארת מהבגד. ולכן רק לכתחלה אסור עכ"ל. ואם כי נצחוני בני נצחוני ת"ל. כי כך נוטין דברי הספרי שהביא רבינו בספר המצות [מצוה קס"ד]. וז"ל ובגדיו לא יפרום כדרך שבני אדם קורעין על מת עכ"ל. דהך כדרך שקורעין וכו' לכאורה דברי מותר? אע"כ דהספרי אתא לאשמעינן. דדוקא בקרע כדרך שקורעין על מת הוקש לפריעת ראש. שיהיו שניהן כשרין בדיעבד. אבל בבגדיו מקורעין הרבה. שנתבטלו מלהיות בגדי כהונה מדאינן לכבוד ולתפארת. גם בדיעבד עבודתו פסולה. ואעפ"כ קשה עלינו להכניס כל אלו בכוונת דברי הרמב"ם כמעיל פילא בקופא דמחטא, ואין אנו מורגלין כך בלשון רבינו, אשר בכל דוכתא בדעת שפתיו ברור מללו? ותו אם כבני מהרמ"מ שליט"א שדקדק דמלשון מקורעין משמע מקורעין הרבה, א"כ מטושטשין נמי משמע שנתלכלכו הרבה¹, והרי בש"ס [יומא דנ"ט א] אמרי' בפירוש דבהזאה שלפניו נותן ממעלה למטה כדי דלא לתווסן מנא, אלמא דגם במשהו נפסל? ואם כי יש לדחוק דאף דלא פסל משהו, אפ"ה קפדינן דלא לתווסן מנא, עכ"פ הרי הרמב"ן בספר המצות שזכרנו כ' בפירוש [בסוף מצוה קס"ד] דמה שאמר בש"ס ולא מקורעין, היינו משום דהו"ל מחוסר בגדים במקום הקרע, אלמא דגם קרע א' פוסל בו? ועיין מ"ש לקמן בסי' י"ט וצ"ע².

¹ ובאמת בעיקר דין בגדים מטושטשים המלולכים מה שיעור הלכלוך שיפסול בהם: בס' עבודת הקורבנות כתב דאפי' משהו כל שניכר הלכלוך. אך במאירי [י"ב ב] שרק אם "נטשטשו מכל וכל" נפסלים. והח"ח בזבח תודה הגדיר מהו הרבה ומעט, שתלוי אם אדם מתבייש לעמוד בבגד זה לפני גדולים. ודייק כן "מדברי הרמב"ם שנעשו צואין".

² כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תניינא חלק ג סימן ז): ארשום מה שראיתי בספר תפארת ישראל על משניות בפתיחה לסדר קדשים פ"א חומר בקודש אות א' מה שהקשה על הרמב"ם פ"ח מכלי המקדש ה"ד כתב דבבגדים מקורעין עבודתו פסולה ובפס"ו מביאת המקדש הט"ו כתב דקרועי בגדים אינו מחלל עבודה וכ"כ שם פ"א ה"ד וגם בש"ס זבחים דף י"ח אמרו דקרועי בגדים שעבד עבודתו פסולה. והנה הקושיא הוא גדולה מאד. ומ"ש בשם בניו ליישב הוא דוחק גדול וגם מנ"ל לרבינו זאת. אך לפענ"ד במה שהקשה שהוא נגד הש"ס לפענ"ד לא קשה דהרי לענין פרוע ראש מקשה גם כן הש"ס בתענית דף י"ז על רב אשי דאמר דפרוע ראש לא מחלל עבודה דהרי אתקש לשתויי יין ומינה דמה שתויי יין במיתה אף פרועי ראש והניחו בקושיא ויש שם גירסא כי אתקוש למיתה אתקוש אבל לאחולי עבודה לא אתקש וכן פסק הרמב"ם לענין פרועי ראש א"כ ממילא קרועי בגדים דכתיב שם ראשיכם לא תפרעו א"כ ג"כ אינו מחלל עבודה כמ"ש בפ"א מביאת מקדש ה"ד וא"כ ממילא גם מה דתני בברייתא זבחים דף ח"י דמקורעין מחלל עבודה אתיא כהברייתא דמינה דייק בתענית שם דכולל שתוי יין ופרועי ראש ביחד אבל אנן קי"ל כרב אשי דלא מחלל עבודה וא"כ גם קרועי בגדים לא מחלל עבודה וא"כ ל"ק מהש"ס דהרמב"ם דחה לה להך דזבחים מפני הך דרב אשי בתענית הנ"ל אמנם מה שכתב בפ"ח מכלי המקדש או מקורעין נראה לפענ"ד דאגב שיטפא דמטמאין ור' יהודה אמר רב כללן בהדי הדדי ובודאי

מקורעין פסול דאינו לכבוד ולתפארת ע"כ אגב שיטפא נקט או מקורעין אבל במקורעין אין עבודתו פסולה כמו בפרועי ראש ואולי צריך למחוק תיבת או מקורעין. אך אי קשיא הא קשיא כיון דקרועי בגדים חייב מיתה והיינו דהוה כמחוסר בגדים וניהו דאינו מחלל עבודה עכ"פ ילקה בכה"ד ע"י שנכנס בכלאים באבנט כיון דחייב מיתה א"כ הוא לובש כלאים וכבר אמרו במנחות דף פ"א ארבעים בכתפיה וכשר וכאן הוא חייב מיתה ומלקות ועיין תוס' ריש חולין מ"ש ר"ת בזה וא"כ למה יכשר העבודה וצ"ע בכ"ז וגם קשה לי במ"ש פ"א מביאת המקדש הט"ו דנכנס אף שלא עבד הרי זה לוקה כשהיה מחוסר בגדים ולמה לא כתב דלוקה שנכנס בכלאים.

ובשו"ת בית יצחק (יורה דעה ב סימן קג) כתב: הנה ראיתי קושי בספר מנחת חינוך מצוה ק"נ על הרמב"ם שפוסק פ"א מביאת מקדש ה' י"ד ופ"ט ה' ט"ו דאם עבד בקרועי בגדים חייב מיתה ב"ש ועבודתו כשרה והוא גופי' פסק בפ"ח מכלי המקדש ה"ד בגדי כהונה שהיו מטושטשין או מקורעין עבודתו פסולה והיא גמרא בזבחים י"ט א"כ סותר דבריו והיא באמת תמיה רבתי, ומה שתירץ הוא דוחק, אמנם כבר קדמו הרדב"ז ח"ב בלשונות הרמב"ם סי' צ"א שהק' זאת וחילק בין קרועי בגדים שהוא קרוע במקום אחד מן הצואר כדרך שקורעין על המת ובגדים מקורעים היינו במקומות הרבה עיין שם והטהרות הקודש בזבחים י"ט מביא דבריו ומפלפל גם בשיטת רש"י שם והנה בתפארת ישראל על משניות בפתיחה סי' א' הנקרא חומר בקודש תמה ג"כ על הרמב"ם ובני המחבר תרצו דיש חילוק בין קרע אחד למקורעים והרב שם דחה תירוץ ובאמת כבר קדמו הרדב"ז בקושי' ותירוצם. אמנם לדעתי נר' לתרץ ד' הרמב"ם דאף דבגמ' מבואר דקרועי בגדים הוי כמחוסר בגדים וכן פסק הרמב"ם אמנם אם אבל לובש בגדים מקורעים כיון דדרך אבל לילך במקורעים דאף דקריעה ל"ה מהתורה רק אסמכתא מדרבנן מ"מ ה' דרכם ללכת במקורעים וכמ"ש תוס' גיטין מ"ז לענין קנין פירות דה' דרכם שיאכלו פירות מנכסי מלוג אף דל"ה מן התורה א"כ כיון דדרך האבל לילך בבגדים אלו הוה בגד לגבי' ואם עבד עבודה עבודתו כשרה דהוה אז בגד ולולא דאשמעינן קרא ה"א דרשאי לעבוד בבגדים אלו בעת שהוא אבל ובא הקרא ואסר לעבוד וחייבה מיתה ב"ש ומ"מ כיון דה' בגד לגבי' ל"ה מחוסר בגדים ולא חילל עבודה וניחא פסק הרמב"ם בזה. ומיירי באבל דומיא דקרא, ולמדתי זה מדברי הר"ן פ' יום הכפורים שכ' ומיהו איכא למידק דנהי דמידי דל"ה מנעל ליכא למיחש משום נעילת סנדל מ"מ משעם הוא מידי דלאו מנעל וערוב והוצאה ליו"כ ואיך יוצאין בו ותירץ דכי אמרינן מידי דלאו מנעל אסור לצאת ה"מ בשבת כיון דמנעל מותר מידי דלאו מנעל הוי משוי אבל ביו"כ שמנעל אסור ודרכן של בני אדם לצאת באותן המינים ל"ה משוי אלא כמנעל להאי יומא ע"כ וה"ה הכא כיון דדרכו של אבל לצאת בהאי בגד הוי בגד להאי יומא ואין מחלל עבודה דל"ה מחוסר בגדים וע' פ' הנשרפין פ"ג לא חשיב קרוע בגדים באלו הן שבמיתה ובשלמא להרמב"ן דקרוע בגדים הוא מחוסר בגדים ומחלל עבודה ניחא דהוא בכלל מחוסר בגדים אך להרמב"ם דקרוע בגדים ל"ה בכלל מחוסר בגדים דאינו מחלל עבודה א"כ אמאי לא חשיב לה שם והיותר תמוה דהכ"מ פ"ט מסנהדרין כ' על הרמב"ם שם דקרוע בגדים חשיב שם ובאמת לא חשיב שם וזה קשה לשיטת הרדב"ז אבל לפמ"ש דאם הוא אינו אבל. הוא בכלל חוסר בגדים ורק באבל חייב מיתה ואינו מחלל י"ל דבסנהדרין לא חשיב רק מה שתמיד בכלל החיוב וקרוע בגדים שלא בשעת אבילות הוי חוסר בגדים ומ"ה לא חשיב שם.

והנה מה שציין שכחילוק התפא"י איתא נמי כבר ברדב"ז. הנה יש לציין דכן איתא נמי בשו"ת בית הלוי ח"א סי' ב. ובזה נמי יישב את הסתירה בדברי הרמב"ם שבפרק ח' מה' כלי המקדש הלכה ד' כתב דבגדי כהונה שהיו מקורעים ועבד עבודתו פסולה ובפרק א' מה' ביאת מקדש הלכה י"ד כתב אם עבד והוא קרוע בגדים חייב מיתה בידי שמים אף על פי שעבודתו כשרה ולא חיללה עכ"ד הרי דכתב דקרועי בגדים אינו מחלל עבודה ולא הוי כמחוסר בגדים ולכאורה הוא סותר את עצמו דבה' כהמ"ק הא כתב דמחלל עבודה. וביאור דבריו נראה פשוט דבה' כהמ"ק איירי בהיו קרועין לגמרי ועל זה אמרינן בזבחים דהיו מקורעין פסולין והיו כמחוסר בגדים דמחלל עבודה ובה' ביאת מקדש איירי שכל הבגד שלם רק שיש בו קרע אחד במקום אחד כדרך שקורע על מת כדאיתא שם בהלכה ט"ו ובזה חייב מיתה בידי שמים

ועתה נחל לפרש בס"ד כל הכ"ג דברים הנ"ל אחת לאחת:

(ב) זרות כיצד? כל מי שאינו מזרע אהרן הזכרים, ועבד, עבודתו בביהמ"ק פסולה. מיהו שחיטה הפשט ונתוח³, בין בקרבן צבור או יחיד, וכמו כן הולכת עצים למזבח, והדלקת נרות, כשרות בזרים אפילו לכתחילה [רמב"ם

ואינו מחלל עבודה דלא הוי כמחוסר בגדים לגמרי וא"כ שפיר הוי שני דברים לגמרי דמחוסר בגדים הא מחלל עבודה וקרועי בגדים אינו מחלל ושפיר י"ל תני ושייר.

עוד יש לציין לדברי האבן האזל [פ"א מביא"מ הי"ד] שכתב שמקורעין פוסלים את העבודה רק באופן שנקרעו מאליהם, והיא דרך בזיון. ואינם לכבוד ולתפארת. אך קרועי בגדים היינו ש"קרע בגדיו" [כלשון הרמב"ם בהט"ז] ואין בכך בזיון [אם קרע על מת שזו מצוה] ואינו פוסל את העבודה, אך חייב מיתה משום שאמרה תורה "לא יפרומו". ובשו"ת בית יצחק [יו"ד ק"ג] נקט סברא זו גם אם פסול מקורעין מצד חסרון בגדים, כי כיון שדרך אבל ללכת בגד קרוע, אין זה חסרון בגד. וראה עוד במרחשת [ח"א ב'] שחילק בין קרע במקום תפר לקרע באריג הבגד.

³ אמנם ראיתי בס' מחנה ישראל (לר' משה ישראל חתנו של המהר"ם בן חביב, הלכות ביאת המקדש פרק ט) שכתב: איברא דהכי איתא בספ"ב דיומא כמ"ש מרן ז"ל בכ"מ. אך מצינו קרא כדכתיב בדברי הימים ב' בפרק כ"ט רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העולות ויחזקום אחיהם הלויים וכו' דמשמע דלכתחילה בעינן כהן. ורד"ק ז"ל כתב שם דאע"ג דמקבלה ואילך מצות כהונה משום שעת הדחק התירו וכו' יעו"ש וכעת צ"ע.

עוד יש לציין דעי' העמק דבר לנצי"ב (ויקרא א ו) שכ' בהפשט כיון שכשר בזר מצוה שהבעלים יטריחו עצמם בזה. [ומהרמב"ם פ"ו מתמידין ה"ג מבואר דבקרבנות התמיד הכהנים עצמם היו מפשיטין].

פ"ט מביאת מקדש] ולראב"ד שם הדלקת נרות רק בדיעבד כשר בזר⁴.
ולתוס' [קדושין דע"ו ב], לכתחילה לא ישחטו רק מיוחסין⁵.

⁴ וכתב בשו"ת דבר אברהם (חלק ג סימן א): בזה איפולגו הרמב"ם והראב"ד, דהרמב"ם סובר כיון דהדלקה כשרה בזר הוי המצוה סתמא על מי שיכולת ביזו להדליק ולכן כשהיא בחוץ שהזר יכול להדליק רשאי הוא להדליקה גם לכתחלה ומתעבדא מצוה על ידו, והראב"ד ס"ל דאע"ג דלאו עבודה היא ואין מצותה כמצות העבודה שבכהונה אלא מצוה גרידא כשאר המצות מ"מ כיון דמקומה תמיד בפנים במקום שאין הזר נכנס ואינו מן הדין ומתנאי המצוה שיוציאנה לחוץ בודאי כשנאמרה מצוה זו על הכהנים היא שנאמרה ולא בתור כיהון אלא אף מחוסר בגדים שדינו כזר לענין עבודת כיהון שפיר מדליק, אבל זר אף על פי שאינו מחלל משום דלאו עבודה של כיהון היא מ"מ אינו מדליק לכתחלה משום דאינו מחויב בדבר ומצוה אכתפא דכהנים היא דרמיא, ושחיטה שאני שאין מצותה על הכהנים אלא על הבעלים וכשהכהן שוחט רק מדין שליחות הוא ולכן שוחט הזר גם לכתחילה ואפשר עוד דסבר הראב"ד דאע"ג דקרא דבהעלותך שלא נאמר בלשון אזהרה אפקי' מכהונה ולא קאי עלה אהרן ובניו דבקרא דיערוך אותו מ"מ מכלל דלפני ה' לא אפקי' וצריך שידליק בפנים אלא בדדיעבד אין זה מעכב. ועי"ש אריכות גדולה בכל סוגיא זו.

עוד בסוגיא זו יש לציין שמהריטב"א ביומא נראה שלא אמרו הדלקה אינה עבודה אלא לחיוב מיתה, שהזר שהדליק אינו חייב מיתה, ולמדים ממה שנאמר בלשון בהעלותך ולא בציווי ויעלה, אבל מכל מקום ההדלקה צריכה כהונה, שהרי נאמר לאהרן בהעלותך את הנרות, והעבודה נפסלת בכך. (והובא בכס"מ שם). ובצפנת פענח (ברכות פי"א הט"ו וחנוכה פ"ג ה"ב, ובאור שמח תמידין ומוספין פ"ג הי"ג) מחלקים בין נר המערבי לשאר הנרות, שהנר המערבי צריך דוקא כהן להדליקו, לפי שמדליקים אותו ממזבח העולה, ואין זר קרב לגבי מזבח, אבל שאר הנרות כשרים בזר.

והגר"ח הלוי ביאר בדעת הרמב"ם שאין המצוה על עצם מעשה ההדלקה, אלא שהנרות יהיו דולקים, ולכן אין במעשה ההדלקה פסול זרות וחוץ. (וע"ע באבן האזל).

עוד יש לציין שבמנחת חנוך מצוה צ"ו כותב להקשות על עצם זאת ההלכה, דהא ודאי הדלקה עושה מצוה במנורה דאי לא"ה לא הי' דוחה שבת דאפשר לעשות קודם השבת להדליקה ובשבת יגביהנה ויניחנה, וגם דין דנר חנוכה דהדלקה עושה מצוה מבואר בשבת ד' כ"ג וברש"י דלמדין ממנורה ושם מבואר בנ"ח דאי הדלקה עושה מצוה הדלקה במקומה בעינן ואי הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא עשה כלום, א"כ, כיון דמקום המנורה בהיכל בודאי צריך להדליק במקומה היינו בהיכל ואיך כתב הרמב"ם והסכים לו הראב"ד דהדלקתן בחוץ כשר. עוד מקשה המנ"ח ע"ז מתורת כהנים מפורש בפ' אמור על הפסוק יערוך אותם לפני ד' דדריש: שלא יתקן בחוץ ויכניס בפנים, ואיך חלקו על הברייתא דת"כ. ונשאר בצ"ע.

ועל מדוכת קושיא זאת ישבו בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' מ"ב והמהר"ם שיק על המצות שם. השו"מ מתרץ ומעמיד באוקימתא לומר דכוונת הרמב"ם על הדלקה ביום ואזיל לשיטתו שמדליק גם ביום אבל רק אם כבה לכן לא על של יום נאמר העיכוב. והמהר"ם שיק מתרץ דשאני מנורה שבמקדש דאם כבתה זקוק לה לכן גם אם הדלקה עושה מצוה מקום הדלקה לא מעכב, ודוחק א"ע להעמיד דברי התו"כ שלא יצא סתירה מפורשת לזה יעו"ש. כן יעוין גם בספר שו"ת מי יהודה חאו"ח סי' פ"א שרו"ל דאין כוונת התו"כ על הדלקה כ"א על דישון והטבת המנורה עיין שם. וראה בשו"ת ציץ אליעזר חלק י סימן לא מש"כ בזה.

⁵ ועיין בפני יהושע שם שהקשה: לכאורה יש להקשות מהא דקתני בזבחים [דף ל"ב ע"א] ריש פרק כל הפסולין ששחטו שחיטתן כשירה שהשחיטה כשירה בזרים בנשים ובעבדים ומקשה הש"ס דיעבד אין לכתחלה לא ורמינהו כו' ומסיק התם ה"ה דאפילו לכתחלה כו' עיין שם אלא דלא קשה מידי דהא דאמרינן התם דכשירין אף לכתחלה היינו מדין תורה ודאי כשירין אף לכתחלה ולאפוקי ממאי דס"ד מעיקרא דאין כשירין לכתחלה כלל אלא בדיעבד הקרבן כשר משא"כ מה שכתבו התוספות כאן דלכתחלה לא עבדי כי אם כשירין

ולפע"ד מה"ט נמי לא הניחו כל כך בנקלות לזר לשחוט בקרבן ציבור, דהרי בהדיא תנינא [יומא פ"ב מ"ג. ותמיד פ"ג מ"א] דהפיסו מי שוחט מי זורק, וזהרי לא מצינו הפסה בישראל? אע"כ כתוס' דאין מניחין לשחוט רק מיוחסין וישראל אין מורגלין להיות בקיאים בהן ביחוסין. משא"כ כהנים ב"ד יושבין תמיד ובודקין אחר יחוסין [כשלהי תמיד]; ומה"ט אין בודקין מהמזבח ולמעלה [כקדושין דע"ו א']. אמנם י"ל דוקא בקרבנות צבור לא הניחו ישראל לשחוט, מדלא עדיף ישראל מכהן ממשמר אחר או מבית אב אחר שלא הניחוהו לשחוט קרבנות של יום שאינו קבוע להם; אבל בכל שאר קרבנות היחיד שיכול להקריבו בעליו שהוא כהן אפי' בשבוע שאינו משמרו [כב"ק ק"ט ב']; א"כ פשוט דשחיטה דכשרה בזר ג"כ יוכל בעליו זר

ומיוחסין היינו ממנהג וסלסול שנהגו הכהנים למעלה בעלמא, כן נראה לי בכוונת התוספות. וע"ע מש"כ ע"כ בשו"ת דברי יציב (חו"מ סי' צז) שמדברי התוס' בקידושין נראה דלא הוי רק סלסול אלא דהוי מדינא ונפ"מ למיהדר בתר כהן. ע"ש.

⁶ וכן המאירי כתב בזה"ל ומפייסין לשחיטה, ואף על פי ששחיטה כשירה בזר מ"מ מפייסין היו עליה מפני שלכתחילה צריכה כהן בקרבן התמיד אף על פי שבשאר הקרבנות מותרין לכתחילה בזר. ועיין מה שהבאנו לקמן דף כז ע"א לענין שחיטה בכהן.

וראה בפני משה (מסכת יומא פרק ב) שכתב: הפייס השני מי שוחט. אף על גב דשחיטה לא בעי כהונה מ"מ הואיל ותחלת עבודת קרבן התמיד היא תיקנו בה פייס כי היכי דלא ליתי לאנצויי משום דחביבא עלייהו.

והריטב"א שם כתב: והא דמפייסין על השוחט משום דאע"ג שהשחיטה כשרה בזר, מצותה בכהן לכתחילה כדאיתא התם בזבחים ע"כ. ולכאורה צ"ב מה כוונתו במה שציין לזבחים דמבואר שם דהמצוה לכתחילה דכהן ישחט, דהא לכאורה נראה כאן להיפך, דאמרו בהא דנקטו במשנה "כל הפסולין ששחטו שחיתן כשרה" דמשמע דיעבד, דהיינו משום טמא דהוא אינו שוחט לכתחילה, ומשמע דשאר הפסולים אף לכתחילה שוחטין ובכללם הזר.

ובמשמר הלוי על יומא שם ר"ל בביאור דברי הריטב"א, דהואיל ומצות הקרבת הקרבן - כולל השחיטה - מוטלת על הכהן, לפי לא ישחוט הזר לכתחילה הואיל והכהן הוא אשר מצווה בזה. אבל מ"מ אין איסור לזר ושאר הפסולים לשחוט ורק לטמא אסור לשחוט ע"ש.

וכתב בספר משנת חיים להגר"מ שטיינברג שליט"א (פר' ויקרא סי' יט): מיהו אכתי צ"ב דהיכן מצא כן הריטב"א בזבחים כאן דמצות השחיטה היא על הכהן ולכן הוא ישחוט לכתחילה. ואולי י"ל דהא בגמ' הי' ס"ד דשחיטה פסולה בזר מהא דנאמר ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח, דקאי אף אשחיטה. וקמ"ל קרא דהכא דרק מקבלה ואילך מצות כהונה והזר פסול לה, אבל לשחיטה שהיא לפני קבלה אף הזר כשר.

מיהו י"ל, דגם אחר שלמדנו דמקבלה ואילך מצות כהונה ולכן השחיטה כשרה בזר, לא נדחה הא דאמרו דקרא ואתה ובניך אתך וגו' קאי גם על שחיטה, דאמנם האי קרא כולל גם שחיטה דהיא מסורה לכהנים, אלא הס"ד הי', דמשו"ה יהי' הזר פסול לשחיטה כמו שפסול לשאר עבודות, וזה אשר למדנו מהכא דמקבלה ואילך מצות כהונה ואין הזר פסול לשחיטה אלא מקבלה ואילך הוא פסול.

ומ"מ י"ל דקרא ואתה ובניך אתך תשמרו וגו' קאי גם אשחיטה, ומלמד דציווי העבודה כולל השחיטה הוא על הכהן בלבד ואין הזר מצווה בזה. וזהו שלמד הריטב"א מכאן דאף מצות שחיטה היא בכהן דהיינו משום דהכהן מצווה בזה, וע"ז כ' כדאיתא בזבחים עכ"ד

לשחטו⁷. ואף על גב דגם בתמיד אמרי' [יומא דכ"ה ב'] דלהכי זורק מקבל, דזמנין דשחיט ישראל; אלמא דגם קרבן צבור מותר ישראל לשחוט? י"ל דה"ק זמנין דשחיט ישראל דהיינו בקרבן יחיד, להכי ראוי שלא לחלק בין העבודות, דאף בשישחוט הכהן, ואף בקרבן צבור שלעולם שוחט הכהן, בכל גוונא הזורק יקבל, כדי שלא יטעו⁸. וכן משמע פשוט בש"ס [פסחים פ"ה מ"ו וכלים פ"א מ"ח] דגם זרים היו רגילים לשחוט⁹, וכולהו אפשר

⁷ וכן ראה בהגהות חשק שלמה (מנחות ט ע"א) כתב דלכתחילה בעינן בקרבן יחיד שהשחיטה תהי' בבעלים דהא איתקש לסמיכה, וכן משמע בפסחים (סה ע"ב) במשנה: שחט ישראל וקיבל כהן, ומשמע דכן הוא מצוותו בכך. וכן ראי' מכלים פ"ב מ"ב עזרת ישראל מקודשת הימנה שאין ישראל נכנס לשם אלא בשעת צרכיהן לסמיכה ולשחיטה ולתנופה, וכתב שם הגר"א בא"ר דמצות שחיטה היא בבעלים לכתח'י. והא דאיתא בזוה"ק (ח"ג דף קכד) כהן לא ישחוט, היינו בקרבן יחיד, ומשום דר"ש בעל הזוהר הק' לשיטתו כאן בבבלי דיליף וסמך ושחט, וא"כ לכתח'י מצוה על הבעלים לשחוט. ומה שכתבו התוס' בקידושין (ע"ו ע"ב) שנהגו כהנים סלסול בעצמם ולא הניחו לזר לשחוט, היינו בקרבנות ציבור.

עוד הביא מאחיו הגאון ר' בצלאל לפרש דברי הזוה"ק, דהיינו שאסור לכהן לשחוט כשהוא לבוש בבגד כהונה, דכיון ששחיטה כשרה בזר, והרי לחד מ"ד הי' אבנטו של כהן הדיוט כלאים, נמצא שהוא לבוש כלאים שלא לצורך, ומ"ש בזוה"ק "ושחט אחרא" דהיינו דכשהכהן שוחט בלי בגדי כהונה דין זר יש לו כדאמרינן כשאין בגדיהם עליהן אין כהונתן עליהן.

⁸ אמנם מהגבורת ארי ביומא שם נראה דהבין כפשטיה דאין לחלק בין קרבן יחיד לקרבן ציבור, ואף בקרבן ציבור זר יכול לשחוט. ע"ש. ובאמת שכן נראה נמי מהרמב"ם (הלכות ביאת המקדש פרק ט הלכה ו) שכתב: 'שחיטת הקדשים כשירה בזרים אפילו קדשי קדשים, בין קדשי יחיד בין קדשי צבור שנאמר ושחט את בן הבקר לפני י"י והקריבו בני אהרן מקבלה ואילך מצות כהונה, וכן ההפשט והניתוח והולכת עצים למזבח כשירה בזרים שנאמר באיברים והקטיר הכהן את הכל המזבחה זו הולכת איברים לכבש, הולכת איברים היא שצריכה כהונה ולא הולכת עצים'. וכפי שהעיר שם הגר"ח"ק בהערותיו 'קרית מלך' לשם דמקור דברי הרמב"ם מדברי הגמ' ביומא דזימנין דשחיט זר. ועוד ראה מש"כ בשו"ת בית שערים (חלק אורח חיים סימן טו).

⁹ וכתב בשו"ת דברי יציב (חלק חושן משפט סימן צז): וראיתי בתפא"י בהקדמה לסדר קדשים חומר בקודש פ"א אות ב' דמשמע פשוט בש"ס דגם זרים היו רגילים לשחוט, וציין לפסחים פ"ה מ"ו שחט השוחט וקיבל הכהן. אך אפשר לדחות דשם איירי בפסח שהשחיטה מטעם שליחות כמבואר בפנ"י ובמקנה הנ"ל, ולזה מצוה בו יותר מבשלוחו, משא"כ בשחיטת שאר קדשים י"ל דלא רמיא על הבעלים. וכן מה שציין לכלים פ"א מ"ח עזרת הכהנים מקודשת ממנה שאין ישראל נכנסין לשם אלא בשעת צרכיהן לסמיכה לשחיטה וכו', י"ל ג"כ דהכוונה לשחיטת הפסח. אמנם ראיתי באליהו רבא להגר"א בכלים שם שכתב, סמיכה ותנופה הוא בבעלים דוקא ושחיטה מצוה בבעלים עכ"ל. ומוכח מזה דמשום מצוה בו יותר מבשלוחו דחינן הידור מצוה וסלסול של הכהנים שלא הניחו לזרים לשחוט ודו"ק.

ויש לומר דזה שיטת התוס' בכתובות שלא כתבו שחיטה רק הפשט וניתוח, דס"ל דבכל הקדשים מצות שחיטה על הבעלים ושייך מצוה בו יותר מבשלוחו. וי"ל שהתוס' בחולין ג"כ אזלי בשיטה זו, שמצוה בו יותר מבשלוחו הוי מה"ת ודוחה ההידור דשחיטה בכהנים ובמיוחסין, ולזה גם נשים שוחטות לכתחלה במוקדשין [והיינו בקרבנות שלהן] ודו"ק. והתוס' בקידושין ס"ל דענין מצוה בו אינו אלא יתרון מצוה בעלמא, ושפיר הנהיגו הכהנים משום הידור מצוה שלא ישחטו הבעלים בעצמם אלא מיוחסים ודו"ק. (ובמקו"א כתבתי בזה למ"ש הריב"ש סי' שכ"ח והביאו אא"ז בשו"ת דברי חיים ח"א או"ח סי' ל"ג דבשחיטת קדשים הוי שלוחו כמותו ממש, שלפ"ז י"ל דלא שייך משום מצוה בו יותר מבשלוחו). ובזה י"ל עוד במה

לאוקמה בקרבן יחיד. ולתוס' כתובות [דכ"ד ב'] גם להפשט ונתוח היו לוקחין לכתחילה מיוחסין דוקא¹⁰.

ג) חלל כיצד? כהן שבא על אשה שאסורה לו מדאורייתא מדהוא כהן, הרי הנולד מביאה זו חלל דאורייתא; ואם אסורה לו מדרבנן מדהוא כהן, הרי הולד חלל מדרבנן; ואם אסורה לכהן מספק, הרי הולד ספק חלל [רמב"ם פי"ט מאיסורי ביאה ה"י]. מיהו כולן כשעבדו עבודתן כשרה בדיעבד [רמב"ם פ"ו מביאת מקדש ה"י וערכ"מ שם]; מיהו פשוט דכל הנולד מכל עריות שהן חייבי כריתות או מיתת ב"ד שהולד ממזר, אינו כהן כלל [אה"ע ז' סי"ב בב"ש וח"מ שם]; ורק הנולד מנדה, הולד כהן כשר [כא"ע ג' ס"ט, וסי' ז' סי"ב]. מיהו גם כהן הבא על הגיורת או משוחררת הולד חלל [אה"ע ז' סי"ב]. וכ"ש הבא על החלוצה מדהיא אסורה לכהונה הולד חלל מדבריהם [שם סי"ט]. אבל בבא על השניות היא וזרעה כשרים [שם], ונ"ל דכל שהוא ממזר מדבריהם [כסי' ד' באה"ע סט"ז¹¹], ג"כ פסול לעבודה [ועיין ביאור הגאון ראב"ו זצוק"ל לאה"ע ז' סקנ"ד¹²].

ששמואל אמר למה לכו לאהדורי בתר כהן, שחשב בזה לאפרושי מאיסורא, דס"ל דמצוה בו יותר מבשלוחו הוי חיוב גמור מה"ת ודו"ק. וע"ע לא"א ז' בישמח משה פרשת ויקרא מ"ש בזה לפי דרכו דשמואל לא היה מורה הלכה בפני רבו לפי שנתכוין לאפרושי מאיסורא.

¹⁰ וראה בזה בשו"ת דובב מישרים (חלק ב סימן יז) מש"כ בזה.

¹¹ הכי איתא בשולחן ערוך שם: האשה שהלך בעלה למדינת הים, ונשאת, והרי בעלה קיים, הולד מהשני ממזר גמור ומותר בממזרת. ואם הראשון חזר ובא עליה קודם שגרשה השני, וילדה, הוא ממזר מדרבנן, ואסור בממזרת גמורה ומותר בממזרת מדרבנן כיוצא בו.

¹² ולענין ממזר אם עבודתו פסולה אף בדיעבד, יש מן הראשונים שכתב שפסול אף בדיעבד, שלא נתרבה מהכתוב והיתה לו ולזרעו אחריו, בין זרע כשר בין זרע פסול, אלא חלל שכשר לבוא בקהל, ולא ממזר. [עי' רשב"א קדושין סו ב סוד"ה ובן, ושם שמדברי התוס' לא משמע כן]. ויש מן האחרונים שכתבו להוכיח שעבודתו כשרה בדיעבד. [שו"ת עונג יום טוב סי' קכ, ע"פ כתובות יד ב מ"ש דאורייתא כו', שאין ממזר חמור מחלל, ושכ"נ מבמדב"ר ותנחומא פ' נשא, שישראל הבא על אשת כהן והוליד ממזר גורם לחילול שבת שסבורים שהוא בנו של כהן ומשמש ע"ג המזבח בשבת, משמע שאם הוא כהן עבודתו כשרה].

וראה במנחת חינוך (פרשת אמור מצוה רסז) שכתב: הנה במה שנסתפקתי לעיל להשיטות שממזר כהן הוא זר לכל דבריו מה דינו לענין עבודה אי נימא דוקא כהן חלל עבודתו כשרה אבל ממזר גרע ועבודתו ג"כ פסולה. ועתה האיר השי"ת את עיני ומצאתי במקנה דף ס"ו מביא בשם הרשב"א דממזר גרע ועבודתו פסולה והוא כתב דתלוי בשני הטעמים דמבואר שם למ"ד דילפינן מוהיתה לו ולזרעו כו' א' זרע כשר וא' זרע פסול א"כ אפי' ממזר ג"כ בכלל ועבודתו כשרה ולמאן דיליף מברך ה' חילו אפי' חולין שבך או מפסוק ובאת אל הכהן כו' הוא דוקא חללים אבל לא פס"ק וע"ש שכתב דלר"ע אליבא דר' ישבב דמן הכל הי' עושה ר"ע ממזרים אפי' מאלמנה לכה"ג וסובר שם דנמצא בן אלמנה וגרושה עבודתו כשרה מוכח דסובר דאף ממזר עבודתו כשרה והר"מ בהב"מ לא נקט אלא מטעם דברך ה' חילו ואין

ד) קטן כיצד? מדאורייתא אין קטן כשר לעבודה עד שיהיה בן י"ג שנה והביא ב' שערות. ומדרבנן אינו כשר עד שיהיה מבין עשרים שנה ולמעלה [רמב"ם פ"ה מכלי מקדש הט"ו]¹³. ונ"ל דמדקיי"ל כרבי מחבירו ולא מחביריו, א"כ ש"מ דפסק הרמב"ם כרבנן דרבי כאיכא דאמרי בתרא בש"ס [חולין דכ"ד ב']¹⁴, דאי כאיכא דאמרי קמא, הרי לרבנן כשר לכתחילה לעבוד משיהיה בן י"ג שנה והביא ב"ש, וא"כ מדהוכחנו דרמב"ם כרבנן דלישנא בתרא ס"ל. הרי לדידהו כל שאינו בן י"ג שנה והביא שתי שערות פסול מדאורייתא לעבודה, ואפילו בדיעבד עבודתו פסולה, ומבין י"ג ועד בן כ' דלדידהו פסול רק מדרבנן, להכי בדיעבד עבודתו כשרה; ואף שלא פי' לנו הרמב"ם כן, כך הוא הדין. ואין להקשות דאף קודם שהוא בן י"ג אף שפסול מדאורייתא עכ"פ הרי בקדשים צריך שישנה עליו הכתוב לעכב [כתוס' מנחות דל"ח א' ד"ה ואם], והרי כאן לא מצינו ששינה עליו הכתוב? נ"ל דדוקא במה

הירושלמי בידי. אבל ראיתי ברשב"א כתב דאף דרשא דזרעו אפי' פסול היינו דוקא פ"כ אבל פ"ק דהיינו ממזר לא מרבינן ע"ש.

ובשו"ת משנה הלכות (חלק יז סימן טז) ציין בענין זה עוד מראה מקומות לעיין בהם: עיין מקנה קידושין ס"ו ובהגהות הרד"ל פ' נשא פ"ט אות ל"ז ובעץ יוסף על מדרש תנחומא שם ובעטרות יהושע בשם הגר"י צייטלין ובשו"ת עונג יום טוב סי' כ', ובאוצר הפוסקים ציין על מראה מקומות אלו ע"ש אות ב' ודו"ק.

¹³ ובפסקי תוס' (מס' תמיד סימן וא"ו) איתא בזה"ל: פחות מבין עשרים אין כשר לעבודה. ועיין במשנה למלך (פ"ח מבית הבחירה ה"ה) שכתב ע"ד: לפי דעתי דבריהם הן על הרובין השנוי במשנתנו דאמרינן בגמרא דלא מטו למעבד עבודה ופי' הם דמיירי בפחות מכ' ומש"ה הוצרכו לימר דפחות מבין עשרים אין כשר לעבודה.

עוד נציין למה שנשאל בשו"ת הרב"ז (חלק ג חו"מ סימן נח): על דבר אשר שאל ודרש מאתי, לפשוט לו את ספיקו: אם כהן קטן כשר לעבודה, או לא.

תשובה. הנה כבר ישב על מדוכה זו הגאון בעל "שו"ת מהר"י אשכנזי" ז"ל (חיו"ד סי' מ"ז), והשיב כי משנה שלימה שנינו (עירובין ספ"ב): אין קטן נכנס לעבודה אלא בשעה שהלויים עומדים בשיר. וברמב"ם (הל' כה"מ פ"ג ובכ"מ שם) ובזבחים (צ"ט) איתא: קטן אינו ראוי לחיטוי ואוכל. ובחולין (כ"ט) יליף מקרא: איש מזרעך, ועד שיביא שתי שערות פסול לעבודה, יעו"ש ב"שו"ת מהר"י אשכנזי" שהאריך לפלפל בד"ז. ותמהני מאד, שבמחילת כת"ר אישתמיטתיה מה שכתבו ה"פסקי תוספות" (מסכת תמיד סי' ו'): "פחות מבין עשרים אין כשר לעבודה". ומובא גם בספר משנה למלך (הל' בית הבחירה פ"ח ה"ה) ראה בספר "נועם מגדים" (פ' אמור) שכתב, ואולי דאיסורא דאורייתא ע"ש. ראה "מגן אברהם" (סי' רפ"ב סק"ו) לענין וקדשתו לכהן קטן ע"ש, ולפי הנזכר לעיל אף לפחות מבין עשרים ודו"ק. ובכתבים שלי הארכתי בזה, ומפאת המון טרדותי הרבות דברי מעטים. ובהגה"ה מבין המחבר כתב: הלום ראיתי בספר "מים חיים" בתשובה סימן ד' (להגאון בעל "פרי חדש" ז"ל) שכתב, דהיכא דכתיב "כהן", משמע בין גדול בין קטן, מדלא כתיב איש, דומיא למאי דאמרינן בפרק ארבע מיתות אשר ישכב את זכר בין גדול בין קטן יעו"ש. ובספר "מעשה אברהם" (חיו"ד סי' כ"א) כתב, דהרב "חקרי לב" (יו"ד ח"ג סי' קל"ב) הכריח כדברי ה"פרי חדש". יעו"ש שהאריך בד"ז.

¹⁴ הכי איתא בחולין דף כד: ת"ר: איש מזרעך לדורותם - מכאן אמר רבי אלעזר: קטן פסול לעבודה ואפי' תם, מאימתי כשר לעבודה? משיביא שתי שערות, אבל אחיו הכהנים אין מניחין אותו לעבוד עד שיהא בן כ'. איכא דאמרי: הא רבי היא, ואפי' פסול דרבנן לית ליה, ואיכא דאמרי: רבי אית ליה פסול מדרבנן, והא רבנן היא, ולכתחלה הוא דלא, אבל דיעבד - עבודתו כשרה.

שצותה תורה במעשה קדשים, צריך שישנה עליו הכ' לעכב [כזבחים מ"ח ב', ומנחות דק"י א'] וכדומה לרוב; אבל בפסול הגוף של כהן [או הקרבן], א"צ שישנה עליו הכ' לעכב, דמדגופו פסול הו"ל זר דכתיב גביה בהדיא ולא יחלל, תדע דהרי בכל הפסולין שנשנו ברפ"ב דזבחים לא מקשינן אשכחן למצוה לעכב מנלן, ורק ביושב קבעי הכי [זבחים כ"ג ב'] דמדאין הפסול רק באופן תנועתו לא מחשב פסול הגוף של כהן [ועי' מ"ש בס"ד בפירושו לפסחים פ"ה דצ"ז א' ד"ה ואולם]¹⁵.

וגדולה מזו מצאנו אפילו בפסול דרבנן, אפ"ה ס"ל לרבי בלישנא בתרא [בחולין דכ"ד ב'] דכהן שעבד והוא מבין י"ג עד כ', פסול עבודתו אפילו בדיעבד. אף על גב דמבין י"ג עד כ' לכ"ע פסול רק מדרבנן. אבל זה אשתומם על רבינו שפסק לפי דברינו הנ"ל כרבנן דאיכא דאמרי בתרא, דמבין י"ג עד בן כ' פסול עכ"פ לכתחילה, והרי מבין י"ג עד כ' לכ"ע רק מדרבנן אסור, וכדילפינן בכל דוכתא ממלת איש דמשמע רק שיהיה בן י"ג שהביא ב"ש, וכן כתב רש"י בפירוש בסוגיא הנ"ל; והרי לבתר מ"ש רכ"מ [בפ"ח מקרבן פסח ה"ד], דבכל דוכתא דאיכא ב' איכא דאמרי, ספיקא הוה באיזה מינייהו קיי"ל¹⁶, וא"כ ה"נ הרי לאיכא דאמרי קמא, לרבנן מותר לכתחילה לעבוד משנת י"ג ולמעלה, ומדה"ל ספיקא דרבנן הו"ל למיזל לקולא דכשר לכתחילה משיהיה בן י"ג שנה, וכרבנן בהאיכא דאמרי קמא? ואין לומר כתירוץ בני הרב המאה"ג מהו' ברוך יצחק שליט"א, משום דקולא דידיה הו"ל חומרא לאחיו הכהנים, והם מוחזקים טפי בהעבודה, ואיך יפקיע חלקם הרי אין ספק דידיה מוציא מידי וודאי דידיהו [כנדה דט"ו א']; ליתא דה"ת בקרבן צבור, אבל בקרבן יחיד או בקרבן של עצמו, שהוא לבד מוחזק בו, מאי איכא למימר? וצ"ע. עבודת הכהן הראשונה תהיה בשעה שהלויים עומדים בשיר [רמב"ם פ"ה מכלי מקדש]¹⁷. וכן משמע

¹⁵ ונציין למש"כ הרב עזרא ב"ר יהודה ליב אלטשולר בס' תקנת עזרא (הלכות מעילה פרק א) וז"ל: החליטו גדולי האחרונים דכל ענין למשחה לא נאמר לעכב אלא למצוה, וכן העלה הגאון ר' אליה קאלישער זצ"ל בספרו יד אליהו, גם הגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל כתב פשוט דאינו מעכב משום דקיי"ל בעינן שינה עליו הכתוב לעכב, ואי משום הא לענ"ד יש לדחות עפמש"כ התפא"י בהקדמתו לסדר קדשים הנקראת חומר בקודש פרק א' אות ד' דהא דבעינן שינה עליו הכתוב הוא כשהפסול והחסרון הוא בגופו של קרבן, אבל כשדנין מצד גופו של כהן פסול דיעבד גם אם לא שינה עליו הכתוב, והרי ענין דלמשחה הוא רק על קרקפתא דגברא דכהן או ישראל האוכל כמש"כ לעיל אות ב' ועוד נדבר איה"ש בזה.

¹⁶ ובס' זרע יצחק על הרמב"ם כתב שכיסוד זה מצינו ברבינו יונה (על הרי"ף מסכת ברכות דף מא:): שכתב שם: לענין פסקא נראה למורי הרב נר"ו לפסוק הלכה לקולא כמו הלשון שאומר אפי' שלא בשעת הדחק כרב ולא מפני שהוא לשון אחרון שאינו נקרא לשון אחרון אלא כשהלשון הראשון מביא התלמוד בסתם והלשון האחר בלשון איכא דאמרי אבל היכא ששניהם מביא אותם בלשון איכא דאמרי לא נקרא לשון אחרון אלא הטעם שיש לו לפסוק הלכה כמו הלשון שמיקל יותר מפני שהנטילה מדרבנן ובשל סופרים הלך אחר המקל.

ובפי"ח מהל' סנהדרין ה"ג כתב הכס"מ על אותו קושיא דהר"מ פוסק כלישנא קמא וכו' כדי למעט המחלוקת אביי ורבא עיין שם.

¹⁷ כתב הכסף משנה (הלכות כלי המקדש פרק ה הלכה טו): בספ"ב דערכין (דף י"ג:): תנן אין קטן נכנס לעבודה אלא בשעה שהלויים אומרים בשיר ואף על גב דמשמע דלא איירי

לישנא דמתני' [ערכין פ"ב מ"ו] וכן משמע נמי הסוגיא דחולין [דכ"ד ב']. אמנם לרש"י ערכין [שם] ולראב"ד, א"צ כן. ועמ"ש בערכין שם בפירושי בס"ד¹⁸.

ה) ערל כיצד? כל כהן ערל שעבד, אפילו לא מל מחמת יראת צער, או מחמת שמת אחיו מחמת מילה, או מחמת שאר אונס, עבודתו פסולה [עי' תוס' זבחים כ"ב ב' ד"ה ערל]¹⁹.

בכהן אלא בלוי וכדפירש"י דהא גבי לויים מיתני וכמו שהשיג הראב"ד וכתב א"א זה טעות גדולה שלא אמרו דבר זה במשנה וכו' משמע לרבינו דהוא הדין לכהן דמ"ש והכי משמע מדקתני לעבודה דמיירי בכהן דאילו בלוי שאומר בשיר אינה עבודה אלא עבודת עבודה. ועוד שהאומר בשיר אינו עובד עבודה אחרת דמשורר ששיער במיתה וא"כ מאי לעבודה דקתני הילכך משמע דה"ק אין קטן לוי וכהן נכנס לעזרה לוי לעבודת לוי וכהן לעבודת כהן אלא לוי בשעה שהלויים עומדים בשיר וכיון דשייך בכהן לישנא דעבודה אף על גב דבלוי הוי עבודת עבודה לית לן בה. וצ"ל לדעת רבינו דקטן דתנן היינו שהביא שתי שערות דאילו פחות מכאן פסול הוא לעבודה.

ועיין נמי בס' הר המוריה שם שכתב: עיין בתוספתא פ"ב דערכין דאי' שם אין אשה נראית בעזרה אלא בשעת קרבנה ולא נראה קטן בעזרה אלא בשעה שהלויים אומרים שירה יעו"ש היטיב ומשמע כדברי רבינו ויש לפרש גם דברי הש"ס לזה דבימי עזרא הוצרכו הרבה כהנים להתחנך לעבודה ולכן עמד יהושע לומר שירה כדי שיכנסו הכהנים כלם להתחנך (ועי' פ"ג ה"ג יעו"ש היטיב דרבינו לא מפרש כלל דמיירי בקטני לויים יעו"ש היטיב) ודו"ק וצ"ע בזה.

וכן ראה ברדב"ז דלהרמב"ם היה קשה דסתם "עבודה" היינו עבודת הכהנים, ולא עבודת הלויים, ועוד אי איירי בלויים, ממ"נ אם הי' קטן פסול הוא לשירה דכתיב איש איש על עבודתו ועל משאו, ואם הי' כבר גדול ל"ל הי' עולה במנין, שרק הכהנים בעבודתם - מחמת חשיבות העבודה לא הי' הכהנים מניחים אותם לעבוד עד שהי' בן כ', פן יפסול את העבודה. ולכן סבירא לי' להרמב"ם דבע"כ באמת דאיירי בכהנים. [וראה עוד לו שם שביאר טעם הא דכל כהן שנכנס לתחלת עבודתו אינו נכנס אלא בשעה שהלויים אומרים שירה, ופי' שם הרדב"ז שם שזהו לסימן יפה לו שנכנס לעבודה בעת שמשוררים הלויים].

¹⁸ שם כתב התפארת ישראל בזה"ל: אלא בשעה שהלויים עומדים בשיר. אז נכנסים הלויים הקטנים לשורר עמהן, דרק לעבודה זו כשרים כך פי' רש"י הכא וכ"כ הראב"ד (פ"ה מכלי מקדש), אמנם לרמב"ם שם ר"ל דהמתחיל לעבוד במקדש, אינו נכנס להתחיל עבודתו רק בשעה שהלויים עומדים בשיר, ולישנא דמתני' קצת משמע כרמב"ם דקטן דנקט מתני' היינו המתחיל בעבודה, דאל"כ הול"ל אין הקטן כשר לעבודה רק לשיר, וגם מסוגיא דחולין [דכ"ד ב'] משמע כרמב"ם, וע"ש.

¹⁹ הנה עה"פ (בראשית יז, א): התהלך לפני והי' תמים, כתב רש"י: שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני ע"כ. וכתב בספר דרך שיחה (ח"א ע' נט): בספר "משך חכמה" כתב לפי דברי רש"י, שלפי"ז כל ערל פסול לעבודה מדין בעל מום, [אבל מהרמב"ם הל' ביאת מקדש (פ"ו ה"ח) מביא שדינו כמו זר, ולפי זה הרי ערל כשר בבמה, שזר הוא כשר בבמה. ועיי' מה שהעיר בזה בשו"ת דבר אברהם חלק א סימן כו אות יב]. א"כ יש להקשות מה שואלת הגמרא בזבחים (כ"ב, ב) ערל מנא לן, תיפוק ליה משום בעל מום?

השיב על הנ"ל הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א: בתוס' שם (ט"ו, ב' ד"ה זר) כתבו מה שלא תנן בעל מום משום דכתיב בו חילול בהדיא, א"כ ערל תני מדין ערל, וע"ז באה הקושיא ערל מנא לן. אכן לפי דברי המשך חכמה בערל יהיה שני לאוין.

ו) בעל מום כיצד? כל כהן שיש בו מום קבוע, או מום עובר ולא עבר עדיין, אם נכנס למקדש מהמזבח ולפנים²⁰ אף שלא עבד, לוקה. ואם עבד עבודתו פסולה [רפ"ו מביאת מקדש]. וקמ"ב מומין פוסלין בו, נ' מהן פוסלין האדם מלעבוד והבהמה מלהקריב. ובאלה כשעבר במזיד לוקה ועבודתו פסולה. צ' מהן הפוסלין האדם לבד. באלה אף על גב שלוקה כשעבד, אפ"ה בדיעבד, עבודתו כשרה. ב' מהן פסולין רק מפני מראית עין, ולהכי אם עבד אינו לוקה ועבודתו כשרה [שם ה"ה וז'].

ז) נ' מומין הפוסלין באדם ובבהמה, הם ה' באוזן. ג' בריסי עין. ח' בעין. ג' בחוטם. ו' בשפה ולחי ולשון. י"ב באיברי הזרע²¹. ו' בידים ורגלים. ד'

ולענין אם ערל שעבד לוקה הנה ברמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ו ה"ח) כתב הערל הרי הוא כבן נכר שנאמר כל בן נכר ערל לב וערל בשר, לפיכך ערל שעבד, חילל עבודתו ולוקה כזר שעבד אבל אינו חייב מיתה, ע"כ. אבל רש"י (סנהדרין פד ע"א ד"ה לא יבא) כתב דערל שעבד אינו לוקה, כיון דאיסורו הוי רק מדברי קבלה.

עוד בעניין זה נציין דהמגן אברהם (סי' קכ"ח ס"ק נ"ד) כתב דערל כהן נושא את כפיו, ואפילו לא מל במזיד, דאע"ג דמחלל את העבודה, אבל נשיאות כפים אינו תלוי בזה, שהרי בעל מום מחלל העבודה, ומ"מ ילפינן בתענית (דף כ"ו) שנושא את כפיו, וא"כ ה"ה לענין ערל כן.

אבל הב"ח והפר"ח חולקין שהרי הרמב"ם כתב דערל דינו כבן נכר, וא"כ פסול הוא גם לנשיאות כפים, וז"ל הרמב"ם (ביאת מקדש פ"ו ה"ח): הערל הרי הוא כבן נכר שנאמר כל בן נכר ערל לב וערל בשר וגו'.

ובשו"ת אגרות משה או"ח חלק ב' סימן ל"ג (אות ב') כתב דלענין לקרותו לתורה ראשון, לכו"ע יש לערל כהן דין כהן, שהרי אסור לו ליטמא למתים ולישא נשים פסולת לכהונה, א"כ לשאר דיני כהונה, הרי הוא בקדושתו. (חלק מהמקורות מס' דף על דף זבחים כב.).

²⁰ כתב הרב מל"מ ז"ל דדין זה הוא מחלוקת בין רבינו ז"ל והרמב"ן ז"ל דלרבינו ז"ל ס"ל שגם המזבח בכלל האיסור והוא מן התורה אבל הרמב"ן ז"ל (סה"מ מצוה סט) ס"ל דאין איסורו מן התורה אלא מדבריהם משום מעלה והיינו דוקא כ"ב אמה שבין האולם ולמזבח אבל המזבח אינו בכלל האיסור. ועוד מבואר ברמב"ן (בהשגותיו לספר המצוות לא תעשה סט ועג וקסג ובפירושו על התורה ויקרא י ט), שאינם מוזהרים מן התורה מלגשת למזבח ומלהיכנס למקדש, ולא נאמרו לאוים הללו אלא על עבודה במקדש. ועי' ח"י ר"ח הלוי (ביאמ"ק א, טו) וחזון איש על הרמב"ם שם הט"ז שדנו בד' הראב"ד בהשגות שם אם סובר כהרמב"ם או כהרמב"ן.

²¹ כתב בהערות הגרי"ש אלישיב למסכת בכורות דף לט: להקשות: הנה פסק הרמב"ם כר' יהודה בבכורות לט. ולכאורה מבואר בזה דס"ל דמום בביצים הוי מום שבגלוי, ומקשים כל האחרונים דבקיודשין (כ"ה א) אמרינן דעבד כנעני שיוצא בכ"ד ראשי אברים היינו מה שבגלוי, ופוסק הרמב"ם שאם סרסו האדון אינו מום שבגלוי ואינו יוצא, והיינו דמום שבביצים הוי מום שבסתר, וכתב הר"י קורקוס לתרץ דכוונת ר"י שמום שבביצים הוא אכן משום חסרון מבפנים דמסקינן דשמיה חסרון ולכן לגבי קדשים הוי מום ולגבי ראשי אברים של עבד כנעני אינו מום, אך קשה דהרמב"ם כתב להדיא דחסרון מבפנים אינו פוסל רק בבהמה, אבל לא בכהן, שכהן שחסר לו כליה כשר לעבודה, וכתב הרמב"ם ראייה דהא כהן טריפה כשר לעבודה, ואעפ"כ כתב הרמב"ם (בפ"ז מביאת מקדש ה"א) בכלל החמישים מומין שנוהגים בין באדם בין בבהמה חוץ ממומים ששייכים באדם ולא בבהמה ומומים ששייכים בבהמה ולא באדם כגון בזנב ומונה הרמב"ם בתוכם מומים בביצים, וע"כ דאם פוסל באדם הרי

בכל מקום שבגוף. ג' ריעותות שבכל הגוף, כגון שרועד מחמת זקנה²². או חולה שרועד מחמת שהחלישתו חליו. או שהוא מזוהם שריח רע נודף

שהוא מום בגלוי. והיינו דפסק כרבי יהודה לפסול דהכא ומשום דהוי מומין שבגלוי כדמסקינן בגמ'. והדק"ל. (ועיי"ש שעמדו האחרונים בזה).

²² וכתב האור שמח (הלכות ביאת המקדש פרק ז) אבל זקן לבד כשר אף לכה"ג, משנה פ"ג דיומא (ל"א ע"ב). ע"כ. וראה נמי מה שכתבו התוספות בפרק הגוזל עצים דף ק"י בד"ה דכי עביד ע"י הדחק עבודה היא וז"ל דלא מצינו בכהנים פיסול בשנים אלא דנתנו חכמים שיעור עד שירתת בהכל שוחטין. וכן בהע' שולי הגליון - פני מנחם (הלכות עבודת יום הכיפורים פרק ב) העיר עמש"כ הרמב"ם: היה כהן גדול זקן או חולה מלבנין עשיות של ברזל באש מבערב וכו'. דפלא גדול שהרי חולה פסול לעבודה (אמנם לגבי בהמה אין שוחטין עליו במקדש ובמדינה, אבל הוה מום [עי' בכורות מא א]), ובמשנה [יומא לא ב] איתא 'אסטניס' הגם שבפירוש המשניות פירש רבינו ז"ל היינו מצונן וקר, וכן פירש הר"ב, ומכל מקום כאן סתם דבריו בחולה סתם ושינה לשון המשנה [ועי' מעשה רוקח]. ואולי הא קמשמע לן אגב אורחא דהוא הדין בכל חולה קצת, גם שלא מחמת צינה, וצע"ק. ועי' לעיל פ"ז הי"ב מביאת מקדש דחולה היינו דוקא כשהוא רועד מפני חליו וכשלוך כחו, וא"כ אתי שפיר דכאן יש לומר שאינו רועד ולפיכך כשר לעבודה [וכ"כ באור שמח שם], דאל"כ גם זקן תקשה לך, ומצינו כהנים גדולים שהאריכו ימים, אלא כל זמן שאינו רותת לא הוי זקן והוא הדין בחולה.

וכן העיר הרש"ש ביומא דף כג. על הא דאיתא התם: אר"ח ל"ק כאן בבריא כאן בחולה. כה"ג משני לקמן (פב) ובנדה (ס"ד לז). ואין להקשות הרי חולה פסול לעבודה דתנן בספ"ו דבכורות דחולה פסול לקרבן וברפ"ז תני מומין אלו כו' פוסלין באדם. די"ל דהכא מיירי ביכול לעשות ע"י הדחק (עי' ב"ק קי). והרמב"ם בפ"ז מהל' ביאת המקדש הי"ב כתב דחולה הפסול הוא כשהוא רועד מפני חליו כו' ולמדהו מזקן דחולין (כד ב) וכן למדו לענין ב"ק בפ"ה מהל' אה"ט ה"ז מזקן דשם.

וכן בהג' תפארת יעקב על חומר בקודש כתב דמשמע דזקנה אינו פוסל בו והרי יוחנן כה"ג שימש בכה"ג פ' שנה ועבודת יוהכ"פ אינן כשירות אלא בו, ומזה סתירה למ"ש ביו"ד דזקן בן פ' שנה אסור לשחוט. [כוונת קושייתו היא דביוהכ"פ אין העבודה כשרה אלא בכה"ג וא"כ שישחוט זר וא"כ ע"כ שיוחנן כה"ג שהיה יותר מפ' שנה שחט].

ובשו"ת הרב"ז חלק א סימן סו כתב אפשר לומר מילתא בטעמא, בכהן שידיו מרתתין, מחמת זקנה, איננו כשר לעבודה. משום דעי"ז אסור לשחוט, כאמור. ואף על גב דשחיטה בזר כשרה. כברכות ל"א ע"ב, ובכ"ד. ושחיטה לאו עבודה היא. כיומא מ"ב ע"א, ובתוס' שם ד"ה שחיטה ע"ש. מ"מ לכתחלה רק הכהנים היו שוחטים הקדשים. וכ"כ בהגהות וחי' הרש"ש (שנדפסו בש"ס ווילנא) בברכות ל"א ע"ב שם. וכ"כ עוד בהגהותיו בברכות כ"ח ע"א. וכן הוא בתוס' קידושין ע"ו ע"ב ד"ה אין. דגם שחיטה ושאר עבודות הכשרות בזרים, לכתחלה, לא עבדו כי אם כשרים מיוחסין ע"ש. ועפי"ז רק במשפחות הכהנים היו בקיאין ביחוסן. כמו ששנו חכמים בלשון המשנה, בסוף מס' מדות, דסנהדרי גדולה היתה יושבת בלשכת הגזית, ודנה את הכהונה וכו'. וכן משמע במשנה יומא כ"ה ע"א, דהפייס השני הי' מי שוחט? ומי זורק? וכו'. ולא מצינו בשום מקום שהי' פייסות בישראלים, לומר, מי שוחט? וע"כ ודאי, משום דלכתחלה רק הכהנים היו שוחטים בקדשים.

עוד נציין למש"כ בס' מעשי למלך (הלכות ביאת המקדש פרק ז): 'הזקן שידיו רותתין ורועד כשהוא עומד. הנה בנוב"י סי' ה' העלה דזקן שידיו רותתין ואין יכול לישא כפיו פסול לנכ"פ דנשיאות ידיו מעכב בדיעבד כמו עמידה ולכאורה צריך טעמא מ"ש מבעל מום דכשר לישא כפיו ובטו"ז סי' קכ"ח הקשה באמת אמאי בע"מ כשר לנ"כ וכ"כ בבאר היטב דנעלם ממנו הגמ' בתענית דאדרבא הוקש לנזיר ועתוס' מנחות דף ק"ט דלעמידה הקשתיו ולא לשאר מילי כמו שביארתי בפ"ג מכהמ"ק אך הדבר נכון דהרי כ' שם רבינו בלויס דאין שנים ומום

מגופו. מיהו מזוהם מותר להעביר הריח רע שבבשרו או שנודף מפיו, ע"י שרוחץ ושף בבשמים, ועובד אפילו לכתחלה²³ [פ"ז מביאת מקדש. ושם נתבארו אחת לאחת].

(ח) צ' מומין שפוסלין באדם לבד, הם ח' בראש. ב' בצואר. ד' באוזן. ה' בגביני עינים. ד' בריסי עין. י"א בעינים. ו' בחוטם. ג' בשפתים. ג' בבטן. ג' בגב. ו' בידים. ד' באיברי הזרע. ט"ו בשוקיים. ד' בכל הגוף מיהו יבלת היינו געוועקס בל"א דוקא שיש בו עצם פוסל [כבכורות ד"מ ע"ב]. ח' בעורו. ד'

פוסלין עד שיפסול מחמת הקול מרוב הזקנה הרי כיון דא"א לשורר ע"כ יפסול כן נמי אם אין יכול לישא כפיו ע"כ פסול אף דמום אין פוסל:

ולפמש"כ רבינו שם דכשר למשוררים חזינן אף דנפסל לעבודה מרוב זקנה שא"י לעמוד עוד אבל לשאר מילי דחזי יהא כשר צ"ל כיון דרותת ורועד פסול לכל דבר דל"ד להיכא דפסול רק בקול דעכ"פ ראוי למשוער משא"כ אם רועד ורותת אין ראוי גם למשוער ועמש"כ בפ"ח מה' אלו הי"א גבי איטר:

²³ בס' חשוקי חמד (שבת דף כד:): כתב דבמקום שיש בו ריח רע באופן שאסור לומר לידו דברי תורה וברכות, ופזרו מסביביו בשמים, יש מרבותינו המתירים ומהם בשו"ת לב חיים (ח"ג סימן יג), פתח הדביר (סימן עט סק"ב) ובן איש חי שנה ראשונה (פרשת בא סעיף כ"ח ועוד), ועיין בחינא דחיי (חאו"ח סי' ל"ד) שהוכיח כך מהרמב"ם (פרק ז מהלכות ביאת מקדש הלכה יג) שכתב כהן מזוהם רוחץ ושף כל גופו בבושם ועובד]. וראייתם מיעקב אבינו שבא להתברך מיצחק אבינו והיו ידיו עטופים בעור גדיי עזים בעלי ריח רע, והשי"ת הוציא ריח מגן עדן ורבה על הריח הלא טוב (כמבואר במד"ר בראשית ס"ה וברש"י) וביטל אותו, ולכן התאפשר ליצחק אבינו לברך. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יב סימן יב).

ובפשטות נראה דכהן המזוהם ורוצה להעביר זאת בשבת דיהא שרי ואין בזה משום מתקן. (הערת הגר"מ כהניאן).

וראה בחידושי הגר"ז (בכורות דף מא.) דמהגמ' בכתובות (דף ע"ה ע"א) דמשני התם גבי כהנים אפשר לעברה בקיוהא דחמרא וכו', היה נראה דכיון דאפשר לעברה א"כ שוב לא הוה מומא, וכן כיון דאפשר שיתן בפיו פלפל אפילו לא נתן ג"כ לא פוסל, אמנם ברמב"ם מפורש דדוקא בנתן פלפל כשר לעבודה.

ובדרך אגב אציין נמי לדבריו של המקנה (קונטרס אחרון סימן לט) שכתב בתו"ד: אמרינן במס' שבת דף ס"ב גבי כובלת וצלוחית של פלייטון מאן דרכו למירמי' אשה שריחה רע, וכן אמר שם בדף ס"ה פלפל לריח הפה משמע שיש תקנה למזוהם כמו לריח הפה ולא תני הך תקנתא גבי כהנים כדאמר ר' אשי בריח הפה, היינו משום דלא אפשר גבי כהן שיעבוד עבודה בכובלת משום חציצה או יתור בגדים משא"כ בתוך הפה. ולכאו' יל"ע שמהרמב"ם רואים שכן יש תקנה במזוהם אף בכהן. וצ"ע.

בחושיו, כגון חרש²⁴, שוטה²⁵, נכפה אפילו אחת לימים רבים. או שרוח רעה מבעתו לפעמים וכ"ש תמיד [פ"ז מביאת מקדש].

²⁴ העיר הגאון רבי משה כהניאן שליט"א דיש לדון באותם כהנים חרשים שיכולים לשימוע ע"י מכשיר שמיעה האם כשרים לעבודה, ולכאוי יש לדון בזה משום יתור בגדים דהמכשיר הוא כיתור בגדים. [אך כתב דיש להסתפק בהשתילו לו שתל בתוך הראש דהוי בסתר האם כשר או לא].

ובאמת שכבר דנו הפוסקים בכהן החבוש בבתי עיניים (משקפיים) אי הוי כיתור בגדים ובשו"ת דברי מלכיאל (חלק ד סימן לא) כתב דנראה שכהן היה אסור ללבוש בתי עינים בשעת עבודה דהוי כתוספות בגדים וע"י עירובין (דף קג). וכן בעל האילת השחר (ויקרא כא יח) כתב בפשיטות שאם לובש משקפיים הוי יתור בגדים. אך הגר"י זילברשטיין שליט"א בס' חשוקי חמד (סנהדרין דף לו:) כתב דיתכן שמשקפיים לא הוי יתור בגדים, כי אינו בגד אלא תכשיט, ויתור בגדים נאמר רק כאשר מוסיף ללבוש בגד, וכמבואר בזבחים (דף יט ע"א) שאבעיא להו האם תפילין הוה חציצה, ונחלקו רש"י ותוס' (ד"ה תפילין) בפירוש האיבעיא, שדעת רש"י שהספק הוא משום יתור בגדים, ודעת התוס' שאין בזה יתור בגדים, והספק הוא רק בתפילין של יד, האם הוי חציצה. ולכאורה לשיטת התוס' גם לאיבעיא של הגמרא, תפילין לא הוי בגד, וכ"ש במשקפיים. ולמסקנת הגמרא שתפילין לא הוי חציצה, וכתב רש"י (שם דף יט ע"ב ד"ה ששם) שאינם יתור בגדים כיון שלאו בגד הוא. א"כ הוא הדין משקפיים לא הוי בגד.

וכתב עוד: וגיסו הגר"ח קנייבסקי שליט"א אמר שמשקפיים לא הוי יתור בגדים, כיון שאין בהם ג' על ג', ויעוין בספר דרך חכמה (פ"י מהלכות כלי המקדש ה"ג ביאור הלכה ד"ה מניח) שכתב שלכך לא הוי תפילין יתור בגדים, שאין בהם ג' על ג', והא דכתב הרמב"ם (שם ה"ח) דצלצול קטן הואיל וחשוב הוי יתור בגדים אפילו בפחות מג' על ג'. י"ל שהוא חשיב כי הוא בגד וצריך להשתמש בו, אבל תפילין שאינו לצורך בגד, אלא לצורך מצוה, והוא תכשיט ולא בגד אינו חוצץ. ומה שנאמר בשבת (דף סא ע"ב) תפילין דרך מלבוש, אין הכוונה שהוא בגד, אלא שהוא דרך לבישה, אבל בגד לא הוי. כמו כן אפשר לומר על משקפיים, שהוא דרך מלבוש, אך אינו בגד. וע"ע בס' מקדש דוד בריש סי' לו. [ויעוין בתפארת ישראל (נגעים ב בבעז אות ד) שדן אם יש לכהן משקפיים, אם יכול לראות נגעים, ולבסוף הכריע שיכול לראות. ויש מפסקים בזה, וכתבו שיתכן שאם אינו רואה טוב בלי משקפיים, הרי זה נחשב למום לענין ראיית נגעים. וראה בזה בחשוקי חמד לבבא בתרא דף קכח. אמנם אי נחשב קוצר ראייה למום בכהן לפוסלו כתב החשוקי חמד בסנהדרין דף לו: שבשו"ת דברי מלכיאל (חלק ד סימן לא) כתב שבכהנים לא מצינו שיפסלו מחמת חלישת ראייתם, רק במומים שבעיניהם. וכן שמעתי בשם מו"ח מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שאמר שחלישות ראייה אין זה מום הפוסל בכהנים, כיון כשמתקרב הוא רואה טוב. וצ"ל שהפסול מחוסריייתא (ע"י בכורות מד.) שכתבו הראשונים שהוא פסול ראייה, היינו שאינו רואה טוב מחמת חסרון שיש לו בעיניים, כלומר שגם כאשר יהיה קרוב לדבר לא יראנו טוב, אז זה נחשב למום, אך אם אין לו שום חסרון, ורק אינו רואה טוב, וכשמתקרב לחפץ הוא רואה אותו היטב, לא הוי מום].

²⁵ העיר הרב יונתן כהן שליט"א דמה יהא הדין בכהן שוטה שיכול ע"י כדורים לחזור לאיתנו ולשפיותו, דהנה בשו"ת רעק"א (סי' סד) הק' למ"ל למעטוי שוטה מדין בע"מ, תיפוק ליה דאינו בר כונה ואפי' לשחיטה דבע"מ כשר הוא פסול. ותי' בהג' תפארת יעקב דאיירי בעתים חלים ועתים שוטה ושחט או עבד בעת חלימותו, דאם היה פוסל משום כונה הא בר כונה הוא, משא"כ אם הוא פסול משום מום הא מ"מ מום הוא, ולא גרע מנכפה או רוח רעה מבעתו אף שאינו רק אחת לימים הרבה כמ"ש בגמ' ורמב"ם. וא"כ לפי"ז יהא פסול שוטה הנוטל כדורים ועי"כ חלים. [אלא שיש לעיין אי באמת שוטה הנוטל כדורים דמי שוטה דעתים חלים דשמא התם מיירי מעצמו ולא ע"י איזה משפיע. ויל"ע].

(ט) ב' מומין שפוסלין באדם רק מפני מראית עין, הם שנשרו ריסי עיניו, או שנפל שיניו, מיהו כל המומין הנ"ל מומין שבגלוי הן. אבל מומין שבחלל הגוף, כגון שחסר לו טחול או כוליא, או שחסר לו צלע או שנשברה, או שנעשה טריפה בא' מאיבריו מותר לעבוד [פ"ו ופ"ז מביאת מקדש]²⁶.

(י) עוד יש ד' מומין עוברים שפוסלין באדם ובבהמה [פ"ב מאיסורי מזבח ה"ז]²⁷. וכן כל מום עובר באדם או בבהמה, כל זמן שלא עבר, פסול אפי' בדיעבד כשהקריב או כשהוקרב [עי' רמ"מ פ"ב ממזבח ה"ו].

(יא) פרוע ראש כיצד? כל כהן שלא גילח תוך שלושים יום ועבד, לוקה, אבל עבודתו כשרה²⁸, [רמב"ם פ"א מביאת מקדש ה"ח וי"א]. ולא עוד אלא

ומצאתי עוד שדן בזה בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"ב סי' ס"ב) שרצה השואל לומר שהשוטה פסול לעבודה אף בעת שפיותו. אמנם החתם סופר כתב וז"ל: לא כן אהובי, התם כל זמן שטיותו, אבל אם הוא עתים חלים עתים שוטה, בימי חלמותו עובד עבודה לפענ"ד. וכן משמע ברמב"ם (פ"ח ביאת המקדש הט"ז) וז"ל: ועוד יש שם באדם ארבעה מומין אחרים, ואלו הן: החרש, השוטה, הנכפה אפילו לימים רבים, מי שרוח רעה מבעתו תמיד או בעיתים ידועים. וכתב בכס"מ דסובר רבינו דכי היכי דנכפה - הוא אפילו אחת לימים רבים, ה"ה לרוח קצרית, דמאי שנא עכ"ל הכס"מ. אולם החתם סופר כתב: ולפענ"ד זה אינו, דא"כ בחרש ושוטה נמי ה"ל ללהרמב"ם למימר - אפילו אחת לימים רבים. - אבל האמת יורה דרכו, שממקומו הוא מוכרע, דמדנקט "רוח קצרית בא עליו" ולא תנן - בעל רוח קצרית, אלמא שכל שבא עליו, אף שמסתלקת ממנו, אפ"ה פסול בשעת חלמותו, מפני שעתידה לבא עליו. והיינו דוקא בעל רוח רעה דלפירש"י (לעיל מ"ד ע"ב ד"ה רוח) היינו ששוכן ש - ד בקרבו, א"כ לא יאה לעבוד לפני ממ"ה ית"ש אפילו בעת שאינו מטרידו והוא שפוי. ולהרע"ב שפירש שהוא בעל מרה שחורה, ידוע שכל אלו כל ימיו מכאובים, וכעס עניניו, ואינו ראוי לעבוד אף בימי בריאותו, אבל שוטה שהוא עתים חלים, שאז הוא כפקח לכל דבר, כשר נמי לעבודה באותה שעה, וזה ברור, עכתו"ד החתם סופר. ובראשית בכורים (בכורות מ"ד ב) גם כן דן בזה, עיין שם

²⁶ וסיים הרמב"ם שהוא מפני שנאמר שבר רגל או שבר יד מה אלו בגלוי אף כל בגלוי. והנה העיר הגר"ח"ק בקרית מלך שם: עי' בכורות ל"ט א' יש מחוסר אבר מבפנים כו' בעל כוליא אחת כו' ועי' תרגום ירושלמי אמור כ"א א' דבעל כוליא אחת פסול באדם וצ"ע וי"ל ע"פ הסוגיא שם.

²⁷ ז"ל הרמב"ם שם: 'ארבעה מומין עוברים יש באדם ובבהמה ואלו הן: גרב לח, חזזית שאינה מצרית, מים שיורדין בעין ואינן קבועין, סנוירין שאינן קבועין'.

²⁸ בדרך אגב יעוי' בשו"ת תורה לשמה (סימן שפח) שכתב דטוב ליזהר לגלח לפחות משלשים לשלשים וכל שלא שהה יותר משלושים יום לא חשיב ניוול כדמוכח ברמב"ם וכו', ועכ"ז ירא שמים לא ינהוג כמנהגם של אלו המגדלים שער ואעפ"י שאינו ניוול יען כי ע"פ הסוד התגלחת היא צריכה הרבה לזכרים להעביר כחות הדין והמשכיל יבין ודרך אגב אודיע לכם כי מי שלא גילח שערו מחמת סיבה ועבר עליו יותר משלשים יום שהוא דרך ניוול לא טוב שיהא ש"ץ ביום הכפורים ובפרט כשאומר סדר עבודה.

וע"ע בשו"ת שיח יצחק (סימן רמג) שכתב דלדברי הרמב"ם שכ' שאין זה כבוד ומורא לבית הגדול והקדוש שיכנס בו מנוול, א"כ צ"ע שלא מצינו מוזכר בחז"ל הטעם שחייבים לגלח לפני הרגל בערב הרגל, באשר ג' פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלקיך, וכולם נכנסו למקדש ברגלים לקיים מצות ראייה, וכי כן היו חייבים לגלח בערב הרגל שלא ליכנס מנוול למקדש, ולמה ניתן הטעם בגמ' שלא יכנס למועד כשהוא מנוול, והלא טעם זה עבור

אפי' לכנוס כך מתחלת עזרת ישראל אסור. ובכנס כך מהמזבח ולפנים לרמב"ם לוקה ולראב"ד פטור. מיהו א"צ לגלח שערו עד עיקרו, רק שלא יראה שערו מדולדל וגדל יותר משיעור הראוי לל' יום²⁹. וגם אינו מוזהר רק מלכנס לעזרה. ורק הכה"ג צריך לגלח כל ע"ש אף כשלא יכנס. וגם צריך לגלח באופן שיגיע ראש כל שער תחתון לעיקר שער שלמעלה ממנו [סנהדרין דכ"ב ורמב"ם פ"ה מכלי מקדש].

להראות במקדש שמחוייב כל איש ישראל ואסור להיות כפרוע ראש, כדברי הרמב"ם הנ"ל, טעם עדיף הוא. ולפי"ז צריכים להתגלח בערב הרגל עבור זכר למקדש ג"כ. והלא מחוייבים זכר למקדש, ובששת ימי סוכות מברכים על לולב ברכה, אף שהוא רק זכר למקדש, וצ"ע שלא מצאתי למי שעמד בזה.

²⁹ כמה מאברכי הכולל שאלוני מה יהא הדין לגדל את פאות הראש בביהמ"ק האם אף בהם יהא הדין שלא יהיו מגודלות בשיעור יתר מל' יום ובאמת שכבר דן בזה בס' חשוקי חמד (גיטין דף נח). שנמי דן בזה וז"ל: שאלה. האם מותר לכהן המגדל פאות עבות וארוכות להיכנס למקדש, כמו אדם המגדל פרע שער ראשו, או שמא כיון שאלו פאות ראשו אין זה בכלל מגדל פרע שער ראשו?

תשובה. שאלתי שאלה זו את מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל והשיב לי אם זה נראה פראי, וכל אדם שיראה אותו יאמר זה גידול פרא אסור, ואם הפאות מסודרות יפה כמו תלתלים אין זה גדל פרע שער ראשו.

והנה ברמב"ם (פ"א מביאת מקדש הי"ז) כתב: 'וכן אסור לכל אדם בין כהן בין ישראל להכנס למקדש כולו מתחילת עזרת ישראל וכו' או פרוע ראש דרך ניוול וכו' אבל ישראל שגדל שערו עד שנעשה מחלפת ולא היה דרך ניוול הרי זה מותר להכנס לעזרת ישראל'. עכ"ל. ועל פי זה ביארו האור שמח והצפנת פענח (שם) את דברי הילקוט (יואל א) 'למה נקרא שמו [של שמואל הנביא] פתואל, שהיה מסלסל בשערו כבתולה, והעיר הזית רענן שם שקשה לומר שהיה מסלסל בשערו בכוונה, שהרי גבי יוסף הצדיק דרשו חז"ל דבר זה לגנאי. וביארו האור שמח והצפנת פענח שמכיון ששמואל היה נזיר [כמבואר בסוף מסכת נזיר], וממילא היו לו שערות ארוכות, והיה אסור להיכנס למקדש אלא אם כן היה מסדר את שערו כמבואר ברמב"ם הנ"ל, ולכן שמואל הקפיד על כך.

אלא שבאבן האזל (שם הט"ו) כתב שמדכתב הרמב"ם אבל ישראל שגדל שערו עד שנעשה מחלפת ולא היה דרך ניוול הרי זה מותר להכנס לעזרת ישראל, ולא כתב כן בכהן. משמע שלכהן אסור להכנס, אפילו דרך מחלפת, ולכן ביאר שיש תרי גוני של ניוול, ולגבי ישראל שאין פסוק של פרוע ראש, אלא יש רק מצוה של כבוד המקדש, לכן בישראל צריך ניוול ממש, באופן שגם שלא בבית המקדש זה נקרא ניוול. משא"כ בכהנים שאסרה התורה בשעת עבודה, ולא חילקה התורה בין אם השערות מסודרות או לא, זהו משום שהתורה קראה לזה ניוול ואינו דרך כבוד, וכדכתיב בבגדי כהונה לכבוד ולתפארת, ומכל שכן שהכהן בעצמו צריך שיהיה לכבוד ולתפארת. ולפי זה ביאר האבן האזל את לשון הרמב"ם שכתב (שם הט"ו) 'והוא ראוי לעבודה ונכנס לעבודה מנוול ככה', שגם בכהן האיסור רק משום ניוול, אלא שהגדר של ניוול אצל כהן הוא אחרת מאשר הניווול של ישראל, יעו"ש.

ולכאורה לפי ביאורו אף אם הפאות מסודרות כמחלפת, אסור להכנס בהם למקדש, כיון שיש גידול שער ראשו, ויתכן שמו"ח סובר שכיון שמה שהכהן מגדל את הפאות אינו משום שרוצה לגדל שערו פרע, אלא משום הידור במצוות, אם כן זה עצמו 'לכבוד ולתפארת', ואין בזה ניוול אף לכהנים.

יב) טמא, טבול יום מחוסר כפורים כיצד? כל כהן טמא בשום טומאה דאורייתא שבעולם, ואפי' נטמא בעזרה ועבד עבודתו, ואפי' בשוגג, עבודתו פסולה [חוץ מבנטמא טומאת התהום ועבד בשוגג, עבודתו כשרה [ועי' פסחים פ"ו מ"ז]]. וטמא שעבד במזיד חייב מיתה בידי שמים. ומצד הדין חייב בב"ד של מטה רק מלקות. אבל מצד קנס אחיו הכהנים³⁰ מוציאים אותו מחוץ לחיל³¹ ופוצעים מוחו בגזרין³² עד שימות. ואל תתמה, שהרי ב"ד מכין והורגין דרך קנס [כסנהדרין דמ"ו א'³³]. ואפילו כבר טבל ולא העריב שמשו

³⁰ בגמ' מבואר דהיו פרחי כהונה, וכתב הגר"י פערלא בביאור על ספר המצוות לרס"ג (מנין ע"א העונשין פתיחה) דפרחי כהונה היינו קטנים שלא הגיעו לכלל שנים. דלאו בני עונשין נינהו. וכההיא דאמרינן בברכות (פרק שלשה שאכלו מ"ז ע"ב) קטן פורח מזמנין עליו. ופירש"י שהביא סימנים ולא בא לכלל שנים דלאו בני חיובא נינהו עיין שם. ובתוס' שם פירשו בשם רבינו חננאל ז"ל שצמחו בו שערות. אבל אין בהן שיעור כדי לכוף ראשן לעיקרון עיין שם ובשאר ראשונים שם ועכ"פ מבואר לכ"ע דקטן הוא. אלא שקצת נראה כבר כגדול. והילכך הכא כיון דלאו בני עונשין נינהו מניחין אותן להרגו מפני כבוד עבודת מקדש. ואף על גב דבעלמא ודאי גם קטן הרודף אחר ישראל להרגו ניתן להצילו בנפשו. כמבואר בהדיא בפרק בן סו"מ (ע"ב ע"ב) עיין שם. מ"מ כאן אין מוחין בידם מלהרגו. וע"ע מש"כ בס' מרליות הים בסנהדרין שם. ובתפארת (מסכת סנהדרין פרק ט מ"ו) כתב שעשו כן ע"י פרחי כהונה. בחורי כהונה, דאינו ראוי שיענש ע"י נכבדי כהונה הזקנים, גם כדי שיקחו אלה מוסר [כבסוטה פ"א מ"ו].

³¹ בגמ' בסנהדרין פא: איתא שהיו פוצעים אותו 'חוץ לעזרה', אך תוספות בפסחים דף צב. כתב: הא דאמר' בהנשרפין (סנהדרין ד' פא:) כהן ששימש בטומא' מוציאים אותו חוץ לעזרה ופוצעים את מוחו בגזרין לאו דוקא חוץ לעזרה אלא הוא הדין חוץ לחיל.

וע"ע בתוספות הרא"ש (סוטה דף כ:): שהביאו שיטת ר"ת דגזרו אם הוא בחוץ שלא יכנס אבל אם הוא בפנים לא גזרו עליו שיצא, ודקדק מהא דאמרינן פ' אלו הן הנשרפין גבי כהן המשמש בטומאה שמוציאים אותו חוץ לעזרה ומפצעים את מוחו בגזרין ומשמע דוקא חוץ לעזרה שהוא מחנה שכינה אבל ממיתין אותו אפילו בעזרת נשים ואין צריך להוציאו משם כיון שכבר הוא שם, ועוד תנן במס' תמיד אירע קרי באחד מהן הולך וטובל ויושב אצל אחיו הכהנים בבית המוקד ובית המוקד היתה חציה בחול וחציה בקדש ואין לך קרוב למחנה שכינה יותר מזה ולא גזרו עליו לצאת כיון שאירע לו הטומאה בפנים. וע"ע מש"כ בזה התוס' בזבחים לא: ושם הביאו עוד יישוב.

³² כתב הגאון בעל צפנת פענח זצ"ל בקובץ כרם שלמה (שנה ז' קו' ה' ע' לב): וי"ל שהוא עפ"י שיטת ר"ת בנזיר נ"ד ע"ב דכהן מוזהר על טומאת חרב הרי הוא כחלל, וזהו רק בחרב מתכות, ולכן פצעו את מוחו בגזרי עץ דוקא ע"כ.

³³ ומאידך כתב התפארת ישראל (יכין מסכת מידות פרק א אות כא) דכהן שישן על משמרו קנסוהו באופן אחר, ולא במלקות ושריפת כסותו דכתיב וקדשתו, צריך שינהג בו כבוד, [כגיטין דנ"ט ב'], ואף על גב שמצינו שגם הכהן בשרצה להטעות הממונה בהפיס היה לוקה בפקיע, [כיומא כ"ג א'], התם בצנעא, וכתלמיד חכם שסרח שאין מבזין אותו בפרהסיא (וכמ"ק י"ז א'), וגם בלא זה התם פשע טובא, מה שאין כן הכא איכא אונס שינה, וכל שכן דלא קשה מכהן שחייב מלקות, דאפי' כהן גדול לוקה (כסנהדרין ד"ח ב'), וכ"כ בשימש בטומאה, שפוצעים מוחו בגזרין, (כפ"ט דסנהדרין), וכ"כ בשאר חייבי מיתות שלא חששו לכבודו, בהנך כולה טעמא מדפשע טובא וחייב כן מדאורייתא, מה שאין כן הכא מדרבנן, ואף שהוא אונס קנסוהו, אבל בכהן חששו לכבודו לבלי לבזותו כ"כ בפרהסיא, וכן לא משכנו אותו על השקלים, משום כבודו, (כירושלמי פ"א דשקלים מ"ג), וכן משמע לישנא דמתני',

עדיין, והוא הנקרא טבו"י. או שהעריב גם שמשו, אבל היה חייב קרבנות לטהרת טומאתו. כזב ומצורע. ולא הביאן עדיין, והוא הנקרא מחוסר כפורים, אם עבד עבודתו פסולה ולוקה. חוץ ממחוסר כפורים שעבד שאינו לוקה לרמב"ם [פ"ד מביאת מקדש]. וכל אדם מישראל אסור לכנוס כשהוא טמא מחומת הר הבית ולפנים, ויש חילוק בענייני אופן טומאתו ועונשיו, רק קצרנו בהם, מדאין עסקינו בו עכשיו [עי' רמב"ם פ"ג מביאת מקדש].

יג) עובד אלילים כיצד? כל כהן שעבד אלילים ואפי' בשוגג, בין שנעשה כומר ושרתה, או השתחוה לה, או קבלה עליו באלוה, אעפ"י שחזר עתה בתשובה גמורה, אם עבד אח"כ בביהמ"ק עבודתו פסולה. מיהו בשחט בשוגג לאלילים ולא נעשה כומר לה, פסול רק לכתחילה לעבוד, ובדיעבד עבודתו כשרה³⁴, דשחיטה לאלילים לאו שירות הוא [רמב"ם פ"ט מביאת

דקאמר בן לוי לוקה. עוד בגדר מיתת הכהן ע"י פציעת מוחו בידי אחיו הכהנים עיין בשו"ת רדב"ז (חלק ב סימן תרלא).

³⁴ ובמעשי למלך הקשה ממש"כ רבינו בפ"ב מה' שחיטה אם שחט בגומא פסול לעולם עד שבדקו אחריו א"כ כהן שעבד ע"ז אפי' שלא במקדש לא ישחוט וא"כ איך כ' דאם שחט בע"ז ממש כשר לעבודה הא אפי' בחולין פסול לעולם ובכך נראה דכוונתו בעשה תשובה דבדקו אחריו ונמצא שעשה תשובה מעולה וכאן הא איירי בלא עשה תשובה והיינו שכתב עד שיבדקו אחריו דאי עשה תשובה מהני רק בסתמא הוא דלא ישחט לעולמית.

מקדש הי"ג]. אפיקורס שמכחיש ואומר שהקרבנות³⁵ בדה משרע"ה מלבו עבודתו פסולה [חולין קל"ב ב³⁶. ותמוהין דברי רמב"ם פ"א מבכורים]³⁷.

³⁵ והכי נמי איתא בתורת כהנים (פרשת צו פט"ז) דכל כהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בכהונה. והעיר על כך החפץ חיים (בביאורו על הת"כ שם) שאדם כזה הוא כופר ואפיקורוס גמור, דאפילו האומר כל התורה מהשמים חוץ מאות אחת אינו בכלל ישראל, ומורידין ולא מעלין, ופשוט שאין לו חלק בכהונה. ולכן כותב הח"ח שלולי דברי רש"י היה מבאר שלא מיירי בכפירה, אלא שאינו מקבל על עצמו לעסוק בענייני עבודה, וכן מוכח מבכורות (דף ל ע"ב) שם נאמר: וכן בן לוי שבא לקבל דברי לוייה וכהן שבא לקבל דברי כהונה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו. ופרש"י לקבל דברי לוייה, לשורר ולשרת ולהיות שוער, יעו"ש. [ורבינו חננאל פירש "כהן המתנשא ליגע בחלבים ולהצית האליתא", והיינו שאינו רוצה לקבל עבודות אלו מפני גאוותו. וכן משמע ברש"י פסחים [ג ב] שכהן גס רוח אינו ראוי לשמש, כמו שאמרו במנחות [יח א] שכהן שאינו מודה אף בעבודה המגונה שבעבודות אין לו חלק בכהונה, וכן משמע שביאר בשו"ת הרא"ש [מט, ב] ובדרישה [שטו, א] לגבי כהן שאינו רוצה לקבל בכור, שנחשב כאינו מודה].

ויעוין בריטב"א בחולין שהקשה כן על פרש"י וז"ל: לא נהירא לי דאם כן מאי אין לו חלק הא מיחייב מיתה שכופר בתורת משה, אלא הכי פירושו שאינו מודה במקצת עבודות שאומר שאינם צריכות ואינם חובה, אף על פי שאמרם משה מפי הגבורה, אינם לעכב, ואם כן מבואר שכהן ולוי שהם אפיקורסים גמורים לא מקבלים מתנות, ואפילו אם מאמינים בתורה אלא שמזלזלים בה ולא מקבלים על עצמם, יעו"ש. ובמאירי כתב שלבו נוטה למינות. וע"ע מה שביאר בזה החת"ס שם. וע"ע מה שביאר הכלי חמדה (פר' קרח אות ה'). וראה עוד מש"כ החזו"א (יו"ד ב יח) בדעת הריטב"א. ובדרך אמונה (ביאור ההלכה הלכות ביכורים פרק א).

³⁶ ובשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן נ) כתב: וראיתי לתפארת ישראל בפתיחה חומר בקודש לקדשים שכ' דאפיקורס פסול לעבודה וראי' מחולין קל"ב, ותמיהני איזה ראי' יש משם דמפו' התם רק דשאינו מודה בעבודה אין לו חלק בקדשים אבל מנ"ל שהוא פסול. ועי' בהערה לקמן.

³⁷ והנה רש"י בפסחים (דף ג:) כתב: גס רוח ומבזה קודשי שמים ואין ראוי לשמש כדקי"ל במנחות (יח עב) וכו' כהן דאינו מודה בכולם אף במגונה שבהן, אין לו חלק בכהונה ע"כ. וכתב בזה הגאון ר' נתן אינפלד שליט"א: עיינתי שם במנחות ולא מצאתי שהמבזה קודשי שמים אינו ראוי לשמש, דשם כתוב רק שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בכהונה, כלומר שאינו מקבל מנה, ולומדים זאת מהפסוק: לו תהי' שוק הימין למנה, וכן מפרש רש"י בחולין דף קל"ב ע"ש. ומניין שהמבזה קדשי שמים אין ראוי לשמש, וכן ברמב"ם משמע שזה רק דין בענין נתינת מנה, דז"ל הרמב"ם בפ"א מהל' בכורים הל' א: וכל כהן שאינו מודה בהן אין לו חלק בכהנים ואין נותנים לו מנה מהן, (וצ"ב כפל לשון הרמב"ם) ובסוף הלכות ביאת מקדש שמונה את הפסולין לעבודה אינו מונה שם מבזה קדשי שמים ע"ש, משמע בהרמב"ם כנ"ל דזה רק לענין נתינת מנה. ושיטת רש"י צ"ע.

ולהלן כותב עוד: ולכאורה משמע בבכורות דף ל' ע"ב כרש"י דאינו מודה בעבודה אינו ראוי לשמש, דז"ל הגמ' שם: וכהן שבא לקבל דברי כהונה חוץ מדבר אין מקבלין אותו שנאמר המקריב וכו' כל כהן שאינו מודה בה אין לו חלק בכהונה עכ"ל הגמ' ע"ש, ולכאורה הלשון "אין מקבלין אותו" הוא לגבי עבודה, אך מכיון דהגמ' מביאה לזה את הפסוק דמיירי במתנות כהונה, צ"ל דהפירוש אין מקבלין אותו דהוא לגבי מתנות כהונה. וגם מהרמב"ם משמע שלמד כן בפירוש הגמרא, כיון דהביא את זה רק במתנות כהונה כנ"ל, ובפ"ג מהל' כלי המקדש הלכה א' שהביא את הגמ' בלוי לא מזכיר שם גם כהן ע"ש. (וכ"כ המלבי"ם בפרשת צו אות קנ"ד דאינו מקבל מנה ע"ש).

ובתוספתא (פ"ב דדמאי) מפורש דהדין הוא לגבי מתנות כהונה, דז"ל התוספתא שם: אמר ר"ש יכול אין דוחין אותו אלא ממתנות מקדש בלבד מניין אף ממתנות גבולין ת"ל ראשית

דגנך וכו' ע"ש. הנה מפורש הוא בהתוספתא דכל הדין הוא לגבי מתנות כהונה. ומטעם זה הביא הרמב"ם את הדין הזה רק במתנות כהונה דמהתוספתא משמע כן. סוף דבר דברי רש"י צריך תלמוד. וראיתי להמאירי בחולין דף קל"ב ומשמע מדבריו כשיטת רש"י ע"ש.

אחרי זמן רב ראיתי בלקוטי הלכות (בסוף מנחות) ושם בזבח תודה מסתפק בכל כופר בתורה ולא דוקא שאינו מודה בעבודה, אם עבודתו כשרה, ומסיק שם דאם לא שב בתשובה דעבודתו פסולה, ומטעם דאיתא בזבחים (דף כ"ב ע"ב) דמי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים דמחלל עבודה. וז"ל שם בזבח תודה: וצ"ע איך הדין לענין אם כפר בתורה אם עבודתו כשרה וכו' ומסתבר דהיכא שלא שב בתשובה עבודתו פסולה, דהוא בכלל מה שאמר הכתוב כל בן נכר ערל לב וגו' לא יבוא אל מקדשי, ואיתא בזבחים דף כ"ב דהאי בן נכר לאו בעכו"ם מיירי אלא בישראל שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, ומסתבר שכלול בזה בין שעבד ע"ג ובין שכפר בתורה, ולפ"ז איש כזה אסור לאכול בקדשים דהוא בכלל בן נכר (דאסרו לענין אכילת פסח וה"ה לכל קדשים כנ"ל) עכ"ל הצריך לענינינו ע"ש בכל דבריו.

הנה מבואר הוא בדבריו דלאו דוקא אינו מודה בעבודה כלומר שכופר בתורת עבודה, (עיין ברש"י בחולין הנ"ל) אלא אפילו אינו מודה בשאר דברי התורה ולא שב עבודתו פסולה. ודבריו צ"ב במה דנקט דכל כופר בתורה דהוא בכלל בן נכר ומחלל עבודה, דהרמב"ם בהלכות ביאת המקדש הנ"ל חשיב רק עובד ע"ז, משמע מזה דבן נכר מקרי רק עובד ע"ז ולא סתם כופר בתורה, וכן מרש"י בפסחים הנ"ל משמע דכופר בתורה אינו בכלל בן נכר דמחלל עבודה, שכותב דמבזה קדשי שמים אינו ראוי לשמש מטעם הפסוק ד"המקריב", משמע מרש"י דמחמת זה שאינו מודה בעבודה אינו נפסל מטעם בן נכר, אלא דהוא דין מיוחד באינו מודה בעבודה, ומטעם ד"המקריב" (וגם זה צ"ב כנ"ל), וגם אפשר דאפילו לשיטת רש"י הוא רק דין לכתחילה דאינו ראוי לשמש ולא דמחלל בדיעבד, ובאינו מודה בשאר דברי התורה, גם רש"י יסבור שאינו נפסל לעבודה בכך, כיון שאין לימוד ע"ז.

וכן מה שכתב הלקוטי הלכות דכל כופר בתורה הוא בכלל בן נכר דאסור באכילת פסח כנ"ל צ"ע, דמפורש הוא ברמב"ם בפ"ט מהל' קרבן פסח הל' ז' דבן נכר הוא רק העובד ע"ז, דז"ל שם: ובן נכר האמור בתורה זה העובד אל נכר עכ"ל ע"ש. הנה מפורש הוא דרק עובד ע"ז אסור באכילת פסח, ולא כל כופר בתורה כדברי הלקוטי הלכות, וכן מפורש הוא בהחינוך מצוה י"ג ע"ש.

וכן מצאתי ב"גבורת ארי" בתענית דף י"ז שכתב מפורש דבן נכר קרוי רק מומר לעבודת כוכבים, ומביא הראי' מדברי הרמב"ם בהל' פסח הנ"ל ע"ש באריכות, ודברי הלקוטי הלכות צ"ב.

וכעת ראיתי באחיעזר (חלק שלישי סימן נ') שכתב כדברינו הנ"ל דרק עובד ע"ז פסול לעבודה, וכן כתב דאינו מודה בעבודה אין לו חלק בכהונה, דהפירוש הוא לענין קדשים ע"ש שכתב לתמוה בדברי התפארת ישראל כתב דאפיקורס פסול לעבודה מהא דכל כהן שאינו מודה בעבודה וכו', ותמה ע"ז באחיעזר דהוא רק דין לענין קדשים, ולפלא שלא הביא מדברי רש"י בפסחים הנ"ל שכתב לדין זה גם לענין עבודה. וכן כתב באחיעזר הנ"ל דרק עובד ע"ז אסור באכילת פסח ע"ש בדבריו.

ועיין גם מש"כ בזה בעל האחיעזר במכתב לבעל החמדת ישראל הובא במפתחות בחמדת ישראל בדף ט"ו ע"ב, וז"ל: לא ידעתי היכן מצינו דרשע או מומר אוכל נבילות להכעיס פסול לעבודה, רק בעובד ע"ז וכו' ע"ש, וע"ש בדף ט"ז מה שהחמדת ישראל משיב.

ולהלן מביא עוד: והגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א אמר לי על כל הנ"ל, דפשוט הוא שאפיקורס פסול לעבודה, דהוא יותר גרוע מעובד ע"ז, וזה כוונת הריטב"א והחפץ חיים הנ"ל להקשות דפשיטא הוא, וכ"כ הרמב"ם בפ"א הלכות עדות הלכה י': המוסרין והאפיקורסים והמומרים לא הצריכו חכמים למנותן בכלל פסולי עדות, שלא מנו אלא רשעי ישראל. אבל אלו המורדין הכוכפרים פחותים הן מן העכו"ם, שהעכו"ם לא מעלין ולא מורדין וכו', ואלו מורדין ולא מעלין ואין להן חלק לעולם הבא עכ"ל, ועפ"ז אמר לי דרואין ברמב"ם זה,

יד) מקיים אשה אסורה כיצד? אפילו מקיים אשה בעבירה שאינה מאיסורי כהונה, אפ"ה פסול לעבודה. ורק אם עבד עבודתו כשרה: ואינו רשאי לעבוד עד שידירוהו ע"ד הרבים כדי שלא יהא לו הפרה שלא יוסיף לחטוא בחטא זה, אז רשאי לעבוד, וכשיגמור עבודתו יצא ויגרשנה³⁸. וכן הוא הדין

דאפיקורס הוא גרוע מעכו"ם ולא הצריכו חכמים למנותן בכלל פסולי עדות, וה"ה דפסול לעבודה בפשיטות ולא צריך לכתוב זה וכמש"כ הרמב"ם לענין עדות. ע"כ.

וכן ראיתי בספר שארית ישראל (מהגה"צ ראב"ד בירושלים רבי ישראל זאב מינצברג זצוק"ל) בסימן כ"ד אות ג' שלומד בהרמב"ם הנ"ל "אין לו חלק בכהנים" לענין עבודה, וכן מביא הרש"י בפסחים הנ"ל שאינו מודה בעבודה אינו ראוי לשמש, ומסתפק אם מחלל בדיעבד ע"ש, ועדיין צ"ע בזה דהרמב"ם יכתוב זה רק ברמז בהלכות בכורים. וצ"ע.

ועיין במשך חכמה פרשת צו (עמוד קכ"ז ד"ה והנה הגאון), שמביא הרש"י בפסחים הנ"ל, ומשמע מפשטות לשונו שלמד ברש"י שהוא פסול לעבודה, כיון דגאון הוא כמו ע"ז, דז"ל: ולכן על שום מידה לא מצאנו שיהא פסול מעבודה, רק על גסות וכמו שאמרו ריש פסחים בדקו ומצאו בו שמץ פסול ועיין רש"י, וביששכר בן ברקאי סוף מקום שנהגו, דהוה סיבה ומבוא לע"ז עכ"ל ע"ש. הנה נקט זה לדבר פשוט, ואינו מביא כלל שהרמב"ם אינו פוסק זה להלכה. וצ"ע. ע"כ. (דף על דף שם).

³⁸ חידוש גדול כתב בשו"ת ר"א מזרחי (סי' נ"ט) דכהן הנושא נשים בעבירה הרי הוא פסול מן התורה לעבודה ולדוכן ולכל קדושת כהונה עד שידור ממנה. ע"ש שנשאל בכהן שנשא חלוצה בשוגג, וכשנודע לו נתיירא לגרשה מחמת אימת אחיה שימסרוהו למלכות ויסתכן, ע"כ רוצה לידור הנאה ממנה לאלתר בסתר, וידור עמה ביחד עד שימצא הזדמנות לברוח מחוץ לעיר, ומשם ישלח לה גט וכתובה. וכתב הרא"ם דכיון דדרשינן מ"וקדשתו" (פ' אמור) דפנו דב"ד יקדשהו בעל כרחו, ש"מ שכל זמן שהוא בנישואיו עם איסורי כהונה, פקע ממנו קדושת כהונה, וממילא פסול לכל דבר שבכהונה מן התורה. ואף דאמרינן - זרעו מתחלל והוא אינו מתחלל, היינו שהוא אינו מתחלל עולמית כזרעו, שהרי יש לו תקנה שיקבל ע"ע לגרשה, אבל כ"ז שלא קיבל ע"ע לגרשה, פסול הוא מן התורה. אמנם בריטב"א (יבמות פה). מבואר דפסול זה אינו מן התורה, ואינו אלא קנס מדרבנן לענין עבודה. וע"ע מג"א קכח, נד.

עוד נציין הכא פי' נחמד שפירש בזה המשך חכמה (ויקרא פרק כא) שכתב: קדש יהיה לך כי קדוש וכו'. לפי מה שפירשו בעל כרחו דפנו (הכהו וקדשו בעל כרחו. רש"י יבמות פח): שמכריחים אותו לגרש את האשה הפסולה אליו, אתי שפיר דמרמז דין המשנה (בכורות מה, ב): הנושא נשים בעבירה, פסול עד שידירנה הנאה. ותני עלה (גמרא שם): נודר ועובד יורד ומגרש. וזה שאמר "וקדשתו" - שתכריחו שיגרשה וידור הנאה, "כי את לחם א - להיך הוא מקריב" - בהוה, הגם "כי קדוש יהיה לך" - שעדיין לא גרשה, רק שאתה בטוח שלאחר העבודה יגרשנה ויהיה קדוש. "כי קדוש" - מפני מה אינו צריך לגרש? מפני שאינו מחלל עבודה אף אם עבד ויש לו אשה פסולה ולא יגרשנה. רק שלכופו צריך להרחיקו מעבודת כהונה, והוא אחד מדרכי הכפיות הגדולים, שלא תניח אותו לעבוד ולהיות כהן ותרחיקו מכל כהונתו. אבל לא חלל אם עבד, וכמו שכתב רבינו פרק ו מביאת מקדש (הלכה ט): (כהן שהוא נושא נשים בעבירה) - אינו עובד (עד שידירוהו בית דין על דעת רבים). כדי שלא יהיה לו הפרה שלא יוסיף לחטוא, (ועובד ויורד ומגרש. וכן אם היה מטמא למתים - פסול עד שיקבל עליו בבית דין שלא יטמא). ואם עבר ועבד (קודם שידיר או שיקבל, אף על פי שהוא נשוי בעבירה) - לא חילל עבודה (עכ"ל הרמב"ם).

עוד נציין להערתו של התפארת יעקב שהעיר: 'צ"ע אם האשה פסולה נשתתית שאינו יכול לגרשה אם כשר לעבודה'.

ובענין זה נציין לדברי המג"א (סי' קכח אות נ"ט) הביא בשם הרא"ם [ח"א סי' נ"ט] אפילו נדר הנאה ממנה אם אינו יכול להוציאה אפילו אם הא שאינו מוציאה בגט היא מחמת אונס,

בשרגיל לטמא למתים, רק דבכה"ג א"צ לדור ע"ד הרבים, מדלא אלים יצריה, להכי סגי בשקיבל עליו בב"ד שלא לעשות כן, ואז מותר לעבוד [רמב"ם פ"ו מביאת מקדש ה"ט. ועי' בפירושינו ספ"ז דבכורות, מה שהארכנו שם בס"ד, במה שיש להקשות על הרמב"ם בזה]³⁹.

מ"מ אינו נושא כפיו ואינו קורא ראשון עד שיוציאנה. ואמנם המג"א שם תמה דהא מבואר בש"ס [שם] דנודר ועובד יורד ומגרש, אלמא דגם קודם הגט אם נדר הנאה ממנה מותר לעבוד, אולם במחצית השקל שם הביא שהרא"ם בעצמו הרגיש בזה והעלה דרק בדעתו לגרשה מיד שרי לו לעבוד עבודה, כדדייק הש"ס נודר ועובד יורד ומגרש יע"ש. וע"ע בשו"ת דובב מישרים (חלק ב סימן מה).

³⁹ שם בבוטז כתב: ק"ל לר"ב [היינו לברטנורא] הרי כל מה שהכריח להש"ס לאוקמה בנדר שעל דעת הרבים. היינו רק למ"ד אין צריך לפרוט אבל למ"ד דצריך לפרוט לא צרכינן לאוקמא בנדר שעל דעת הרבים. וא"כ הר"ב שפסק דצריך לפרוט. ואפ"ה מצריך שידור על דעת הרבים. אוחז החבל בתרי ראשין. וביותר ק' על הרמב"ם [פ"ו מביאת מקדש] שפסק נמי שידור ע"ד הרבים. והרי איהו נמי ס"ל דקיי"ל דצריך לפרוט הנדר [כפ"ו דשבועות ה"ה]. והכי קיי"ל [באמת בי"ד רכ"ח י"ד]. דאפילו בדיעבד בלא פרט לא מהני. וק' טובא דא"כ למה צריך שידור ע"ד הרבים. אמנם נ"ל לפי מאי דאשכחן בש"ס לישנא דצריך. דכמה פעמים משמע צריך ואין לו תקנה (כיומא ד"ס ע"א ועירובין מ"ח א'). ועוד אשכחנא טובא לישנא דצריך דמשמע רק לכתחלה (גיטין דט"ו א') דסד"א צריך לכתחלה. ובברכות (דט"ו ב'). סד"א צריך ואין לו תקנה. ומגילה (ד"כ ע"א) הקורא שמע צריך שישמיע לאזנו. ופירש רש"י שם דהיינו רק לכתחלה. ועי' תוס' חולין (ד"ג א') ד"ה אין השומר. ותוס' מגילה (דט"ז ב'). ומג"א סי' ל"ב סקמ"ז. והט"ז א"ח [סי' רי"ט סק"א]. א"כ י"ל דהרמב"ם ס"ל דהאי צריך לפרוט הנדר דקאמר הש"ס. אף דהכי קיי"ל. עכ"פ רק צריך לכתחלה קאמר. וכן משמע לישנא דרמב"ם (פ"ו משבועות ה"ה) שכתב וז"ל וצריך שיאמר כך וכך נדרתי ומדלא כתב בש"ע (רכ"ח) דבדיעבד לא מהני. משמע דרק לכתחלה קאמר וכו' וכתב שם עוד: אח"כ נזכרתי שגם רמג"א (קכ"ח סקנ"ח) הקשה קושיא זו. בשם בה"ז. ותירץ כיון דלא אפסקא הלכתא בש"ס כמאן חיישינן שמא יטעה החכם לומר הלכתא כמ"ד א"צ. וזה כעין דברינו הנ"ל. אמנם ק"ל דהרי קיי"ל כרבא לגבי אביי דלא חיישינן לב"ד טועין (כיבמות דק"ו א'). ודוחק לחלק בין חכם יחיד לב"ד וזכר לדבר בקריאת אצל נר בשבת דבב' לא חיישינן שמא יטעו (כא"ח רע"ה ס"ב). וע"ע במרכבת המשנה חעלמא מש"כ ליישב בזה.

וראה נמי בהערות הגרי"ש אלישיב (מסכת גיטין דף לה): שכתב: להלכה קיי"ל צריך לפרט. ולכן הרמב"ם (אישות פט"ז הי"א) פסק באלמנה "נודרת להם וכו'" ולא הצריך שתדור ברבים או ע"ד רבים. וקשה שלגבי כהן הנושא נשים בעבירה פסק הר"מ בהל' ביאת מקדש (פ"ו ה"ט) "אינו עובד עד שידירוהו ב"ד ע"ד רבים כדי שלא יהא לו הפרה". וקשה למה הצריך ע"ד רבים, ודברי הרמב"ם סותרים זא"ז. וכבר פתח בקושיא זו ה"ברכת הזבח" סוף מנחות ודן בזה המג"א (קכ"ח, נ"ח).

ונראה לישב עפמשנ"ת דהא דצריך לפרט הנדר הוא מדרבנן לכן בכהן שהוא עבריין (שנשא נשים בעבירה) לא סמכינן ע"כ, דאולי לא יהא אכפ"ל מהאיסור דרבנן, שאין הנדר מותר. לכן צריך דוקא להדירו ע"ד רבים. משא"כ באשה אלמנה די בזה שמדרבנן צריך לפרט הנדר, וסומכים אנו שלא תעבור ע"כ.

ואף על פי שמעיקרא גם בכהן עבריין סמכנו על שצריך לפרט הנדר, שהוכחנו משם הרי שצריך לפרט. אמנם אחרי שכבר מצאנו עצה להדיר ע"ד רבים, תו גם למ"ד צריך לפרט אין סומכים על כך ובעינן דוקא להדיר ע"ד רבים.

טו) שכור כיצד? שמה בבת אחת רביעית יין שכבר עברו עליו מ' יום משנעצר בגת, ועבד, חייב מיתה ביד"ש, ולוקה, ועבודתו פסולה⁴⁰, אבל בשמה פחות מרביעית, או רביעית והפסיק בשתייתו, או שמזגו במים, או שהיה תוך מ' יום משנעצר, לכתחילה אסור לעבוד, ובדיעבד פטור ועבודתו כשרה. מיהו בשמה יותר מרביעית, לרמב"ם גם בהנך גוונא דלעיל חייב מיתה ופוסל עבודתו. ולראב"ד אינו חייב רק מלקות.

אבל מי שהוא שכור משאר מאכל או משקה המשכרין, אף על גב שאפילו רק לכנוס כך אסור, על כל פנים אם נכנס ועבד הר"ז לוקה ועבודתו כשרה [רמב"ם פ"א מביאת מקדש ה"א וב']⁴¹: וכן כל אדם אפילו ישראל, אסור לכנוס מתחלת עזרת ישראל ולפנים כשהוא שתוי [והיינו כשיכול עדיין לדבר לפני המלך בלי גמגום] [וכעירובין ס"ד א] וכ"ש כשהוא שכור, או כשהוא פרוע ראש דרך ניוול, או קרוע בגדי', רק שאינו לוקה על זה. וכשלא גדל שערו כל כך דרך ניוול מותר לכנוס לעזרת ישראל [רמב"ם שם הי"ז].

שמה רביעית יין, והיה בו מעט מים⁴¹, או שאח"כ ישן מעט או הלך כדי מיל, כבר פג יינו, אז לרמב"ם מותר לעבוד ולראב"ד אסור עד שיסור יינו מכל וכל, אבל בשמה יותר מרביעית, אינו מועיל לו כל הנהו, עד שירגיש בעצמו שאין בו שום רושם מבלבול הדעת שבעולם [רמב"ם שם ה"ה].

טז) אונן כיצד? כל כהן שמת לו א' מז' הקרובים שחייב להתאבל עליהם, אז ביום המית' אף אחר הקבורה הו"ל אונן דאורייתא⁴², ואם עבד עבודתו

⁴⁰ בשו"ת מהרש"ם (ח"א ס"י רי"ד) כתב לצדד ולחדש דלפי"מ שמבואר בתענית (כ"ו ב) דבמנחה בכל יום שכיח שכרות ולכן אין נ"כ במנחה, ובפרט בשב"ק דאיתא בטור או"ח סי' רצ"ב בשם מד"ר בטעמא שתקנו לומר ואני תפלתי שאע"פ ששתינו אנו מתפללים, א"כ הרי כהן שתוי פסול לעבודתן אפילו שמה רק רביעית יין, ומה"ט ס"ל לרבי דכהנים בזה"ז אסורים לשמות יין וכו', א"כ י"ל דבאותה שעה ליכא וקדשתו, ואף על גב דבזה"ז גם בשחרית ליכא עבודה ואין בגדיהם עליהם, מ"מ י"ל דכיון דקיי"ל מקריבים בזה"ז אף על פי שאין בית, א"כ בכל רגע ראוי לעבודה, וללבוש הבגדים אם הי' בירושלים במקום המקדש, אבל כשהוא שתוי יין אינו ראוי לעבודה עד שיפיג יינו, ומסיים שם שכתב זה לסניף בעלמא ע"ש.

⁴¹ לכאור' לא אזיל כדברי הכ"מ שכתב דמה דכתב הרמב"ם והי' בה מים כל שהו היינו שבהרביעית הי' מים כל שהו ויין לא הי' רביעית ובזה כתב דמותר, אבל אם הי' רביעית יין ונתן בה מים כ"ש בזה כתב הרמב"ם בהל' א' שאם שמה רביעית יין שמזגה במים פטור ואינו מחלל עבודה ומוכח דאסור, וחלוקו של הכ"מ ברור, וכ"כ הרדב"ז. וע"ע באבן האזל. ואילו הכא התפא"י כתב דהי' רביעית יין ובו מעט מים וכ' דלרמב"ם מותר לעבוד ומשמע אפי' לכתחילה. ויל"ע.

⁴² הנה רש"י בזבחים טו: כתב: כל זמן שלא נקבר המת, והקשה רעק"א בחדושיו שהלא הגמ' ילפא לקמן ק: שאף לאחר הקבורה נחשב לאונן מואחריתה כיום מר. ונשאר בצ"ע. (וכן הקשה הטורי אבן חגיגה כא א, רע"א וטהרת הקדש, דהא כל היום הראשון אפילו אחר קבורה

פסולה. ורק כה"ג מותר לעבוד כשהוא אונן, אבל בין כה"ג או כה"ד אסור לאכול אז בקדשים, וגם כן אינו חולק כדי לאכול לערב. מיהו בלילה שאחר יום המיתה אפילו לא נקבר המת עדיין או שכבר נקבר, וכמו כן בימים שאחר יום המיתה כשלא נקבר עדיין, הוא רק אונן מדרבנן, ואינו מקריב ואינו אוכל מדבריהם, אבל בלילה שלאחר יום קבורה, מותר לאכול קדשים כשטבל מקודם [רמב"ם פ"ב מביאת מקדש ה"ז וט' וי'].

יז) טבילה כיצד? כל כהן אפילו הוא טהור גמור אינו רשאי לעבוד⁴³ עד שיטבול בשחרית לעבודה. כדי שאם נטמא ושכח, יהיה נזכר עי"ז. מיהו מדטבילה זו רק מד"ס, לכן אם לא טבל ועבד, עבודתו כשרה [כיומא ד"ל ע"ב. ודלא כמשמע לכאורה מרמב"ם פ"ה מביאת מקדש ה"ה וז', ודו"ק], ואפי' כבר טבל ועבד, ויצא שוב מהמקדש, אם יצא כדי לשהות בחוץ, או אם הסיך רגליו, אז כשירצה שוב לכנוס ולעבוד, צריך לחזור ולטבול קודם שיעבוד⁴⁴. ובדיעבד אם לא טבל ועבד, אם לא הסיח דעתו מטהרת גופו עבודתו כשרה [רמב"ם פ"ה מביאת מקדש ה"ד וה']. ואילה"ק ל"ל לש"ס יומא [ד"ל ע"ב] לומר דטבילה ראשונה של כהן בכל יום הוא כדי להזכירו טומאה ישנה, הרי בל"ז כל כהן היה ישן בלילה, והו"ל היסח הדעת משמירת גופו? ודוחק לומר דהתם רק בכה"ג מיירי שהיה נעור כל הלילה כפ"ק דיומא? נ"ל דכיון דהיסח הדעת שפוסל הוא רק מדרבנן [כרמב"ם פ"ג מאה"ט ה"ג] להכי לא גזרו רק כשהוא נעור שהיה יכול לשמור א"ע, משא"כ כשישן, כששכב במקום טהרה לא מחשב היסח הדעת; תדע דאל"כ האיך אפשר לכל כהן שיעבוד, הרי הנודר שלא ישן ג' לילות לוקה [כשבועות כ"ה א'], וכל היסח הדעת צריך הזאת ג' וז' [כזבחים דצ"ט א']? אע"כ

איקרי אונן. וכמו"ש הרמב"ם בפיהמ"ש ופ"ב מביאת מקדש ה"ט, ורע"ב). ויש שרצו ליישב שכוונת רש"י לומר שאף לאחר כמה ימים כל זמן שלא נקבר חשיב כאונן מדרבנן. וראה בזה בחי' ר' אריה ליב סי' לא.

והח"ח בלקוטי הלכות כתב: שביום מיתה הוא מדאורייתא ואפילו אחר שנקבר המת, ולאחר יום המיתה הוא מדרבנן [ואפילו קודם שנקבר], ואפילו נמשך כמה ימים עד הקבורה, וביום הקבורה אסור מדרבנן באכילת קדשים ובעבודה עד סוף היום, ובלילה מותר דאין יום הקבורה תופס לילו, אך יום המיתה תופס לילו מדרבנן.

⁴³ ומלשונו משמע שאין חיוב עבודה אא"כ נכנס כדי לעבודה ולא על סתם כניסה ובאמת שבירושלמי ביומא פ"ג ה"ג מבואר דלאו דוקא לעבודה, אלא הוא הדין הנכנס שלא לעבודה. אלא שהנכנס שלא לעבודה אין איסורו אלא מדרבנן, גזירה שמא יעבוד, וכ"כ רש"י ותוס' ביומא שם. אך יש סוברים שאף מדרבנן אינו צריך לטבול אלא אם נכנס לעבוד על כל פנים איזו עבודה שהיא, אפילו שאינה עבודה גמורה, כגון לסמיכה ולתנופה וכיוצא. תו"ו וריטב"א שם.

⁴⁴ ובגבורת ארי יצא לדון די"ל דהנכנס למקדש וטבל לשם כך אבל לא טבל ע"ד לעבוד עבודה דבזה איכא למימר דצריך לחזור ולטבול. וכ"כ השפ"א שם. ועיין מש"כ בזה בשו"ת להורות נתן חי"א סי' לו.

דשינה לא מחשב היסח הדעת⁴⁵. מיהו כשיצא מהמקדש על מנת לחזור מיד, אז א"צ לחזור ולטבול לעבודה דטבילה של שחרית מהני לכל היום והלילה שלאחריו [רמב"ם ביאת מקדש פ"ה ה"ד וה'].

יח) קידוש כיצד? כל כהן אחר שיטבול בשחר לעבודה, צריך שיקדש ידיו ורגליו בפנים ממימי הכיור קודם שיעבוד. ובדיעבד אף כשמקדש מכלי שרת, כשר. וכן עשו לכה"ג ביו"כ לכתחילה משום כבודו [כיומא דמ"ג ב'⁴⁶]. וקידוש השחרית עולה לכל היום והלילה שלאחריו, כל שלא יצא

⁴⁵ וכן הביא כצד זה הקרן אורה (מסכת זבחים דף כ:): עי"ש שדן בזה באורך, ועי"ש שהביא את שיטת הירושלמי שאפי' מתנמנם צריך שוב קידוש.

עוד ראה בשרידי אש מסכת ברכות סימן ב שציין לתוס' ישנים ביומא ח', א שהקשו, אמאי צ"ל דאסור לישון בתפילין שמא יפיח בהן, תיפוק ליה משום היסח הדעת? ותירץ ר' אלחנן: "דטעמא דהיסח הדעת לא שייך אלא כשהוא ניעור". וזה כמו שכתוב בפרי יצחק הנ"ל. וכן כתב הרשב"א בסוכה כ"ו, א שהיסח הדעת שייך רק כשהוא ער ופונה לבו לדברים אחרים, אבל לא כשהוא ישן ואינו חושב כלל.

עוד נציין הכא להערתו של השפת אמת מסכת זבחים דף כ: שכתב: עי' ברמב"ם (פ"ה מביאת מקדש ה"ג) דיין צריך לקדש שנית והכ"מ כתב משום היסח הדעת ולא משמע כן ברמב"ם דכ' ישן או הסיח דעתו ותו דגבי תפילין כ' הראשונים דשינה לא חשיב היסח הדעת ולהכי לא מיתסר שינה רק מטעם שמא יפיח וי"ל הטעם דהוי כיצא לחוץ דהנפש יוצאת ממנו בשעת שינה. [ובהערה שם כתב: עי' בתענית (י"ב ב) וברא"ש שם דיין שלא בקביעות לא הוי הפסק והיסח דעת ועי' בטוש"ע (או"ח סי' תקס"ד) א"כ הכא דלישן בשכיבה אסור בעזרה כדמקשי בקידושין (ע"ח ב) אהא דכתיב ושמואל שוכב ע"ש ובעמידה אי אפשר לישן כדאי ביבמות (קכ"א ב) וע"כ ישן בסמיכה דמותר בעזרה ושינה בכה"ג גרע משינת ארעי ולא מסתבר שיהי' היסח דעת ואי יצא וישן כדרכו תיפוק לי' משום יוצא].

עוד ראיתי מעירים מהא דס"ל לראבר"ש (זבחים י"ט ב') דאף עד י' ימים ל"ב קידוש ידים ורגלים, והרי עד עשרה ימים בוודאי עכ"פ ישן שינת עראי (כדאי' בשלהי סוכה דמכתפי אהדדי). וצ"ע דאם כוונת הרמב"ם דשינת עראי גם מצריכה קידוש ידים ורגלים א"כ למה בעד עשרה ימים לא הצריכו, ועיין. [וראה בגליון הש"ס על ירושלמי יומא (פ"ב ה"א, י' ע"א) שעמד ע"כ והקשה הרי א"א לו שלא יישן תוך עשרה ימים, כמו שאמרו הנשבע שלא יישן ג' ימים, מלקין אותו וישן לאלתר, שה"ז שבועת שוא, ואם כן כיון שישן, הרי י"נה פוסלת בקידוש ידים, ובאמת בירושלמי שם איתא בדברי ראבר"ש "כל ג" אינו צריך לקדש. וכתב שם בקרבן העדה, דדוקא נקט ג' ימים, שיותר מכאן א"א שלא יישן בינתיים, אבל לפמ"ש"כ כאן "עשרה ימים" ק' וכנ"ל.

ותירץ שם בגליון הש"ס על פי מש"כ לקמן כ' ע"א בתוס' (ד"ה מיתבי בהגה"ה) דלראבר"ש דסובר דלינה אינה פוסלת, ה"ה היסח הדעת אינה פוסלת, וא"כ לדידי' גם שינה שהיא משום היסח הדעת אינה פוסלת.

ובהגהות תפארת יעקב על קונטרס חומר הקודש לבעל תפא"י בתחלת סדר קדשים (אות 24) כתב לתרץ דיש לומר דרק שינת קבע פוסלת בקידוש ידים ורגלים, ואחר ג' ימים מוכרח לישן שינת ארעי, וזה אינו פוסל בקידוש ידים ורגלים].

⁴⁶ אמנם ברמב"ן (שמות פרק ל) מבואר שאף לכתחילה אינה צריכה כלי שכתב: והרחיצה היא המצוה, אבל הכיור צוה בו להזמנה ואיננו מעכב ולא מצוה, כי ביום הכיפורים כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מקיתון של זהב שהיו עושין לכבודו (יומא מג ב), אבל למדנו מן הכיור כי

מהמקדש אפילו חזר מיד. גם צריך שלא ישן, ושלא הטיל מים, ולא הסיח דעתו מטהרת ידיו בינתיים, שאם עשה א' מאלה צריך לחזור ולקדש קודם שיעבוד, וכל כהן שלא קידש קודם עבודה עבודתו פסולה. כיצד מקדש? מניח ידו הימנית ע"ג רגלו הימני, וידו השמאלית ע"ג רגלו השמאלי, ועומד כך כשהוא שוחה, ופותח הוא או אחר דד א' מהכיוור, ומקדש⁴⁷. אבל לא יקדש כשהוא יושב. וכל החוצץ בטבילה חוצץ בקידוש. שיעור המים, צריך שיהיה בכיור כשמקדש ממנו, או כששואב ממנו בכלי שרת לקדש, לכה"פ בכדי שיוכלו לקדש ממנו ד' כהנים [רמב"ם פ"ה מביאת מקדש]⁴⁸. ושיעור מקום הקידוש בגוף? ביד, כל פסת היד עד הפרק שבין פסת היד להקנה [כחולין ק"ו ב']. ונ"ל דה"ה ברגל כל פסת הרגל עד הפרק שבין פסת היד ברגל להקנה הנקראת ארכובה הנמכרת עם הראש [ותמהני על הרמב"ם שלא זכר בשניהן השיעור? וצ"ע]⁴⁹.

יט) יתור בגדים וחסור בגדים כיצד? צריך שיהיה כל כהן הדיוט בשעת עבודה, לבוש ד' בגדים, מ כנסים, כ תונת, א בנט, מ גבעות, לובשם בסדר

צריכה כלי. וכן נראה מדברי הר"ש (בפ"א מיזים מ"ב) שכותב וכיור לאו דוקא אלא שיהא כלי שרת.

⁴⁷ אמנם בתרגום ר"י בן עוזיאל בפ' פקודי (מ' - ל"א) כתב: ונסבין משה ואהרן ובנוי מניה בנטלא ומקדשין מניה ית ידיהון וית ריגליהון, הרי לנו שהיונתן בן עוזיאל מפרש שאופן הקידוש לא היה ישר מהכיוור כי אם היו לוקחים ממימיו אל כלי טהור ומהכלי הטהור היו רוחצים הכהנים ידיהם ורגליהם. ועיין בשו"ת צ"ץ אליעזר חלק ג סימן לב מה שביאר בדבריו.

⁴⁸ והח"ח בזבח תודה לזבהחים כא: כתב, שמסתבר שלא אמרו אלא שבתחילת נתינת המים לכיור, צריך ליתן בו כשיעור זה, אבל אחרי שכהן אחד קידש ממנו, מותר להשני לקדש ממנו, אף אם לא נשאר בו כשיעור זה, וכתב עוד שלא אמרו כן אלא לכתחילה, אך המנ"ח (מ' קו) ס"ל שמעכב אף בדיעבד.

⁴⁹ וי"א שברגלים שיעור הקידוש הינו עד הקרסול (תוס' מנחות לז ד"ה קיבורת, ע"פ הפנ"מ ביבמות פ"ב ה"א וביאור הגר"א לתוספתא ידים פ"ב ה"א). וי"א עד הברך (מנחת סולת מ' קו, ע"פ התפא"י חומר בקודש פ"א אות יב). ושיעור הקידוש בידיים נח' הראשונים אם הוא עד המרפק, או עד בית השחי, או עד סוף כף היד (תוס' חולין קו: ד"ה אמר) ולמעשה נקטינן שהוא עד סוף כף היד (עיין רמב"ם פט"ו מתפילה ה"ה, ושו"ע סי' קכח, ו). וע"ע בזה בשו"ת להורות נתן (חלק ה סימן צב). [וכן סיכם שיטות אלו בספר שמועת חיים (סי' צ) וציין כמה שיטות בראשונים בביאור המקום שנקרא "פרק", ונביאם כמי שמביא אותם:

א. רש"י כאן מפרש דהוא מקום חיבור הכף והזרוע [ומש"כ זרוע כוונתו לקנה]. ב. בשטמ"ק כאן הביא בשם הר"ר אפרים דהוא מקום חיבור הקנה והזרוע. ג. תוס' בחולין (דף ק"ו ע"ב) ד"ה אמר רב, הביאו פירוש ר"ת וכתבו בהמשך דבריהם: ומיהו יש לדחות דלשמואל לחומרא היינו פרק שבגב היד כמו קדוש ידים, והנה הלשון פרק שבגב היד נראה דהכוונה לפרק שלישי דהוא חיבור האצבעות לפיסת היד, וס"ל לר"ת דעד שם הוי מקום קידוש ידים ורגלים, ועיין בראש יוסף שם שדן אם כוונתם כן או דכוונתם למקום חיבור הכף והקנה. ד. התוס' שם בחולין רצו לפרש דקידוש ידים ורגלים הוי עד בית השחי דהיינו עד הכתף, אלא שדחו פירוש זה ממשמעות סוגיין ע"ש. וצינינו בס' דף על הדף ערכין דף יט:].

שחשבנו [וסי' אמכם]. מוסיף עליהן כהן גדול עוד ד' בגדים, מ עיל א פוד, ח ושן, צ יץ [וסי' אמחץ]. ועיין פירושם בבגדי כהונה שחברנו בסיעתא דשמיא בקופת הרוכלין בריש סדר מועד]. וכל כהן הדיוט שלבש פחות או יותר מד' הנ"ל, או כהן גדול שלבש פחות או יותר מח' הנ"ל, או אפילו כשלבש כה"ג בגדי כה"ד, וכה"ד בגדי כה"ג, ועבדו כך, עבודתן פסולה. כל כהן שיש לו מכה שלא במקום בגדיו, לא יכרוך מטלית שרחב גע"ג אצבעות עליה, דהו"ל יתור בגדים. ואם כרך עליה צלצול קטן [באנד בל"א], אז אפילו אינו רחב גע"ג אצבעות הו"ל יתור בגדים, מדהו"ל כלי. וכ"ש תחת הבגדים, אפילו נימא א' אסור⁵⁰ מדהו"ל חציצה [רמב"ם פ"י מכלי מקדש ורכ"מ שם].

כ) מקורעין או ממושטשין כיצד? היה בא' מבגדי כהונה קרע או טשטוש ועבד בהם, חייב מיתה, ועבודתו פסולה. ולא עוד אלא אפילו רק נכנס כך מהמזבח ולפנים, ובגדיו קרועים, לרמב"ם [פ"א מביאת מקדש] לוקה, ולראב"ד אסור רק מדרבנן. שיעור הקרע לא פי' לנו רבותינו, ונ"ל דמדכיילינן לבגדיו קרועין עם בגדים ממושטשין בהדי הדדי, ומדשמעינן בטשטוש [ביומא דנ"ט א'] דסגי כשהוא נראה אפילו הוא משהו, א"כ ה"נ בבגדיו קרועין וכן משמע מדברי רש"י [זבחים ד"ח ב'], שכתב דטעם פסולין הוא מדכתיב לכבוד ולתפארת, א"כ משמע דכל שהקרע או הטשטוש ולכלוך נראה ואינו לכבוד ולתפארת, הו"ל כחסר בגדים, דאלו אינן בגדי כהונה הראויין, וכיון שחסר בגדי כהונה הראויין, הו"ל כזר ששימש, שחייב מיתה ועבודתו פסולה [כסנהדרין דפ"ג ב'⁵¹]. וכן הרמב"ם [בפ"ח מכלי מקדש] הביא הכתוב דלכבוד ולתפארת. א"כ משמע נמי דס"ל כנ"ל. [ואף על גב דבפ"א מביאת מקדש [הט"ו] כתב דכשנכנס למקדש ולא עבד אפ"ה אם היו בגדיו קרועין כדרך שקורעין על מת חייב מלקות, והוא לשון הספרי שהביא רבינו

⁵⁰ וצ"ב אמאי אפילו נימא אחת שלא כמו שמצינו בטבילה שרק רובו או מיעוטו המקפיד חוצץ. ובקורן אורה כתב שאדם מקפיד על נימא, ומדרבנן גם מיעוט המקפיד חוצץ. ובשפת אמת כתב שהלכה למשה מסיני היא בבגדי כהונה שאפילו נימא תחוץ בהן. והברכי יוסף [או"ח כ"ז] הוכיח ממה שרוח חוצצת בהם, אף שבכל מקום אפילו דבר לח אינו חוצץ כי בהכרח שאינו מדין חציצה, אלא גזירת הכתוב היא בבגדי כהונה, שצריך שיהיו "על בשרו", וגם מים יחצצו בהן, והספק ברוח שאין בה ממש, והנצי"ב במרומי שדה כתב על פי תוס' בסוכה [ו'] שרק חציצה בשער תלויה ברוב ומקפיד.

⁵¹ וראה באבן האזל [פ"א מביא"מ הי"ד] כתב שמקורעין פוסלים את העבודה רק באופן שנקרעו מאליהם, והיא דרך בזיון. ואינם לכבוד ולתפארת. אך קרועי בגדים היינו ש"קרע בגדיו" [כלשון הרמב"ם בהט"ז] ואין בכך בזיון [אם קרע על מת שזו מצוה] ואינו פוסל את העבודה, אך חייב מיתה משום שאמרה תורה "לא יפרומו".

בספר המצות בלאוין קס"ד]. והרי במת צריך שיהיה קרוע טפח כדי אחיזה [כמ"ק כ"ב ב']? נ"ל דס"ל לרמב"ם דע"כ קריעה דאיירי בה הספרי, לאו בעבד בבגדים קרועין מיירי, דהרי בקרא דיליף מינה הספרי דראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו, לא נזכר שם עבודה כלל? ותו דהרי לבני אהרן בימי אבלם נאמר צווי זה שם, והרי הם הוי בל"ז אסורים לעבוד דהרי אוננים היו? אע"כ דרק בכניסה בבגדים קרועים מיירי הספרי, וה"ק קרא, ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו, ר"ל אף על גב דכל כהן הדיוט מותר לקרוע על מתו מלמעלה [כהוריות די"א ב'], אפ"ה אתם לא תקרעו, והטעם משום ומן המקדש לא תצאו, דהרי מוזהרים אתם שלא לצאת מהמקדש; דאע"ג דרק בז"י המלוואים נצטוו שלא לצאת מהמקדש [כסוף פרשת צו]? עכ"פ כ"ש ביום השמיני שאירע בו אותו מעשה, שהיו אסורים בו לצאת מדה"י יום החנוך עצמו וכאן נצטוו בפירוש כך; וכיון שאתם מחוייבין להשאר בפנים, אסור לכם מה"ט לקרוע כדרך שקורעין על מת; ואף על גב דמסיים קרא ולא תמותו, והרי קרא בכניסה בלא עבודה מיירי, וכדאמרן, ובכה"ג לרמב"ם אינו חייב מיתה רק לוקה? ואי"ל דקרא אשמעינן שלא יחייבו מיתה עבור שלא קרעו על מת, אף על גב דאחר שלא קרע ולא פרס חייב מיתה [כמ"ק דכ"ד א']? ליתא, דהרי הך ילפוטא דהתם רק אסמכתא בעלמא היא, מדלא חשב להו גבי אלו שבמיתה [כסנהדרין דפ"ג א', וכתוס' במ"ק שם]; א"כ הדרא קו' לדוכתא, דכיון דקרא רק בכניסה בבגדים מקורעין מיירי, האיך מסיים ולא תמותו, דהרי בכניסה בלי עבודה פטור ממיתה? נ"ל דה"ק קרא, מה שאני מזהירכם בקריעת בגדים, היינו אף על גב שלא תמותו עי"ז, דהרי אינכם עובדים, עכ"פ גם בכניסה בלי עבודה בלאו הוה ותחייבו מלקות על זה: וא"כ דוקא בכה"ג בכניסה בלא עבודה קאמר בספרי שאינו חייב רק בקרע טפח כדרך שקורעין על מת, אבל הך קריעת בגדים דזבחים, דמיירי בעבד בהן עבודה, דילפינן לה מקרא דלכבוד ולתפארת, לפיכך אפילו אינן קרועין טפח, רק שנראה הקרע, תו אינו לכבוד ולתפארת, והו"ל כאינן בגדי כהונה כלל וכאילו שימש מחוסר בגדים שחייב מיתה, וכמש"ל. וגם מרמב"ן בספר המצות [שם דצ"ט א'] משמע כן, שכ' דהטעם שאסור לעבוד קרוע בגדים, הוא משום דצריך שיהיה כל גופו לבוש בגדי כהונה, ומה"ט הרי צריך שלא יהיו קצרין ממדתו אפי' משהו, וה"נ כיון שבמקום הקרע אינו לבוש בגדי כהונה, הו"ל כמחוסר בגדים ששימש שעבודתו פסולה, [ע"ש]⁵², א"כ דינו כחציצה, דג"כ פסול משום דבמקום החציצה אין שם בגדי כהונה על גופו, וכמו דחציצה במקצת פוסל, ה"נ בקריעה במשהו פוסל, וכל זה שלא כדברי ב' בבות עיני בני, הרבנים שליט"א, וכמ"ש דבריהם לעיל סי' א']. מיהו כה"ג אפילו בגדי עצמו, ואפילו חוץ למקדש, אסור לקרוע ואפילו על מת, קורע בגד עצמו רק למטה בשולי בגדיו [הוריות די"א ב']. כהן שעבד עבודה בבגדי כהונה ישנים, עבודתו כשרה

⁵² אמנם במנחת חינוך (מצוה קנ) כתב: "מלשון הרמב"ם שהתחיל 'בגדי כהונה מצוותן שיהיו נאים וכו' שנאמר 'לכבוד ולתפארת'... היו ארוכים יתר ממידתן או מקורעין, עבודתו פסולה, משמע, שפסולים מטעם זה שאינם נאים, אבל לא מחמת חסר בגדים או יתר בגדים".

בדיעבד, אעפ"י שאינן לבנים כל צרכן [רמב"ם פ"ח מכלי מקדש ה"ד]. בגדי כהונה שנתלכלכו, אין מכבסין אותן [זבחים דפ"ח] ואי"ל הרי פרה אדומה נעשית בבגדי לבן כפ"ד דפרה ואפ"ה כ' בפרשה וכיבס בגדיו הכהן? י"ל כיון דטעמא משום דאין עניות במקום עשירות, ע"כ היינו דוקא במלוכלכים אבל במכבסין משום קדושה יתירא שיהיו טהורים, רשאי. והרי איכא מ"ד התם דגם בלכלוך מועט מותר לכבסן ומה"ט שרי ג"כ לטבול הפרוכת הקדש כשלהי שקלים]. ונ"ל דכשכבסן ועבד בהן, עבודתו כשרה, מדהן עדיין לכבוד ולתפארת.⁵³

כא) ארוכין או קצרים יותר ממדתו כיצד? אורך הכתונת של כהן צריך שיהיה עד למעלה סמוך להעקב.⁵⁴ ואורך הבית יד שלו צריך שיגיע עד התחלת פס ידו, ורוחבו כרוחב היד [יומא ע"ב ב']. וכל שארוכים או קצרים יותר ממדתו הנ"ל, או שהיו כמדתו ממש, אבל בשעת עבודה סלק השולים

⁵³ וכן ראיתי בשו"ת עין יצחק (חלק א - אורח חיים סימן ז) שכתב דרך לכתחילה אמרו דאין מכבסין משום דאין עניות במקום עשירות ולכן בבגדי כהונה שנעשו צואים מניחן לפתילות כמש"כ הרמב"ם. אבל היכא דהמצוה הוא לכבסן משום דניתז עליו דם חטאת י"ל דאף אחר שכבסן ראויין לעבודה עכ"פ בדיעבד דלא גרעי מן בגדים משוחקין דאם עבד עבודתו כשרה כמבואר בזבחים (ד' י"ח) דאף דלכתחילה בעינן שיהי' חדשים מ"מ בדיעבד כשר שחקין וכמבואר ביומא (ד' י"ב) דילבש לרבות השחקין [והתוס' ישנים כתב שם דלא ידעינן מתי הם מיקרי שחקים] וכן הוא ביומא (ד' כ"ד) וברמב"ם פ' ח' ה' כלי המקדש ה' ד'. א"כ הדעת נותנת דאף לאחר שכבסן דאף דאין בזה עליהן שם חדשים דמ"מ בדיעבד כשרה עבודתן דלא גרעי משחקין עכ"פ דכשרה בדיעבד.

ובס' דף על הדף (זבחים דף פח.) ראיתי שציין: הנה יש לעיין בכה"ג דאסור לכבסן מטעמא דאין עניות במקום עשירות, מה הדין בעבר וכיבס את הבגדי כהונה, האם הם כשרים, והאם אף לכתחילה או רק בדיעבד. ובפשטות נראה שאם כובסו כשרים, וכן נראה מפשטות לשון ה"זבח תודה" בליקוטי הלכות, שכתב וז"ל: אין מכבסין אותן כל עיקר היינו לכתחילה אין כדאי משום דאין עניות וכו' אבל בדיעבד בודאי מהני לכו"ע אפילו היו מלוכלכין מאוד מתחילה שהיו צריכין לנתר ואהל. עכ"ל. אולם יעויין ב"תורת הקדשים" שבס' ליקוטי הלכות שם שכתב וז"ל: אבל בדיעבד אפילו אם היה גיעול רב והסיר ע"י נתר ואהל ועבד בהן כשר. עכ"ל. וממש"כ "ועבד בהן כשר" מבואר דלכתחילה אין הבגד כשר לאחר הכיבוס, ורק אם עבד בבגד שכובס העבודה כשרה בדיעבד. ויעויין עוד ב"משך חכמה" פ' חוקת ד"ה והשורף אותה, דנקט דבגדי כהונה מכובסין הם פסולין אפילו בדיעבד.

ובביאור הענין נראה, דיש לחקור ביסוד הדין דאין לכבס מטעמא דאין עניות במקום עשירות, אי העניות הוא בעצם מעשה הכיבוס, שמעשה הכיבוס עצמו הוי הנהגה של עניות, או שהוא דין על הבגד, דהעניות הוא מה שלובש בגד שכובס, דמאחר שעבר איזה תיקון אי"ז דרך עשירות. והיינו דאי החסרון הוא במעשה הכיבוס גרידא, י"ל דלאחר שכבר כובס, אף דעביד שלא כדין מ"מ השתא מיהא ליכא שום פסול בעצם הבגד, משא"כ אי החסרון דעניות הוא בעצם הבגד, דכל היכא שהבגד מכובס זה מורה על עניות שאין מקומה במקום עשירות, י"ל דאף בעבר וכיבסן פסולין, מאחר והחסרון הוא בעצם הבגד. וי"ל דזהו דעת המשך חכמה, וכן דעת הח"ח בתורת הקדשים הנ"ל שכתב שרק אם עבד בהן כשר, אבל לא לכתחילה.

⁵⁴ ובקריית ספר כתב דהיינו לאחר חגורת האבנט, אך קודם סילוקן בעינן "מדו בד" כמדתו שוה לארץ. (וכמש"כ להדיא רש"י בפסחים סה:). ודאמרן לעיל סלקן באבנט עבודתו פסולה היינו שסלקן יותר למעלה מן העקב. עי"ש.

למעלה באבנט והקצירן, עבודתו פסולה. אבל בהיו ארוכין יותר ממדתו, והקצירן ע"י שסלקן למעלה באבנט, עבודתו כשרה, דכל הסילוק שע"י אבנט כחתכן שם דמי [רמב"ם כלי מקדש פ"ח ה"ד].

כב) עבודה בשמאל כיצד? כל כהן שעבד ביד שמאל עבודתו פסולה, אבל אינו לוקה. מיהו בדיעבד בעבד בימין וסייע בשמאל עבודתו כשרה [רמב"ם פ"ה מביאת מקדש הלכה י"ח]. ונ"ל דדוקא בשאפשר לו לעבוד אותה עבודה בימין לבד דלא נקרא מסייע שאין בו ממש רק בשאפשר להמסתייע לעשות הכל לבד [כשבת צ"ג ב'⁵⁵]. ומה"ט אמרי' נמי [ספי"ב דפרה] דקטן שהזה ואשה סייעתו פסולה ההזאה, על כרחך דמיירי שא"א לקטן בלי סיועת⁵⁶. [ומזה ק"ל על מ"ש הטור [אה"ע קס"ט] בשם הסמ"ג, דתחלוץ בימין בלי סיועת שמאל, ודלא כר"ת דמתיר בסיועת שמאל, וראיית הסמ"ג מירושלמי שהביא תוס' [יבמות ק"ב א' ד"ה ואף], שכתב עונבו כדי שתוכל להתירו באחת מידיה עכ"ל, והרי לדברינו אין כאן ראייה מירושלמי כלל, דה"ק הירושלמי דעכ"פ צריך שיענבו באופן שיהיה יכול להתירו באחת מידיה, אבל עכ"פ כל שהוא ענוב כך, מותר לסייע בשמאל בהתרתו דמסייע אין בו ממש. ובזה מתורץ מה דק' מדאמרי' [ברכות נ"א א'] שמאל מהו שתסייע לימין בנטילת כוס של בהמ"ז? ואפשטה לחומרא. ותמוה הרי קי"ל בכל דוכתא מסייע אין בו ממש? ומה שכתב רב"י [א"ח קפ"ג], דאבעיי' דש"ס הוא בשנוגע השמאל בכוס עצמו, ובכה"ג מסייע יש בו ממש, במח"כ רבינו ליתא, דהרי אמימר דכחיל לעיני' ע"י נכרי בשבת [כביצה דכ"ד ב'] אף על גב דאמימר עמיץ ופתח עיני', חשבינן ליה כמסייע שאין בו ממש, והרי אין לך נוגע בכחול יותר מזה ע"י דעמיץ ופתח, אפ"ה חשבינן ליה רק כמסייע שאין בו ממש? ומה שתירץ רט"ז [א"ח קפ"ג סק"ג], דדוקא באיסור מלאכה אמרי' מסייע אין בו ממש. גם זה תמוה.

⁵⁵ ובשו"ת דברי יציב חלק אורח חיים סימן ד כתב להעיר ע"כ מתנופה דמניח ידיו תחת ידי הבעלים ומניף, וא"כ מהלשון נראה שבעי שני ידים גם בכהן, וכן במשנה שמה בעמוד א' נותן שתי הלחם על גבי שני כבשים ומניח שתי ידיו למטה עיין שם. ואולם יש לומר דהתם אי אפשר בלא"ה להגביה שני כבשים ביד אחת. וברמב"ם פ"ה מהל' ביאת מקדש הי"ח, קבל בימין ושמאל מסייעתו עבודתו כשירה שהמסייע אין משגיחין עליו עיין שם. ומזה יש להעיר על מ"ש בתפא"י, בהקדמה לקדשים בתפארת פ"א אות כ"ב, שסיוע בשמאל כשר רק כשאפשר לו לעבוד בימין בלבד עיין שם. אולם אם נאמר דתנופה כשר בשמאל א"ש ודו"ק היטב בכ"ז.

⁵⁶ ז"ל התפארת ישראל במס' פרה (פרק יב אות פח): ע"ד המשנה שם: 'ותינוק שאין בו דעת האשה מסעדתו ומזה ואוחזת לו במים והוא טובל ומזה אם אחזה בידו אפילו בשעת הזייה פסול' שכתב בזה"ל: והאשה מסעדתו. ר"ל תומכת ידה תחת ידו, דמסייע אין בו ממש [כביצה כב"ב, ועמ"ש בס"ד בחומר בקודש פ"א סי' כ"ב], ואף על גב דבסיפא אמרינן דאם אחזה בידו פסולה ההזייה, היינו באחזתו ממש בידו [כסי' ס"ח], אבל הכא שרק תומכת ידו, לא עדיף מעבודה דבסיוע שמאל ע"י תמיכה לימין כשר [כרמב"ם פ"ה מביאת מקדש הי"ח, ועמ"ש בס"ד בחומר בקודש פ"א סי' כ"ב]

דהרי בזב [שבת דצ"ג א'] ובקבלת הדם [תוספתא פ"ק דזבחים], שניהן אין בהן משום איסור מלאכה⁵⁷. ואפ"ה אמרינן גבייהו מסייע אין בהן ממש? אע"כ דאבעיי דש"ס בכוס בהמ"ז היינו כמ"ש תוס' שם, דמיירי בכוס גדול או בבהמ"ז ארוך, באופן שא"א לימין שתעשה לבד אם לא שתסתעיי מהשמאל, ורק בכה"ג פשטינן לחומרא אף שהוא רק מצוה דרבנן, וצריך שיברך מי שכח ימינו יפה להחזיק הכוס בלי סיועת שמאל. ולפ"ז יש להקל נמי כש"ך [י"ד קצ"ח] באשה ששכחה לטול צפרניים בע"ש קודם טבילה, מותרת לומר לנכרי ליטלן בשבת, דהרי התם נמי הנכרי יכול ליטול צפרני הישראלית גם בלי שתושיט להחותך את האצבע שהכינו לחיתוך. ומה שהקשה שם רט"ז מניקף, דג"כ אינו רק מסייע ואפ"ה לקי [כמכות ד"כ ע"ב]. במח"כ ל"ק כלל, דשאני התם דגלי קרא בהדיא לאו גם לניקף⁵⁸, מדכתיב לא תקיפו בהפעיל, ר"ל לא תניחו לאחרים להקיף אתכם, או מדכתיב לא תקיפו לשון רבים, כמ"ש רש"י שם ב' הפירושים, רק דמחשב לאו שאין בו מעשה, וע"ז תירץ הש"ס שפיר כיון דמסייע שמזמין לו השערות, מחשב לאו שיש בו מעשה. ואף על גב דהטיית הראש והזמנת השערות לא נעשו בשעת האיסור, רק מקמי הכי, אפ"ה מחשב לאו שיש בו מעשה, כמדביק פת בתנור בשבת דחייב, אף שלא נעשה האיסור עד שיאפה אח"כ הלחם ממילא [כשבת ד"ד א']. וכ"כ בלובש כלאים, אם שהה כדי לפשוט ולא פשט חייב, וטעם כולו מדתחלה נעשו במעשה, אף שבשעת החיוב לא נעשה מעשה חייב [ועי' רמב"ם פ"ג משכירו' ה"ב]; משא"כ במלאכת שבת לא אסרה תורה לאדם מלהניח לאדם אחר לעשות מלאכה בגופו, כגון לגלח שערו או צפרניו, להכי אפילו סייע אמרינן מסייע אין בו ממש, וכן הקיל בסדרי טהרה [י"ד קצ"ח סקכ"ה] ודלא כרח"צ דמחמיר כרט"ז [בתשו' סי' פ"ח]. ותו נלפע"ד דאף דבאיטר שעבד, ליכא לספוקי באיזה יד יעבוד, דהרי בל"ז עבודתו פסולה דבעל מום הוא; עכ"פ גם בשולט בב' ידיו, אף דקיי"ל כרבנן דאברותי הוא, דאתחזקת בשמאל [כבכורות דמ"ה ב']; אפ"ה גם הוא בעבד בשמאל עבודתו פסולה, דאע"ג שנתחזקה השמאל, לא נקראת ימין והרי כל מקום שנאמר יד ואצבע אינו רק מה שנקרא ימין [כזבחים דכ"ד א']. ועי' אה"ע קס"ט סי' כ"ד].

(ג) יושב כיצד? כל כהן העובד והוא יושב, עבודתו פסולה ואינו לוקה [רמב"ם פ"ה מביאת מקדש הי"ז]. ואפי' לסמוך א"ע אסור, אם שכשינטל

⁵⁷ וכן העיר הגאון ר' יוסף אדלר זצ"ל מטורדא בספר הזכרון ויטע אשל (ע' תקסב): ופלא שלא זכר שבמס' שבת הביא הש"ס כללא דמסייע אין בו ממש גם לענין קבלת הדם דהויא ממש כמו אחיזת כוס של ברהמ"ז, כי גם כאן וגם שם אינו עושה כלום רק אוחז הכלי בידו וצע"ג. ע"כ. (הוב"ד בס' דף על הדף שבת דף צג:).

⁵⁸ ובשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן טז) בהע' מבן המחבר כתב דנעלם ממנו דברי הריטב"א במכות שכתב: דשאני בניקף דעובר בלאו עכ"פ, אלא דהוי בלא מעשה, לכן מהני הסיוע שיהא נחשב כמעשה. משא"כ בעלמא דאם אינו עושה כלום ומסייע א"ב ממש, אינו עובר כלום, וליכא איסור כלל ע"ש.

הדבר שנשמך עליו יפול [כזבחים ד"ט ב', וא"ח סי' תקפ"ה]. דאף דאין סמיכה כשיבה, עכ"פ אינה ג"כ כעמידה [כרמג"א א"ח קמ"א סק"ב]. מיהו בעבד כשהוא שוחה נ"ל דכשר. וחילי, מקידוש שנקרא ג"כ עבודה, [כזבחים ד"ט ב'], ואפ"ה מקדש כשהוא שוחה, וכמ"ש הרמב"ם [בפ"ה שם. ועי' רמ"ל שם הי"ז]. וכן מוכח נמי ממליקת עולת עוף שהיתה בראש המזבח [כזבחים דס"ה א'] ובכה"ג א"א לעשות מצוי דמו על קיר המזבח אם לא שהיה שוחה⁵⁹.

⁵⁹ באמת שאף בס' שער המלך הקשה עמש"כ התוס' בזבחים ט"ז א' ד"ה מיושב וכו' דאם נימא דישיבה אסור בעזרה מה"ת הא דצריך קרא למצוה בעבודה דמעומד היינו לאסור לעובד בהשתחוואה יע"ש והקשה השעה"מ ומנ"ל לאסור ע"י השתחוואה דזה שרי לענין קידוש ידים ורגלים כדאיתא שם י"ט ב' ודילמא השתחוואה שרי והפסוק אתי לאסור ע"י סמיכה דזה אסור ג"כ בקידוש ידים ורגלים יעו"ש וכן הקשה שם הצאן קדשים דלימא דאתי לאסור עמידה מן הצד יעו"ש היטיב. הביאם בס' הר המוריה.

וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח סימן ט) שכתב דלכאוי ממעטינן להשתחויה ממשמעות דקרא של 'לעמוד', והוא עפי"ד הגמ' בשבועות ד' ל' ע"ב בעובדא דדביתהו דרב הונא שרב נחמן עשה תחבולה לעמוד בפניה וא"ל לשמעיה צא ואפרח עלי בר אווזא ושדי עלוואי ואיקום, ופריך בגמ' והאמר מר מהלוקח בשעת מו"מ אבל בשעת גמר דין דברי הכל דיינים בישיבה ובעלי דינין בעמידה, ומשני דיתב כמאן דשרי מסאניה וכו'. ופירש"י: כלומר לא עומד ולא יושב אלא כאדם שיתיר רצועה מן הסנדל. הרי למדנו מזה דמי שעומד כפוף לא מיקרי עמידה. וכמו"כ יעוין במגילה ד' כ"א ע"א דאיתא בלשון לא עומד ולא יושב אלא שוחה, הרי דשוחה לא מיקרי עומד, וא"כ להכי הוי פשיטא להו להתוס' דקרא אתי למעט גם עובד בהשתחוואה בהיות דבקרא כתיב לעמוד ובדרך של השתחוואה לא מיקרי שעומד.

כד) חציצה כיצד? כל שהיה דבר חוצץ בין פס רגלו לרצפה בשעה שעובד⁶⁰, אפילו היה החציצה במין במינו, כגון אבן⁶¹ או רגל אחר⁶² שהיה בין רגל העובד לאבני הרצפה, פסולה העבודה⁶³, וכ"כ בהיה חציצה בין ידו להכלי שעובד בה, עבודתו פסולה [רמב"ם פ"ה מכלי מקדש הי"ז]⁶⁴. מיהו

⁶⁰ וכתב הח"ח בזבח תודה דהא דבעינן דרך שירות וכן שלא יהיה חוצץ בינו לרצפה הוא רק בעבודת כהונה ומקבלה ואילך אבל לא בשחיטה כמבואר לקמן בדף כ"ו. ועיין בזה בספר שבילי הקודש להגרש"ב ליברמן ז"ל (סי' ל"ב אות א').

⁶¹ ואף על גב שהאבן היא ממין הרצפה, לא שייך לומר מין במינו אינו חוצץ כיון שאין מבטלה שם דנתקלים בה ההולכים שם, תוד"ה ויכול.

עוד לציין הכא להערת המקדש דוד שהעיר דהנה בתמיד [פ"ג מ"ט] שנינו אבן היתה לפני המנורה ובה שלש מעלות שעליהן כהן עומד ומטיב את הנרות, ובמקדש דוד [כ"א ד] תמה שהרי העומד על אבן עבודתו פסולה, וכתב ליישב על פי המשנה למלך [פ"ג מתו"מ הי"ב] שלמד מדברי תוס' ביומא [נט ב] שדישון הנרות אינו טעון בגדי כהונה, וכיון שדין חציצה בעמידה נלמד מחציצה בבגדי כהונה [לתוס' שכ' הואיל ורצפה מקדשת וכלי שרת מקדשים מה כ"ש בעינן שלא יהא דבר חוצץ כו' וכתבו בתוס' שם דהאי כ"ש בגדי כהונה שמקדשין את האדם לעבודה וכן הרצפה מקדשת האדם לעבודה ומש"ה בעינן שלא תהא חציצה כמו בבגדי כהונה ע"ש] נמצא שאין צורך בעמידה על הרצפה בדישון מנורה. אמנם הרמב"ם והראב"ד בפירושיהם למשנה בתמיד כתבו שעומד עליה גם בעת ההדלקה, וראה בראב"ד [פ"ט מביא"מ הי"ז] שאין מדליקין אתה מנורה לכתחילה בזה, והביא הר"י קורקוס [שם] שהריטב"א ביומא [כד ב] כתב שההדלקה טעונה בגדי כהונה, ומוכח שחציצה כשרה אף שצריך בגדי כהונה. וע"ע בדבר אברהם ח"ג סי' א' אוכ"ד ובנין שלמה סי' נ"ג).

⁶² והריטב"א יומא נז. כ' דדווקא רגל חברו, אבל ברגל עצמו אם עומד רגל ע"ג רגל אינו חוצץ, דהוי מין במינו ובדידיה שפיר מבטל ליה. ולפי"ז שאלו לגרמ"ק שליט"א אמאי שואלת הגמ' בזבחים דף יט. הכניס ידו לתוך חיקו מהו. נימא דהיד הוי מין דגופו, ומין במינו אינו חוצץ דמבטל ליה. והשיב (בספר שיח התורה ע' רלד): יתכן דדוקא רגל על גבי רגל הוי מין במינו, ולא יד על גבי רגל.

ושו"ר שעמד בזה נמי בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' רס"ו) ותירץ על פי מש"כ הרמב"ן (הל' בכורות ט"ז ע"א) דהיכי דרק חציצה פוסלת, אז מין במינו אינו חוצץ, אבל היכי דבעי נגיעה דוקא, ל"א מין במינו אינו חוצץ, וגם מין במינו חוצץ, וא"כ י"ל דספיקת הגמ' כאן הוא לפי מה דאמרינן לעיל שאם נכנס רוח דבגדיו חוצץ, אלמא דבעי נגיעה בין הבגדיו לגופו [א"ה עיין בברכ"י או"ח כזא], לכן שפיר מספק"ל בהכניס ידיו בפנים אם חוצץ או לא.

⁶³ ובמאירי ביומא נח. מבואר שאפי' שאומר שרוצה לבטלו אינו בטל שכתב: 'היה עומד על גבי בהמה ועל גבי כלים או על גבי רגל חבירו פסל שמא תאמר והרי רגל חבירו מין במינו הוא מ"מ אין חבירו מבטלו אצלו עד גמר עבודה אלא דעתו לסלקו לשעתו ואף כשתאמר שיבטלהו בהדיא בטלה דעתו ולא בטלה רגלו, אמנם השפת אמת שם נקט בפשיטות דבטל ולפי"ז כ' דיש לתמוה על מ"ש התוס' בסוכה (מ"ז ב) דבקרנן שותפין אין יכולין כולם להניף דהו"ל חציצה דהא שם בודאי מבטל כ"א ידו עד גמר התנופה דהרי כ"א רוצה להניף ולמה יהי חציצה אמנם למבואר הכא בהדיא במאירי לק"מ.

⁶⁴ והקשה בס' מעשה רקח (הלכות פסולי המוקדשין פרק א) דהלא התם פס' הרמב"ם דמין במינו אינו חוצץ. וכן פסק רבינו פי"ט דמעשה הקרבנות הל' ה' ובכמה מקומות אמנם בפ"ה דביאת מקדש הל' י"ז פסק דאם היה דבר חוצץ בינו ובין הקרקע כגון שעמד ע"ג כלים או בהמה או על רגלי חבירו פסל ולפי מ"ש כאן במזרק בתוך מזרק דאינו חוצץ - גם בעל רגלי חבירו היה לו לפסוק דאינו חוצץ והנראה מתוך הסוגיא דפרק הוציאו לו דשאני רגל דלא

כשרגל אחר או אבן בין רגל העובד לרצפה, שאמרנו שפסול, היינו דוקא שכשינטל הדבר שנשמך עליו רגל העובד, יפול. אבל אם כשינטל הדבר שנשמך עליו, יהיה יכול לעמוד על רגל השני ולעבוד עבודה ההיא, עבודתו כשרה [שם הי"ח]. ונ"ל ג"כ מדהו"ל כמסייע שאין בו ממש⁶⁵. נתנדנד אבן

מצי מבטיל ליה [ופרש"י, דלא מבטיל ליה חבירו את רגלו: עד שיגמור עבודתו. ע"כ]. והתוס' פרק לולב הגזול דף ל"ז ד"ה כי היכי וכו' כתבו דמידי דלאו אורחיה סברא הוא דחוצץ כדתנן ע"ג רגלי חבירו פסול עיין שם ובהכי ניחא לדברי רבינו. ע"כ. וע"ע בברכ"י (סי' עד, ה).

וראה עוד בשו"ת תורה לשמה סימן קפא שכתב: הן אמת דקי"ל מין במינו אינו חוצץ היינו דוקא דחד גופא וכמו ההיא דמקריב קדשים ואמורים בחוץ דחייב ולא חשיב בשר הזבח חציצה משום דאמר רב מין במינו אינו חוצץ וכנז' בזבחים דף ק"י ע"א ופסקה הרמב"ם ז"ל להלכה בהלכות מעשה הקרבנות פרק י"ט ע"ש אבל בתרי גופי אף על גב דהא יד אדם והאי יד אדם חוצצין וכדאמרינן להדיא בגמרא דמנחות דף צ"ד גבי תנופה דשותפין דלא מצו למינף כולהו בהדי הדדי משום חציצה דידו של זה חוצצת בין יד חבירו ובין הקרבן ולכן אחד מניף על ידי כולן וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות מעשה הקרבנות פרק ט' וכן איתא להדיא עוד בגמרא דזבחים דף כ"ד ע"א ואי אשמעינן בהמה דלאו מינא דאדם הוא אבל חבירו דאדם הוא אימא לא צריכה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות ביאת מקדש פרק ה' אם היה דבר חוצץ בינו ובין הקרקע כגון שעמד על גבי כלים או על בהמה או על רגלי חבירו פסול ע"ש.

ובחדושי הגרי"ז מבריסק זצ"ל על זבחים (קי ע"א) חידש דמבואר כאן, דעיקר החסרון הוא דחסר עמידה על הרצפה דבעי עמידה כדרך דכתיב ככל אחיו הלויים ואין צריך שיהא עליו דין חציצה, דאף במין במינו דלא הוי חציצה בהלכות חציצה. מ"מ כיון דאינו כדרך שירות חסר עמידה על הרצפה. ע"כ. [וזה כעין יסודו המפורסם של האבני נזר בפתיחת הספר חלקת יואב ובשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תלב). דאע"ג דמין במינו אינו חוצץ. מ"מ במקום דבעי נגיעה - לא חשיב נגיעה ע"ש].

ושו"ר שהביא ליסוד זה הדברי יחזקאל (בענין חציצה, ב) משמיה של התפארת ישראל בזבחים (פ"ג מ"ה) ובמקואות (פ"ח מ"ה) שהעלה דהא דאמרינן בכל מקום מין במינו אינו חוצץ הכוונה דחשבינן לדבר החוצץ כאלו אינו כאן אבל לא דמיבטל בטיל לדבר הנחצץ ובמקום דבעי נגיעה ממש כמו בטבילה דבעי שיגעו המים בגוף הטובל לא מהני חציצה דמין במינו. וע"ש מה שפלפל בדינים אלו.

עוד יש לציין דהטור בסימן צח כתב לעניין הלכות תפילה שלא יחוץ בינו לקרקע דוגמת הקרבן שחציצה פוסלת בינו לבין הכלי ובינו לרצפה. וכתב הב"ח דודאי דלא אמר רבינו שלא יחוץ דבר בינו לבין הקרקע אלא למצוה מן המובחר שיהא דוגמת העבודה בבית המקדש אבל ליכא עיכובא בדבר וכן נוהגים לשטוח מחצלת על הקרקע ביום הכפורים ובתשעה באב ועומדין עליהן ומתפללין והב"י הבין דדינא קאמר רבינו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין קרקע והשיג עליו ואמר איני יודע מהיכן למד כן וכו' והאריך גם בשלחן ערוך השמיטו ולא כתב שלא יחוץ דבר בינו לקרקע ולא קשה כלום דהדבר ברור דלאו דינא קאמר רבינו אלא דעתו שיכוין בתפילתו שתהא בכל עניניה דוגמת הקרבן ולכן ידקדק גם כן שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקרקע דוגמת הקרבן ואין זה אלא למצוה מן המובחר ופשוט הוא לפע"ד והכי נקטינן.

⁶⁵ וכן לכא' מבואר בגמ' בשבת צג: ועיין בשפת אמת (מסכת זבחים דף כד.) שכתב: 'לכאורה אריכות לשון הוא דהו"ל בקיצור אם יכול לעמוד על רגל א' ונראה דרבותא קמ"ל אף על גב דעתה האבן גבוה ורגלו שהוא עלי' א"א להגבי ולעמוד על השני מ"מ כל שאילו לא הי' האבן מונח הי' יכול להגבי רגל זה באויר ולעמוד על השני כשר כיון דרגל זה אין צריך להניח על הרצפה שוב לית לן בה בחציצת האבן ויכול שפיר לסמוך על האבן אבל אם צריך הסמיכה אפי' לא הי' האבן פסול וצ"ע אי אפי' יכול לעמוד על רגל שעל האבן בלבד אי ג"כ כשר אף

מאבני הרצפה אעפ"י שעדיין היא במקומה, לא יעמוד עליה ויעבוד, עד שתחובר בארץ. מיהו בדיעבד כשר גם בלא חיברה, הואיל ובמקומה עומדת [שם הי"ט]⁶⁶. וכן אם היה דבר חוצץ בין בשרו לבגדים, כגון אפילו נימא אחת⁶⁷ או מעט עפר, כל כשנרגש כשנוגע בו⁶⁸, או אם כינה מתה חוצצת בין בשרו לבגדים בשעה שעובד, עבודתו פסולה⁶⁹. ולכן אסור היה הכהן להניח תפילין של יד בשעה שעובד, משום חציצה. אבל תפילין של ראש רשאי להניח. ולא מחשב נמי יתור בגדים, דלאו בגד הוא [רש"י זבחים די"ט רע"ב]. וצריך הכהן ליזהר שלא יהא בין בגדו לבשרו מעט אבק, אף שאינו נרגש כשנוגע בבשרו [וערש"י]. או אפילו כינה חיה, אף על גב דאזלא ואתיא ורביתא היא, אפ"ה לכתחלה צריך לזהר. וכ"כ צריך לזהר שלא יתרחק הבגד מבשרו בשעת עבודה⁷⁰. גם שלא יהא שער ראשו מדולדל, עד שיהא אפשר

על גב דהוי זה יכול וזה יכול מ"מ כשר דכן משמעות הלשון [אך בשבת (ד' צ"ג ב) מייתי לה אזה יכול וזה אינו יכול ע"ש משמע דהכי מיירי הכי].

⁶⁶ והנה הרמב"ם לא חילק בין דעתו לחברה לאין דעתו לחברה, משמע שאף באין דעתו לחברה הוי ספק דלא כמבואר בגמ' שודאי חוצץ ופסול. ועיין בכ"מ שמקשה זאת ותירץ שהרמב"ם מפרש דחייצא שבגמ' אין פרושו שפסול בדיעבד רק שפסול לכתחלה. ועיין בשו"ת אגרות משה (קדשים וטהרות חלק ב סימן ה) מה שתמה ע"כ. ועיין נמי בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח סימן ט).

⁶⁷ וצ"ב אמאי אפילו נימא אחת שלא כמו שמצינו בטבילה שרק רובו או מיעוטו המקפיד חוצץ. ובקרון אורה כתב שאדם מקפיד על נימא, ומדרבנן גם מיעוט המקפיד חוצץ. ובשפת אמת כתב שהלכה למשה מסיני היא בבגדי כהונה שאפילו נימא תחוץ בהן. וע"ע באור שמח (איסורי ביאה ד, ה) מש"כ בזה.

⁶⁸ לא ידעתי מנין הוציא דין זה שבעינן שיהא נרגש כשנוגע בו. ושו"מ שכן מבואר בגמ' בזבחים שם: עפר מהו שיחוץ? עפר ודאי חייץ! אלא אבק עפר מהו? ופרש"י: אבק עפר - דק ואינו מרגיש בו. ומבואר דאם מרגיש אז ודאי שחוצץ.

⁶⁹ ועיין בקרון אורה שדן אם חציצה עושה שיחשב כמחוסר בגדים ואם עבד חייב מיתה, או שהוא רק פסול בעבודה ואינו חייב מיתה, והוכיח מדברי הרמב"ם [פ"ט מביאת מקדש הט"ו] שלא מנה בין פסולי עבודה את מי שיש בין בשרו לבגד דבר חוצץ, דמוכח שהוא בכלל מחוסרי בגדים וחייב מיתה. [וכן הסיק במנחת חנוך צ"ט], ותמה על כך שהרי דין חציצה נלמד מ"לבש על בשרו", ומנלן שדינו כמחוסר בגדים. ובאבן האזל [פ"י מכה"מ ה"ח] כתב שהדבר פשוט, שמאחר שנאמר ולבש על בשרו, והוא לבש על חציצה, הרי הוא מחוסר בגדים במקום זה כמו שלבש על בגד אחר.

⁷⁰ ובבית הלוי [ח"א ג, ג] כתב דטעמא הוא שהבגד אינו "על בשרו", ונקט שדין זה נאמר דוקא בכתנת ומכנסיים שדינם ללבשם "על בשרו", ולא בשאר בגדים שלובשם על גבי בגד אחר, ולפיכך אם יחוצץ דבר בין הכתנת לאבנט, לא יפסול, כי לא נאמר דין חציצה בבגדים, אלא חסרון בלבישת הבגדים שדינם להיות "על בשרו", ולא מובדלים ממנו. וכן משמע מדברי הרמב"ם [פ"י מכה"מ ה"ז] שנקט שהרוח הרחיקה את הבגד מעליו, ומשמע שעצם הרוח אינה חוצצת. ובאבן האזל [פ"י מכה"מ ה"ז] תמה על ביאורו מדברי הירושלמי [עירובין ס"ד א] "שלא יחוצץ בינו לבין בגד, ולא בין בגד לבגד" והסיק מכך שנחלקו הבבלי והירושלמי אם הבגדים העליונים נחשבים כלבושים "על בשרו" כי מין במינו אינו חוצץ, אך דבר אחר יחוצץ ביניהם, או שאין בבגדים פסול חציצה, אלא חסרון "על בשרו" שנאמר בכתנת

שיחויץ בין שפת כתנתו לגופו. גם שלא יכנס ידו תחת חלוקו לחיק, ושלא יהא בבגד נימא מדולדלת סמוך לבשרו. ובדיעבד כשכבר עבד ונמצא א' מכל אלו, עבודתו כשרה [רמב"ם פ"י מכלי מקדש ה"ו]. ועתה נחל לפרש בס"ד השאלה הב'.

פרק ב

מה הם הדברים הכשרים לעבודה?

א) כל קרבנות הצבור והיחיד שכשרים למזבח, אפשר שיבואו מבעלי חיים, או מצמחים, או מדומם.

הבעלי חיים שמהן יקריבו למזבח הן ה' מינין, דהיינו ג' מיני בהמה, צאן, ועזים ובקר. וב' מיני עופות, דהיינו תורים, ובני יונה. הצמחים שיקריבו מהן במזבח, הן ה' מינין דהיינו ב' גדולי קרקע חטיף, ושעורין, למנחות. וג' גידולי אילנות, דהיינו, שמן, ולבונה, שיביאום ע"פ הרוב עם המנחות, ויין שיביאוהו לנסכים.

ומהדומם א"א שיביאו ממנו רק ב' מינין, דהיינו מים לניסוך המים בחג, והמלח שצריך למלוח בו כל הקרב למזבח⁷¹.

ב) צאן שאמרה תורה להקריב למזבח, כולל, כבש, כבשה, שה כבשים, או כל לשון גדי, או איל, ועזים כולל עז, ושה עזים, ושעיר עזים, ושעיר. ובקר כולל עגל, ופר, ופרה, ונפרשם אחת לאחת:

ג) כל קרבן שנאמר בו בתורה כבש או כבשה, או שה כבשים, או כל לשון גדי, כשר כל שנתו, דהיינו מתחלת יום ח' מלידתו, וא"צ מעל"ע, דכשנולד בסוף יום א' מותר להקריבו בשחרית יום ח'. [כך מוכח לפע"ד מדרמי ר'

ומכנסים בלבד, שהרי דין האפוד למעיל יש רוח ואינו פוסל. ובספר הליקוטים [שבסוף רמב"ם מהדורת פרנקל] הובא לתרץ בשם הגר"מ בשם הגרי"ז, ששני דיני חציצה נאמרו בבגדי כהונה, ובין בגדו לבשר הוא חסרון ב"על בשרו" ואפילו רוח חוצץ, ואילו בין בגד לבגד הוא חסרון בסדר לבישת האבנט על הכתנת, ובזה פוסלת רק חציצת בגד, כי בחציצת רוח או נימא נחשב לבוש כדרכו וכדומה לזה יש לומר על פי דברי הגרי"ז לעיל, שבגד אחר פוסל משום שנוספה "לבישה אחרת" על בשרו. (הע' חברותא).

⁷¹ ובדרך אגב נציין למה שכתב בס' ילקוט חדש (בית המקדש וכלי המקדש וקרבנות): בזמן שהיה בית המקדש קיים, לא היה עולם העשיה צריך תיקון. והוא כשתלמיד ותיק או בעל תשובה כותב שום דבר מיסודי התורה, אזי באותה כתיבה מתקן עולם עשייה במקדש היו ארבעה דברים. דומם, דהיינו מים ומלח, לתקן עולם עשייה. צומח, דהיינו מנחות, לתקן עולם יצירה. חי, דהיינו בהמות ועופות, לתקן עולם הבריאה. האדם המביא קרבן והכהנים והלויים והישראלים במעמדם, תיקון עולם אצילות.

אפטוריקי [חולין דפ"א א'] כתיב ז' ימים יהיה עם אמו, הא לילה קדשה, וכ' וביום השמיני תתנו לי הא לילה לא קדשה, ומתוך לילה לקדושה ויום להקרבה, ע"כ לשון הגמ', ואי ס"ד דנבעי ח' ימים מעל"ע להקרבה, ק' מנ"ל לר' אפטוריקי דקרא מיירי שנולד סמוך ללילה, דלמא מיירי בנוולד באמצע היום, שקודם חצות פסול ואחר חצות כשר? אע"כ דא"צ מעל"ע, ובכל עת מהיום שנולד בו, תמיד מתחיל יום ח' משתחשך ליל שקודם יום ח'. ותמוהין בזה דברי רבינו בעל פ"מ בי"ד סי' ט"ו⁷². אמנם שנת

⁷² ומצאתי אריכות גדולה בזה בשו"ת עטרת פז (חלק א כרך ב - יורה דעה, הערות סימן א הערה א) שהאריך בזה כיד ה' הטובה עליו ונביא כאן רק את עיקרי הדברים: הסתפק בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת חיו"ד סי' ז - והדברים שם הם מבנו הגאון מהר"ש לנדא) האם בעיני שהז' ימים הללו יהיו שלמים מעת לעת, או סגי בז"י סתם, ונ"מ לענין בהמה שנולדה ביום ראשון שעה לפני סוף היום, האם אפשר לשוחטה מיד במוצאי שבת דסוף סוף עברו ז"י, או בעיני מעל"ע ולכן צריך להמתין עד למחרת דהיינו יום ראשון לשעה שנולדה. והעלה שם דאע"ג שמדברי הפרי מגדים (בסי' טו במשב"ז סק"ב) מבואר דהנך ז"י בעיני מעל"ע, מ"מ מכיון שמדברי התבואות שור שכתב "שיום הלידה מכלל השבעה ימים" ומדבריו יוצא דלא בעיני ז"י מעל"ע, הכי נקטינן. וגם מסתימת כל הפוסקים שכתבו, שאם ספק הוא אם כלו חודשה אסור עד תחילת ליל שמיני, משמע דלא בעיני מעל"ע, דאם איתא דבעיני מעל"ע הרי לא תמיד סגי בתחילת ליל שמיני, שהרי אם נולד באמצע היום, צריך להמתין עד אמצע היום השמיני, וכן הלאה. אלא ודאי שלעולם מספיק לחכות עד ליל שמיני, מכיון דאלו הז"י הם לא מעל"ע. עכ"ד. ומדברים אלה מתבאר דדעת הנו"ב נוטה למבואר בתבואות שור דלא בעיני ז"י מעל"ע, ואם כי לא רצה שם הנו"ב לפסוק בסכינא חריפא כהתבואות שור נגד הפרי מגדים, עכ"פ סיים שם דהמקל בזה לא הפסיד, מכיון שכל הענין הזה שצריך לחכות ז"י בבהמה שלא כ"ח, לא הוי אלא מדרבנן, דמדאורייתא אזלינן בתר רובא דלאו נפלים הם. ע"ש. וגם הגאון רע"א בחי' על השו"ע (סי' טו ד"ה וא"כ אמאי וכו') הביא את מחלוקת הפמ"ג והתבואות שור, וציין שם כי לכאורה מדברי הט"ז (שם סק"ב) נראה דעומד בשיטת הפמ"ג, אמנם נראה שהעיקר הוא כהתבואות ש, שהרי רשב"ג בגמ' דשבת (קלה ע"ב) שהצריך לחכות ז"י שהולד יצא מכלל נפל, אסמכיה על קרא ד"והיה שבעת ימים תחת אימו" שנאמר בקרבן, והרי בקרבן לא בעיני ז"י מעל"ע, כמתבאר מהתוס' דערכין (יח ע"ב ד"ה משנתו), וממילא ה"ה לגבי בהמת חולין שלומדים את דינה מדין קרבן. ע"ש. וכן מבואר בתשובותיו (בח"א סי' נז) דפשוט הוא שהעיקר כהתבואות שור דלא בעיני ז"י מעל"ע. ע"ש. וגם חתנים מן המנין, דחתנו החתם סופר בתשובותיו (חיו"ד סי' יז) כתב נמי כי שגגה יצאה מלפני הפרי מגדים שהצריך ז"י מעל"ע, ואם כי עמד שם החת"ס להליץ על הפמ"ג איך יצא לו דבר זה לפי הבנתו בדברי הגמ' דשבת (שם), עכ"פ לעיקר דינא פסק שם החת"ס בפשיטות דלא בעיני כלל ז"י מעל"ע. ע"ש. והניף ידו שוב (שם בסי' שמג) ביתר שאת, וכתב דפשוטא דמילתא הוא שא"צ ז"י מעל"ע, ודברי הפמ"ג מחו לה מאה עוכלי וכו'. יעו"ש. וראה גם בחי' הג"ר אליהו גוטמאכער במס' שבת (שם) - הנמצא בש"ס וילנא בסוף מס' שבת דף נד ע"ב בדפי הגמ' - שהביא שם את דברי רע"א שחולק על הפמ"ג והסכים עם התבואות ש דלא בעיני בז"י אלו מעל"ע, וכתב דיש להביא לזה ראיה ממה שלא מנה התנא בפ"ג דזבים ענין זה בין כל שאר הדברים שמנה שם דבעיני בהו מעל"ע, והר"ש כתב שם דהתנא שייר רק את אותם דברים שמבוארים בשאר דוכתא להדיא, וענין זה דז"י דבהמה אינו מבואר במקום אחר, אלא ודאי דלא בעיני ביה ז"י מעל"ע. עכ"ד. ע"ש. [וראה עוד בפמ"ג במהדורות חדשות (ביו"ד שם) שהובא מגאון אחד כי שגגה יצאה מלפני הרב (הפמ"ג) שהצריך ז"י מעל"ע, והאריך שם בראיות לחזק דבריו. יעו"ש].

והן אמת דאמנם הפמ"ג כאן ביו"ד כתב כך דבעיני בהני ז"י מעל"ע, וכנ"ל, אולם הנה הוא גופיה בחי' לאו"ח (סי' תצח במשב"ז אות ב) כתב "ביו"ד כתבנו דז"י מעל"ע בעיני, עתה ראיתי בלבוש כמדומה שם דא"צ ז' מעל"ע". ע"כ. ולכאורה מתורף דבריו אלו נראה דאף הוא ניחם על מה שכתב ביו"ד, והד"ר הוא לכלל חסידיו, דלעולם לא בעיני ז"י מעל"ע, ובאמת כ"כ

לידתו חשבינן מעל"ע, דכשר רק תוך שנתו עד יום האחרון משנתו הראשונה, עד ועד בכלל, ומעת לעת משעה שנולד, דאם נולד בחצות היום, נפסל אחר חצות [כזבחים דכ"ה ב']. ואפילו נשחט קודם חצות ונזרק דמו לאחר חצות, פסול הקרבן⁷³. וכן כל הזבחים צריך שיזרק דמו תוך זמן הכשרו לקרבן. אולם כל קרבן לא יביאנו לכתחילה רק מיום ל' ללידתו ולמעלה. חוץ מבכור מעשר ופסח שאפילו לכתחילה מקריבן בשחרית יום ח' מלידתו [רמב"ם פ"א ממעק"ר הי"ד].

ד) כל קרבן שנאמר בו בתורה איל, הוא כבש זכר וכשר רק משיהיה לו שנה ול"א יום, עד יום האחרון משנה שנייה שלו. אבל מהתחלת שנה שנייה עד התחלת יום ל"א שאח"כ, אינו כשר לא לכבש ולא לאיל. והוא הנקרא בלשון חכמים פלגס נוטריקון פלג גס [שם] [אב"י ע"י ערוך פלג]⁷⁴.

גם הפתחי תשובה ביו"ד (שם סק"ב) שמדבריו של הפמ"ג באור"ח נראה שחזר בו ממה שכתב ביו"ד, ושכן מתבאר מדברי הפמ"ג בספרו תיבת גמא (פר' ראה) שחזר בו ממה שהצריך ז"י מעל"ע. ע"ש. וכ"כ גם הגאון האדמו"ר ממונקטש בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' מז) שהפמ"ג עצמו חזר בו כחיבוריו, ממה שכתב כאן ביו"ד. ע"ש. וגם בספר דרכי תשובה יו"ד (שם סק"ו) כתב דהפמ"ג חזר בו, וטעות נפלה בדבריו במה שהצריך ביו"ד די מעל"ע. ע"ש. גם ב"יד יהודה" למהר"י לנדא ביו"ד (שם סק"ח בפרוש הארוך) עמד לתמוה על מש"כ הפמ"ג ביו"ד, וכתב שהעיקר הוא כמו שחזר בו הפמ"ג וכתב באור"ח דלא בעינן ז"י מעל"ע. ע"ש. וראה גם בס' משמרת שלום על הפמ"ג ביו"ד (שם במ"ז סק"ג). ע"ש. ע"ש עוד באורך.

⁷³ ובהערות הגרי"ש אלישיב (מסכת קידושין דף כב.) ציין שגדולי האחרונים הכריעו [ע"י מג"א (סי' נ"ג) והמל"מ (פ"ב מאישות הכ"א)] דמעת לעת היינו דכיון שהגיע יום הגדלות מיד הוה גדול, והיינו שאין אנו ממתנינים עד שעה שנולד בו, אלא כיון שבא היום שנולד בו מיד הוה גדול ומקצת היום ככולו, וכן נקטינן להלכה,

⁷⁴ וכ"כ נמי התפארת ישראל בפ"י לפרה (יכין פרה פרק א אות לא): פלגס. נוטריקון פלג גס, ר"ל חצי גסה. וכן בס' הון עשיר שם כתב: פלגס. נוטריקון פלג גס, פ"י חצי גדול, דאינו ראוי להקרא קטן אלא גדול במקצת. ופירוש המשנה לרמב"ם כתב: 'והשמות הללו שקרא לכל אחד מהם כולם ענינם אחד, והוא שיצא מגבול מסויים ולא הגיע לגבול שאחריו אלא נשאר בין שני הגבולות, מהם שמות יוניים ומהם סוריים. פלגס מלה מורכבת פלג גס כלומר עבר את גבולו בהרבה'.

ובתורה תמימה (במדבר פרק טו הערה טז) כתב: 'כבש בן שנה בתוך שנתו קרוי כבש, ואיל משעברו י"ג חדשים שנכנס חודש שלם בתוך שנה שניה קרוי איל עד עולם, ובתוך חודש ראשון של שנה שניה נקרא פלגס, שהוראתו בלשון יוני נער היוצא מימי הילדות ולא בא עדיין לימי הבחרות, ונשתמשו במלה זאת לכאן מפני שיש לו הוראה כעין זו בעברית, פלג גס, כלומר, חצי שיעור גדלות, ור"ל לענין נסכים רבי"י קרא, כמו דקיי"ל בעלמא או רבוייא הוא, אבל לענין לצאת בו חובת זבח איל או כבש אינו יוצא, משום דפלגס בריה בפני עצמו הוא'.

ופירוש מענין כתב המלאכת שלמה מסכת פרה שם: 'פלגס נלע"ד נוטריקונו פלג ס' היינו שלשים יום שלימים ואעפ"כ אינו כשר משום דבעינן שלשים ואחד יום דבתר חדשיהם אזלינן ולא בתר חדשי לבנה וכדתנן ברישא דמתני' גבי שנים, וכן הוא הלשון שם ביד בהדיא בן שלשים יום'.

ה) כל קרבן שנאמר בו עז או שה עזים או שעיר עזים, אינו כשר רק תוך שנתו הראשונה, כמו שבארנו בכבש. וכל מקום שנאמר בו סתם שעיר, כשר משיהי' לו שנה ול"א יום, עד יום אחרון של שנה שנייה⁷⁵ [ועי' רמל"מ שם שתמה על זה בדברי רבינו]⁷⁶.

ו) כל קרבן שנאמר בו עגל, דינו ככבש שאינו כשר רק תוך שנתו הראשונה וכמבואר לעיל. אבל כל קרבן שנאמר בו פר או פרה, צריך שיהיה לכל הפחות בן שנה ול"א יום, וכשר עד יום האחרון של שנה השלישית [רכ"מ פ"א מקרבנות הי"ד].

ז) הבעלי חיים שזכרנו בסי' א' שיקריבו מהם במזבח, הם ט' מיני קרבנות. ד' מהן הם קדשי קדשים ואלו הן: חטאות הפנימיות. חטאות החיצוניות. עולה, ואשם. ו ה' מהן נקראין קדשים קלים, ואלו הן שלמים [ר"ל רובן הן קדשים קלים]⁷⁷, תודה, בכור, מעשר בהמה. פסח. ונפרש כל הט' אחת לאחת מאיזה מין יביאו כל אחד. רק נקדים, שהיחיד אפשר שיביא כל אחד מט' מיני קרבנות שזכרנו. והצבור א"א שיביאו רק ד' מינים מהם. דהיינו חטאת הפנימית, וחטאת החיצונה, ועולה, ושלמים. ונתחיל לפרש תחלה קרבנות הצבור:

⁷⁵ אך רבנו בחיי ויקרא פרק א כתב: אבל בשעיר שהוא מקטני העזים תוך שנה או בן שנה נקרא שעיר סתם, ואחר שנה נקרא שעיר עזים.

⁷⁶ זה לשון המשנה למלך שם ועיין בהקדמת רבינו לקדשים שכתב דשעיר עזים הוא אחר שנה וכ"כ הרע"ב פי"ג דמנחות מ"ז אך בפ"ג דפרה מ"ד כתבו בהפך, ולפי גירסת מרן אני תמה שא"כ מצינו חילוק במוספין בין זה לזה שהרי יש מוסף שכתוב בו שעיר עזים ויש מוסף שכתוב בו שעיר וחילוק זה במוספין לא נמצא בשום מקום ורבינו בה' תמידין ומוספין לא נמנע מלכתוב שעיר עזים במקום שעיר ובת"כ בפרק חטאת יחיד מרבין כל שעירי הרגלים ושעירי ע"ז ושעיר נשיא שיהיו בני שנתן וכבר הביא רש"י ברייתא זו בפרק שני שעירי (דף ס"ה יע"ש).

וכן המעשה רקח שם הקשה: מרן ז"ל הגיה דצ"ל שעיר עזים בן שנה שעיר בן שתים ע"כ וחילוק זה לא איתבריר לן שהרי בראש חודש נאמר שעיר עזים בפרשת פנחס ובמוספי המועדות שם יש שעיר סתם ויש שעיר עזים ורבינו פ"ז דתמידין ומוספין הזכיר בר"ח שעיר עזים ובשאר מועדות כולם כתב שעיר סתם ופ"ק דשבועות דף ב' ודף ט' משמע דהשעירים הן שוין אלא שנחלקו בכפרתן וביומא דף ס"ה פי' רש"י הביאו המל"מ ז"ל דבתורת כהנים מרבין כל שעירי הרגלים ושעירי ע"ז ושעיר נשיא שיהיו בני שנתן וא"כ צ"ע בין לגירסת רבינו בין להגהת מרן ז"ל. וע"ע בס' מעשי למלך מה שהקשה. וכן בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה רביעאה חלק א סימן לח).

⁷⁷ נקט לשון זו דאין לך שלמים קדשי קדשים אלא כבשי עצרת, ששלמי צבור הם, וכתוב בהם: קדש יהיו לה' לכהן והרי זה כאילו נאמר קדשי קדשים. (עיין רש"י זבחים נה).

ח) חטאת הפנימית של צבור, אפשר שיהיה פר או שעיר. כיצד? סנהדרין שהתירו בשוגג איסור כרת. ועשו רוב ישראל כהוראתן, אז כל שבט ושבט, אפילו השבטים שלא חטאו, מביאין פר לחטאת, והוא הנקרא ג"כ פר העלם, שזורקין דמן בהיכל על הפרוכת, ורק האימורין [עייין סימן כא] נקטרין במזבח החיצון, והבשר והעור והשאר מהפר נשרף מחוץ למחנה. ואין להכהנים בו כלום. אולם אם התירו הסנהדרין בשוגג לעשות שום עבודה לאלילים, שחייבים עליה, ועשו רוב ישראל כן, אז כשחזרו בהן מביאין כל שבט מהי"ב שבטים, אפילו שבטים שלא חטאו, פר לעולה, ושעיר לחטאת, והוא הנקרא ג"כ שעיר עבודה אלילים, וגם הוא דינו כפר העלם הנ"ל בזריקת דמו ושריפתו מחוץ למחנה, הכל כפר העלם הנ"ל. וכ"כ השעיר שיביאו הצבור ביו"כ, שחבירו משתלח, ג"כ הוא שעיר חטאת, והוא הנקרא שעיר יו"כ, שדינו ג"כ כפר העלם בשל דיניו. וכל חטאות הצבור שהן חצונות נאכלות, ככל חטאת יחיד, חוץ מג' חטאות אלו הפנימיות. פר העלם, ושעיר עבודה אלילים, ושעיר יו"כ, שבכולן אין להכהנים בהן כלום, וכמו שבארנו.

ט) חטאת החיצונה של צבור, הוא שעיר מוסף ר"ח ושל מועדות. העולה של צבור אפשר שיהיה כבש, ואפשר שיהיה איל ואפשר שיהיה פר. אבל לא ממין העזים [ועייין לקמן פ"ד מסי' י"ב והלאה]. אולם השלמים של צבור הוא רק כבש, בב' כבשי עצרת [וע"ש בהנ"ל].

י) אמנם מעופות אין לצבור בהן קרבן כלל. אבל מנחות אפשר לצבור שיביאו מהן ד' מינין. א. מנחת נסכים. ב. לחם הפנים. ג. מנחת העומר. ד. שתי הלחם. כמו שנבארם להלן [מסי' מ"ג ולהלן].

יא) אולם חטאת הפנימית של יחיד אינו רק פר, כיצד? אם טעה הכה"ג, והורה היתר לעצמו באיסור כרת, מביא פר, והוא הנקרא ג"כ פר כהן המשיח, ודינו בכל משפטו כפר העלם הנ"ל. [אבל אם נתחלף לו חלב בשומן ואכלו, ולא סמך על הוראתו, פטור לגמרי]. [רמב"ם פט"ו משגגות ה"ג]. וכ"כ בכל יו"כ מביא כל כה"ג משלו פר לחטאת. והוא נקרא ג"כ פר יו"כ ומכניס וזורק דמו בק"ק, ובהיכל, ובמזבח הזהב, ואימוריו נקטרין על המזבח החיצון. והנשאר מהפר נשרף מחוץ למחנה.

יב) חטאת חיצונה של יחיד. היינו כל איש ישראל שעבר בשוגג על איסור כרת. מביא כשבה או שעירה כמו שירצה, לחטאת, וזורקין דמו על מזבח

החיצון, ומקריבין אימוריו על מזבח החיצון, והשאר נאכל לכהנים [עי' פ"ה סי' ד']. אמנם נשיא דהיינו מלך שחטא בשוגג באיסור כרת, מביא שעיר זכר לחטאת, ודינו ככל חטאת יחיד הנ"ל, אולם זב, וזבה, מצורע, ויולדת, וכ"כ כל קרבן עולה ויורד [עי' לקמן פ"ד סי' י"ח וכ"ג]. אפשר שיביאו עופות לחטאות [ואין חילוק בעופות בין זכרים לנקיבות], שמביאין ב' תורים או ב' בני יונה, א' לעולה וא' לחטאת, אבל דלי דלים אפשר שיביאו מנחה לחטאת [ועי' פ"ד סי' כ"ג]⁷⁸.

(יג) העולה של יחיד בין בחובה בין בנדבה, יוכל להביא מכל מין בהמות הנ"ל שירצה, רק שיהיה זכר, דהיינו כבש, איל, עז, שעיר, עגל, פר. חוץ מהכה"ג ביו"כ שמביא עולתו דווקא איל. וחוץ ממצורע עשיר, או נזיר טהור במלאת ימי נזרו, שמביאין כל א' עולתו דוקא כבש [ועיין פ"ד סי' י"ז י"ח]. ובכל עולה זורקין את דמו ומפשיטו ומקטיר כולו, כליל מזבח, ואין לכהנים בו אלא עורו [ועי' לקמן פ"ה סי' ד' אות ו']. וגם מעופות אפשר שיביא היחיד עולה, בין בחובה ובין בנדבה, מתורים או בני יונה כמו שירצה [עי' לקמן סי' ל"ז, ופ"ו סי' ג']⁷⁹.

(יד) האשם שיביא היחיד, אפשר שיהיה כבש דוקא, כגון באשם נזיר ואשם מצורע. ואפשר שיהיה איל דוקא, כגון באשם גזילות, אשם מעילות, אשם שפחה חרופה, ואשם תלוי, [עיין לקמן פ"ד סי' כ"ב]. ובכל אשם זורקין את דמו, ומקטירין אימוריו, והבשר נאכל לכהנים [עי' פ"ה סי' ד' אות ו'].

(טו) שלמי יחיד באין מכל מיני בהמה הנ"ל בין זכר או נקיבה דהיינו כבש כבשה איל, [ונ"ל ה"ה כבשה נקיבה כשירה אפילו היא יותר מבת שנה] עז, שעיר, שעירה, עגל, עגלה, פר, פרה, זורקין את דמן [עי' פ"ה סי' ד' אות ו']. ואח"כ לוקח הכהן החזה והשוק [עי' לקמן סי' כ"ב] והאימורין, ונותן הכל על ידי

⁷⁸ ובדרך אגב יש לציין למש"כ המהרש"א (חידושי אגדות מסכת קידושין דף עא): 'לפי מה שמצינו בספר עזרא כשעלו בבית שני שנבדלו מנשים נכריות והביאו קרבנות אשם על חטאן שעבר כמ"ש שם ויתנו ידם להוציא נשיהם ואשמים איל צאן על אשמתם כן לעתיד כשיבדלו מן הפסולין יש להם להביא קרבן על חטאם שעבר ולפי שלא יהיה להם להביא קרבן עשיר כמ"ש אין בן דוד בא עד שיכלה פרוטה מן הכיס אלא שיביאו קרבן של דלי דלות שהוא המנחה וז"ש והיו מגישים לה' על חטאן מנחה שמביאין בדלי דלות השייכין בצדקה ר"ל במקבלי צדקה שאין להם כלום משלהם'.

⁷⁹ ומוראה ונוצה לכהנים, משא"כ נסכים, כולן לשיתין אזלו ולא לאש שבמזבח. (תפארת ישראל מסכת מנחות פרק ו אות יא). וכן מעשר ופסח אין לכהנים שום חלק בהן, רק כולו לבעלים, וחוץ מפרים הנשרפין ושעירים הנשרפין שאין לשום אדם חלק בהן (תפארת ישראל מסכת תמורה פרק ז).

הבעלים, והכהן משים ידיו תחת ידי הבעלים ויניפום, דהיינו מוליך ומביא מעלה ומוריד. ואח"כ מקריבין האימורין, והכהנים נוטלין לעצמן החזה והשוק, שנאכלין לכהנים זכרים ונקיבות ולעבדיהן הכנענים בכל תוך ירושלים. אבל אסורים לישראל מדדינן כתרומה. אבל שאר השלמים נאכל לכל אדם טהור בירושלים [רמב"ם מעק"ר פ"י ה"ד וה'].

טז) אמנם שלמי נזיר והן השלמים שמביא הנזיר הטהור ביום מלאת ימי נזרו, אינו בא רק איל, והוא הנקרא איל נזיר, ודינו משונה משאר שלמים, שצריך שיביא עמו כ' לחם, דהיינו י' חלות מצה. וי' ריקי מצות⁸⁰. וכל לחם מהכ' לחמין נעשה משליש עשרון [דהיינו שליש שיעור חלה]. ומושח כל הלחמין עם רביעית א' שמן קודם שיאפן. ולאחר זריקת דם האיל, לוקח הכהן הזרוע בשילה מהאיל. מלבד החזה והשוק שלוקח ממנו ג"כ כמשאר שלמים, ולוקח עוד חלה א' מהעשר חלות וריקין א' מהעשר ריקין, ומשים כל הנ"ל עם האימורין על כפי הבעלים. והכהן משים ידו תחת ידי הבעלים ומניפן כנ"ל, ואח"כ מקטיר האימורין במזבח, והחזה והשוק והזרוע וב' הלחמין, נאכלים לכל בני בית הכהן ועבדיו בירושלים, ואסור לזרים כתרומה, וכבכל שלמים כלעיל, ושאר הבשר והלחמין נאכלים לכל אדם טהור בירושלים [רמב"ם פ"ח מנזירות ופ"ט מקרבנות].

יז) תודה דינה ככל שלמי יחיד הנ"ל, שמביאה מכל מין בהמה שירצה [כסי' ט"ו] בין זכר בין נקיבה. אבל מביא עמה מ' לחמים. ונקראין לחמי תודה, דהיינו י' חלות חמץ. כל חלה מעשירית האיפה [הוא שיעור חלה], ול' לחמין מצה, שכל לחם נעשה משליש עשרון. ול' לחמין הנ"ל, עושה י' חלות מהן מאפה תנור, וי' חלות ריקין, וי' חלות מורבכת. [עי' פירושים מסי' מ' ולהלן], ולוקח הכהן רק החזה והשוק והאימורין כמשאר שלמים, וד' לחמין מד' מינין הנ"ל, ונותן הכל לידי הבעלים, והכהן מניח ידו תחת ידי הבעלים ומניפן יחד עם האימורין, כבשאר שלמים וכלעיל, ומקטיר האימורין על המזבח, ושאר הבשר ושאר הלחמין נאכלין לכל אדם טהור בירושלים. ורק החזה והשוק וד' הלחמין שהניפום נאכלין לכל בני בית הכהן זכרים ונקיבות, ולעבדיהן בירושלים, ואסורים לזרים. אבל אם אכל הזר

⁸⁰ וארבעה אילים הם, שאף שנעשו כמצותם כשלמי נזיר, אינם טעונים לחם, מפני שכתוב: על כפי הנזיר, ואין שם נזיר: כשהפרישו בהמתם ומת הנזיר, או שנתכפר באחר, או נזירה שהיפר לה בעלה, או קטן שהזירו אביו ומיחה הוא או קרוביו. (נזיר כד:).

אותן הלחמין שנטל הכהן פטור מחומש⁸¹. דיש ספק אם דינן כתרומה [רמב"ם פ"ט מקרבנות]⁸².

יח) בכור בא מכל מיני בהמה הנ"ל. ורק מזכרים שלהן, ומקריבין ממנו האימורין, והשאר נאכל לכהנים זכרים ונקיבות ועבדיהן ואסור לזרים [שם].

יט) מעשר בהמה בא מכל המינים שנזכרו לעיל [סי' ט"ו] בין זכר בין נקיבה, ומקריב האימורין, והשאר שייך כולו לבעלים ונאכל כולו לכל אדם טהור שבירושלים, ואין לכהנים בו כלום [רמב"ם שם].

כ) פסח אינו בא רק מכבשים ועזים, ורק תוך שנה ראשונה ללידתו. ורק זכרים. ומקריב האימורין, והשאר כולו נאכל לכל אדם טהור שבירושלים כשנמנה עליו קודם שחיטתו. ואין להכהנים בו כלום [שם]⁸³. אמנם אופן העבודה בכל א' מט' מיני הקרבנות הנ"ל יבואר לקמן [פ"ה סי' ד'].

כא) האימורין שנזכרו בכל הקרבנות הנ"ל הן ג' דברים. דהיינו החלב המכסה הקרב ובכללן חלב הקיבה. והכליות והחלב שעליהן, ובכללו חלב שעל הכסלים. ויתרת הכבד שבכלל האימורין, הוא כמו בזה הבולט מהכבד ומעט מהכבד עמו⁸⁴. אמנם כל זה כשהקרבן הוא מהבקר והעזים. אבל כשהקרבן בא מכבשים ואילים מקריבין ממנו גם האליה עם חוליות השדרה המחוברין בה עד מקום הכליות [רמב"ם פ"א ממעק"ר הי"ח].

כב) עורות כל קדשי קדשים, בין של יחיד או של צבור, ואפילו של נשים או של נכרי, כל שזכה המזבח בבשרה, זכו הכהנים בעורה. אבל עורות קדשים קלין, שייך לבעלים. והעורות ששייכים לכהנים. מחלקין ביניהן אנשי משמר בכל ערב שבת. מיהו פרים הנשרפין ושעירים הנשרפין אינן

⁸¹ אך קרן ישלם, וראה ב"מקדש דוד" [סימן כט ד"ה עוד איבעי לן] שצידד לומר, שתשלומי תרומת לחמי תודה [אם יש בהם] אינם נעשים הקדש כלחמי תודה, כי זאת לא מצאנו בתרומה, ותשלומים אלו נעשים קדושים כשאר תרומה, ויכול לאוכלם חוץ לירושלים; וכן צידד לומר בתשלומי בכורים, ראה שם; וב"אבני נזר" [יורה דעה סימן תלח] נסתפק בזה גבי בכורים.

⁸² ובמשנה למלך דייק מתוס' דצריכין להפריש מספק דכיון דכפרה היא חייב מספק אבל אינו נותן לכהן לפי שהכפרה תלויה בהפרשה.

⁸³ שכולו נאכל לבעלים.

⁸⁴ כ"כ בפירוש המשנה לרמב"ם בהקדמה למסכת זבחים בזה"ל: 'ויותרת הכבד והוא הקצה הקטן הבולט מגופו כבוהן מן היד'. ורש"י בפ"י התורה כתב דיותרת הכבד זהו טרפס הכבד (המפסיק בין היראה ובין הכבד), וכן בתרגום אונקלוס תרגם חצרא דכבדא

נפשטיין, רק שורפין הבשר בהעור מחוץ למחנה. וכל הקרבנות שנפשטיין אין מפשיטין אותן עד שיזרק הדם [רמב"ם פ"ה ממעק"ר הי"ח וכו']⁸⁵.

כג) חזה ושוק שהוזכרו לעיל גבי שלמים, חזה, הוא כל הרואה ממנו את הקרקע, למעלה עד הצואר, ולמטה עד הכרס. ושוק הוא ב' פרקים עליונים של רגל ימין. שהן למעלה מארכובה הנמכרת עם הראש. וזרוע בשילה. שהוזכרה לעיל אצל נזיר, היינו שמבשל כל האיל, ואח"כ חותך ממנו ב' פרקים עליונים של יד ימין של הבהמה שהן למעלה מארכובה הנמכרת עם הראש [רמב"ם פ"ט מקרבנות]. ופשוט שקודם שמבשל האיל נזיר, צריך לנקר חלבו וגיד הנשה שלו [עי' חולין ד"צ ע"א]. ומולחו להוציא דמו. ואף על גב דמסתמא קיי"ל כת"ק דרשב"י [חולין צ"א ב'] דאין בשילה אלא שלימה, ואיך אפשר שיהיה האיל שלם כשניקרו מחלב וגיד הנשה? ליתא, דבין לרש"י ובין לתוס' שם א"צ שיהיה כל האיל כולו שלם, רק דלרש"י ר"ל שלימה שיהיה הזרוע לבד שלימה, ולתוס' ר"ל שלימה שיהיה הזרוע מחוברת להאיל [ע"ש].

כד) כשנדקדק בכל מה שאמרנו בקרבנות צבור ויחיד. נמצא שבכל קרבנות הצבור אין נקיבה בשום פנים. וכל חטאות הצבור מבקר או עזים, ולא מהכבשים, וכל עולות הצבור רק מבקר וכבשים ולא מעזים, אבל כל חטאת יחיד הוא נקיבה, זולת ג' חטאות. שעיר נשיא, ופר כהן המשיח, ופר כה"ג ביו"כ [כסי' ט"ו]. וכן אין ליחיד שום חטאת ממין הבקר, זולת פר כהן המשיח ופר יו"כ. וכל החטאות בין של יחיד ובין של צבור נאכלות. חוץ כשהן חטאות הפנימיות, שנשרפין מחוץ למחנה.

כה) כל קרבנות היחיד טעונים סמיכה מהבעלים בב' ידיו על ראש הקרבן בין ב' קרניו קודם שחיטה, ואפילו קרבן שותפין כולן סומכין⁸⁶. ובשעת

⁸⁵ ובקריית ספר (פ"ה ממעשה"ק) כתב ללמוד כן מן הכתוב, שנאמר וזרקו את הדם, ואחר כך כתוב והפשיט את העולה. ורש"י בזבחים דף קג: ציין שאין כהנים רגילין בכך להפשיט קודם זריקה שאסור לשהות הדם כל כך.

⁸⁶ ובחידושי הגרי"ז (מסכת תמורה דף ב.) כתב: בתוספתא מנחות (פ"י) איתא דשותפין סומכין בזה אחר זה, ובאהרן ובניו סמכו בבת אחת ע"ש, וברמב"ם בהל' מעה"ק (פ"ג הל"ט) כתב חמשה שהביאו זבח אחד כולן סומכין עליו זה אחר זה לא שיסמכו כולן בב"א, עכ"ל, ובודאי נראה דאף שיסמכו בב"א גם כן מהני, אלא שכונתו דסגי גם בזה אחר זה, ולכאורה היה אפשר לומר כיון דצריך לסמוך בשתי ידיו על ראש הבהמה א"א לכולם לסמוך ביחד, אבל מסמיכת אהרן ובניו שסמכו בבת אחת הרי מוכח שאפשר שתתקיים סמיכה בב"א אף בכמה סומכין, ועל כרחק צ"ל שכוונתו הוא רק שלא צריך לסמוך כולם ביחד, אלא דצריך בירור למה בסמיכת אהרן ובניו סמכו בב"א, ונראה שאהרן ובניו אין זה דין שותפין, אלא

סמיכה מתודה על החטאת העון שמביאו עליו, ועל האשם העון שמביאו עליו, ועל העולה עון עשה או ל"ת שניתק לעשה שעבר עליו, ועל השלמים או תודה אומר דברי שבח ותפלה להקב"ה⁸⁷. חוץ מבכור ומעשר ופסח שא"צ סמיכה. וכן כל קרבן עוף א"צ סמיכה. אבל צבור בכל קרבן א"צ סמיכה. חוץ משעיר המשתלח שסומך עליו הכה"ג. וחוץ מפר העלם, שג' מזקני סנהדרין סומכין עליו. אולם כל קרבן יחיד שצריך סמיכה אינו רק בקרבן זכרים ישראל ולא בקרבן נשים והסמיכה צריכה להיות בכל כחו. ותיכף לסמיכה שחיטה. אבל אין הסמיכה מעכבת בדיעבד [רמב"ם פ"ג מקרבנות].

כו) משונה תמיד מכל הקרבנות שצריך ביקור ד' ימים קודם שחיטה. דהיינו שבכל יום מהד' ימים יבדקו אותו פ"א אם יש בו מום [רש"י פסחים דצ"ו א' ד"ה למשמרת]⁸⁸. ואם היה הבקור הראשון למשל ביום א', אז

דהם חד בעלים אהרן ובניו, ומשו"ה סומכין בבת אחת, אבל בשותפין אין הבעלות שלהם תלוי ושייך אחד לחבירו כלל אלא שהם שותפין ומשו"ה כשר בזה אחר זה, ולפי זה היה אפשר לומר דאף בתנופת אהרן ובניו ג"כ היה בב"א אף על גב דאמרינן דבחוברין אחד מניף על ידי כולן משום דבב"א אי אפשר משום חציצה ובזה אחר זה א"א משום דתנופה כתב ולא תנופות, מ"מ כיון דחשיבי חד בעלים אין כאן משום חציצה, ואדרבה בזה אחר זה א"א משום תנופה ולא תנופות כמו בשאר שותפין, אמנם בראב"ד לתו"כ פירש דהתנופה היתה בזה אחר זה, וע"כ צ"ל דהיה כאן הוראת שעה והיה תנופות ולאו דוקא תנופה אחת. ע"כ. וע"ע בחכמת שלמה (סי' תרכא).

⁸⁷ וכתב החיי אדם (כלל קנה): מזמור לתודה [תהלים ק], פירש"י לאמרו על קרבן תודה וצריך עיון, שהרי בערכין פ"ב [יא, ב] וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מהל' כלי המקדש דאין אומרים שירה אלא על חובת צבור. וכן כתב התוס' בהדיא שם [ד"ה עולות נדבה] דעל קרבן יחיד אפילו על חובתו, אין אומרים שירה. ונראה לי דכוונת רש"י על פי מה שכתב הרמב"ם סוף הלכות מעשה הקרבנות, בשעת סמיכה מתודה על חטאת עון חטאת וכו', ועל תודה ושלמים נראה לי שאינו מתודה, אלא אומר דברי שבח ע"ש. וזהו כוונת רש"י שבשעת סמיכה אומר על תודה, מזמור לתודה.

ובחידושי הגרי"ז (הוספות תהלים) איתא: פירש"י אביא הנסכים על התודות שנדרתי וכו' ועל אותו הכוס בשמך אקרא על הישועה זו, שכן אין הלוי אומר שירה אלא על היין. והקשה הגרי"ז צ"ל הא אין שירה אלא בקרבן ציבור ואיך פירש"י דבשם ה' אקרא הוא שירת הלוי על קרבן יחיד. וביאר את הכתוב באופן אחר, דהנה הרמב"ם בפ"ג ממעשה הקרבנות הט"ו כ' היה הקרבן שלמים סומך וכו' ויראה לי שאינו מתודה על השלמים אבל אומר דברי שבח. ולפי"ד הר"מ י"ל דבשם ה' אקרא אזיל על ישראל המביא תודה דצריך שיאמר דברי שבח. ובזה ביאר נמי את הפסוק להלן "לך אזבח זבח תודה ובשם ה' אקרא", דהיינו אמירת דברי שבח על קרבן תודה. וכע"ז איתא בשו"ת אבני נזר (חלק אורח חיים סימן לט אות ג). [ולפי"ד מבואר הא דאיתא בתענית כג. שחוני התודה על קרבן שלמים דאמר עליו דברי שבח ובזה מיושב קושית המצפ"א שם].

⁸⁸ אמנם לא פשיטא האי מילתא דמבקרין ליה בכל יום ויום דראה בחזו"א (או"ח סי' קכ"ד לדף צו א) שכתב: צ"ע אי בכל יום מבקרו או בחד ביקור סגי. בגור אריה פ' בא (י"ב ו) עה"פ והיה לכם למשמרת, הקשה וא"ת למה ד' ימים הקדים לקיחתו ולא ב' ימים, לכך הקדים לקיחתו ד' ימים שכך שיערה תורה דבעי ד' ימים אם אין אדם רואה ביום זה, רואה ביום

שוחטו ביום ה' [כך מסקנת רש"י בפי' הב' שהביא ערכין די"ג ב']⁸⁹. ואעפ"י שבקרו כל הד' ימים, אפ"ה גם קודם שחיטה ביום הה' יבקרו לאור אבוקות [תמיד פ"ג]. [ומשמע בסוכה דמ"ב א' ומתוס' שם. דבלא בקרו פסול בדיעבד. ולכאורה לא משמע כן מהרמב"ם [פ"א מתמידין]⁹⁰, יע"ש? ואין להביא ראיה מש"ס [פסחים דמ"ז ב'], דקבעי הביא שה מאפר ושחטו תמיד ביום טוב, מהו? דרצה לפסול משום מוקצה, וק' ותיפוק לה דבל"ז פסול מדלא בקרו. וכן הקשה לי הרב מהו' אשר מהראדני נ"י. דנ"ל דהתם מיירי בבקרו כדינו ד' ימים וברח ונעשה מוקצה⁹¹. גם

אחר, ולכן צריך ביקור ד' ימים, חזינן דצריך כל יום לבדוק. וכ"נ מדברי האליה רבה (סי תקפ"א) כתב טעם למה צמים ד' ימים לפני ר"ה, עוד טעם דבכל הקרבנות נאמר והקרבתם, ובראש השנה נאמר ועשיתם, שיעשה האדם עצמו קרבן בראש השנה, ולהכי צריך ארבע ימים, שעל ידי התענית יבקר ויפשפש בחטאו דומיא דקרבן מפני המומין. וכ"כ בשפתי צדיק פ' פנחס (אות מה) למה כפל הכתוב כ"פ תמימים, אולי מכאן למדו חז"ל לכפול ולשלש הרבה פעמים בדיקה ממומין ד' ימים ביקרו בבוקר ובערב עיין שם.

אמנם מצינו שכבר נחלקו בזה רבותינו הראשונים, רש"י בפסחים צו. (ד"ה למשמרת) ביקור, שלא יהא בו מום, מבקרין אותו כל ארבעה. ואולם דעת הרמב"ם (בפ"א מתו"מ ה"ט) כתב ואף על פי שהיו מבקרין אותו מתחילה לא היו שוחטין את התמיד עד שמבקרין אותו שניה קודם השחיטה. ממה שכתב שניה משמע שסגי בפעם אחד בתוך הד' ימים. (הרה"ח ר' יצחק מאיר ניימן שליט"א, הובא בס' דף על דף מנחות מט:)

⁸⁹ כתב הלחם משנה (הלכות תמידין ומוספין פרק א הלכה ט) דבסוף פ"ב דערכין (דף י"ג ב) פירש"י ז"ל תרי פירושי לפירושא קמא הוא ד' ימים עם יום השחיטה ולפירוש בתרא הוא ד' ימים לבד מיום השחיטה והכריח רש"י ז"ל כפירוש בתרא דהוי דומיא דפסח ולפירוש בתרא שמונה היו מתחילה ונוטלין שנים ובו ביום נותנים שנים אחרים כדי שיהיו שמונה, ורבינו ז"ל כתב לשונו כלשון הגמרא ואין בדבריו הכרח.

⁹⁰ היינו שהרמב"ם אף שהביא את הדין שתמיד צריך ביקור לא כתב שהוא מעכב וא"כ משמע שהוא רק דין לכתחילה (ערל"נ סוכה מב).

⁹¹ והעיר זאת נמי בשו"ת תורת חסד (ח"א סכ"ג) שנשאל דאיך יוכשר שה הבא מהאפר לתמיד, והרי תמיד טעון ביקור ד' ימים אפילו בדיעבד וכדאיתא בסוכה (מב א) רי"א השוחט תמיד שאינו מבוקר כהלכתו בשבת חייב חטאת, וכתבו שם התוס' דהיינו אפילו נמצא תם. ואי ביקרו קודם יום טוב והכינו לקרבן א"כ לית ביה מוקצה, ומאי קמיבעיא ליה.

והשיב התורת חסד דאפילו לדעת תוס' בסוכה דס"ל דביקור מעכב אפילו בדיעבד היינו רק בלא ביקרו כלל, אבל בביקור ונמצא תם ולא בדקו ד' ימים כשר הקרבן בדיעבד, והדין ד' ימים אינו אלא לכתחילה. עוד כתב דאפילו אי נימא דגם ביקור של ד' ימים מעכב בדיעבד, מ"מ היינו רק לרבי יוסי בסוכה, אבל בודאי שאר תנאים חולקים עליו וכדהוכיח שם.

עוד כתב דאפילו לסברת השואל דביקור ד' ימים מעכב לכו"ע, מ"מ משכחת לה בביקר כבש ד' ימים וברח אותו הכבש לאפר ונמצא ביום טוב, דבכה"ג אין חיסרון מצד ביקור ד' ימים.

ועיין נמי בהגהות הש"ס לבעל החלקת יואב שכותב "ויעיין תוספתא פ"ח דפסחים דר"י יליף מקרא דביקור מעכב, אבל אנן לא קיי"ל כן. ע"כ לא קשה כל קושיותיו של הטו"א גם מפסחים פרק אלו עוברין (מז ב) הביא שה מאפר, וכן הוא בראב"ד בפירושו על התורת כהנים פרשת ויקרא פ"ג עש"ה".

ועיין לג' האדר"ת בספרו זכר דבר מערכה "היפוך הכוונה" אות ח' כה"ג השבתי לבני מו"ה מרדכי יונה שי' ששאלני על הך דסוכה מ"ב א' דמבואר דתמיד צריך ביקור ד' ימים לעכב. וא"כ מאי קמבע"ל בפסחים מ"ז ב' הביא שה מן האפר ושחטו תמיד ביום טוב מהו. והרי תיפוק לי' דל"ה ביקור ד' ימים. די"ל דבאמת (תמיד) דנקט לאו דוקא. דה"ה כל קרבן בכלל

אילה"ק איך יפסל בדיעבד כשלא בקרו, הרי לא שינה עליו הכתוב לעכב? דנ"ל דכיון דכל עיקר ביקור בתמיד מפסח מצרים ילפינן לה בג"ש דמשמרת משמרת [כפסחים דצ"ו.], א"כ הרי בפסח כתיב חוקה לעכב. ומשם ג"כ יש תמיה קיימת על הרמב"ם, דהרי מהתם שמעינן בפירוש דפסח ראשון של דורות נמי צריך בקור, מדכתיב בחודש

השאלה. דהא הך דממשקה ישראל מן המותר לישראל בכל הקרבנות הוא ואף בקרבנות יחיד, וע"כ מה דנקט תמיד הוא לאו דוקא. דה"ה לקרבן ראייה לבו ביום, אלא שמדברי רש"י שכ"ש, תמיד עולת ציבור, משמע שבדווקא נקט תמיד משום שעולת ציבור הוא, דאם לא כן מאי קמ"ל. אלא של"י כוונתו, דמאי נפקא מינה בין קרבן ציבור לקרבן יחיד. עוד השבתיו, דמשכח"ל האיבעיא באופן שכבר נתבקר ג' ימים, ואח"כ ברח למדבר שהוא האפר דקאמר, ע"י ביצה מ' א' וסוכה מ"ז א', ולא מצאוהו ונתייאו ממנו. ושוב נמצא למחרתו, דודאי מועיל לצרף הביקור להקודמים וע"י חולין קל"ט א'. וע"ע מש"כ בזה רצ"פ פראנק זצ"ל במקראי קודש פסח (ח"א סימן ז') עיין שם.

וכן דן בזה בהערות הגר"ש אלישיב (מסכת סוטה דף מט:): ע"ד הגמ' שם: בכל יום ויום היו משלשלין דינרים בקופה ומעלים להם תמידים. והנה דעת התוס' בסוכה [דף מ"ב א] דביקור ד' ימים בתמיד מעכב בדיעבד. ורצו האחרונים להוכיח מסוגיא דנן דלא כהתוס', דהרי היו מעלים להם תמיד והיו מקריבים אותו ש"מ דביקור אינו מעכב בדיעבד. ודחה התורת חסד [ח"א סי' כ"ג] דליכא ראייה מהכא חדא דאפשר דהכא לא היו צריכים אותו להקרבה לאותו היום אלא דהיה להם בלשכת הטלאים ששה טלאים להקרבה, והיו צריכים לספק ללשכה כדי שיהיה ליום הרביעי, וזה לא היה בשביל הקרבה, של אותו היום. ועוד דכיון דאלו שהעלו מבחוץ ישראלים הוו אפשר שהם העלו טלאים המבוקרים כבר. (והביא ראי' זו האו"ז בהל' פסח רטז רכח).

עוד רצו להוכיח ממה דמבואר בפסחים [מ"ז ב] הביא שה מאפר ושחטו תמיד ביום טוב מהו ודנה שם הגמ' אי הוה מן המותר לישראל, והשתא אי ביקור מעכב בדיעבד, מה שייך להביא מן האפר שלא היה מבוקר כלל לצורך קרבן והא ליכא ביקור.

והשיב התו"ח שם די"ל דשפיר מיירי שהיה מבוקר ד' ימים מקודם, ואפ"ה אסור משום מוקצה מדרבנן, כגון שברח במקומו, ונמצא ביום טוב בשדה באפר, והובא לשחטו לתמיד.

ודבריו צ"ע טובא דכיון דברח שוב יש חשש דנולד לו מום, א"כ שוב צריך ביקור, דוכי כיון שנתקיים בו ביקור חל שם מבוקר עליו להקריבו גם אם באמצע נעלם מעינינו אתמהא.

וכתב שם התו"ח דמ"מ נראה דמדברי הירושלמי ראייה מוכחת דלא מעכב ביקור בדיעבד דאיתא בירושלמי בברכות [רפ"ד] דבימי מלכות יוון היו משלשלין להן ב' קופות של זהב, והיו מעלין להן שני טלאים פעם אחת שלשלו והעלו להם שני גדיים באותה שעה האיר ד' את עיניהם, ומצאו שני טלאים מבוקרים בלישכת הטלאים, ועל אותה שעה העיד ריב"ב על תמיד של שחר שקרב בד' שעות. הרי מפורש דאיירי בהקרבה של אותו היום ולא ליום אחר, ואעפ"כ אילו זה היה טלאים היו מקריבים ש"מ דאין ביקור מעכב בדיעבד. ובזה לא שייך לומר דהיו מבקרים אותו מבחוץ, דהרי איירי בנכרים.

אמנם אי משום לא איריא דמאן נימא שלא קבעו עם הנכרים שיבקרו, דהרי לבסוף מה שהעלו גדיים אפשר דלא היה להכעיס אלא מחוסר ידיעה, דהרי דבר זה שטלאים ולא גדיים נלמד מדרש המקראות, ואין זה מפורש בתורה. וא"כ לעולם אפשר דקבעו עם הנכריים שיבקרו.

אמנם נראה להוכיח מסיפיה דהירושלמי דבאותה שעה האיר הקדוש ברוך הוא את עיניהם, ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת הטלאים וכו'. ובפשטות כל האיר ד' את עיניהם הוה נס וכיורא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וגו', בעקידת יצחק. והשתא כיון דהוה נס, הרי זה לא פוטרו מביקור. דהרי בכל טלה אפילו יבוא אליהו ויאמר דלית ביה מומא יצטרך לו ביקור, דדין הוא. וא"כ היאך הקריבו טלה שאינו מבוקר, אע"כ דאינו מעכב בדיעבד ודו"ק. וע"ע בשו"ת הרי בשמים ח"א סי' צ מה שהאריך בזה.

הזה, שיהיו כל עבודות חודש זה כזה, וכיון דכתיב גביה חוקה דודאי מעכב. והרי הרמב"ם לא הביא גם בהלכות פסח שיהא פסח צריך בקור אפילו לכתחלה? ואפשר דרמב"ם ס"ל כרש"י (ביצה ד"ו ב' ד"ה וכי תימא) דכל מלתא שנזכר בברייתא ולא נזכר קצת מיניה במתני' לא קיי"ל כאותה ברייתא ועי' תוס' שם דלא ס"ל כן, א"כ כיון שלא נזכר בקור בפסח במתני', אף שנזכר בברייתא לא קיי"ל כן⁹², אבל עדיין לא נתיישב דעתי למה לא פסל הרמב"ם בדיעבד בתמיד שלא בקרו, וצ"ע].

כז) חומר בחטאת משאר קרבנות בב' דברים. (א) שדם חטאת בהמה, בין פנימי או חצונה, כשהדם כשר לזריקה, ולא נזרק עדיין, וניתז מהדם שבמזרק על בגד⁹³, ויהיה הבגד מאיזה מין שיהיה, רק שיהיה רך וראוי לכיבוס, וגם שיהיה כלי שראוי לקבל טומאה, אז צריך לכבס מקום הדם⁹⁴ שבבגד, במים יפה יפה⁹⁵, עד שיעבור כתם הדם מתוך הבגד, והכיבוס צריך שיהיה דוקא בעזרה⁹⁶. אולם אם הבגד קשה שאינו ראוי לכיבוס, כגון שהוא של עור קשה.

⁹² ועיין בס' הכתב והקבלה (שמות פרק יב) שמקור דברי הרמב"ם דאי"צ ביקור בפסח דורות הוא מהמכילתא. עי"ש. וראה נמי בהערות הגר"ש אלישיב (פסחים שם) שצ"ל שבמרכבת המשנה כתב דהרמב"ם מפרש ו"פסח דורות נמי" בלשון תימא דמה ראית לרבות תמיד מתשמרו ולמעט פסח דורות מ"הזה" נרבה פסח דורות לביקור מ"ועבדת" ומ"הזה" נמעט תמיד. ומשני דהזה למעוטי פסח שני דכוותיה ופסח שני כאן הכוונה לפסח דורות שהוא שני לפסח מצרים. עוד כתב דיש מהאחרונים שכתב להביא ראייה לשיטת הרמב"ם דפסח דורות אינו טעון ביקור ד' ימים ממ"ש בפרקי דר"א פל"ב (ומובא ברש"י פרשת תולדות) דיצחק ביקש מעשיו שני גדיי עזים אחד לפסח ואחד לחגיגה. וצד אותן בע"פ ולא היה שם ביקור ד' ימים. ולדעתי אין ראיה משם דהרי בב"נ כשר בע"מ ולא מיפסל אלא מחוסר אבר וכיון שכן ל"ש כלל דין ביקור אצל האבות. ואפילו אם נאמר דדין תמים האמור בפסח זהו מדיני ה"פסח" חוץ מדין "תמים" הכללי שיש בקדשים וכאן שכן יפסול אף בב"נ שרוצה להקריב פסח עדיין יש להשיב מצד דבע"כ לא היה שייך לקיים אז מצות הקרבת הפסח ככל חקיו ומשפטיו שהרי הפסח אינו קרב אלא בבמה גדולה גם בשעת היתר במות שנא' לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך ובע"כ לא היה זה אלא כעין קרבן פסח וכיון שכן אין להביא משם ראיה על דין ביקור. ע"כ. וראה נמי במנחת חינוך [ה ב] שנמי תמה, מדוע משמיט הרמב"ם דין ביקור בפסח, אמנם ברשב"א במנחות [מט ב] מבואר שרק פסח מצרים היה טעון ביקור אבל פסח דורות אינו טעון ביקור.

⁹³ למעוטי אם ניתז הדם מן הצואר על הבגד, או שנשפך מן הצואר על הרצפה ואספו וניתז על הבגד, אינו טעון כיבוס, שנאמר: אשר יזה עליה תכבס, שכשר להזות טעון כיבוס ושאין כשר להזות אין טעון כיבוס. (רמב"ם מעשה הקרבנות פ"ח ה"ו). אך אם נשפך הדם מן הכלי על הרצפה ואספו וניתז ממנו על הבגד, טעון כיבוס. (תו"כ).

⁹⁴ היינו שאין כל הבגד טעון כיבוס, אלא מקום הדם בלבד, שנאמר: אשר יזה, לא אמרתי לך אלא מקום דם בלבד. (זבחים צד).

⁹⁵ וכתב הרמב"ם (הלכות מעשה הקרבנות פרק ח הלכה י) שכל שבעת הסממנים שמעבירין על הכתם מעבירין על דם חטאת, חוץ ממי רגלים שאין מכניסין מי רגלים למקדש.

⁹⁶ ואף על פי שכיבוסו בעזרה, כתבו אחרונים שאין זו עבודה, שתצטרך לכהונה, אלא כשרה בזרים ובכל הפסולים. (מנ"ח סוף מצוה קלח; הר"י פרלא בסהמ"צ רס"ג עשה קנב), ובראב"ע עה"ת שם: נראה שיש צווי לכהנים, וצ"ב אם ר"ל לעיכוב.

או שנפל על כלי קשה. אז סגי בשיגרור יפה מקום הדם⁹⁷. (ב) כלי חרס שנתבשל בו בשר מחטאת הנאכלת, וכבר נזרק דמה כראוי, אז הכלי צריך שבירה בעזרה. ואם נתבשל בכלי מתכות טעון תוך שיעור זמן שמותר לאכול הבשר ההוא מריקה בחמין. ואח"כ שטיפה במים צוננין, והכל דוקא בעזרה. ואפילו נתבשל רק במקצת כלי, ואפי' נגע רק בשר רותח בהכלי כך הוא דינו. אבל בנגע בבשר חטאת בצונן אז סגי שידיח הכלי. אבל בשאר קדשים בין בשר קדשי או קדשים קלים, שנתבשל בכלי, אפילו הוא כלי חרס סגי במריקה ושטיפה (רמב"ם פ"ח ממעק"ר).

כח) המומין שפוסלין באדם ובבהמה חמשים הם, וכבר נזכרו לעיל [פ"א סי' ז'] אבל עוד יש כ"ג מומין אחרים שאין שייכים באדם ופוסלין בבהמה. ואלו הן: (א) עינה עגול כשל אדם. (ב) עינה א' גדול כשל עגל ועינה א' קטנה כשל אווז [אבל אזנים שאין שווין בגודלן, כשר]⁹⁸. (ג) ביש בלובן עינה יבלת עם שער⁹⁹. (ד) ניקב המחיצה שבין ב' נקבי החוטם במקום הנראה¹⁰⁰. (ה) פיה דומה לשל חזיר, שבולט שפתו העליונה ממעל

⁹⁷ וכתב הקרן אורה (מסכת זבחים דף צד): והא דבכלי עץ מגררו לא נתבאר מה הוא עושה בדם הנגרר לכאורה כשר הוא לאספו בכלי שרת וכשר להזות, דדוקא בכיבוס דמצוה לכבסו ואידחיי לכיבוס להכי אוספו ופסול, אבל לא בגרירה בכלי עץ דאין כאן מצוה, וא"כ צריך לגררו ג"כ במקום קדוש, וכל זה לא נתבאר.

⁹⁸ ובחזו"א (בכורות סי' כה סקי"א) ובחי' הגרי"ז לבכורות מ: דכתבו דמיירי דווקא במין הכבשים או העיזים. ועיין שפ"א שם.

עוד כתב חידושי הגרי"ז שם דלפי מה שרצה בפ"ק לפרש דמשום שינוי הוה מומא וא"כ דוקא כשל עגל משום דיש במינו בכורה, כן אמרינן שם, וא"כ לפי"ז אין זה שיעור בגודל העין אלא דזהו גופא השינוי שדומה לעגל, [וע"כ בכבש או בעז איירי דכשל עגל חשיב שינוי ומום לגביהם], אבל למסקנא דמשום שרוע אפשר לפרשה א"כ שוב הא דבעינן דהוה כשל עגל זהו שיעורן דחשיב גדול והוה שרוע.

והיכא דעין אחת גדולה כשל עגל או קטנה כשל אווז והעין השניה רגילה כדרכה עיין תורעק"א בכורות פ"ו אות כו ותפא"י שדייקו מרש"י דהוי מום, אך מלשון הרמב"ם כתבו דכשרה בהכי. וכ"כ השפ"א בבכורות מ: ועי' חזו"א (סי' כה סקי"א) מה שתמה ע"ד הרמב"ם.

⁹⁹ אמנם כן נקטו רש"י ורגמ"ה בבכורות מ: אמנם תוס' שם ד"ה אלא ס"ל שכשרה בזה דאין ומון בלבן וכן נקט הטור סי' שט.

¹⁰⁰ כן דעת הרמב"ם (פ"ב מאיסו"מ ה"ב). אמנם רש"י בדף לט. והרע"ב פ"ו מ"ד נקטו דנקב במחיצה החולקת את החוטם חשיב מום נסתר. ועי' חסדי דוד (פ"ד ה"ב) מה שתמה בדברי רש"י. ועיין בשו"ת אגרו"מ (יו"ד ח"א סי' קצט).

לתחתונה. אף שאינה מחודד כשל חזיר¹⁰¹. (ו) שיניה החצונים שניקבו. (ז) או שנפגמו. (ח) או שנגממו עד שרשן. (ט) שיניה הפנימיים שנעקרו¹⁰². (י) נעקרו קרניה וזכרותן עמהן, ולא נשאר ממנו כלום¹⁰³ [ונ"ל דכ"ש בניטל כה"ג רק קרן א'. רק דהש"ס נקט קרניו לרבותא אף על גב דבכה"ג לא מנכר כ"כ להדיא. אפ"ה פסול¹⁰⁴]. (יא) נפגם העור שחופה גיד הזכר. (יב) נפגע שפת ערות הנקיבה. (יג) נפגם עצם מעצמות הזנב [אבל כשנפגם שם הבשר שבין הפרקים. כשר, דמעלה ארוכה]. (יד) נתפצל ראש הזנב בב' ע צמים. (טו) כשיש בין חוליא לחוליא בזנב כרוחב אצבע בשר. (טז) נתקצר הזנב, שנשאר בטלה רק ב' חוליות, או בגדי רק חוליא אחת. (יז) זנב גדי שהיה רך ומדולדל כבחזיר. (יח) נשבר העצם מהזנב ולא נפגם. (יט) בעלת ה' רגלים. (כ) בעלת ג' רגלים [אב"י פשוט דהנך תרתי מיירי בענין שאינה טריפה דהיינו למטה מארכובה הנמכרת עם הראש]. (כא) פרסת רגלה עגול כשל חמור, אף על גב שהוא סדוק. (כב) פרסת רגלה קלוט. (כג) נגממו טלפיה וזכרותן עמן [עיי' לעיל (י) הרי כל המומין הפוסלין בבהמה ע"ג הן.

(כט) נטרפה, או שחסר או שיתר לה טחול או שאר אבר שלא נטרפה בו, אפ"ה פסול אפילו בדיעבד [פ"ב מאיסורי מזבח]¹⁰⁵.

¹⁰¹ ובגמ' שם מבואר דהיינו כשיש עצם באותו עודף, ורש"י והרמב"ם פי' שהכוונה שעצם הלחי עצמו נמשך ועודף, אולם כתב הדברי חמודות על הרא"ש אות ט דמדברי הטור משמע שגם כשהיה עצם נוסף באותו עודף ג"כ הוי מום.

ושיעור העודף של התחתונה כתב הרמב"ם (פ"ז מביא"מ ה"ז) שהוא שיעור כ"ש, אולם השיטמ"ק דף מ: גרס ברש"י דהיינו אם היתה התחתונה ארכובה ונקפלת על העליונה.

¹⁰² הנה בגמ' לט. איתא כן על החוטין והתפא"י מפרש דקאי על השינים ובאמת שכן פי' הרגמ"ה בבכורות לה. והערוך. והרע"ב פ"ו מ"ד.

והנה תוס' בדף לז. כתבו דבדאי אין הבהמה נפסלת בניטלו שיניה, דהא אף באדם אינו פסול אלא משום מראית העין. וכ"כ התו"ר קידושין כד: והרשב"א והריטב"א שם. והתפא"י (פ"ז אות לב) כתב דכיון שהבהמה דרכה לפתוח פיה יותר ונראים השינים הוי מום שבגלוי. ויש לציין שיש שפי' שחוטין אינם שינים אלא החניכיים. כן דעת רש"י בבכורות דף לה. ודף לז. וכ"כ תוס' שם. וסמ"ג (ל"ת שטו) ורבינו הלל.

¹⁰³ ורש"י בבכורות מד. כתב דאינו מום אלא כשנשארה במקום הקרן גומא וכגון שנעקרה הקרן בכח. ועיין טור סי' שט שהוסיף דהיינו כשנעקרה בכח. ועיין צפנת פענח (פ"ח מהלכות לולב ה"ז) מש"כ בזה.

¹⁰⁴ וכ"כ הדברי שאול יוסף דעת יו"ד שט ס"ב בסופו. ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"א סי' סג ד"ה אמנם).

¹⁰⁵ כן כתב הרמב"ם (הלכות איסורי מזבח פרק ב ה"י): 'בהמה שנולד בה אחת מן הטרפיות האוסרות אותה באכילה אסורה לגבי המזבח הרי הוא אומר הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך, ואף על פי שאינה ראויה לקרבן אין פודין אותה שאין פודין את הקדשים

ל) עוד פוסל בבהמה, חולה, מזוהם, וזקן. וג' מיני זקן הן שפוסלין בקרבן (א) זקנה בחולשה, שהוא רותת מחמת זקנה, פסול מדאורייתא בין בעוף ובין בבהמה. (ב) זקנה בזמן, דהיינו בבהמה כשהיא זקנה יותר משיעור האמור בכל א', כמו שבארנו לעיל [מסי' ט"ו ואילך] פסול רק מדרבנן ורק בבהמה, (ג) זקנה בחוזק הגוף. פוסל רק בעוף מדאורייתא, כבני יונה [עיי' לקמן סי' ל"ו] אולם ילדות פוסל מדאורייתא בבהמה כשהיא פחותה משמונה ימים, ובעוף בתורים שלא הגיע זמנן [עיי' סי' ל"ז].

לא) עוד יש ד' מומין עוברין, גרב לח, חזזית שאינה מצרית, מים יורדין מהעין ולא תמיד, סנוורים ולא תמיד. וכ"כ כל מום עובר פסול אפילו בדיעבד כל זמן שלא עבר, בין באדם ובין בבהמה [שם פ"ב מאסמ"ז ה"ז].

לב) עוד יש ד' מומין שפוסלין רק לכתחלה, מדאינן ממבחר נדריך¹⁰⁶ (א) כשיבלת בלובן עינה ואין בה שער. (ב) כשנעקר לה קרן ונשאר מעט מהזכרות

להאכילן לכלבים, אלא ירעו עד שימותו ויקברו. והקשה הכסף משנה שם: ומ"ש רבינו הרי הוא אומר הקריבהו נא לפחתך. יש לתמוה שהרי בת"כ ובפ"ו דתמורה (דף כ"ט) דורש כשהוא אומר מן הבקר למטה וכו' להוציא את הטריפה משמע שמן התורה הוא דהא דריש לה מקרא ובפרק בתרא דבכורות (דף נ"ז) יליף דטרפה פסול לקרבן בג"ש ואפשר שסובר רבינו דסמך בעלמא הוא דמסמיק להו אקרא ואג"ש דהא קיימא לן דלא מיפסיל משום מום אלא בגלוי דוקא אי נמי דה"ק אפילו לא היה בה איסור מן התורה הוי ליה לפסלה משום הקריבהו נא לפחתך. ע"כ. הועי' מש"כ ביישוב ד' הרמב"ם בשו"ת חת"ס יו"ד סי' עב וכת"ס או"ח סי' פח ודגל ראובן ח"א סי' כז ומקדש דוד ח"ב סי' לג ואבן האזל איסורי מזבח שם.

ועי' מש"כ רש"י בזבחים עד: שכתב דבהמה שהוחזקה בספק טרפה אין מכניסים אותה לעזרה לשחטה משום הקריבהו נא לפחתך וכתב המקדש דוד שם שרש"י סובר כרמב"ם.

¹⁰⁶ ונקבע כאן את חידושו של מרן הגר"ז (עניינים סימן ס) בגדר דין דמבחר נדריך שכתב: מבואר בדברי הרמב"ם אלה דיסוד הדין של מבחר נדריך הוא באמת דין פסלות שאין קריבין והוא חלות דין פסלות בעצם החפצא של הקרבן שהוא פסול להקרבה לכתחילה, שהרי סיים שאם הקריבין יראה לי שהורצו. משמע דהוי פסלות להקרבה רק דבדיעבד אם הביא הורצה דאל"ה פשיטא דהורצו, ומשו"ה הוא דחילל ביה הדין שירעו עד שיפול בהם מום, מאחר דהוי פסלות להקרבה. אבל הדין כחוש וכעור דנלמד מארור נוכל נראה דאינו כלל פסלות בעצם הקרבן, אלא הוא חלות דין על בעל הקרבן שיקדיש קרבנו מהודר ועל הקרבן עצמו אינו דין כלל, ואם אין לבעל הקרבן מהודר יותר אז יכול להביא בהמה זו לקרבן לכתחילה, וזהו שהביא הר"מ הכתוב דארור נוכל וכו', כיון דעל בהמה שכשרה לקרבן איירי, אלא שהוא דין על בעל הקרבן שיביא מן המובחר וכלשון הכתוב וארור נוכל ויש בעדרו זכר וכו', היינו שכל הדין נאמר רק היכא שיש לבעל הקרבן יותר מהודר ומשובח, ומביא הגרוע שבעדרו דאז עובר בארור נוכל וכו', משא"כ הא דנלמד בפ"ב ממבחר נדריכם הוא אפילו אם אין לו אחר כיון דהוא פסלות בעצם הקרבן.

והנה עפ"י ד' הר"מ בפ"ב הנ"ל, נראה לבאר הא דדרשינן בספרי פ' ראה (פיסקא ט"ז) ממבחר נדריכם לרבות בכור ומעשר שגם בהם נאמר דין מובחר דקרבנות, ותמוה טובא דמה שייך גבי בכור ומעשר דין מובחר, והרי בכור קדוש מאיליו דתלוי בפטר רחם, וכן במעשר כתי' לא יבקר בין טוב לרע, ואין הבעלים בוררין את מי להקדיש. ועי' בהגהות וביאורים שנדפס בסוף הספר שהביא מהראב"ד שפי' דדין מובחר גביהו היינו שיפטמנו דלהוון מן המובחר עיין שם.

סמוך להבשר. ג) נפגמו שיניה הפנימיות. ד) נגממו שיניה הפנימיות [רמב"ם פ"ב ה"ח]. וכ"כ כחוש פסול לכתחילה ומותר בדיעבד (שם פ"ז).

לג) הטומטם, והאנדרגיננוס, והכלאים שנולד מב' מינין. והנדמה אפילו רק במקצת למין אחר. ויוצא דופן, ומחוסר זמן כגון קודם יום ח' מלידתו, או אותו ואת בנו, פסולין אפילו בדיעבד (רמב"ם פ"ג ממזבח). וכ"כ יתום שנולד אחר שנשחטה אמו פסול אפילו בדיעבד (שם).

לד) רובע או נרבע, מוקצה שהפרישו לקרבן לאלילים [וכך פי' רש"י תמורה (דכ"ח ב') וב"ק (ד"מ ע"ב)]. וכן כ' נמי הערוך ערך מוקצה. אולם נ"ל דל"ד לקרבן, אלא אפילו ביחודה רק להשתמש בה לעכו"ם, הרי תשמישי עכו"ם אסורים להדיוט [כע"ז נ"א ב']. וכתוב ממשקה לישראל מן המותר לישראל (כפסחים מ"ח א'). ועי' רכ"מ כאן (פ"ג ה"ו). וכן משמע לשון הרמב"ם כאן, שסתם וכתב שהקצה לע"ז. וכן כ' רש"י בכורות (דמ"א א') שהופרש לצורך עכו"ם¹⁰⁷. ונ"ל עוד דתליא בפלוגתא שבין רש"י ורמב"ם להראב"ד. דרש"י מפרש בלישנא קמא (תמורה כ"ט א') דהא דקאמר הש"ס אינה אסורה עד שיעשה בה מעשה, היינו דמקמי הכי לא נאסרה. וכן כ' ג"כ הרמב"ם כאן. א"כ י"ל דאף כשייחודה להשתמש בה לאלילים, הזמנה לאו מילתא היא. עד שיעשו בה קצת מעשה. אלא אי נימא כראב"ד ולישנא בתרא דרש"י בתמורה שפי' מ"ש הש"ס אינה אסורה עד שיעשו בה מעשה היינו דעד שם נאסרה ולא אח"כ. ע"כ צ"ל דמוקצה שאסור היינו רק בהוקצה להקרבה ולפיכך בשעשו בה מעשה שוב לא יקריבוהו, והל"ל כבטלה והותרה. דליכא למימר דמוקצה היינו שיחודה לתשמישי אלילים, ליתא, דוכי מדהשתמשו בה פ"א לאלילים לא ישתמשו בה לאלילים שוב פעם אחרת]. מיהו במוקצה צריך שעשו בה כבר קצת מעשה לע"ז¹⁰⁸. ונעבד שעבדוהו כאלילים ממש. ושהמיתה אדם בע"א או ע"פ בעלים. והאתנן שנתן איש מתנה לאשה שאסורה לו בחייבי לאוין [חוץ מנדה], ע"מ שתבעל לו או לחבירו, בין שנתן מקודם או אח"כ. ומחיר כלב שהחליף טלה בכלב, או שותפין שחלקו זה נטל טלה וזה כלב. כל אלו

אכן לפי"ד הר"מ הנ"ל א"ש דנ"מ להנך דמנאן הרמב"ם שנתמעטו ממבחר נדריך דהו פסולין להקרבה, ודין זה שייך גם במעשר ובכור, דאם נולד בכור עם פסולים אלו או שיצא עשירי אסור להקריבן וירעו עד שיפול בהם מום. ע"כ ממרן ז"ל. וע"ע מש"כ ע"כ בספר מים חיים (ע' פח - ט)

¹⁰⁷ אמנם ראה ברש"ש (מסכת זבחים דף עא.) שכתב: מוקצה שהקצהו לצורך תקרובת עבודת כוכבים. מה שנמחקה מלת תקרובת משם הרש"ק. הוא לחנם וללא לצורך. ולכאוי מהערתו משמע שהבין שבעינין דוקא שיוקצה לתקרובת עבודת כוכבים. ויל"ע.

¹⁰⁸ ועיין בתוספות (מסכת עבודה זרה דף כב:) שכתבו: מוקצה - פירוש שיחזו לתקרובת עבודת כוכבים ומסרו לכומרים והאכילוהו כרשיני עבודת כוכבים אבל יחוד גרידא אינו כלום דאין הקדש לעבודת כוכבים (לקמן מד:) כדמשמע (בפ"ב דתמורה בפ"ו (דף כט)). אך רש"י שם פליג דבייחוד גרידא נאסר.

פסולין להקרבה אפילו בדיעבד [פ"ג מאסמ"ז]. גזל או גנב בהמה והקדישה, פסולה לקרבן. מיהו אם נתיאשו הבעלים, ולא נודע לרבים שנגזלה, מכפרת בדיעבד [רמב"ם שם פ"ה]. נמצא ק"א דברים פוסלין בהמה מלהקריבה. [ולרש"י (זבחים ע"ד ב') ד"ה נפולה כל שיש בה ריעותא עד שצריכה בדיקה פסולה לקרבן משום הקריבהו לפחתך]¹⁰⁹.

לה) העופות, כבר בארנו לעיל שאין כשר בעופות להקרבה רק תורים או בני יונה. ואי אפשר שיוקרבו רק מיחיד לחטאת או לעולה, ולא לשום קרבן אחר. ובין בחטאות או בעולות שבהן כשרים בין זכרים ובין נקיבות. אולם עולת העוף כולו כליל למזבח, וחטאת העוף אין למזבח בה אלא דמה [ועי' פ"ה סי' ה', ופ"ו סי' ג']. והשאר נאכל לכהנים.

לו) מומין אין פוסלין בעופות. מיהו בחסר לה אבר, כגון שיבש גפה או נסמית עינה, או נקטעה רגלה [ונ"ל דה"ה יתר אבר פוסל בה, דכל יתר כנטול דמי] [כחולין נ"ח ב']. או שנטרפה, נפסלה לקרבן אפילו בדיעבד [רמב"ם פ"ג מאמ"ז ה"א].

לז) תורים אינן כשרים רק כשגדולין כל כך שנוצות גופם גדולין ומצהיבין כזהב. ובני יונה אינן כשרין רק כשקטנים כל כך, שכשיעקר נוצה יתמלא מקום העקירה דם. תורים שלא הגיע זמן, הו"ל מחוסר זמן. ובני יונה שעבר זמן הו"ל כבעל מום, ושניהן פסולין אפילו בדיעבד [שם ה"ט].

לח) הטומטם והאנדרוגינוס. וכל הפסולין שנזכרו בסי' ל"ג ל"ד, שפסולין בבהמה פוסלין גם בעוף אפי' בדיעבד [שם ה"ו]¹¹⁰.

¹⁰⁹ וראה בתוס' בעבודה זרה (ו א) ד"ה תמים, שכתבו דלא שייך הקריבהו נא לפחתך אלא במום הניכר, ולא בטריפות שאינו ניכר עיין שם.

עוד בדברי רש"י ראה בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן לד שהעיר: וראיתי במצפה איתן שמקשה על רש"י דתיפוק ליה דמקרא ממעטינן טריפה, ומתרץ דהכא גבי ספק איירי אין למעט מקרא. ולא מובן כלל תירוץ דהרי בכל התורה כולה כן הוא דהיכא דקרא אוסר אסרינן גם בספיקא מכח אותו קרא וכדין כל ספק דאורייתא לחומרא, ומה זאת אומרת דמכיון דבספק איירינן אין למעט מקרא? ואולי כוונת המצפה איתן לומר דנאמר דרש"י יסבור דספק דאורייתא מה"ת לקולא ורק מדרבנן לחומרא, ולכן מכיון דבכאן בספק איירינן בחר לבוא על כך יותר משום הקריבהו נא לפחתך. אך כידוע נחלקו גדולי הפוסקים בדעת רש"י בזה והרבה מגדולי הפוסקים הוכיחו מדברי רש"י בכמה מקומות בש"ס דס"ל כהסוברים דספק דאורייתא לחומרא מן התורה הוא. עיין פר"ח יו"ד סי' ק"י ובש"ש ש"א פ"ה, והדברים עתיקים. ועי"ש שהאריך בביאור דברי רש"י. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' ח).

¹¹⁰ ומדבריו משמע שאף נדמה פסול בעוף ועיין באבן האזל (אסו"מ פ"ג ה"ד).

לט) המנחות אינן באות רק מחיטין או משעורין כמו שבארנו. ובאחד מחמשה תוארים אפשר שתעשה כל מנחה [וסי' סחרחר] ס'ולת, ח'לות, ר'קיקין, מ'חבת, מ'רחשת. וכולן אפשר בחובה או בנדבה, בעשרון או בכמה עשרונים. ואין לך מנחה פחותה מעשרון ולא יתירה מששים עשרונים¹¹¹. ולכל עשרון כשצריך שמן צריך לוג שמן, שהוא כשיעור ו' ביצים. ולכל מנחה שצריכה לבונה, אין נותנין לכל המנחה יותר מקומץ לבונה אפילו היא מהרבה עשרונים¹¹².

מ) סולת כיצד? מביא עשרון או עשרונים סולת, הכל לפי חיובו, ומביא שמן כפי חיובו, ונותן קצת מהשמן בכלי, והסולת עליו, ואח"כ קצת מהשמן על הסולת, ובוללו יפה, ואח"כ נותנו בכלי שרת, וחוזר ויוצק עליו שמן הנשאר לו משיעור שנתחייב, ואח"כ נותן גם קומץ לבונה עליו, ומביאו להכהן, והכהן מוליכה אצל המזבח, ומגיש הכלי שבה המנחה כנגד חוד קרן דרומית מערבית. [ונ"ל דלאו בחוד הקרן ממש, דלא עדיף מדם החטאת שג"כ א"צ קרן ממש (כרמב"ם פ"ה ממע"ק), וכן משמע בסוטה (די"ד ב') דתני שלאחר קמיצה מעלהו מולחו ומקטירו, ש"מ דקודם הקטרה, למטה אצל המזבח היה עומד, ומגישה בחוד של דרומית מערבית של מזבח כנגד חוד הקרן שלמעלה בזויות זו]¹¹³. ואח"כ

¹¹¹ דששים עשרונים נבללין בלוג אחד. וששים ואחד אין נבללין - בלוג אחד הילכך לא יביא ס"א עשרונים בכלי אחד לפי שאין רשאי לתת שם שני לוגין וכו' אליעזר בן יעקב דאמר בפרק שתי מדות (לקמן/מנחות/ דף פח) אפילו למנחה של ששים עשרון אין לה אלא לוגה. (ובששים שראוי הוא לבילה בלוג אין בילה מעכבת בו, אך ששים ואחד שאין ראוי לבילה מעכב בו מצות בילה ופסולה). [רש"י מנחות יח:].

¹¹² אך אם מביא יותר מקומץ כשר כמתבאר מדברי המקדש דוד (קדשים סימן ח) שכתב: ובהקרבת החביתין פליגי הרמב"ם והראב"ד ז"ל פ"ג ממעה"ק ה"ד, דלהראב"ד מקריבו שש חלות שחרית ושש בין הערבים, ולהרמב"ם חוצה כל חלה לשנים ומקריב י"ב חצאין שחרית י"ב חצאין בין הערבים, והראב"ד תמה שם על הרמב"ם כיון דהתורה אמרה מחציתה בבוקר א"כ צריך להיות מחצה מכוון שלא יוסיף ולא יגרע, ואי מחלק כל חלה לשנים אי אפשר לכוון אלא באומד ע"ש, והנה יש לעיין על הראב"ד ז"ל הא הלבונה שמחלק חצי קומץ שחרית וחצי קומץ בין הערבים ודאי אינו יכול לכוין שיהא החצאין שוות וע"כ באומד, ומ"ש הלבונה מהחביתין, מיהו נראה לומר דבלבונה ליכא קפידיא דלא בעינן קומץ מכוון, דבשל מנחות דצריך קומץ לבונה אם הביא יותר מקומץ כשר, ורק אם הפריש ב' קמצים פסול אבל קומץ ומחצה כשר, א"כ כיון דאין שיעור מכוון להלבונה ה"נ אין שיעור מכוון להמחצה בבוקר ובין הערבים, ואי מקריב שחרית יותר ובין ערבים פחות לא איכפת לן.

¹¹³ ולכאור' נראה דבזה גופא אי בעינן שיהא ההגשה ממש בחודה של קרן תלויה במח' ר"א ורבנן בזבחים סג: דאיתא התם: תניא: לפני ה' - יכול במערב? ת"ל: אל פני המזבח; אי אל פני המזבח, יכול בדרום? ת"ל: לפני ה', הא כיצד? מגישה בקרן מערבית דרומית כנגד חודה של קרן ודין; ר"א אומר: יכול יגישנה למערבה של קרן או לדרומה של קרן? אמרת: כל מקום שאתה מוצא שני מקראות, אחד מקיים עצמו ומקיים חבירו, ואחד מקיים עצמו ומבטל חבירו - מניחין זה שמקיים עצמו ומבטל חבירו ותופשין את שמקיים עצמו ומקיים חבירו, כשאתה אומר אל פני ה' במערב, היכן קיימת אל פני המזבח? וכשאתה אומר אל פני המזבח בדרום, קיימת לפני ה'. בדרום היכן קיימת? אמר רב אשי, קסבר האי תנא: כוליה מזבח בצפון

מסלק לבונתה לצד א', וקומץ ממקום שנתרבה שמנה [ע"י פ"ו סי' ד' האיך קומץ], ונותן הקומץ לכלי שרת, ונותן כל לבונתה על הקומץ שבכלי, ומעלהו למזבח ומולחו, ונותנו ע"ג האישים, ושירי המנחה נאכל לכל זכרי כהונה. ואם מנחת כהן היא, אינו קומצו אלא אחר שהגישה לקרן כלעיל, מעלה כולה למזבח ומולחה, ומשליכה על האישים שבמזבח [רמב"ם פי"ג ממע"ק ה"ה והי"ב], ואם מנחת אשת כהן היא, מקטיר הקומץ, ומפזר השיריים בבית הדשן שבמזבח (שם הי"ב).

מא) חלות כיצד? נותן בכלי קצת מהשמן שהביא כפי חיובו. ונותן אח"כ לתוכו עשרון או עשרונים סולת כפי חיובו, וחוזר שוב ונותן כל השמן הנשאר ממדת חיובו לתוך הסולת, ובוללה יפה, ואח"כ לשה בפושרין, ואופה מכל עשרון עשר חלות. ואחר שנאפו פותתן לפתיתי כזית כולו, ונותן הפתיתין לכלי שרת ונותן לבונתה עליה, ונותנה להכהן, והכהן מוליכה אצל המזבח ומגישה וכו' הכל כמבואר לעיל סי' מ. [רמב"ם שם ה"ח, וע"י רלח"מ שם (פי"ג ממע"ק ר"ה) בסוף דבריו שם, מ"ש ליישב תמיהת רכ"מ].

מב) ריקיקין כיצד? העשרון או העשרונים סולת שנתחייב, לשן בפושרין. ואופה מכל עשרון עשר ריקיקין דקין¹¹⁴. ואחר שנאפו מושח פני כל ריקיקין וריקיקין כמין כ"י יונית [כזה X], והשמן הנשאר נאכל להכהנים אחר הקטרת הקמיצה, ופותתן הרקיקין כולן לפתיתי כזית, ונותן לבונתה עליה, והכהן מוליכה וכו' הכל כמבואר בסי' מ' [מיהו לרמב"ם כשמושח הרקיקין, מושח וחוזר ומושח כל פני הרקיקין, עד שיבלע בהן כל הלוג שמן, וע"י רכ"מ ורלח"מ פי"ג ממע"ק שתמהו על זה]. ואלו ב' מיני מנחות דהיינו חלות וריקיקין, נקראין ג"כ מאפה תנור, מדנאפין על רצפת התנור בלי כלי:

מג) מחבת כיצד? קצת מהשמן שהביא כפי חיובו, נותנו לכלי, והסולת עליו. ואח"כ נותן שוב קצת מהשמן על הסולת, ובוללה, ולשה בפושרין לישה עבה, ואחר כך אופה במחבת שאין לה שפה עמוקה, מכל עשרון עשר חלות, ואחר אפייה פותתן כל החלות לפתיתין כזית, ונותן הפתיתין לכלי

קאי. וכתב השפ"א שם דנראה דפליגי דלר"א א"צ על חודה רק שיהי' סמוך למערב וכל הגשה היא בדרום רק בסופו במקום קרן דרומית מערבית ולא על החוד [וכן פרש"י בסוטה י"ד ב]. ע"ש. ולכאוי נפסק כחכמים דבעינן חודה של קרן ממש. ויל"ע.

¹¹⁴ וראה נמי בראב"ע ויקרא ב ד, לענין מנחת מאפה תנור שהוא עגול ועבה, ולכאוי ה"ה ללחמי תודה, וע"י בפ"י הארוך שמות כט ב, לענין המילואים, שחלות היינו עבות, שבזה הוא חלוק מריקיקים. וע"י מלבי"ם ויקרא אות קכב. וע"י אונקלוס ויקרא ב ד וז יב, שתרגם ריקיקים: אספוגין, וכע"ז בת"י ב ד, אבל בז יב: ערוכין.

שרת, ונותן על הפתיתין השמן הנשאר מחיובו, ולבונתה עליה, ונותנה להכהן כלעיל סי' מ':

(מד) מרחשת כיצד? עושה בה כמו במחבת לעיל. רק שלשה לישה רכה, ואופה אותה י' חלות לעשרון, בכלי שיש לה שפה עמוקה, כדי שלא יצא העיסה הרכה מהכלי, ואחר אפייה פותתן, הכל כמו ברקיקין. ועתה אחר שבארנו ה' תוארי המנחה, נחל לפרש בס"ד כמה מיני מנחה יש:

(מה) תשע מיני מנחות הן (א) מנחת נסכים, (ב) מנחת חביתין, (ג) לחם הפנים, (ד) מנחת העומר, (ה) שתי הלחם, (ו) מנחת חנוך, (ז) מנחת נדבה, (ח) מנחת חוטא, (ט) מנחת סוטה, [אבל לחמי תודה ולחמי איל נזיר אין נכללים בשם מנחה, מדכולן עם המורם מהם נאכלין בכל העיר. ועי' מנחות (דמ"ו ב') דקאמר שתי הלחם אקרי מנחה, לחמי תודה לא אקרי מנחה, ועי' עוד תוס' (מנחות נ"ב ב' ד"ה כל)] וכולן באות מן החיטין, חוץ משנים מהן מנחת העומר ומנחת סוטה, ששתיהן באות משעורין, וכל א' מאלו התשע מנחות נעשית בתואר מיוחד, בא' בחמשה התוארים שזכרנו לעיל בס"ל"ט. ויש מאלו המנחות הט' שזכרנו, שטעונות שמן ולבונה, ויש שטעונות שמן ולא לבונה, ויש לבונה ולא שמן, ויש לא שמן ולא לבונה, ונפרשם אחת לאחת:

(מו) מנחת נסכים כיצד? כל בהמה שיקריבוה עולה או שלמים, בין של יחיד בין של צבור. צריך שיביאו עמה מנחה, דלכבש או כבשה בת שנתה מביא עשרון סולת ורביעית ההין שמן, ועושה משניהן מנחת סולת כסימן מ'. [ושיעור עשרון הוא כמ"ג ביצה וחומש ביצה, והוא שיעור חלה, והין הוא י"ב לוגין, ולוג הוא כשיעור ו' ביצים] וכן לעז בין גדול או קטן, בין זכר או נקיבה, וכן לרחל אפילו גדולה, כולן שיעור מנחתן כנ"ל. אולם לאיל צריך ב' עשרונים סולת ושלישית ההין שמן למנחתו, ולמין בקר בין גדול או קטן בין זכרים בין נקיבות, צריך לכל א' למנחתו ג' עשרונים סולת, וחצי הין שמן. ואולם לכבש העולה שמקריבין עם העומר, פירשה תורה שיביא מנחת נסכים שלו ב' עשרונים סולת ושלישית ההין שמן, ועושה גם אותה מנחת סולת כמש"ל. אמנם החטאת והאשם, בכור ומעשר, ופסח, וכל קרבנות העופות, א"צ מנחת נסכים חוץ מחטאת ואשם של מצורע, שנתפרש בתורה בג' מיני כבשים שמביא, דהיינו, א' לחטאת, וא' לאשם, וא' לעולה, יביא לכל א' למנחת נסכים שלו, עשרון סולת ורביעית ההין שמן, ועושה אותה מנחת סולת וכלעיל [רמב"ם פ"ב ממעק"ר].

מז) וכל מנחת נסכים נעשה מנחת סולת, וא"צ תנופה ולא הגשה, ולא קמיצה, ולא לבונה, אבל מעלה למזבח ומולחה וזורקה על האישים כולה כליל [שם].

מח) מנחת חביתין כיצד? בכל יום מביאין משל הכה"ג עשרון סולת וג' לוגין שמן, ומחלקים העשרון ל"ב חלות וג' לוגי השמן מחלקין ל"ב רביעיות, רביעית לכל חלה, ובולל סולת של כל חלה עם קצת מרביעית שמן שלה, ואח"כ לש כל חלה לבד בפושרין, וחולטה ברותחין, ואח"כ אופה כל חלה מעט, ואח"כ מטגנה מעט במחבת בשמן הנשאר מרביעית שלה עד שתבלענו. ואחר שנאפו כולן, מחלקין כל חלה לשנים, כדי להקריב מכל א' חציה בבוקר וחציה בערב [ולראב"ד מקריב ו' חלות שלימות בבוקר וכן בערב]. ולכל י"ב החצאין שמקריב בבוקר מקריב עמהן חצי קומץ לבונה, וכן בערב [רמב"ם פי"ג ממעק"ר ה"ב וג' וד']:

מט) לחם הפנים כיצד? בכל ערב שבת מביאין כ"ד עשרונים סולת, ועושין מהן י"ב חלות, דהיינו שלשין בפושרין מכל ב' עשרונים חלה א' לבד, ועושין כל חלה מרובעת, שיהיה ארכה י' טפחים, ורחבה ה' טפחים, ועוביה 71/02 אצבע בקירוב [עי' לקמן סי' נ"א], ומדביק בכל זוית על עליונו של לחם, חתיכת בצק מרובעת, בעובי ז' אצבעות, ויהיה כעין ד' קרנות להלחם, ואח"כ כופף מאורך כל חלה וחלה לצד מעלה ב' טפחים מכאן וב' טפחים מכאן, ועי"ז יהיה תואר כל לחם כעין תיבה שיש לה שולים עם ב' דפנות, וא"כ ע"י שכפף האורך מכאן ומכאן, לא יהיה אורך כל חלה רק ששה טפחים, ואח"כ אופה כל חלה לבד בדפוס, ואחר שנאפו מכניסין הי"ב חלות בשבת להשולחן שבהיכל, שיהיה ארכו י"ב טפחים ורחבו ששה טפחים, ועל רווח זה מסדרין את הי"ב חלות הנ"ל בב' סדרים, שיהיה בכל סדר ששה חלות, חלה ע"ג חלה, ומשימין אורך כל חלה ששה טפחים, נגד רוחב השולחן שהיה ג"כ ששה טפחים, ורוחב החלה שהיה ה' טפחים משימין לאורך השולחן שהיה י"ב טפחים, נמצא שב' הסדרים שהיו מונחין לאורך השולחן, החזיקו י' טפחים מאורך השולחן, והניחו ב' טפחים הנשארים לרווח בין ב' הסדרים, ששם מניחין בזך זהב עם קומץ לבונה בצד סדר זה, ובזך זהב עם קומץ לבונה בצד סדר השני. ועוד הניחו בין כל חלה וחלה שלמעלה ממנה, ג' קנים של זהב, שכל קנה היה כחצי קנה חלול, כדי שינשב הרוח בין חלה לחלה שלמעלה ממנה, חוץ מתחת חלה העליונה שבכל סדר לא הניחו רק ב' קנים הנ"ל, וגם תחת החלה התחתונה שהונחה על השולחן

בכל סדר, לא הניחו קנים כלל. נמצא שהוצרכו לכל סדר י"ד קנים. וב' קצוות של כל קנה היו נסמכין על ענפים מפוצלות שהיו בסניפין של זהב, שעמדו ב' מהסניפים באורך השולחן מזה, וב' באורך השולחן מזה. ובכל יום שבת כשמכניסין לחה"פ וב' בזיכי לבונה, חדשות, מוציאין הי"ב חלות הישנות עם בזיכי לבונה שבצידן, ומקטירין הבזיכי לבונה הישנות על מזבח החיצון. ואח"כ מחלקין החלות הישנות לזכרי כהונה שבעזרה [רמב"ם פ"ה מתמידין]. ואין אפייתם דוחה שבת או יום טוב [שם]:

(נ) מנחת העומר כיצד. קוצרין כשיעור ג' סאין שעורין [שהוא איפה], בליל שקודם ט"ז ניסן, בין בחול או בשבת, והביאום לעזרה, וחובטין השבלין ובוררין גרעיני השעורים, ומהבהבין אותן אח"כ באבוב מנוקב על האש, כדי שיהיה קלוי וקשה, ויהא נוח לטחון הגרעינים הלחים, וטוחנין ומרקדין אותן בי"ג נפה, כדי להוציא מכל הגרעינין עשירית האיפה קמח נקי. וביום ט"ז ניסן לוקחין לעשרון זה, לוג שמן וקומץ לבונה, ככל מנחת סולת, ובולל הסולת עם השמן, ומניפו במזרח המזבח, מוליך ומביא ומעלה ומוריד, ואח"כ מגיש הכלי שרת שבו המנחה נגד חוד קרן מערבית דרומית של מזבח החיצון כבכל מנחת סולת, ואחר הקרבת מוסף היום, קומץ את המנחה הזאת, ומעלה הקומץ והלבונה שעליו, ומקטירן במזבח החיצון, ושיירי המנחה נאכלין לזכרי כהונה שבעזרה [רמב"ם פ"ז מתמידין]:

(נא) שתי הלחם כיצד. ביום הנ' מספירת העומר, הוא חג השבועות, מקריבין משל צבור, מלבד מוספי היום, עוד פר א' וב' אילים וז' כבשים, הכל עולות, ושעיר א' לחטאת, וב' כבשים לשלמים, ומביאין ג' סאין חיטין חדשות [שהוא איפה], ומוציאין מהם ב' עשרונים סולת נקי, ומביאין שאור ממקום אחר, ומשימין אותו לתוך המדה שמוודין בה ב' עשרונים הנ"ל, וממלאין אח"כ המדה מהסולת, כדי שיהיה עם השאור רק ב' עשרונים, ולשין ומחמצין את הבצק, ואופין מכל עשרון לחם חמץ א' לבד, ואין אפייתן דוחה שבת או יום טוב. אלא אופין אותן קודם יום טוב ושבת. אורך כל לחם ז' טפחים, ורחבו ד' טפחים, ועובי הלחם 3/4 אצבע בקירוב [והרמב"ם כתב [פ"ח מתמידין ה"י] שהיה גובה הלחם ד' אצבעות.¹¹⁵ ותמוה

¹¹⁵ וכן הכסף משנה (הלכות תמידין ומוספין פרק ה הלכה ט) הביא את דברי הרלב"ג שכתב בפירוש התורה פרשת תרומה וז"ל כופל מן האורך טפחיים מכאן וטפחיים מכאן ואותם הטפחיים עומדים בגובה כמו דפנות. וענין קרנותיה לפי הנראה לא היתה החלה בעלת ארבע צלעות בשלימות אבל היתה בעלת ח' צלעות ארבע צלעות לצד הזוית באלכסון והם אשר קראום קרנות ואורך כל קרן מהם היה ז' אצבעות ובזה האופן ישלם לזה הלחם שיהיו לו

מאד, דהרי כל לחם נעשה מעשרון, ועשרון הוא עשירית האיפה, והאיפה הוא ג' סאין, וכיון שיש בג' סאה י' עשרונים, א"כ יש בכל סאה $3 \frac{1}{3}$ עשרונים, א"כ יש במ' סאה של שיעור מקוה $331 \frac{1}{3}$ עשרונים, והרי מ' סאה של מקוה שיערו חכמים שמחזיק אמה על אמה ברום שלש אמות [כפסחים דק"ט ב'], וכל אמה בת ו' טפחים, וכל טפח הוא ד' אצבעות [כש"ך י"ד ר"א סק"ו], א"כ יהיה שיעור מקוה כ"ד אצבעות אורך על כ"ד אצבעות רוחב, בגובה ע"ב אצבעות, ואם נכפיל יחד האורך והרוחב והגובה, יהיה תשבורת של כל המ' סאין של מקוה 2741 אצבעות קוביק [דהיינו חלקים קטנים שהאורך והרוחב והגובה אינו כל א' יותר מאצבע], ואם נחלק סך האצבעות הללו לשיעור $331 \frac{1}{3}$ עשרונים שבמקוה, יגיע לכל עשרון $113 \frac{1}{52}$ אצבעות קוביק, וא"כ האיך כ' הרמב"ם שהיה אורך כל לחם ז' טפחים שהן כ"ח אצבעות, ושהרוחב היה ד"ט, שהן ט"ז אצבעות, ושהגובה היה ד' אצבעות הרי אם נכפיל רק האורך עם הרוחב לבד, ונאמר ט"ז פעם כ"ח? כבר יהיה 844 אצבעות קוביק, וזהו אם היה כל לחם גבוה רק אצבע א', אבל הרי אמרנו שגובה הלחם היה ד' אצבעות, א"כ יהיה תשבורת האצבעות שכל לחם ד' פעמים 844, שהוא 2971 אצבעות קוביק, כך יהיה לפי מ"ש הרמב"ם שיעור גובה ואורך כל לחם, ואיך אפשר שיהיה כן, והרי כבר אמרנו לעיל שתשבורת האצבעות שבכל עשרון אינו רק $113 \frac{1}{52}$ אצבעות קוביק. ואי"ל שע"י שהיה הב' לחם מחומץ, נתנפח כל כך, ליתא, דמלבד שזהו רחוק מהשגה שיתנפחו $113 \frac{1}{52}$ לשיעור 2971, שהוא יותר

פנים רבים בכל אחד משטחיו המקיפים בו כי כל אחד מששת השטחים המקיפים בכל גוף שיהיה בזה התואר נחלק לג' שטחים עד שכבר יקיפו בו י"ח שטחים ששה שטחים בכל א' מדפניו וארבע בתושבת החלה. ואולם עובי אלו החלות לא הוגבל כי כבר יתחלף לפי קושי הבצק ורכותו, ולפי דעתי היה עביו פחות מאצבע וזה יתבאר משיעור העשרון שהיה עשירית ג' סאין ואמה על אמה ברום שלש אמות היה מחזיק מ' סאה ולזה יהיה שיעור העשרון אמה על אמה ברום חצי אצבע וחמישית חומש אצבע שהם כמו ש' אצבעות ורביע אצבע בקירוב. ובהיות הענין כן הנה החלה הנעשית משני עשרונים מעשרה טפחים אורך וחמשה טפחים רוחב לא יהיה כי אם שש שמיניות אצבע בקירוב כשהונח שיעור הבצק כשיעור הסלת אשר ממנו נעשה והוא מבואר שהבצק כשיהיה מצה לא יהיה נוסף כמותו על כמות הקמח ואם היה שיהיה נוסף הנה הוא מעט אבל יראה בחוש שכמות הבצק הזה הוא פחות מכמות הקמח ולזה לא יתכן שיהיה עובי אלו החלות כי אם פחות מאצבע ולזאת הסבה תמהנו על הרמב"ם במה שפירש וקרנותיו ז' שעובי החלה היה ז' אצבעות ועוד שכבר התבאר שם שיעור שתי הלחם שהיו באים בעצרת שהם באים חמץ שהיה כל אחד מהם עשרון והנה היה ארכו שבעה טפחים ורחבו ארבעה וקרנותיו ארבע אצבעות והוא מבואר שהבצק שיהיה חמץ הוא רב הכמות ממה שהיה בהיותו מצה ואם היה הרצון בקרנותיו עביו הנה יהיה שיעור החלה שהיא מצה הבאה משני עשרונים יותר מג' שיעורים מהחלה שהיא חמץ הבאה מעשרון אחד וזה בלתי אפשר בשום פנים עם שהוא רחוק שיהיה מוגבל האורך והרוחב והעובי כי הכמות יתחלק לפי קושי הבצק ורכותו וכו' ולזה הוא מבואר כי הרצון בקרנותיו כמו שפירשנו אנחנו עכ"ל.

מחמש פעמים מכמותו, אבל הרי נתמעט ג"כ הסולת משיעור העשרון ע"י הלישה [כמנחות פ"ה מ"א]. וע"כ צ"ל שהיה גובה ועובי כל לחם רק $3/4$ אצבעות בקירוב וא"כ אם נכפיל סך 844 הנ"ל עם $3/4$ של הגובה, יעלה לתשבורת 633 אצבעות, והוא הסך הקרוב והדומה יותר לסך $113 \frac{1}{52}$ הנ"ל והוא השיעור הראוי. ומ"ש הרמב"ם שהיה גובה הלחם ד' אצבעות, כוונתו שהיה מדביק חתיכת בצק על כל זוית של הלחם, כעין קרן, וכמ"ש רש"י בש"ס [מנחות צ"ו א], ולפיכך שם אצל הקרן שבכל ד' זוית הלחם, היה הלחם גבוה ד' אצבעות, דהיינו עם הקרן הבולט. ורכ"מ כ' כאן שרש"י פי' בעניין אחר ממ"ש הרמב"ם, ובמח"כ רבינו ביקש לרחק את המקורבין בזרוע. אולם ממ"ש הרמב"ם [לעיל פ"ה ה"ט] גבי לחם הפנים שהיו גבוהים ז' אצבעות, ובאותו לשון ממש נקט הכא גבי שתי הלחם גובה ד' אצבעות וגם במשנה [מנחות פרק שתי הלחם צ"ו א], נזכרים לחם הפנים ושתי הלחם גבי הדדי ובשניהן קראה המשנה לגובה שהזכיר הרמב"ם, בלשון קרנות. ש"מ דכמו דהכא הוכחנו דמ"ש הרמב"ם גובה ד' אצבעות ר"ל אצל הזויות ע"י חתיכות הבצק שהדביק שם, ה"נ בלחם הפנים לעיל מ"ש הרמב"ם שהיו גבוהין ז' אצבעות ר"ל אצל הזויות ע"י חתיכות הבצק שהדביק שם. ובל"ז גם שם א"א לומר שהיה עובי כל לחם ז' אצבעות כמ"ש שם ברמב"ם, דהרי לפמ"ש ששיעור עשרון עולה $113 \frac{1}{52}$ אצבעות, א"כ ב' עשרונים שממנו נעשה כל לחם מלחה"פ, עולים $226 \frac{2}{52}$ אצבעות קוביק והרי אם נשער שהיה עובי לחה"פ רק אצבע, ונכפיל אורך של לחה"פ שהיה י' טפחים, שהם מ' אצבעות עם רחבו ה' טפחים שהן כ' אצבעות, ונאמר מ' פעם כ' כבר יעלה לסך 008 אצבעות קוביק, והרי זה כבר יותר משיעור הראוי לב' עשרונים, שממנו היה כל לחם, שעולה רק לסך $226 \frac{2}{52}$ אצבעות, והרי זהו אם היה כל לחם רק גבוה אצבע, וכ"ש אם נאמר כהרמב"ם שם, שהיה גובה כל לחם ז' אצבעות א"כ אם נכפיל שוב סך 008 הנ"ל עם מספר ז' של גובה הלחם יעלה לסך 0065 אצבעות קוביק לכל לחם, שהוא סך עצום יותר ויותר מהראוי, שא"א שיתהוה בשום אופן מב' עשרונים אחר שנילושו ונתמעט מדת הקמח ע"י הלישה, דגם נעשו מצה, ואיך יתרבה נפוחן יותר מתשעה פעמים מהראוי. אע"כ שגם שם כוונת הרמב"ם במ"ש גובה הלחם, היינו רק במקום הזויות שהיה שם קרנות בצק וכדאמרן, אבל שאר שטח הלחם לא היה יותר מסך $71/02$ אצבע שאם נכפיל סך זה עם 008 הוא הסך היוצא מכפילות האורך והרוחב, כמש"ל, ונאמר $71/02$ פעם 008 יצא 086 אצבעות קוביק, והוא בקירוב כסך $226 \frac{2}{52}$ הראוי לשיעור ב' עשרונים

וכמו שבארנו בס"ד. ודברי רכ"מ שם משובשים בדפוס מאד, עד שא"א להחליט על מה נתכוון בדבריו הקדושים וע"ש. אולם אילה"ק גם לדברינו הנ"ל מדאמרינן בש"ס [מנחות דצ"ו א'] דלמ"ד טפחיים ומחצה כופל, נמצא מקדש השולחן ט"ו טפחים בגובה, והרי לפי דברינו עובי כל לחם היה 02/71 אצבע, א"כ אם נצרף כל עובי השוליים של ו' הלחם יהיה בין הכל ה' אצבעות ועוד 02/2 אצבע וכיון שכל ד' אצבעות הם טפח, א"כ יהיה עובי שש (שולי) הלחם יותר מטפח (ומחצה) [ורביע] מלבד הט"ו טפחים של גובה הכיפולים, וא"כ הול"ל דמקדש (השולחן) [הלחם] יותר מט"ז טפחים (ומחצה) [ורביע] בגובה. נ"ל דמ"ש ר"י דכופל ב' טפחים ומחצה לכל צד אין ר"ל שהיה ב' טפחים ומחצה בפנים תוך חלל הלחם דהיינו מלבד השוליים, אלא ר"ל שהיה גובה הכיפול ב' טפחים ומחצה מבחוץ, וא"כ נכלל עובי השוליים בכלל גובה הכיפולים, וכעין זה נ"ל כוונת תוס' בתירוץ על קושיא אחרת [מנחות דצ"ד ב' ד"ה כמין] במה שהקשו לר' יוחנן מדאמרי' (בפסחים דל"א) לחה"פ עביו טפח, יע"ש. אמנם ק"ל למ"ד בש"ס פסחים וביצה דלחה"פ היה עוביו טפח והיכא משכח"ל לפי חשבוננו הנ"ל, שא"א שיהיה עביו של כל לחם רק פחות מאצבע. ואי כוונת הש"ס שם לגובה הקרנות, הרי מפורש במשנה שהיה גבהן ז' אצבעות שהן 1 3/4 טפח. וצריך לדחוק דאע"ג שהיה גובה הקרנות ז' אצבעות מקובל היה להם שהיה עובי כל קרן דהיינו רחבו, טפח, מדכתיב לחם הפנים, ואין פנים פחות מטפח כמ"ש רש"י התם]. ואחר שנאפו הב' לחמין, מניחן בצד ב' הכבשים שלמים הנ"ל, ומניף הכהן הכל ביחד בעודן חיים, מוליך ומביא מעלה ומוריד, ואחר ששחט ב' הכבשים וזרק דמן, לוקח החזה והשוק של שתיהן, וחוזר ומניח ב' הלחמין בצדן, וחוזר ומניפן יחד כלעיל, ומקטיר אימורי ב' הכבשים, ואח"כ שאר הבשר וב' הלחמין, נאכלין לכל זכרי כהונה שבעזרה [רמב"ם פ"ח מתמידין הי"א ורלח"מ שם]:

נב) מנחת חנוך כיצד. כל כהן ביום שמתחיל לעבוד בביהמ"ק, וכ"כ כל כה"ג שנתמנה להיות כה"ג, קודם שיתחיל לעבוד, יביא תחלה עשרון סולת ולוג שמן, ובולל הסולת בהשמן ולשה ברותחין, ועושה ממנו י"ב חלות, ואופה אותן, ואחר אפייה פותתן לפתיתי כזית, והכהן המתחנך מקריבן בעצמו כליל לאישים במזבח החיצון. ולרמב"ם [פ"ה מכלי מקדש הט"ז], היה לוקח ג' לוגין לעשרון, וגם היה מטגנה בקצת השמן הנשאר מבלילתו,

הכל כמו בחביתין לעיל [סי' מ"ח], רק דבמנחת חנוך היה מקריב כל החלות בפעם א' [וערמל"מ שם דבת"כ לא כתוב כן, ועי' עוד ברמב"ם, פי"ג מקרבנות ה"ד]:

נג) מנחת נדבה כיצד. כל חמש מיני מנחות הנ"ל [סי' ל"ט] כולן באין בנדר או בנדבה, שמביא אותו מן המנחה שנדר, וכמנין העשרונים שנדר באותה המנחה, ועושה בכל אחת כדינה, וכמפורש בה לעיל, וקומצה קרב למזבח והשאר נאכל לכהנים בעזרה, חוץ ממנחת כהן שכולה כליל א"צ קמיצה ולא פתיתה, אלא מקטירה כולה כמו שהיא כליל במזבח החיצון. ואם לא פירש בנדרו איזה מין מנחה יביא, רשאי להביא איזה מין שירצה [רמב"ם פי"ז מקרבנות]. מיהו רשאי ג"כ אדם לנדור נמי בכל עת שירצה מנחת נסכים שכולה כליל, ועושה בה כדינה, וכמפורש בה לעיל סי' מ"ו [רמב"ם רפי"ד מקרבנות]:

נד) מנחת חוטא כיצד. מי שנשבע שבועת העדות לשקר במזיד, או בשגגת הקרבן, או שנשבע שבועת בטוי בשוגג, או עבר עליה בשוגג, או שהיה טמא כנס בשוגג לעזרת ישראל או אכל אז קודש בשוגג [וכל אלו נקראין ש מיעת קול, ב טוי שפתים, ט ומאת מקדש וקדשיו, וסימנך שבט], מביא חטאת בהמה, ככל חטאת קבוע שמבואר לעיל [סי' י"ב], ואם עני הוא ואין לו מעות כשיעור הזה, מביא ב' תורים או ב' בני יונה א' לעולה וא' לחטאת, ואם אין לו גם בכדי זה, אז מביא עשרון סולת בלי שמן ובלי לבונה, והכהן קומצו. ומקריב הקומץ, והשיריים נאכלין לזכרי כהונה בעזרה [רמב"ם פי"י משגגות]:

נה) מנחת סוטה כיצד. אשה שא"ל בעלה בפני ב' עדים שלא תסתר א"ע עם פלוני, ויש עדים שאעפ"כ נסתרה אח"כ עם אותו פלוני, ואין שום אדם יודע אם נטמאה אם לאו, והוא והיא מתרצים שיתברר הדבר ע"י שתיית המים [דאם אינה מתרצת, אעפ"כ נאסרה עליו ויוצאת בלי כתובה, אבל א"צ לשתות, ואם הוא אינו רוצה להשקותה, מוציאה ונותן לה כתובה, דעכ"פ משנסתרה נאסרה עליו], אז מביאין אותה לעזרה, ומעמידין אותה בשער המזרח מבחוץ נגד פתח ההיכל, והיא לבושה בגדים שאינם נאין לה, והכהן אוחז בבית הצואר של בגדיה בכח ואינו חושש אם יקרעו ויתגלה לבה, ופורע ראשה שתעמוד בלי רדיד ובלי מטפחת ובשערות שאינן קלועים, ובעמדה כך נותן על כפיה הכפיפה הוא סל, ובה עשרון קמח שעורים, ומשביעה הכהן בלשון שמבינה, כמ"ש בתורה, אם לא שכב איש אותך וגו',

והיא עונה אחר השבועה אמן אמן. ואח"כ כותב הכהן השבועה הנ"ל מלה במלה בלה"ק על קלף, ולוקחין כלי חרש חדש, ונותנין לתוכו חצי לוג מים מהכיוור שבמקדש, ונכנס הכהן להיכל ולוקח מעפר שבקרקע ההיכל תחת טבלא שברצפה, ונותן העפר לתוך המים, כשיעור שיראה על פני המים, ונותן ג"כ לשם מעט לענה, ומוחק המגילה שכתב לתוך המים הללו. ואח"כ לוקח הכהן הכפיפה שבה עשרון קמח שעורים שהיה בידיה שהביאה משל בעלה, ונותן הקמח ההוא לתוך כלי שרת ואין נותן לשם שמן ולבונה, ואח"כ משקה להאשה המים המאחרים הנ"ל. ואחר ששתתה נותן הכלי שרת שבו העשרון קמח הנ"ל ע"י האשה, והכהן מניח ידיו תחת ידיה, ומניף מוליך ומביא מעלה ומוריד, ואח"כ לוקח הכהן הכלי שרת שבו המנחה, ומגישה בהכלי לקרן דרומית מערבית של מזבח, וקומץ את המנחה, ומעלה הקומץ למזבח ומולחו ומקטירו, והשיריים נאכלים לכהנים. ומשהוקטר הקומץ, מיד נראה שבאם זנתה, פניה מוריקות ועיניה בולטות וגידיה מתמלאין מדמה, ומיד יוציאוה מעזרה, ושם בטנה צבה ויריכה נופלת ותמות. ובאותה שעה גם הנואף ימות באופן כך בכל מקום שהוא. ואם טהורה היא. מתחזקת אחר השתייה, ופניה מתחילין להיות מזהירות, וכל חולי שהיה בה יסור ממנה, ונקתה ונזרעה זרע [רמב"ם פ"א וב' וג' מסוטה]. וכל המנחות שזכרנו, כששיריה נאכלין, נאכלין ליום ולילה. ככל קדשי קדשים הנאכלין [פ"י ה"ז ממעשה קרבנות].

(נו) אולם המומין הפוסלין במנחות, אלו הן. כשהתליעו רוב הגרעינין שמהן נעשה הסולת, או כשהתליע הסולת או רובו, או כשנשאר בהסולת מאבק הקמח הגס שבו, כל אלו פסולין אפי' בדיעבד [רמב"ם פ"ו מאיסורי מזבח].

(נז) כל הפסולין שנזכרו בבהמה [לעיל סי' ל"ד]. פוסלין גם במנחות במה ששייך בהן [רמב"ם פ"ה מאסומ"ז הי"ד וט"ו], מוסיף עליהן, טבל וערלה, וכלאי הכרם, וחדש קודם לעומר [אבל קודם לב' לחם מותר בדיעבד], ודמוע שנתערב תרומה בחולין ולא נתבטל כדינו, אף על גב דמדאורייתא שרי להדיוט, מדנתבטל ברובו, [ונ"ל דה"ה ערלה שלא נתבטלה במאיתים, או שאר איסור שלא נתבטל כראוי, [ועי' פסחים דמ"ח א'], וכן כל דבר שאסור להדיוט, אפי' רק מדרבנן, אפי' בדיעבד פסול, והו"ל מצוה הבאה בעבירה [רמב"ם פ"ה מאסומ"ז ה"ט ורלמ"מ שם], נטמא הקמח או החיטין, אפי'

זרען, גם הצמחים אסורים למנחות [שם פ"ו ה"ח]. ועתה נחל לפרש בס"ד דיני נסכים.

נח) הנסכים יש בהן ב' מינין. א) נסכי חובה. ב) נסכי נדבה: נט) נסכי חובה הן שצריך להביא בין צבור בין יחיד כשיקריבו עולת בהמה, או שלמים, אבל לא בשאר קרבנות, חוץ מחטאת מצורע ואשמו, שנתפרשו נסכיהן בתורה [פ"ב מקרבנות].

ס) שיעורן, לכבש או לכבשה, וכן לרחל אף על גב שהיא גדולה, מביא ג' לוגין יין, וכן לעז בין קטן בין גדול, בין זכר או נקיבה, כך שיעור נסכיו. אבל לאיל, מביא ד' לוגין, ולפר או לעגל בין זכרים בין נקיבות מביא ו' לוגין. אולם בג' הכבשים שמביא המצורע לטהרתו, שהן חטאת, אשם, ועולה, שמביא לכל א' מהן עשרון למנחה עם ג' לוגי שמן, מביא ג"כ כשיעור הזה ג' לוגי יין לכל א' לנסכין [פ"ב מקרבנות].

סא) ומביא אדם קרבנו היום ונסכיו אפי' אחר כמה ימים [שם], רק יש חילוק ביניהן, דכשהביא הנסכים עם הקרבן צריך שיתנסכו ביום ההוא, ואם לנו, נפסלו בלינה, אבל אם לא הביאן עם הקרבן ביחד, מותר לו להקדישן בלילה ולנסכן בלילה, וכשהקדישן בלילה והמתין מלנסכו עד שעלה השחר נפסלו [שם פ"ד ה"ה]. וכ"כ לענין שירה יש חילוק, דאין אומרים שירה בשעה שמנסכין, רק על קרבן צבור שקבוע לו זמן. ורק כשבאו הנסכים עם הזבח של צבור ביחד [עירובין י"א א', ותוס' ר"ה ד"ל ע"ב]. אולם גם כשמעלין היחידים בכורים, כשהגיעו עם בכוריהם לעזרה, התחילו לומר שירה על הדוכן [רמב"ם פ"ג מבכורים].

סב) נסכי נדבה, היינו הנודר יין לנסכים מביאו בפני עצמו, ולא יביא רק כשיעור הראוי לנסכי בהמה, דהיינו ג' לוגין, מדראוי לנסכי כבש, או ד' מדראוי לנסכי איל, או ו' מדראוי לנסכי פר, או ז' מדראוי ג' לכבש וד' לאיל, וכן מז' ולמעלה, שכולן ראוי לחלקן לכמה נסכי בהמה, אבל אם נדר ב' לוגין פטור לגמרי, מדאינו ראוי כלל לשום קרבן, רק בנדר ה' לוגין, הואיל ויש בהן ג' הראויין לכבש או ד' הראויין לאיל, להכי צריך להשלים להביא ו' לוגין, כדי שיהיו ראויין לב' כבשים [כרמב"ם פי"ז מקרבנות].

סג) המתנדב יין מנסכו כולו להשיתין, ככל נסכי חובה [עי' רתוי"ט פ"ו דמנחות מ"ב ד"ה מנחת כהנים]. מיהו יש חילוק ביניהן דבכל נסכי חובה

שבאין בגלל הזבח א"צ למלחו קודם שינסכו, אבל יין נדבה, צריך ליתן בו מלח קודם שינסכו [רכ"מ פט"ז מקרבנות הי"ד].

סד) המתנדב שמן, לא יפחות מלוג, והכהן יקמוץ ממנו מלא קמצו, ומעלהו בכלי שרת למזבח ומולחו וזורקו על האישים והשאר נאכל לכהנים. המתנדב לבונה, לא יפחות מקומץ, ומולחו וזרקו כולו להאישים [שם].

סה) מומין שבנסכים אלו הן, יין שהוא מתוק אפי' בטבע, או שנתעשנו הענבים כדי למתקן, או יין מבושל באש או שנתלו הענבים בשמש ונשתנה עי"ז טעם היין, או שהדלה גפן ע"ג תאנה, שנשתנה ריח היין עי"ז, או יין שנתגלה, ויש חשש ששתה ממנו נחש, כולן פסולין אפי' בדיעבד. אבל יין שנתחמם רק בשמש, או יין צמוקים, או יין שלא שהה עדיין מ' יום משנעצר, או שהוא מכרם שנזדבל, או שהגפנים היו מודלות [דצריך להביא לכתחלה מגפנים נמוכים, שהוא המובחר]. או שגדל על קרקע יבישה, או שאר יין שאינו מובחר, כולן כשרים בדיעבד. יין האסור לשתיית הדיוט. כגון ערלה, טבל, כלאי כרם, וכדומה, פסול אפי' בדיעבד, כלעיל במנחות [רמב"ם פ"ה ופ"ו מאיסורי מזבח].

סו) שמן העשוי מזיתים שנשרו במים, או מזיתים כבושין או שלוקין, או שמן שנתמצה משמרים, או שמן שריחו רע, כולן פסולין אפילו בדיעבד. אבל שמן שמזיתי פגין, דהיינו זיתים שלא נתבשלו עדיין כל צרכן, או הבא מקרקע שנזדבלה. או מקרקע יבישה, או שאר שמן שאינו מובחר בריח, או בטעם, או בזכותו, כשר בדיעבד. שמן האסור באכילה להדיוט, פסול אפי' בדיעבד, כלעיל גבי יין [שם]. ועתה נפרש דיני הקטורת.

סז) הקטורת נעשה מי"א סממנים, ד' מהן מפורשים בתורה, ואלו הן. א) נטף [באלזאם, והוא שרף הנוטף ממין אילן הגדל באראביען, ונקרא באלזאם שטוידע]. ב) ושחלת [הוא נרתק ממין רמש שנקרא בל"א זעע נאגעל, או אניך מושעל, שכשנשרף יהיה ריחו כריח ביבערגאל]. ג) וחלבנה [הוא שרף שחור ממין עץ שנקרא גאלבאן, וריחו קשה]. ד) ולבונה [וויירוין, והוא ג"כ שרף הנוטף ממין אילן]. כל המינים הללו היו כל א' משקל ע' מנה [כל מנה הוא כ"ה לאטה, נמצא שהיה משקל כל א' נ"ד פפונד וכ"ב לאטה, ועמ"ש בס"ד בפירושינו שבועות פ"ו מ"א].

סח) ושאר הז' מינין הם הלממ"ס, ואלו הן. ה) מור [מ"ש קצת המפרשים, וכן משמע קצת מהרמב"ם [פ"ב מכלי מקדש ה"ד] שהוא המוסק, הוא

מאשוס, והוא מיץ המתקבץ בכיס שבין ירכי חיה הנקרא מאשוס טהיער. [אב"י ובפ"א מכלי מקדש ה"ב כ' הרמב"ם שהוא הדם הצרור של החיה]. ותמיהני מאד, שבעיני ראיתי אותה חיה. והיא גדולה ככלב בינוני, והיא חיה טמאה¹¹⁶, והרי לא הוכשר למלאכת שמים רק טהורה לבד¹¹⁷, ומזה הוכיח הש"ס שהתחש מיין טהור היה [כשבת דכ"ח א']? ואילה"ק משחלת לעיל נמי? י"ל התם הנרתיק של השרץ לא נאסר מעולם להדיוט, ומעיקרא עפרא בעלמא הוא, ולא גרע מיאלי דיחמורתא דשריין [כבכורות ד"ז], ואף על גב דעור תחש נמי לא חזי לאכילה, ואפ"ה אילו היה טמא היה אסור למלאכת שמים וכסוגיא דשבת הנ"ל, וע"כ ה"ט דאע"ג דעור ועצמות של נבילה כשאכלן אינו לוקה מדאינן ראויין לאכילה, אפ"ה עכ"פ לכתחלה אסורים [כרמב"ם פ"ד ממאכלות אסורות הי"ח], א"כ ה"נ בהנרתיק של השרץ ליתסר מה"ט? י"ל עור ועצמות מתחלה מחוברין היו לגמרי בבשר, להכי אסירי לכתחלה לאכילה, ולהכי אסירי נמי לגבוה, משא"כ הנרתיק הנ"ל שהוא מובדל ומופרש מתחלת ברייתו מהשרץ, ואינו רק ביתו, להכי אפי' לכתחלה מותר באכילה להדיוט דמעיקרא עפרא בעלמא היה, ולהכי מותר נמי לגבוה [ועמ"ש בס"ד בקופת הרוכלין בסוף כללי בגדי קדש של כהונה ד"ה אמנם] אבל הך מיץ של מאשוס טהיער, שמתקבץ במעיו, לא עדיף ממי רגלים של טמאה דלרוב הפוסקים אסור [כי"ד רס"י פ"א] ואפי' לרמב"ם דמתיר, היינו רק במי רגלים שאין מתמצין מגופו, ומיא עול ומיא נפק [כבכורות ד"ז א'], אבל הך מיץ שמתמצה מגופו ועכיר נמי דמי טפי לחלב של טמאה דאסור אליבא דכ"ע? ולכן נ"ל כראב"ד פ"א מכלי מקדש שכתב שהוא מיין עשב או כרמב"ן לתורה, שפי' מור הוא שרף לבן שנקרא מיררא, והוא ג"כ שרף הנוטף ממין אילן]. ו) קציעה [לרש"י בחומש הוא אינגווער, והוא קידה שנזכר בתורה גבי שמן המשחה, וי"א שהוא אראבישע קאסיע]. ז) שבולת נרד [הוא שבולת של עשב מבושם שנקרא גם בל"א נארדע]. ח) וכרכום [זאפראן], כל אחד מאלו היה משקלו ט"ז מנה [לפי חשבון הנ"ל היה משקל כל א' י"ב פפונט וחצי]. ט) הקושט [מין בשמים] משקלו י"ב מנה [ט' פפונט וי"ב לאטה]. י) וקנמון [לדעת רש"י בחומש הוא קליפת עץ ידוע שריחו טוב. ולרכ"מ (איננו) [הוא] צימטט ראהר, ולרד"ק הוא אלאע

¹¹⁷ בס' עמודי אש (סימן יג) כתב דלא קשיא מידי, דהא כתב הכסף משנה שם דכיון דנשתנה והוי עפרא בעלמא ולכן מותר. ועיין באורח חיים [סימן רטז במגן אברהם ס"ק ג] ובשו"ת נודע ביהודה מהדורא תנינא [חלק אורח חיים סימן ג]. ע"ש.

האלץ, ולרמב"ן בפירושו לתורה הוא קאממעל הייא, שריחו טוב], הוא היה משקלו ט' מנה [הוא ז' פפונט ולאטה א']. [יא] וקילופה [לרד"ק הוא צימטט ראהר משקלו ג' מנה [הוא ב' פפונט וי"א לאטה]. סך הכל שס"ח מנה [הוא רפ"ד פפונט וי"ב לאטה]. ומערבין בכל הנ"ל עוד רובע הקב מלח סדומית ויהיה משקלו מעט או הרבה, וגם קצת כיפת הירדן, והוא מין עשב שגדל על שפת הירדן, ועוד מין עשב אחר שטבעו להרבות עשן הקטורת. [ונ"ל שאיננו אותו מעלה עשן שהיה בסוד לבית אבטינוס [כיומא דל"ח א'], דא"כ האיך צותה תורה דבר שאינו ידוע לשום אדם רק למשפחה אחת? ואת"ל שנשתכח בבבל, עכ"פ מזה שאחז"ל התם, כל מה שברא הקדוש ברוך הוא לא ברא אלא לכבודו, ולהכי החזירו לבית אבטינוס למקומן, וכדקאמר התם, והרי בל"ז מחוייבים היו לחזור ולמנותם, דהרי אם חסר מעלה עשן חייב מיתה [כיומא דנ"ג א'], אע"כ דהתורה לא צותה רק שנקח לקטורת עשב שמרבה עתר עשן, ואפי' מפציע לכאן ולכאן, אבל של בית אבטינוס היו יודעין עשב שהעשן שיעלה על ידו מתמר ועולה כמקל ואוחז את עצמו בהכתלים ושמי קורה. וכדקאמר התם. אחר כתבי זה מצאתי קצת מדברי ברמל"מ [פ"ב מכלי מקדש] ועי' בטוא"ח [סי' קל"ג]. אמנם מ"ש רמל"מ שם בשם פסקי תוס' כריתות, דהמלח סדומית לא היה רק לשרות בו הצפורן. נ"ל ראייה קצת לדבריו. דהרי הלממ"ס היה שיהיה משקל כל הקטורת שס"ה מנה כמנין ימות החמה [ככריתות ד"ו א']? ודוחק לומר דלהכי לא חשיב ההלממ"ס נמי משקל הרובע קב של מלח סדומית, מדאין משקלו תמיד בשוה, וכשהוא דק שוקל יותר משאם הוא גס [עי' כלים פכ"ז מי"א], זהו נ"ל דוחק. והא דלא חשיב נמי משקל כיפת הירדן, ומשקל העשב שמעלה עשן? נ"ל מדלא היה צריך מהם רק מעט מזעיר לא חשיב להו].

ט) וקודם שמערבין הקטורת וירקחוהו יחד, מושחין ושפין את השחלת בבורית הנעשה במקום שנקרא כרשינא. [ויש אומרים שהעשב בעצמו שנעשה ממנו הבורית נקרא כרשינא], ועושין זה כדי לנקות ולצחצח יפה את השחלת שהוא שחור בטבע, ואח"כ שורין את השחלת הוא הציפורן שבמשנה, ביין חזק שבא ממקום הנקרא קפרס והיא אי קטנה הנקראת קאפרי סמוך למדינת נעאפעל, שהיין שגדל שם חזק מאד ונקרא מה"ט יין אשי. [וי"א שייך קפריסין, הוא שרף שעוצרין מפירות שנקראו קפריסין, קאפערן בל"א, והנה ב' הפרושים הביא המפרש שבידינו על מסכת כריתות [די"א]. ואילה"ק הרי אי קפרס הוא מחו"ל ונטמא שם מאוירו [כשבת ט"ו ב']? די"ל כיון דלא היה צריך אלא לשרות בו הצפורן והצפורן עצמו לא גרע משאר

בשמים שאמק"ט [כפ"ג דעוקצין] ולאחר ששרהו שם ונתחזק הצפורן חזרו ויבשו אותו מכל ממשות היין שעליו [ועי' מש"כ בס"ד בקופת הרוכלין בסוף כללי בגדי קדש של כהונה ד"ה אמנם, וה"נ אמרי' [אהלות פ"ג מ"ב] כל בלוע שאינו יכול לצאת טהור. ועוי"ל דהיה מביא הענבים משם לא"י ודרכן שם פחות פחות מכביצה דקי"ל משקין מפקיד פקידי [כפסחים ל"ג ב'], א"נ מיירי שלא הוכשרו הענבים ואף על גב דטל לא מיעצר [כתענית ד"ג ב'] והרי הוכשרו הענבים בטל [כמכשירין פ"ו מ"ד]? י"ל אין הכשר במחובר [כמכשירין פ"א מ"ג]. ואח"כ שוחק כל מין לבד היטב הדק, ומערב הכל יפה אח"כ יחד. ומהקטורת הזה מקטירין על מזבח הזהב שבהיכל בכל יום, מנה [כ"ה לאטה], דהיינו חצי מנה בשחר אחר הטבת ב' הנרות [עי' לקמן פ"ד סי' י"ט], וחצי מנה בערבית אחר הטבת ב' הנרות [ע"ש]. נמצא שנ"ד מנים לשנ"ד ימות השנה, ועוד ג' מנים יתירים שמכניס כה"ג לק"ק ביוה"כ, נשאר מהשס"ח מנה הנ"ל בסוף שנה, י"א מנים יתירים, שנותנין אותן לאומנין בשכרן [כשקלים פ"ד מ"ה], וע"ש.

(ע) הקטורת אינו בא בנדר או בנדבה, בין מיחיד בין מצבור, רק יחיד שנדר כן ומסרו לצבור יפה יפה, מקריבין ממנו אותו פרס שבשחרית ופרס שבין הערבים שמחוייבין בכל יום, ולא יותר [רמב"ם פ"ב מכלי מקדש]. ועתה נשיב ג"כ על עוד שאלה אחת קטנה שנכללת ג"כ בפרק זה, והוא איזהו הקרבה ועבודה שצריך שיעשה אותה הכהן בכהונתו דוקא? :

(עא) שלשה מדריגות יש בעבודות, יש שזר חייב עליהן מיתה, ויש שחייב עליהן רק מלקות, ויש שמוותרין לכתחלה בזר. כיצד? אין זר חייב מיתה על שום עבודה עד שיהיה בה ב' [לריעותא א] שיהיה עבודה תמה [ר"ל שאין באותו דבר שעובד בה עוד עבודה אחרת אחריה]. (ב) שלא יהיה עבודה סילוק [ר"ל שלא יהיה העבודה שמסלק בה דבר מאת פני הקודש]. אבל אם היה רק חדא לריעותא, אינו חייב עליה רק מלקות.

(עב) לפיכך אין זר חייב מיתה, רק בזורק את הדם, בין בבהמה, בין בעוף, בין בק"ק, בין בהיכל, בין במזבח החיצון, ואפי' רק הזאה אחת, וכ"כ אם היזה הזאה אחת של הזיות הדם והשמן של המצורע. וכ"כ בהקטיר הזר האיברים או הקומץ, או לבונה, ואפי' היפך רק באיברים שכבר הם במזבח ושלא נתעכלו עדיין, וקירב שריפתן. וכ"כ אם הקטיר קטורת על מזבח הזהב, ובכולן אינו חייב רק בשהקטיר כזית, ורק בשהקטיר ביוה"כ אותו קטורת שמקטיר הכה"ג בק"ק ביוה"כ, צריך שיקטיר מלוא חפניו, כמו שצריך

הכה"ג להקטיר שם. וכ"כ כשניסך יין ע"ג המזבח או כשניסך מים בסוכות ע"ג המזבח, כולן הם עבודה שאין אחריה עבודה, וגם הם עבודת מתנה ולא עבודת סילוק. להכי בעשה אותן הזר במקדש חייב מיתה בידי שמים. [ואילה"ק למה חייב בניסוך יין, הרי יש אחריה עבודה, דא' לע' שנה יורדין הכהנים לשיתין ומלקטין משם יין קרוש ושורפין אותו בקדושה [כסוכה דמ"ט א']? דנ"ל דכיון דכשירד לשיתין שוב אין מועלין בו, ומדקאמר התם, מה"ט לא מחשב הניסוך כעבודה שיש אחריה עבודה, דהרי נעשה כחולין ביני ביני, וכשיוציאוה ויעלוהו למזבח, הו"ל כפנים חדשות שבא לכאן. מיהו תמיהני על הרמב"ם, שפסק כר"א בעל מימרא הנ"ל, שלא היה השיתין מחולחל עד התהום, דהרי כתב שמנקין השיתין. א"כ למה לא הביא נמי רבינו סוף דבריו של ר"א שמעלין היין הקרוש ושורפין אותו בקדושה? וצ"ע]. וכ"כ המסדר ב' גזירי עצים על המזבח, חייב מיתה מה"ט, מדאיכא ב' לריעותא.

עג) אבל המקבל הדם והמוליכו למזבח, או המוליך איברים למזבח, ובמנחה היוצק, הבולל, הפותת, המניף המנחה, או מגישה, או קומצה, או מולחה. וכ"כ המסדר לחם הפנים או הבזיכין על השולחן שבהיכל, והנותן שמן בנרות המנורה, או הצית אש במזבח, על כל אלו בעשאן זר לוקה, אבל אין חייב עליהן מיתה בידי שמים, דאע"ג דכולהו הוה כעבודת מתנה. עכ"פ יש אחריהן באותו דבר עבודה אחרת [רמב"ם פ"ט מביאת מקדש]. ותמוהין דברי רבינו. דהכא כ' דיציקה פתיתה ובלילה שעשאן זר לוקה. והרי בסוטה [די"ד ב'] אמרי' דאחר יציקה ובלילה מביאה אל הכהן? וכן כתב רבינו בעצמו בפירוש [בפי"ג ממעק"ר הי"ב], דאחר יציקה ופתיתה ובלילה מביא המנחה אל הכהן, ש"מ דהנך מעשים ישראל עביד להו לכתחלה? ותו דהכא כתב בסוף דכשעשאן זר פסולים. והרי [בפי"א מפסוהמ"ק ה"ז] כתב רבינו בפירוש דיציקה פתיתה ובלילה, לכתחלה כשרין בזר, דרק מקמיצה ואילך מצות כהונה? ונ"ל דמ"ש הרמב"ם אף על פי שנפסלו לוקה, לא קאי רק אקומץ זר או קבל דם או הוליק או זרק, דנקט להו רמב"ם בסוף דבריו, דאלו באמת נפסלו [כמנחות ד"ו א' וזבחים די"ד ב' ודט"ו ב']. ולא אינך, והא דכייל הרמב"ם לאינך בהדי הנהו, היינו לומר דכולהו יש אחריהן עבודה, מיהו כל זה דוחק בלשונו הטהור. המולק העוף לא הזכיר הרמב"ם [בפ"ח מביאת מקדש], מיהו פשוט דכשמלק זר נפסל העוף [כזבחים ס"ט א'], דלא דמי לשחיטה דכשרה בזר, דהתם מיעטי' קרא בהדיא [כזבחים דל"ב א'], מיהו ממיתה פטור, כדמוכח [מיומא דכ"ד ב'], דאמרי' דדוקא בהזאה

והקטרה של עוף חייב זר מיתה, ש"מ דאמליקה פטור, אבל מלקות חייב עלה זר, דאי"ל דלא דמי לשאר עבודות, משום דהכא במליקה עשאה זר נבילה? די"ל מדאיצטריך קרא למיפטר המולק בחוץ [כזבחים ק"ז א'], ש"מ דכל מליקה בעוף קדשים אף כשלא היה כדינו, אפ"ה כשחיטה דיינינן לה, והרי מה"ט שכשעלה מליקת זר לא ירד, ולא חשבינן לה כהעלה נבילה למזבח [כרמב"ם פ"ג מפסוהמ"ק ה"ט"ו]. מיהו מ"ש תוס' [סנהדרין דפ"ב ב' ד"ה היוצק] לענין שחוטי חוץ, דלהכי לא נקט תנא התם מולק, מדנתמעט מקרא אחרינא, ולהכי לא נקט מוליק, מדאפשר לבטלה שישחוט סמוך למזבח, תמוה לפענ"ד, דהרי קי"ל כרבנן דר"ש, דהולכה שלא ברגל אינה הולכה, ולפי"ז א"א לבטלה. אמנם רמל"מ [בפ"א מפסוהמ"ק] הביא שיש חילופי גירסאות בסוגיא זו, ולפי"ז אפשר לומר דלתוס' הגי' הוא בהולכה זוטרותא כ"ע ל"פ דפסלה, וע"ש. ונ"ל עוד דזר ששפך השיריים דנמי לא הזכירו הרמב"ם, אין להוכיח דפטור, מדאינו מעכב, ומחשב נמי כאפשר לבטלה, ליתא, דהרי הזאה בחטאת עוף ג"כ לא מעכב [כרמב"ם פ"ז מקרבנות], ואפ"ה זר חייב עלה מיתה [כיומא כ"ד ב'], וכ"כ בלא בלל, לא פתת, לא הגיש כשר בדיעבד [פי"ג ממעשה קרבנות] ואפ"ה חייב עלה מלקות.

עד) קבל הפסול לעבודה את הדם, או הוליכו או זרקו, נפסל הקרבן. ובהוליכו, נפסל בין שהוליק קצת בתחלה או באמצע או בסוף, וכ"ש כשהוליכו הפסול ממקום שנזבח עד סמוך למזבח. מיהו כשקיבל הפסול, אפי' גם הוליק וזרק, אם יש עוד דם הנפש בבהמה, יחזור הכשר ויקבל, שאין עבודתו עושה דם הנשאר כשיריים, רק בטמא, מדהוכשר הטמא לקרבן הבא בטומאה, להכי כשקיבל טמא את הדם, אף על גב שיש עוד דם הנפש בבהמה, נפסל הכל ואין תקנה [פ"א מפסוהמ"ק הכ"ח]. ונל"פ דאבל כשקיבל הכשר את הדם, ואח"כ הוליק או זרק הפסול לעבודה, אינו מועיל שיחזור הכשר ויקבל דם אחר של נפש, דהרי מדקיבל כהן כשר הדם תחלה, וכבר נזרק, נעשה הנשאר כשיריים [כמעילה ד"ה ב' ועי' ברמב"ם הנ"ל הכ"ח]. וכ"כ בהוליק הפסול האיברים למזבח, נפסלו מלהקריבן עוד [ערמל"מ פ"א מפסולי המוקדשין הכ"ז]. וכ"כ בקמץ הפסול את המנחה, או לקט ממנה הלבונה, נפסל המנחה [רמב"ם פי"א מפסוהמ"ק]. מיהו זר שסידר המערכה, פורקה וחוזר הכהן וסודרה [רמב"ם פ"ט מקרבנות ה"ט].

עה) אבל שחיטה, הפשט, ונתוח, והולכת עצים למזבח, כולן כשרות לכתחלה בזר, דכולהו אפקינהו (קדא) [קרא] בהדיא, ואף להדליק נרות המנורה מותר לכתחלה בזר דהדלקה לאו עבודה היא [כיומא דכ"ד ב'], אלא שאין זר רשאי ליכנס להיכל [עי' רמב"ם פ"ט מביאת מקדש ה"ז וראב"ד שם]. ועתה לאחר שביארנו גם את זה בס"ד נבוא להשיב גם על השאלה השלישית דהיינו.

פרק ג

לשם מי מקריבין?

א) אמרינן בזבחים [דמ"ו ב'], לשם ששה דברים כל זבח נזבח. א) לשם זבח. דהיינו לשם אותו הקרבן, לאפוקי בשחטו לשם קרבן אחר. ב) לשם זובח, לאפוקי בשחטו לקרבן ראובן לשם שמעון. ג) לשם השם ב"ה, ר"ל לכבודו יתברך, לאפוקי בשחטו לשם חולין¹¹⁸. ד) לשם אישים, לאפוקי בשחושב אז לצלות האימורין במזבח ולא לשרפן שם לגמרי [עי' ערוך ערך כב]. ה) לשם ריח, ר"ל שיחשוב שיעלה ריח שריפתן במזבח, ולאפוקי בשחושב אז לצלות האימורין למטה ולהעלין אח"כ למזבח. ו) לשם ניחוח, ר"ל שיחשוב שעיי"ז יהיה כביכול נחת רוח לפניו ית' שאמר ונעשה רצונו. ואם היה קרבן חטאת או אשם צריך שיתכוון כשזובחו שיתכפר לו בזה אותו החטא שמביא עליו אותו הקרבן. מיהו כל קרבן ששחטו סתם כשר, ובלבד שלא יהיה בלבו שום מחשבה הפוסלת [פ"ד ממעשה קרבנות].

¹¹⁸ כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יא סימן נב): ואגב, על מה דאיתא במשנה בזבחים שם ד' מ"ו ע"ב: לשם ששה דברים הזבח נזבח, לשם זבח לשם זובח לשם השם לשם אשים לשם ריח לשם ניחוח. כותב הגרע"א ז"ל בתוס' רע"א על המשניות אות ל"ה דבדיעבד אם כיוון בד' עבודות שלא לשם ששה דברים אלו כשר דכל הנהו כוונות אינן אלא למצוה. וכך מתבאר באמת מדברי התוס' בריש זבחים בד' ב' ע"א ד"ה כל הזבחים.

וראיתי בספר ליקוטי הלכות בזבח תודה שמקשה דבחישוב שלא לשם השם הרי צריך להיות גם פסול דאחרי שחשב בהדיא שלא לשם השם הוה כמעלה לשעירים ונשאר בצ"ע.

אך יעוין בתפארת ישראל על המשניות באות ל"ח שמפרש דזה שאמרינן שלא לשם השם אתא לאפוקי בשחטו לשם חולין. וכן כותב לפרש בפשיטות גם בהפתיחה לסדר קדשים בחומר בקודש פרק ג' אות א' דלשם השם ב"ה, ר"ל, לכבודו יתברך לאפוקי בשחטו לשם חולין ע"ש, ולפי"ז הרי ליכא לקושית הזבח תודה ואתי שפיר בפשיטות הא דבדיעבד כשר, דבשחטו לשם חולין הא הכי איתא בהדיא בגמ' דכשר אף בחטאת משום דאין חולין מחללין קדשים, וכך פוסק הרמב"ם בפרק ט"ו מה' פסולי המוקדשין הלכה ד' והלכה ה'.

(ב) ובשאר עבודת הדם, כקבלת הדם, והולכתו למזבח, ובזריקתו, וכ"ש בשעת הקטרת האימורין, לרמב"ם אפי' למצוה א"צ שש (כוונת) [כוונות] הנ"ל, ורק כוונת הזבח והזובח צריך בכל ד' העבודות. ולתוס' רפ"ק דזבחים, בכל עבודת הדם צריך עכ"פ למצוה שש כוונות הנ"ל, וכן בשעת הקטרה, צריך עכ"פ ה' כוונות, דכוונת זובח לא שייך בהקטרה [ועי' רמל"מ ספ"ד ממעשה קרבנות].

(ג) אמנם בחישוב בפירוש לשם כוונה הפוכה מהראוי, אם דבכולן גם בכה"ג הקרבן כשר לגמרי, עכ"פ כששינה שם הזבח או שם הבעלים. בהנך יש חילוק. אם בטעות, שחישוב שהוא קרבן אחר, או קרבן של אחר, אינו פוסל בשום קרבן, דעקירה בטעות לא שמה עקירה, אבל אם במזיד שינה שם הזבח או שם הזובח, גם לרמב"ם הנ"ל [סי' ב'] פוסל בכל ד' העבודות, בשחיטה, בקבלת הדם, ובהולכתו למזבח, ובזריקתו, בין בקרבנות צבור או של יחיד, אלא שבכל הקרבנות אף על גב שהן כשרים [כפי שהקרבן הוא באמת, ולא כפי מה שטעה בו], עכ"פ לא עלו לבעלים לשם חובה, אבל בפסח וחטאת, אפי' בחטאת עוף, אם עשה א' מד' עבודות הנ"ל בהן לשם קרבן אחר, פסולין לגמרי, וה"ה בשחט חטאת בפירוש לשם חטא אחר, פסול לגמרי, ורק בשחט או עשה א' מד' העבודות שבהן לשם חולין, אז בפסח פסול לגמרי, ובחטאת כשר לגמרי. ואם שינה בהן שם הבעלים במזיד. אם בחטאת דוקא בשינה לשם המחוייב עולה, בא' מד' העבודות או בכולן כשר, ולא עלה לבעלים לשם חובה, אבל אם שינה בהן לשם מי שאינו מחוייב קרבן כלל, וכ"ש כששינה לשם אדם אחר המחוייב חטאת, פסול לגמרי, אבל פסח ששינה בא' מד' עבודותיו לשם אדם אחר, פסול לגמרי, [כל זה מרמב"ם פט"ו מפסוהמ"ק, ועי' עוד פ"ב מק"פ ה"ה]. ולתוס' רפ"ק דזבחים שנוי שם בעלים שפוסל בכל ד' העבודות וכדאמרן, היינו רק בשחישוב בא' מד' העבודות לזרוק דם הקרבן לשם מי שאינו בעליו + [עי' מל"מ שם] +, [ולא משמע כן מרמב"ם הנ"ל ה"א].

(ד) ובעופות שייך בהם פסול מחשבה בב' עבודות, דהיינו במליקה, ובמצוי דם, דאם עשה א' משתייהן שלא לשם הזבח, או שלא לשם בעליו, בעולה, כשר, אלא שלא עלה לבעלים לשם חובה, ובחטאת פסול לגמרי ובמנחות שייך פסול מחשבה בד' דברים, בקמיצה, בנתינת הקומץ לכלי שרת, (עי' מל"מ שם פי"ג ה"י) בהולכת הקומץ למזבח, ובזריקתו לאישים, דאם עשה אחד מאלה הד' שלא לשם המנחה [כגון מחבת לשם מרחשת, או מנחת נדבה

לשם מנחת חוטא]. או שלא לשם בעלים, אז בכל המנחות כשיריץ רק שלא עלו לשם חובה, ובמנחת קנאות [היא מנחת סוטה, ועי' לעיל פ"ב סי' נ"ה], או במנחת חוטא. אז פסול לגמרי [רמב"ם שם].

ה) חמור ממחשבות הנ"ל הוא מחשבת המקום, שפוסל בכל הקרבנות בין של צבור בין של יחיד בכל ד' העבודות, כיצד? אם עשה אחד מארבע העבודות הנ"ל וחישב בה כדי לזרוק דמו חוץ לעזרה, או כדי להקטיר חוץ לעזרה מדבר הראוי בו להקטרה, או שחישב בשעת א' מד' העבודות כדי לאכול כזית ממנו חוץ למקום אכילתו בדבר הראוי לאכילה, הקרבן פסול, ונקרא פגול בלשון חז"ל, אבל אין חייבין קרבן על אכילתו, רק מלקות, ככל פסול שהזכרנו בסי' ג'.

ו) חמור מכל המחשבות שזכרנו, הוא מחשבת הזמן, דהיינו בשחישיב בא' מד' עבודות הנ"ל כדי לזרוק דמו או כדי לשפוך השיריים [ערמל"מ פי"ג מפסולי המוקדשין] אחר שתשקע החמה באותו יום, או שחישיב כדי להקטיר ממנו כזית למחר בדבר הראוי להקטרה, או שחישיב אז כדי לאכול ממנו כזית לאחר זמן אכילתו בדבר הראוי לאכילה, הקרבן פסול, וזהו פגול האמור בתורה, שחייבין כרת כשיאכלו ממנו, אפי' תוך זמן אכילתו [רמב"ם פי"ג מפסוהמ"ק].

ז) וכן בעופות בב' עבודתן, ובמנחות בד' עבודתן [כלעיל סי' ד'], אם עשה א' מהן במחשבת חוץ למקומו, הקרבן פסול, ואין חייבין כרת על אכילתו, אבל אם עשה א' מהעבודות הנ"ל במחשבת חוץ לזמנו, הרי זה פגול וחייבים כרת על אכילתו [רמב"ם שם]. וכל דברים הפסולין להקרבה, כשהקריבם אינו לוקה חוץ מהמקדיש בעל מום, או שחטו, או זרק דמו, או הקטיר אימוריו, לוקה [פי"ט מסנהדרין]. ועתה נבוא להשיב לנו על השאלה הרביעית. דהיינו.

פרק ד

מתי זמן הקרבת כל קרבן?

א) יש בתשובת שאלה זו, כללות ופרטות, כללות היינו מה ששייך בכל הקרבנות בשוה. ופרטות, היינו מה ששייך בכל קרבן וקרבן לפי מה שהוא. ונתחיל ונפרש תחלה הכללות.

(ב) עבודת כל הקרבנות תלוי בד' תנאים. א) ב'יום. ב) בת'מיד. ג) בפתיחת ש'ער ההיכל. ד) במ'זבח שלם בלי פגם טפח [וסי' יתשם].

ג) ביום כיצד? כל עבודת הקרבנות אין כשרין רק ביום מעלות השחר עד צאת הכוכבים [ולתוס' זבחים דנ"ו א' ומנחות ד"כ ע"ב] זהו מדאורייתא אבל מדרבנן דם נפסל מלזרקו אחר תחלת שקיעת החמה דהיינו ד' מיל קודם צאת הכוכבים] וזהו לכתחלה, אבל בדיעבד אם זרק הדם ביום מותר להעלות האימורין, או בעולה להעלות כל האיברים למזבח, כל הלילה עד שיעלה השחר. ואם גם אז לא העלן עדיין, נפסלו. מיהו זהו מדאורייתא, אבל מדרבנן, אפי' בכה"ג, כשעבר חצות נפסל מלהעלותן. אבל כל שהעלן למזבח בשעה שמותר להעלותן, ולא הקריבן לאישים עדיין, כל הראוי לאישים אינו נפסל שם, ואפי' נשתהה שם כמה ימים. ואעפ"כ אם חזר והורידן מהמזבח אחר שעלה השחר, לא יעלו [פ"ג מפסוהמ"ק הי"א ופ"ד ממעק"ר]:

ד) וכ"כ בעופות, כשנמלקה עולה ביום, מותר להקריבה בלילה. וכ"כ במנחות כשנקמץ הקומץ ביום, מותר להעלותו למזבח כל הלילה, ובמנחת כהן שאינה נקמצת, אם נתקדשה המנחה בכלי ביום, מותר להעלותה בלילה, [פ"ד ממעק"ר ועי' רמל"מ פ"א מתמידין ה"ג בסוף דבריו שם]:

ה) אמנם בנסכים יש חילוק, שאם הביאום ביחד עם הזבח, אז אין קרבין רק ביום; אבל אם באו בפני עצמן, מותר אפי' לכתחלה להקדישן בלילה ולהקריבן בלילה. ואם הוקדשו אז בכלי שרת ולא העלן מיד באותו לילה, אז מיד כשעלה עמוד השחר נפסלו [פ"ד ממעק"ר]:

ו) בתמיד כיצד? אסור להקריב שום קרבן קודם תמיד של שחר; וכ"כ אסור לשחוט שום קרבן אחר תמיד של בין הערבים; חוץ מאברים ופדרים של כל הקרבנות שקרבין כל הלילה [כלעיל סי' ג'¹¹⁹. וחוץ מפסח, והקטרת קטורת, והדלקת נרות [וסי' אפקד], כולן נעשין אחר תמיד של בין הערבים. וכן לערב

¹¹⁹ וכ"כ בפ"י לתמיד פרק ב (משנה ה אות לו): האברים וכו' מחזירין אותן למערכה. רצה לומר השתא קודם שחיתת התמיד נותנין אותן בצדדי מערכה גדולה ונשרפים שם [ודלא כהמפרש כאן, שכתב, דאף על גב דתני השתא שמחזירין למערכה, אפילו הכי רצה לומר דרק אחר הקטרת התמיד החזירום, ובמח"כ רבינו זהו נגד גמרא ערוכה [סנהדרין מ"ט ב'] דלכולי עלמא יש סדר במסכת תמיד עכ"פ למצוה, ומה שרצה להוכיח כן מדכתוב העולה, עולה ראשונה, הן אמת הכי איתא [יומא דל"ח א' ובשאר דוכתי], אבל נראה לי דהיינו שלא להעלות שאר קרבנות למזבח קודם לתמיד, ולא בשכבר הם על המזבח, ועיין מה שכתבתי בסיעתא דשמיא ב חומר בקודש פ"ד אות ו' ז':

[פ"א קרבנות של מחוסר כפורים בערב פסח [עי' לקמן סי' כ"ה], מותר להקריב קרבנותיהן אף אחר תמיד של בין הערבים, כדי שיהיו מותרין לאכול פסח מתמידין]. ולתוס' [ר"ה ד"ל ע"ב] גם קרבנות המוספין מותר להקריבן אחר תמיד של בין הערבים בלא היה אפשר להקריבן מקודם [ועי' רמל"מ פ"א מתמידין דר"י ע"ג דכמדומה שבמח"כ אשתמיטתיה דברי תוס' אלו]:

(ז) ודוקא לזרוק דם כל הקרבנות אסור קודם הקטרת איברי תמיד השחר, אבל לשחטן מותר אפי' קודם שחיטת התמיד, דשחיטה לאו עבודה היא, אבל אחר הקטרת איברי תמיד הערבים, אפילו רק לשחוט אסור שאר הקרבנות, מיהו קודם הקטרת איברי התמיד, אפי' כבר זרק דם התמיד של ערב אין איסור לשחוט קרבן אחר ולזרוק דמו [תוס' מנחות דמ"ט א' ד"ה תלמוד]. וי"א דבין בתמיד השחר או הערב, אינו תלוי בהקטרת איברי התמיד, רק בזריקת דמו, דקודם זריקת דם תמיד השחר ואחר זריקת דם תמיד הערבים, אסור לזרוק דם של שאר הקרבנות, [תוס' יומא דכ"ט א' דבור המתחיל אלא, ועי' רבינו משנה למלך פ"א מתמידין דר"י ע"ב וע"ג. וק"ל דהרי ביומא [דל"ג ב'] אמרי' בפירוש דאיברים של תמיד קודמין למנחה, כדי שלא יהא דבר קודם לתמיד השחר, אלמא דקפדינן שיהיה הקטרת איברי תמיד קודם אפי' להקרב מנחת נסכים שלה, וכ"ש שיהיה קודם נגד שאר קרבנות מה"ט? וי"ל. ואילה"ק בל"ז במ"ש הרמב"ם [סוף פ"ו מתמידין] דכסדר שעושיין בשחרית כך באותו סדר קרבין בין הערבים, והיכא אפשר, דא"כ לפי שיטת הש"ס הנ"ל דגם במנחת נסכים שלה קפדינן שלא יהא קודם הקטרת התמיד, א"כ מה"ט גופיה הו"ל לחוש שלא יהא מאוחר לתמיד של הערבים, וא"כ היאך אפשר שיקריבוה בערב בסדר של שחרית? י"ל דבערב איכא לאוקמא שיקריבוה בכלי שרת מקודם [ועי' תוס' מנחות דף כ"ו ב' ד"ה אלא]:

(ח) וכ"כ מנחה אסור לקמצה קודם תמיד השחר או אחר תמיד הערבים, רק בקמצה קודם תמיד הערבים מותר להקריב הקומץ אח"כ. ובמנחת נסכים [או מנחת כהן] שכולה קריבה למזבח, אם קדשה בכלי קודם תמיד הערבים מותר להקריבה אח"כ [תוס' מנחות כ"ו ב' ד"ה אלא]. מיהו כל זה במנחות, דהרי יש מהן לאישים. אבל בעופות יש חילוק, דעולת העוף אסור להקריבו קודם תה"ש או אחר תה"ע"ר. אבל חטאת העוף מותר להקריבה אחר תה"ע"ר, הואיל ואין למזבח אלא דמה [כפסחים דף נ"ט א']. ואפשר דמה"ט גם קודם תמיד השחר כשירה:

ט) אמנם כל זה לכתחלה. אבל בדיעבד כל קרבן שהוקרב קודם תמיד השחר או אחר תמיד הערבים כשר בדיעבד [כך משמע מרמב"ם פ"א מתמידין ה"ג, ומתוס' עירובין ד"ב א', ובשאר דוכתי בתוס' משמע נמי דכל עיקר איסור זה מדרבנן הוא, וקראי אסמכתא בעלמא הוא, ומתוס' מנחות מ"ט א', שכתבו דבתוספתא אמרי' דפסול בדיעבד]¹²⁰.

י) בפתיחת שער ההיכל כיצד? כל הקרבנות אסור לשוחטן קודם שנפתחו שערי ההיכל. מיהו בדיעבד דוקא שלמים ששחטן קודם שנפתחו השערים הנ"ל פסולים, אבל שאר קרבנות כשרים בדיעבד¹²¹ [כך נ"ל, וחילי משום דבכל דוכתי [זבחים נ"ה א', ועירובין ד"ב א', ויומא ד"ס ב'] לא הוזכר רק שלמים ששחטן שפסולין, וכן הרמב"ם [פ"ה ממעק"ר] כתב רק שלמים שנשחטו וכו', וכ"כ רש"י להדיא [זבחים דס"א א'] דרק שלמים נפסלו בכה"ג. ונ"ל טעמו של דבר, משום דרק בשלמים כתיב ב' פעמים פתח אוה"מ גבי שחיטה, הא' בפרשת ויקרא, והב' בפרשת אחרי, וא"כ שינה עליו הכתוב לעכב, אבל בשאר קרבנות רק הבאה לפתח אהל כתיב, ולא שחיטה. ומה שהקשו תוס' [בזבחים שם] לרש"י מדתנן בתמיד שלא שחטו עד ששומע קול שער הגדול שנפתח? נ"ל דהיינו מדרבנן ורק לכתחלה. ומה שחזרו והקשו שם, הרי הוקשו כל הקרבנות לשלמים מהיקישא דזאת התורה? נ"ל דכוונתם מדאמרי' [זבחים ד"ד ב'] דהוקשו כולן לשלמים לאסור בשנוי קודש ושנוי בעלים ולפיכך הול"ל אין היקש למחצה [ככריתות דכ"ב ב'], וא"כ הוקשו כל הקרבנות לכל מילי לשלמים, כך נ"ל כוונת

¹²⁰ ועיין נמי במשנה למלך (בפ"א מה' תו"מ בה"ג) שכתב דהרמב"ם לא כתב פסול כלל לא בקודם תמיד ש"ש ולא באחר תמיד הערב לא מדרבנן ולא מה"ת, וכפשטא דההיא דאביי דפ' התכלת דליכא אלא מצוה בעלמא ע"ש, וע"ע בתוס' רעק"א (פ"ב דמגילה מ"ה אות כ"ב) ובתפא"י (אות ב') בבוועז ע"ש.

¹²¹ ובתפארת ישראל לפסחים (פרק ה משנה ה אות לו) כתב: נעלו דלתות. ר"ל לא היה תלוי ברצונם להכנס כמה שירצו, אלא נכנסו לעזרה עד שנתמלאת, ואח"כ נועלין העזרה, וכן בפעם ב', [ונ"ל דלא נועלים רק להיכר כדי שלא יכנסו יותר, ויהי' נשחט בג' כתות, אבל בשעת שחיטת הפסחים פתחו השערים מיד, דאל"כ הרי כל הזבחים שנזבחו כששערי העזרה נעולים פסולים [כהתוי"ט פ"ג דתמיד מ"ז], ואפי' למ"ש בס"ד בחומר בקודש [פ"ד סי' י'] דבשאר קרבנות ששחטום כשהשערים נעולים כשרים בדיעבד, עכ"פ בפסח דלכתחילה מנ"ל, ואת"ל דבפסח היה קבלה בידם שיהיו השערים נעולים בשעת שחיטתו, וא"כ ק"ל למה דאמרינן בפסחים [דפ"ח ב'], במסופק אם חייב בפסח, דניתי קרבן ונתני, דאם מחוייב בפסח יהיה זה פסח, ואם לאו יהיה זה שלמים, וקשה והיכי אפשר, והרי בפסח צריך שיהיו השערים נעולים, ובשלמים ששחטן כשהשערים נעולים פסולים [כעירובין ד"ב א'], אע"כ או שכשהשער פתוח בזמן שחיטת הפסח כשר בדיעבד, או שאפילו לכתחילה צריך לפותחו גם בשחיטת הפסח ולא נעלו רק להיכר וכדאמרן, וכך מסתבר דבל"ז לא ידענא מנ"ל לרבותינו נעילה זו בשעת שחיטת הפסח].

רבותינו. אולם ל"מ נ"ל דרמב"ם ורש"י הנ"ל ס"ל דאע"ג דבכל היקש אמרי' אין היקש למחצה, ה"מ היכא דאיכא לדמינהו אהדדי בכל מילי, משא"כ הכא הרי ע"כ שאין דומין שלמים לכל מילי לשאר קרבנות, כתנופה ונסכים שא"צ בחטאת ואשם, ועוד הא חזינן דחטאת דכתיב נמי בקרא דזאת התורה, נפסל ביה אפי' בדיעבד בשחט שלא לשמה, משא"כ בעולה ושלמים? א"כ מדחזינן דליכא לדמינהו אהדדי מכל וכל, בכה"ג ל"א אין היקש למחצה, וכן מצאתי אח"כ ברא"ש [נדרים ד"ו סוף ע"ב]. וא"כ מתורץ קושית תוס' [עירובין ד"ב א'] דתיפוק ליה דשחטו קודם התמיד, ול"ל קרא לפתיחת ההיכל? וכן הקשו ביומא ובפסחים, ולפי דברינו מתורץ שפיר, דהרי בתמיד כשר בדיעבד בשחטו כשהשער סגור, א"כ איצטריך קרא דפתיחת ההיכל היכא דשחטן לשאר קרבנות אחר התמיד ששחטו קודם שנפתח ההיכל: [אב"י ע"י רתוי"ט תמיד פ"ג מ"ו ד"ה לא. דתמה על דברי רבעתו"ס].

יא) מיהו במליקת עוף וקמיצת מנחה, כתבו תוס' [יומא דכ"ט, ומנחות דמ"ט] דא"צ שיעשו כשהיכל פתוח [מכאן משמע דלא כתוס' הנ"ל [זבחים דס"א א'] שכתבו דכל מה שהוקשה בקרא דזאת תורת אין היקש למחצה, והוקשה לכל מילי, והרי קמן דהרי מנחה נמי הוקשה בהך קרא, ואפ"ה כתבו הכא דא"צ פתיחת ההיכל].

יב) במזבח שלם בלי פגם כיצד? אף על גב שמותר להקריב קדשים אף שאין בית, ואוכלין קדשים אף שאין חומה, דקדושה ראשונה קדשה אף לע"ל [כרמב"ם פ"ו מבחירה ה"ט"ו] אפ"ה עכ"פ צריך שיהיה המזבח שלם, שכל שנפגם טפח, נפסלו כל הקדשים שחוטין שלא נזרק דמן עדיין, וגם כל זמן שהמזבח פגום אין אוכלין קדשי קדשים בעזרה, ולא קדשים קלים בירושלים [רמב"ם פ"ג מפסוהמ"ק הכ"ג]. ושיעור הפגם טפח, אבל אבני המזבח צריך שיהיו חלקין בלי חגירת צפורן [רמב"ם פ"ב מבחירה ה"ח]. מיהו כל זה במזבח החיצון, אבל מזבח הפנימי, אפי' נעקר כולו מקטרין קטורת במקומו [רמב"ם פ"ג מתמידין ה"ב]. ובזה פירשנו כל דיני המתי בכללות, ועתה נחל לפרש דיני המתי בפרטות:

יג) יש חילוק בזה בין קרבנות צבור לקרבנות יחיד, ונפרש תחלה זמן קרבנות צבור:

יד) יש קרבנות צבור שמביאין אותן בנדבה, ויש שמביאין לחובה, הנדבה של צבור הן עולות, ונקראין קיץ המזבח, שכשאין קרבנות בעזרה להקריבן,

מקריבין עולות משל צבור, כדי שלא יעמוד המזבח פנוי, והן באין מזכרים של בקר או צאן כבשים או עזים [ככתובות דק"ו א'], ואלו אינן תלויין בזמן או בשום מעשה הגורמתן, ודינן שנקרבין רק בחול ולא בשבת ויו"ט:

טו) אמנם החובה של צבור, הוא של ב' מינים. א) שנקרבין מכח מעשה חטא שעשו הקהל, ואז אפשר שיהיה חטאת, או עולה ולא שאר קרבן, כגון כשהתירו סנהדרין דבר שחייב עליו היחיד על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת קבוע, אז מביאין כל שבט פר לחטאת [כלעיל פ"ב סי' ח'], או כשהתירו בשוגג א' מעבודת של ע"ז, שאז מביאין פר לעולה ושעיר לחטאת [שם]. וכל אלו החטאות נשרפות מחוץ לעיר. ב) המין הב' של חובת הצבור, הוא הקרבנות שחייבין מכח הזמן, אפשר שיהיה חטאות, או עולה, או שלמים. וזה סדרן:

טז) בכל יום מקריבין משל צבור ב' כבשים לעולה, א' בבוקר ואחד בין הערבים, והן הנקראין עולת התמיד וכל השייך להן. בשבת מוסיפין להקריב אחר תמיד השחר עוד ב' כבשים לעולות, ונקרבים קודם תמיד של בין הערבים, ונקראין מוספי שבת עם השייך להם. ובכל ר"ח מוסיפין להקריב בין תמיד השחר לתמיד הערביים י' עולות, דהיינו ב' פרים, ואיל א', וז' כבשים, כולן עולות, ועוד שעיר א' לחטאת, וכולן נקראין מוספי ר"ח. [ואם חל ר"ח בשבת, מקריבין תחלה מוספי שבת, ואח"כ מוספי ר"ח, וכן לעולם מוסף שבת קודם לשאר מוספין של מועדות שחלו בו, דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם]. בכל יום מז' ימי הפסח מקריבין למוסף בכל יום י' עולות וחטאת א', כאותן שמקריבין בר"ח. רק שביום ב' של פסח, שהוא זמן הנפת העומר, מקריבין עוד כבש לעולה יתר על שאר י"א הקרבנות שמקריבין בו כבכל יום מימי הפסח. בעצרת מקריבין למוסף י' עולות וחטאת א' כאותן שהקריבו בר"ח, ועוד מקריבין בו על הב' לחם, פר אחד, אילים שנים, וז' כבשים כולן י' עולות, ושעיר א' חטאת, וב' כבשים לשלמים; נמצא קרבין בעצרת כ"ו בהמות, דהיינו ב' כבשי עולות התמיד, י"ד כבשי עולות, וב' כבשי שלמים, וג' פרים עולות, וג' אילים עולות, וב' שעירי עזים חטאות. בר"ה מקריבין למוסף, פר אחד ואיל א' וז' כבשים כולן עולות, ושעיר עזים לחטאת, מלבד מוספי ר"ח כלעיל שמקריבין אותן קודם מוספי ר"ה, ואם חל בשבת מקריבין תחלה מוספי שבת, ואח"כ של ר"ח, ואח"כ של ר"ה. ביו"כ מקריבין למוספין, פר א' ואיל א', וז' כבשים כולן עולות, ושעיר א' לחטאת הכל כמו בר"ה, ועוד מקריבין שעיר לחטאת פנימי, שמכניסין דמו

לק"ק, ובשרו נשרף מחוץ למחנה, והוא השעיר שחבירו משתלח לעזאזל, ועוד מקריבין איל לעולה. ביום א' דסוכות מקריבין למוסף י"ג פרים, וב' אילים, וי"ד כבשים, שהן כ"ט עולות, ועוד שעיר א' לחטאת, שהן יחד עם ב' עולות התמיד ל' בהמות. וכן בכל יום של ז' ימי הסוכות, רק שהפרים מתמעטין ופוחתין א' בכל יום, דביום ב' דסוכות מקריבין רק י"ב פרים וב' אילים וכו', וביום ג' י"א פרים וב' אילים וכו', עד שביום ז' מקריבין רק ז' פרים וב' אילים וכו'. אבל ביום שמיני עצרת הקריבו למוסף פר א' איל א' וז' כבשים כולן עולות, ועוד שעיר א' חטאת, הכל כמו ר"ח ור"ה ויו"כ:

(יז) כל אלו המוספין הקריבו בכל חג אחר תמיד השחר וקודם תמיד הערבים, ולכן נקראין מוספין, שמוסיפין אותן להקריבין בין ב' התמידין. וכשחלו ב' מיני מוספין ביום א', מקדימין להקריב מוספין התדירין למוספין שאינן תדירין, וכדאמרן. מיהו בדיעבד בהקריב שאינו תדיר קודם, כשר בדיעבד, [רמב"ם פ"ט מתמידין ה"ג]; ובכל מוסף ומוסף מקדימין להקריב החטאת קודם לעולות, כבכל דוכתא, דאפי' חטאת עוף קודם לעולת בהמה, [וגם בזה בהקריב עולה קודם לחטאת כשר, חוץ מחטאת מצורע [כתוס' פסחים דנ"ט א' ד"ה זה]]. אולם הפר והשעיר של ע"ז, וקרבנות מוסף של ימי הסוכות, בהנך עולות קודמות לחטאת, מדכתיב בהו כמשפט להכי נקריבין כהסדר שכתובין בו בתורה. [ואף על גב דבמוסף ר"ה נמי כתב כמשפט? נ"ל דדוקא היכא דסמיך מלת כמשפט לפרים ואילים וכבשים שהזכיר קרא מקמי הכי, משא"כ במוסף ר"ה לא נזכר בהך קרא כמשפט, רק מנחתם ונסכיהם כמשפט, ועל מנחתם ונסכיהם לבד קאי מלת כמשפט]. ומה"ט בפר ושעיר ע"ז [בפרשת שלח] שנזכרו בחד קרא עם מלת כמשפט, ג"כ פר העולה קודם לשעיר חטאת [כזבחים ד"צ והוריות ד"ג א']. מיהו נ"ל דהא דקאמר הש"ס פרי החג, נכלל בהו נמי פר שמע"צ שג"כ הוא קודם לשעיר, מטעם הנ"ל. ותמיהני ארמב"ם [פ"ט מתמידין ה"ז] שלא ביאר כן לנו בדעת שפתיו ברור מללו, כמו שרגיל בכל דוכתא בלשונו הטהור].

(יח) כל קרבנות הצבור של חובה הבאין מחמת הזמן, דוחין את השבת ואת טומאת מת, שהותרה בצבור.

(יט) זמן הקטרת הקטורת בכל יום, הוא בשחרית ובערב על מזבח הזהב. אחר שהעלו איברי התמיד לכבש. וזמן הנסכים בכל יום בשחרית ובערב הוא אחר שהעלו איברי התמיד מהכבש למזבח, והקריבו ג"כ מנחתו וחביתין, אז מנסכין היין לשיתין שבמזבח [רמב"ם פ"ו מתמידין]. וזמן ניסוך המים הוא

בכל ימי הסוכות בשחרית, בשעה שמנסכין היין מנסכין גם המים בספל לבד, יורד גם הוא אל השיתין, ואם ניסך בלילה את המים יצא [רמב"ם פ"י מתמידין].

(כ) סדר עבודות שבכל יום כך היו, פייס הא' וב', לתרומת הדשן, ולעשיית התמיד, ואח"כ תורמין הדשן, ואח"כ סודרין מערכה גדולה, ואח"כ סודרין מערכה שנייה לקטורת, אח"כ מעלין ב' גזירי עצים למערכה גדולה, אח"כ פותחין שער ההיכל, ואח"כ שוחטין התמיד, ובאותה שעה מדשנין מזבח הפנימי, ואח"כ זורקין דם התמיד, אח"כ מטיבין ומנקין ה' נרות, ואח"כ מעלין איברי התמיד לכבש ומולחן שם, ואח"כ מתכנסין ללשכת הגזית כל הכהנים העובדין, ואומרים שם אהבה רבה ועשרת הדברות, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, אמת ויציב, רצה, ושים שלום, ואח"כ מפיסין פייס שלישי ורביעי, מי מקטיר הקטורת, ומי מעלה האיברים מכבש למזבח, ואח"כ מקטירין הקטורת על מזבח הזהב, ואח"כ מטיבין ומנקין ב' נרות הנותרים, ואח"כ מעלין האיברים מהכבש למזבח, ואח"כ מתכנסין כולם על מעלות האולם ומברכין ברכת כהנים, ואח"כ מקטירין מנחת התמיד, ואח"כ החביתין, ואח"כ מנסכין הנסכין, ובשעה שמנסכין דברו הלויים בשיר, ונסכים קודמין למוספין, ומוספין לבזיכין, ובזיכין קודמין לתמיד של בין הערבים. וכסדר כל אלו בשחרית, כך היה סידורן בין הערבים, חוץ מתרומת הדשן וסידור המערכות והפייסות, שכל מי שזכה בהן בפייס בשחרית זכה בהן בין הערבים [רמב"ם פ"ד ופ"ו מתמידין]:

(כא) סדר עבודת יו"כ, לבעל המאור לא היה בו פייסות כלל, דהרי כל עבודות יו"כ אינן כשרות רק בכה"ג, ולרמב"ן אפ"ה הפיסו עכ"פ ד' פייסות למכשירי עבודה. (א) לתרומת הדשן. (ב) מי מדשן מזבח הפנימי ומי מדשן המנורה. (ג) מי מכניס המחטה גחלים לקטורת שבהיכל. (ד) מי מושיט איברי התמיד להכה"ג שיזרקם לאישים. ולרמב"ם לא הפיסו רק ב' פייסות, לתרומת הדשן, ולדישון מזבח הפנימי ומנורה. ולריטב"א ס"ל לרמב"ם דרך עבודת היום ממש צריך שיהיה בכה"ג, ורק מדרבנן גם שאר עבודות של יו"כ צריכות כה"ג [ועמ"ש בס"ד פ"ב דיומא סי' י"ב], ולכן לכל מר כדאיתא ליה טובל כה"ג בשחרית ומקדש ידיו ורגליו ולובש בגדי זהב, ועושה כל סדר תמיד השחר [כלעיל סי' כ'], ואחר שניסך היין, מקריב מהמוספין את הפר וז' הכבשים שכולן עולות, שחטן וזורק דמן, ומעלה אימוריהם למזבח, ומשייר מהמוספין איל העולה ושעיר החטאת. ואח"כ מקדש ידיו ורגליו

ופושט בגדי זהב וטובל ולובש בגדי לבן ומקדש ידור"ג, ומביא פר חטאת פנימי שלו לבין האולם למזבח, וסומך ידיו בין קרניו ומתודה בקול רם בעדו ובעד ביתו. ואח"כ הולך למזרח העזרה, לצפון המזבח, ושם עמדו הב' שעירים, ומגריל איזה יהיה לה' חטאת ואיזה ישולח למדבר, וקושר לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח. ואח"כ חוזר שוב לבין האולם ולמזבח לפרו שעדיין עומד שם. ומתודה עליו ודווי שני בעדו ובעד אחיו הכהנים, ושוחט הפר מיד, ומקבל דמו במזרק, ונותן המזרק לאדם אחד שימרס בו על הרובד הד' שמהיכל ולחוץ, כדי שלא יקרש הדם. ואח"כ נוטל מחתת זהב ועולה למזבח וחותה בה כג' קבין גחלים בוערות יפה, ממקום המערכה שבצד מערב המזבח דהיינו נגד פתח ההיכל ויורד ומעמיד המחיתה על הרצפה בצד הממס, לצד חוץ. ואח"כ מביאין לו קטורת דקה מן הדקה. וחופן ממנה מלוא חפניו. ונותן המלוא חפניו להכף, ונוטל מחתה הגחלים בימינו, והכף עם הקטורת בשמאלו, ונכנס לק"ק, ומעמיד המחיתה על הרצפה בין ב' בדי הארון, ומערה כף הקטורת לתוך חפניו [וזו א' מעבודות הקשות שבמקדש], וצובר הקטורת מתוך חפניו על הגחלים שבמחיתה, לצד פנים סמוך לארון, וממתין עד שיתמלא הבית עשן, והניח שם המחיתה והכף, ויוצא דרך אחוריו, ובהיכל מתפלל תפלה קצרה בעד הצלחת ישראל וקיום מלכותם, ויוצא. אח"כ נוטל דם הפר מהממס ונכנס עמו לק"ק, ומזה ממנו ח' הזאות בין בדי ארון, ויוצא ומניח מזרק הדם על כן זהב שבהיכל, ויוצא לעזרה. אח"כ שוחט שעיר חטאת הפנימי, ומקבל דמו, ונכנס עמו לק"ק, ומזה גם ממנו ח' הזאות בין בדי ארון, ויוצא ומניחו על כן זהב שני שבהיכל, ולוקח דם הפר מהכף שהעמידו עליו בתחלה, ומזה ממנו על הפרוכת מול הארון ח' הזאות, וחוזר ומזה גם מדם השעיר שם כן. ואח"כ מערב דם השעיר עם דם הפר יפה יפה. ונותן מהתערובות על ד' קרנות מזבח הזהב, מזרחית צפונית, צפונית מערבית, מערבית דרומית, דרומית מזרחית. ואח"כ חותה אפר הקטורת שבגג המזבח הילך והילך, ומזה על גגו של מזבח הזהב ז' פעמים במקום שסיים שם מתן דם בקרבנות, ויוצא מההיכל ושופך שירי הדם על יסוד מערבי של מזבח החיצון. ואח"כ הולך אל שעיר המשתלח וסומך ידיו בין קרניו ומתודה בעד כל ישראל, ומשלחו ע"י איש עתי למדבר ומוציא אימורי פר ושעיר שהכניס דמן לפנים, ונותן אימוריהן לכלי. ומשלח גם גויות הפר והשעיר שישאום מחוץ לעיר לשרפן שם בו ביום. ואח"כ כשהודיעוהו להכה"ג ע"י טעללעסקאפען שהגיע שעיר המשתלח למדבר, הולך לעזרת נשים וקורא שם פרשת היום. ואח"כ מקדש ידור"ג, ופושט

בגדי לבן וטובל ולובש בגדי זהב ומקדש ידור"ג, ושוחט שעיר חטאת המוספין, וזורק דמו, ומקטיר אימוריו, ושוחט אילו ואיל העם ששניהן עולות, וזורק דמו ומקטיר אימוריהן ומנסך נסכיהם. ואח"כ מקטיר אימורי פר ושעיר הנשרפין. ואח"כ עושה תמיד של הערבים כבכל יום [כלעיל סי' כ'] בכל עבודותיו. עד שמעלה האיברים להכבש שבמזבח. אח"כ מקדש ידור"ג ופושט בגדי זהב. וטובל ולובש בגדי לבן, ומקדש ידור"ג, ונכנס לק"ק ומוציא הכף והמחתה שהניח שם. אח"כ מקדש ידור"ג ופושט בגדי לבן. וטובל ולובש בגדי זהב ומקדש ידור"ג, ונכנס להיכל ומקטיר הקטורת ומדליק הנרות, ויוצא מהיכל ומעלה האיברים מהכבש למזבח, ומברך ברכת כהנים, ומקטיר מנחת התמיד והחביתין, ומנסך הנסכים. אח"כ מקדש ידור"ג ופושט בגדי זהב. וטובל ולובש בגדי עצמו, והולך לביתו וכל העם ילווהו, ועושה יום טוב על שנכנס ויצא בשלום מהקודש [רמב"ם פי"ד מיו"כ]. ועתה נתחיל לפרש בס"ד זמן הקרבת קרבנות יחיד.

כב) כל יחיד אפשר שיקריב כל ט' מיני הקרבנות שזכרנו [לעיל פ"ב סי' ז'], גם כל ה' מיני מנחות שזכרנו [שם סי' ל"ט], ואפשר שיקריב קרבנות הנ"ל בנדבה או בחובה, בנדבה אפשר שיביא עולה, שלמים, תודה, מנחה; ואלו אינן תלויות בזמן או במקרה, רק לכשירצה יקריבם. אבל צריך שיקריבם בחול וביום ובשאר תנאים שזכרנו לעיל כדיני המתים שבכללות, אולם העולה שיקריב בנדבה, יוכל להביא מכל ג' מיני בהמה שזכרנו [פ"ב סי' א'], אבל רק מזכרים שבהן, ואם מקריב עולת עוף מתורים או בני יונה, יכול להביאו בין מזכרים או נקיבות. אמנם השלמים והתודה שיקריב בנדבה, אינו בא רק מג' מיני בהמה, אבל בין מזכרים או מנקיבות שבהן. וכולן אפשר שיביאם בשותפות, ואפי' עולת עוף יכול להביאו בשותפות [רמב"ם פ"ג ממעק"ר] וכ"כ בהתנדב מנחה, מביא כמו שנדר [כלעיל פ"ב סי' ל"ט]. ובהתנדב לבונה מביא קומץ לבונה, ונותן עליו מלח, ומקטירו במזבח החיצון. ובהתנדב שמן מביא כמו שנדר, וקומץ ממנו, ונותן על הקומץ מלח, וזורקו על האישים והשאר נאכל לכהנים. ובהתנדב יין, נותן עליו מלח ומנסכו כולו בשיתין, ככל הנסכים [רמב"ם פט"ז ממעשה קרבנות הלכה ה']:

כג) אמנם חובת היחיד, אפשר שיבואו בד' אופנים. א) חובת הזמן. ב) ע"י דבר שנתהווה בגופו. ג) ע"י דבר שנתהווה בנכסיו. ד) ע"י חטא שחטא, ונפרשם אחת לאחת:

כד) חובת הזמן אפשר שיהיה בא' מג' מיני קרבן. א) פסח, זמן הקרבתו כ"ד בניסן אחר חצות, ואחר זריקת דם תמיד הערבים והקטרת הקטורת והטבת הנרות ביהע"ר, ואם שחטו קודם חצות, פסול. אבל אם שחטו קודם התמיד של בין הערביים כשר, וימרוס א' בדמו עד שיזרוק דם התמיד, ואם זרקו דמו מקודם כשר. ומצוה להביאו בשותפות, ואם הביאו ביחיד כשר. וכבר פירשנוהו לעיל [פ"ב סי' כ']. ופסח שני כל דיני הקרבתו הוא כפסח ראשון, רק שזמן הקרבתו הוא כ"ד באייר, ונסתפקו רבעתו"ס [יומא דכ"ט ב'] אם גם הוא זמן הקרבתו דוקא אחר תמיד שביהע"ר, דהרי לא כתב ביה גם בערב, ע"ש. ב) עולת ראייה, זמן הבאתו לכל זכר מישראל כשהוא גדול, בעלותו לרגל, מביאו לעזרה ביום ראשון של חג, ובדיעבד אפי' כשהביאו בימי חוה"מ יצא, ואפי' בעצרת דחד יומא הוא, רשאי בדיעבד להביאו בא' מששה ימים שאחר יום טוב, ורשאי להביאו בא' מג' מיני בהמה שירצה, רק שיהיה מהזכרים שבהן, [ולרמב"ם פ"א מחגיגה אפי' בעולת העוף יצא], וצריך שיהיה שוה לכה"פ מעה כסף, [ולפי מעות שלנו הוא לכל היותר ט"ו פפעניג פרייסיש. ועמ"ש בפירושינו בס"ד בפ"ו דשבועות מ"א], ולכשירצה יכול להביא הרבה עולות ראייה. ג) ג' מיני שלמים הם חובת הזמן. א) שלמי חגיגה שחייב כל זכר גדול מישראל בעלותו לרגל, להביאו ביום ראשון של חג או אח"כ בחג, מג' מיני בהמות בין מזכרים או נקיבות שבהן. ויהיה שויין לכה"פ ב' מעה כסף. וגם בזה יכול להרבות יותר מבהמה א' לשלמים. ב) שלמי שמחה הוא ג"כ בא מא' מג' מיני בהמות הנ"ל, בין זכר או נקיבה, שחייב בו כל א' מישראל, ואפי' נשים בעלותן לרגל וכלעיל, אבל אינו חובה כל כך, דבאם יש לו בשר משלמים או ממעשר בהמה, אפי' רק מאותן שהקריב קודם יום טוב, פטור מלהביא שלמי שמחה ביום טוב, דלא בעינן זביחה בשעת שמחה (כפסחים ע"א א'). ונ"ל דמה"ט מותר להביאו גם בשותפות דהרי עכ"פ בכה"ג יש לו בשר שלמים ביום טוב. אולם בין עולת ראייה, בין שלמי חגיגה, וכ"ש שלמי שמחה, כולן אינן דוחין רק יום טוב ולא שבת וטומאה. אמנם יש חילוק בין אלו הג', דעולת ראייה צריך שיביאנו כולו ממעות חולין, חדא משום דכל דבר שבחובה אינו בא רק מחולין, ועוד הרי עולה כולה כליל, ואיך יביאנו ממעשר שני שלא ניתן רק לאכילה [תוס' חגיגה ד"ח א' ד"ה אמאי]. אבל שלמי חגיגה יכול להביאו ממעות חולין ומעשר שני מעורבין יחד, ובלבד שיהיה שיעור דמי אכילה הראשונה מן החולין. [כך הוא לשון הגמ' [חגיגה ד"ח ב'] וברמב"ם פ"ב מחגיגה. ונ"ל דר"ל שיהיה אכילתו הראשונה יותר משיעור המעות המעשר שמעורב בו,

כדי שידע בוודאי שאכל אכילה הראשונה מחולין, דאכילתו הראשונה חובה היא שיהיה משלמי חגיגה מחולין דוקא, והרי זהו מדאורייתא שאין בו ברירה]. וה"ה דמותר להביא שלמי החגיגה כולו ממעשר בהמה, דאע"ג דכל דבר שבחובה אינו בא רק מחולין, עכ"פ כיון דמעשר בהמה שהומם דינו כחולין גמורים, לפיכך יש דררא דחולין בבהמה זו גם קודם שתומם, והו"ל כאילו חולין ומעשר שני מעורבים בו, ורק כשיביא החגיגה ממעשר בהמה לא יביאנו ביום טוב רק בחוה"מ, גזירה שמא עי"ז יעשר ביום טוב, שסוקר המעשר בסיקרא וחייב משום צובע. ולפיכך מדמותר לצאת יד"ח במעשר שני מדאפשר שיתהווה חולין, אף דעכ"פ השתא עדיין אין בו חולין, ולכשיומם לא יהא מעורב בו קודש, א"כ מכ"ש דמותר לטפל בחגיגה בהמה לבהמה, דהיינו באין די לו בבהמת חולין לשלמי חגיגה, יטפל לה להביא עוד בהמה אחרת לחגיגה ממעות מעשר שני. אמנם שלמי שמחה יכול להביאו כולו ממעות מעשר שני, וכ"ש ממעשר בהמה, מדאינה חובה כל כך, וכמ"ל. [כך נ"ל כוונת הרמב"ם פ"א וב' מחגיגה, דלפענ"ד ס"ל לרמב"ם כרב ששת דס"ל דבין בבהמה או במעות טופלין, [כחגיגה ד"ח ב']. והרי שתק ליה רב חסדא, ותרואייהו אמוראי בתראי נינהו, וכן מוכח דרמב"ם הכי ס"ל, דהרי הביא הא בלבד שתהיה שיעור דמי אכילה ראשונה מחולין, והרי הכי הוא אוקימתא דש"ס רק אליבא דרב ששת, דס"ל דבזה או בזה טופל. ואילה"ק א"כ למה השמיט הרמב"ם מלהשמיענו דגם בהמה לבהמה טופלין? י"ל דהרמב"ם לא היה צריך לבאר לנו כן, מדכבר השמיענו דיוצא גם במעשר בהמה שאין בה בשעת הקרבה שום תערובות חולין כלל, וכשתומם לא יהיה בה שום תערובות מעשר כלל, א"כ כ"ש דיוצא בטופל בהמה לבהמה שהרי עכ"פ הביא חולין, ואם שאינו שוה ב' מעין, הרי מדאורייתא אין שיעור לראייה וחגיגה. ובהא מתורצים כל הקושיות אשר סובו ורובו על רבינו הרמב"ם בעלי חיצים המה רבותינו הראב"ד ורכ"מ ור"ח"מ, ותשב באיתן קשתו, וזיל"ולז. אולם מרש"י חגיגה [ד"ח א' ד"ה ושאר] משמע דהא דאמר בש"ס דיוצא במעשר בהמה, היינו שיוצא בו רק ידי שלמי שמחה. ונ"ל עוד מדקתני סתמא [ד"ח א'] טופלין וכו', משמע דמיירי שלא היה לו ב' מעי כסף מחולין, דמותר לצרפן מחולין ומעשר שני, ולקנות בהם בהמה א' לר' יוחנן, ולחזקיה באין לו רק בהמה א' של חולין ששוה מעה א', מביא עוד בהמה ממעשר שני ששוה מעה הב', וכן משמע בירושלמי שהביא התוס' כאן [ד"ה טופלין], דקאמר דלחזקיה דס"ל דמצרף בהמה לבהמה, ס"ל דמותר לחלק חובתו לב' בהמות, רצה לומר שחובתו

דהיינו ב' המעי כסף שחייב, מותר לחלקם לב' בהמות, ומנה לר' יוחנן דס"ל דמצרף מעות למעות, היינו שיצרף המעה של חולין להמעה של מעשר ולקנות משניהן יחד בהמה א' ששוה ב' המעי כסף. אולם מרש"י [ד"ח א' ד"ה חזקיה] לא משמע כן, שכתב וז"ל אם יש לו אוכלין מרובים ואין להן סיפוק בבהמה א' וכו', ומדלא כתב רש"י דמיירי באין לו ב' מעי כסף, משמע דס"ל לרש"י דעכ"פ צריך שיהיה לו ב' מעי כסף חולין, רק שאין די בהן להאוכלין שבביתו. אבל אילה"ק האריך יביא השלמי חגיגה ממעות מעשר, דהרי אימוריהן נקרבין, והרי מעשר שני צריכין שיהיה לאכילה דוקא, ולא לשרפן? די"ל דשאני שלמים, דכך מצות מעשר שני מה"ת דכשיקנה בהן בירושלים בהמות יקריבן שלמים]: ג) חגיגת י"ד שמקריבין בערב פסח כדי לאכול בליל א' של פסח קודם אכילת הפסח, הוא ג"כ בהמת שלמים, שיכול להביאו מא' מג' מיני בהמות בין מזכרים או נקיבות, ואינו נקרב רק כשהפסח בא בחול, ובטהרה, ובבני חבורה רבים שא"א להם להשביע מהפסח לבד, אז יביאהו כדי לאכול בליל א' של פסח, ולאכול הפסח אחריו על השבע, ודינו כשאר שלמים שנאכל לב' ימים ולילה א', רק מה שהובא ממנו על השולחן עם הפסח, נפסל בחצות, משום תערובות. אמנם אין חובה להביאו רק לכשירצה יביאנו, לפיכך פשוט שרשאי להביאו כולו ממעות מעשר שני, [כ"ז מרמב"ם פ"י מק"פ הי"ב]. זמן הקרבתו כתב רמ"ל [בפ"ו מכלי מקדש ה"ט וי'] שנשחט אחר חצות, וקודם תמיד הערבים, ביום י"ד.

כה) עוד יש חובות ליחיד שתלויין בזמן, כגון חטאת הפנימית, ועולה. אבל אינן רק בכהן גדול ביום הכפורים, והן פר יום כפורים שהוא חטאת פנימי, ואיל העולה שיביא אז.

כו) חובה ע"י דבר שנתהווה בגופו, כגון זב וזבה, נדה, יולדת, מצורע, או נזיר שנטמא במת, או נזיר במלאות ימי נזרו, וגר שנתגייר, וכולן נקראין קודם הבאת קרבנותיהן מחוסרי כפרה חוץ מגר, ונפרשם אחת לאחת.

כז) זב וזבה אחר שנטהרו בז' נקיים, מביאין כל א' ב' תורים או ב' בני יונה, א' לחטאת וא' לעולה. יולדת אחר ימי טוהר שלה מ' לזכר ופ' לנקיבה, מלידתה, מביאה בן יונה או תור לחטאת וכבש לעולה, וכשהיא ענייה מביאה ב' תורים או ב' בני יונה, א' לחטאת וא' לעולה. ומצורע אחר שנתרפא יעשה ב' הצפרים בחוץ, [ואינן קרבן כלל, ונוהגים אפי' בזה"ז, ואפי' בחו"ל [כרמב"ם פ"א מצרעת, ודבריו לקוחים מתוספתא נגעים פ"ח], ומימי תמהתי למה לא נהגו בהן האידנא? ונ"ל משום דלרמב"ם שחיטת צפרים

מעכב טהרתו, ולראב"ד תגלחת והזייה מעכבים בטהרתו [כמבואר שם ה"ד], והרי שלשתן צריכים להיות דוקא ע"י כהן [שם ה"ה]. ואף על גב דכתיב וצוה הכהן ושחט. משמע דרק הציווי יהיה ע"י כהן? נ"ל דלפי מאי דקי"ל דשחיטה ע"י כהן דוקא, על כרחך מלת וצוה לאו אושחט קאי, רק אקרא קמא, ולקח למיטהר וגו', וה"ק קרא, אחר שצוה הכהן שיקחו להמטהר ב"צ ועץ ארז וגו', אז ושחט הכהן את הצפור וגו', דמלת ושחט אכהן שהזכיר מקמי הכי קאי, [ועי' בביאור רה"ו שנדחק בתירוץ אחר]; וקמ"ל קרא שלא ישחוט הכהן הצפור עד שיהיה העץ ארז וגו' מוכנים לפניו; וא"כ כיון דמלת ושחט אכהן קאי, הרי אמרי' [ביומא דמ"ג א'] דכל מקום שנאמר הכהן, היינו בכיהונו, ר"ל שילבש בגדי כהונה¹²²; וא"כ איך אפשר שיתטהר בזה"ז ע"י כהן, והרי אין לנו רק כהני חזקה, ואיך ילבשו בגדי כהונה שיש שעטנז בהאבנט, דהרי קי"ל אבנטו של כהן הדיוט לא זהו אבנטו של כה"ג ביוה"כ? ועי' בספר היקר כפתור ופרח דט"ו א' ד"ה אחר שכתב שרבינו יחיאל מפאריז שחי בי"ז לאלף הששי שאמר שכשיזכה לעלות לא"י יש בדעתו להקריב שם קרבנות צבור שהותרו בטומאה ותמיהני מלבד ספק יוחסין שכבר נגזר ספר יוחסין [קדושין ד"ע ב'] יש לתמוה על האבנט שהיה בו, ומנין לנו השתא תכלת; והרי המחבר בעצמו שם דקכ"ו א' ר"פ ס' כ' דנאבד ממנו בעונינו? ודוחק לומר דדינו כבציצית דתכלת אינו מעכב הלבן, כ"כ אין הצבע חזותא מעכב שאר הגוונים. אבל אילה"ק הרי כל קרבנות טעונין נסכים [כמנחות פ"ט מ"ו] ומדאין לנו שמן המשחה, הרי לא נתקדשה הכלי להנסכים? י"ל הנסכים אין מעכבין [כמנחות פ"ד מ"ג]; ועוד אפי'

¹²² אמנם בשו"ת בית יצחק או"ח סוס"י יג ויו"ד ח"ב סי' קיג ס"ל דכהן המטהר אי"צ ללבוש בגדי כהונה. וכ"כ התפארת יעקב על תפארת ישראל כאן, ותמה על תפארת ישראל שהצריך כהן לעכובא, וביחוד בשחיטת הצפרים וההזאה אם הויה עבודה לענין בגדי כהונה, ואף דמראות נגעים ג"כ דוקא בכהן, ופשוט דלא הוי עבודה, וכדאמר בפשיטות (יומא מ"ב א) בכ"ז י"ל דהכשרתו וטהרתו של מצורע שאני, ועוד, דמ"ט לא נילף מהא דמכשיר כמכפר, ובתו"י ביומא שם כתבו, דלמ"ד שחיטת פרה בזר פסולה, בעי נמי בגדי כהונה, ואפשר דה"ה בנידון דידן, ובמנחת חינוך מצוה קס"ט כתב דבעל מום כשר למראות נגעים, ובתוספתא נגעים פ"ט איתא, דכהן המטמא הוא המטהר, ולפי זה יהיה גם בעל מום כשר לטהרו, ומוכח דלאו עבודה היא, ועוד אי' בתוספתא דזב וטמא מת כשרים לטהר, ומטעם מכשיר כמכפר, אפ"ל דהוא רק לענין גופו של מכשיר. כגון איסור הנאה (כריתות כ"ה. וקידושין נ"ו א) ועוד דגם במכפר בחוץ דהוא עגלה ערופה, עדיין לא שמענו דבעי דוקא כהן ובגדי כהונה, ושוב מצאתי שחקר בזה ברש"ש (סוטה מ"ה) אם בעי כהן בעריפה, ועוד, דשעיר המשתלח הוא ג"כ מכפר בחוץ כמבואר בכריתות שם, וא"כ ליבעי נמי כה"ג כמו שם בסמיכה ובידוי ועי' ביומא ל"ט. ובתו"י, שם, ואף אם נאמר דבעי כהן בעגלה, אבל כ"ג בודאי לא בעינן, וע"כ דלאו בחדא מחתא מחתינהו בזה, וצ"ע, שוב מצאתי בחומר בקודש להתפא"י פ"ה דפשיטא ל' דטהרת מצורע בעי בגדי כהונה, ובלאו טעמא דמכשיר כמכפר יעו"ש:

למ"ד דאבנטו לא היה שעטנז, עכ"פ איך יעבור על לאו דהעברת שער בשיגלחו אחר שילוח. שלא במקום מצוה? ועי' בתשובת שבו"י ח"א סי' צ"ג במה שתומך ידי מהרשד"ם נגד מהרי"ט, וס"ל דכהנים שלנו רק ספקי כהנים נינהו. ואילה"ק א"כ היאך מברכים ברכת כהנים בשם, וכ"כ האיך מברך האב ברכת פדיון הבן, והרי הו"ל מזכיר ש"ש לבטלה שהוא דאורייתא [כתמורה ד"ד]? י"ל דמדמזכירו דרך ברכה אינו רק מדרבנן אף על גב שהוא ברכה שא"צ [כתוס' ר"ה דל"ג א' ד"ה הא, ותוס' עירובין דצ"ו ב' ד"ה דלמא, ורט"ז בא"ח סי' מ"ו סק"ז, ורמג"א סי' רט"ו סק"ו]. מיהו קק"ל ברכת כהנים שאומרים בפירוש אשר קדשנו וגו', זה אינו בכלל ברכה שא"צ, ומסתבר טפי דהוה בכלל ברכה לבטלה, דהרי מסופקים אם נצטוו? ואפשר י"ל כיון דמסופקים אם מחוייבים במצות כהונה. הו"ל ספיקא דאורייתא לחומרא. ואף על גב דזהו דוקא בכל מצות כהונה שאין בהן חשש חטא, משא"כ נשיאות כפים שיש בה חשש שעובר על עשה [ככתובות דכ"ד ב' ורש"י שם]? י"ל דהעשה דנקט הש"ס בזר שנושא כפיו, מסתבר דרק מדרבנן הוא [ועי' ברמג"א ורט"ז בא"ח קכ"ח]; ולפיכך ספק קיום עשה דאורייתא עדיף מספק שעובר אעשה דרבנן, ודו"ק. גם אילה"ק דעכ"פ ספק ברכות להקל, רק כשהברכה עצמו מדאורייתא [כא"ח ר"ט]? י"ל דזהו רק בברכת הנהנין, אבל בספק קיום מצוה דאורייתא, מברך מספק [כאו"ח סי' ס"ז]; ועוד דאפי' כשהעיקר קיום המצוה הוא מדרבנן, דוקא כשיש ספק במקרה אין מברכין אספיקא, משא"כ ספק כי הך שלא יתברר עד ביאת הגואל, הו"ל כספיקא דיומא ביום טוב, דמברכין גם אהלל וכמה ברכות כדומה שהן מדרבנן, אף על גב שהעיקר מצוה שמברכין עליהן רק מדרבנן הוא. וא"כ כיון שמחוייבים לברך ברכת כהנים מכח ספיקא דאורייתא, שפיר יכולים לומר קדשנו בקדושת אהרן וצונו, דהרי מחוייבים כן מכח ספק ושפיר נצטוו ולא הו"ל ברכה לבטלה; וגם נוסח הברכה בעצמה מעיד קצת על ספיקתם, שאומרים בקדושתו של אהרן, ולא כבכל הברכות אשר קדשנו במצותיו וצונו, ודו"ק]. ואח"כ מגלח הכהן בתער כל בשר המתטהר, וטובל, וסופר ז"י, וחוזר הכהן ומגלחו בתער ביום הז', וחוזר וטובל למחרתו, [ואם לא גילח עד יום הח' או אח"כ, טובל בו ביום וחוזר וטובל למחר], ומביא ב' כבשים זכרים א' לעולה וא' לאשם, וכבשה א' לחטאת. ואם הוא עני, מביא ב' תורים או ב' בני"א לעולה וא' לחטאת, וכבש א' לאשם. ונזיר שנטמא בימי נזרו [אפי' באונס שלא חטא, או בשמצווה שיתטמא, כבמת מצוה וכדומה -], מזה במי חטאת ביום ג' וז', ומגלח וטובל ביום ז'. וביום ח' מביא

ב' תורים או ב' ב' בנ"י א' לחטאת וא' לעולה, וכבש א' לאשם, ומתחיל אותו יום למנות נזירותו מחדש. נזיר במלאת ימי נזרו מביא כבש לעולה, וכבשה לחטאת, ואיל לשלמים ועמו הלחמים [ועי' פ"ב סי' ט"ו], ומגלח ומשליך שערו תחת דוד השלמים כשמבשלו בעזרת נשים. גר שנתגייר, אחר שמל ונתרפא וטבל, עדיין אסור לאכול קדשים עד שיביא עולת בהמה זכר, מא' מג' מיני בהמה שירצה, או יביא ב' תורים או ב' ב' בנ"י ושניהן עולות [רמב"ם פי"ג מאיסורי ביאה].

(כח) חובה ע"י דבר שנתהוה בנכסיו, כגון בשנולד לו בכור בעדרו, מא' מג' מיני בהמתו הנ"ל, נותן הבכור לכהן להקריבו. ומותר להקריבו ביום הח' מלידתו ולהלאה, ומקריבין ממנו האימורין, והשאר כולו נאכל לכהן, שהוא בעליו (עי' פ"ב סי' י"ח). ומעשר בהמה כשמעשר הנולדים בעדרו מג' מיני בהמות הנ"ל. העשירי יהיה קודש לה', מקריבין ממנו האימורין, והשאר כולו נאכל לבעלים (עי"ש לעיל סי' י"ט). קרבנות בכורים דכל המביאין בכורים, ראוי שיביאו עמהן בהמה לשלמים, ותורים או בנ"י לעולות. ואינן חובה כל כך [רמב"ם פ"ג מבכורים]. [ונ"ל דאע"ג דירושלמי יליף ג"ש דשמחה שמחה, דבכורים בעי שלמים? עכ"פ מדמשמע נמי מהירושלמי דאין הקרבן מעכב, ש"מ דהאי גז"ש אינה הלממ"ס רק אסמכתא בעלמא, כדאשכחן כמה גז"ש בש"ס כה"ג [כרש"י מ"ק ד"ד א' ד"ה אתא, ותוס' קדושין ד"כ ע"ב], ונ"ל עוד דמדקתני בתוספתא שהיו עולין פלכין פלכין. ר"ל מכל פלך הולכין ביחד בחברותא; ותנינן במתני' והשור הולך לפנין וקרנותיו מצופות זהב; ש"מ דאף לכתחלה רשאי להביא בהמת השלמים בשותפות; ותנינן נמי בירושלמי דכשנתאחר היחיד מלהעלות בכוריו בחברותא, מביא היחיד גדי וקרניו מצופין כסף. ש"מ נמי כדאמרן¹²³]. מעשר שני כשדר רחוק מירושלים, וא"א להעלות פירות של מע"ש בעצמן לירושלים, מחללן על מעות ומעלה המעות לירושלים, ורשאי לקנות שם בהן כל דבר מאכל. אבל תקנת חכמים הוא דכשקונה בעדן בהמה בירושלים מחוייב להקריבה שלמים [רמב"ם פ"ז ממעשר].

¹²³ עיין בדרך אמונה (הלכות ביכורים פרק ג אות פד) שציין דבירושלמי בעי אם יחיד בא בלי חבורה אם צריך להביא גדי לשלמים ועי' בבה"ל. ושם בציון ההלכה (אות קיד) כתב: 'והרשב"א בתשו' ח"א סי' רצ"א פסק כן נראה דמפרש בעי בלשון פשיטותא וצ"ע לגירסתנו אם הוא חובה ונלמד מפסוק למה יהא יחיד פטור ובתפא"י חומר בקדש פ"ד אות כ"ז כתב דהוא אסמכתא וצ"ע שו"ר בתוס' חדשים בכורים פ"ג מ"ו שכ' שכל יחיד חייב ותימא שלא הביא את הירו' וגם רבנו השמיטו'.

כט) חובה ע"י חטא שחטא, והוא של ג' מינין: א) כשחטא בשוגג שאיסור כרת, דל"ו חייבי כריתות הן, וג' מהן פטורים מקרבן, והם, פ סח, ג ידוף, מ ילה (וסי' פג ס), ועל שאר הל"ג כריתות כשעבר עליהן בשוגג, אף שידע היה שאסור בלאו, רק שסבור שפטור מכרת, אז כשנודע לו מביא חטאת בהמה [רמב"ם פ"ב משגגות]. ואם מסופק אם חטא או לאו, והיה שם איסור קבוע, ר"ל שהיה האיסור וההיתר לפניו ואינו יודע אם עשה הפעולה בהאיסור או בההיתר, אז מביא אשם תלוי. חוץ ממטמא מקדש וקדשיו, כשמסופק אם חטא בהן פטור מקרבן [שם פ"ח ופ"י].

ל) אמנם בהל"ג כריתות הנ"ל יש חילוק ביניהן לענין קרבנן. א) דבשגג בע"ז בין שהיה מלך או הדיוט או כהן המשיח, מביא עז בת שנתה לחטאת (פ"ב סי' י"ב). ב) ובשגג בטומאת מקדש וקדשיו, מביאין כולן כשבה או שעירה לחטאת, ובאין ידן משגת, מביא ב' תורים או ב' בני"א לחטאת וא' לעולה, וכשאינן ידן משגת גם לזה, מביא עשירית האיפה סולת, והוא הנקרא מנחת חוטא (פ"ב סי' נ"ד). ג) ובשאר חייבי כרת, אם השוגג הוא הדיוט, מביא כשבה או שעירה לחטאת. ואם השוגג הוא מלך, מביא שעיר זכר לחטאת. ואם השוגג הוא כהן המשיח פטור מכל קרבן, רק בשגג בהוראה באיסור כרת, אז מביא פר בן בקר לחטאת פנימי, ונקרא פר הבא על כל המצות, שדמו נזרק בהיכל, ואימוריו נקרבין במזבח החיצון, וכולו נשרף מחוץ למחנה [כלעיל פ"ב סי' י"א]. ובכולן כשאינן יד החוטא משגת להביא קרבנו, פטור. חוץ מטומאת מקדש וקדשיו שמביא כמו שביארנו. והוא הנקרא קרבן עולה ויורד, ר"ל עולה בעשיר ויורד בעני.

לא) יש עבירות שמביאין עליהן חטאת, אף שאין במזיד שלהן חיוב כרת. והן שמיעת קול, דהיינו שהשביעום שיעידו שפלוני חייב לפלוני ממון, ונשבעו לשקר שאין יודעין בין במזיד שידעו העדות ויודעים ג"כ שאסור להם לכפור, ושיתחייבו קרבן שבועה על זה, אפ"ה כפרו, או ששגגו בקרבן, שסברו שאף שאסור לכפור עכ"פ אם כפר פטורים מקרבן. וכ"כ בטוי שפתים, דהיינו מי שנשבע לשקר על דבר בהן או בלאו להבא או לשעבר, אם במזיד לוקה, ואם בשוגג מביא קרבן. בשני אלו מביא כשבה או שעירה לחטאת. ואם הוא עני מלהביא כן, מביא ב' תורים או ב' בני"א לחטאת וא' לעולה, וכשאי אפשר לו להביא גם זאת. מביא עשירית האיפה סולת למנחה. וגם אלו נקראין מנחת חוטא [ועי' פ"ב סי' נ"ד]. מיהו בשגג לגמרי בשמיעת קול, שהיה סבור שמותר לישבע לשקר, או שבשעת השבועה שכח העדות

ואח"כ נזכר, פטור מקרבן דאנוס הוא, וכ"כ בשבועת בטוי שנשבע שיעשה ולא עשה, פטור מקרבן, מדהו"ל לאו שאין בו מעשה [ועי' מ"ש בס"ד בפירושינו בהקדמה שבפ"ג דשבועות].

(לב) יש עבירות שמביאין עליהן קרבן אחר, כשאין במזיד שלהן חיוב כרת. והן אשם גזילות, כשכפר ממון שחייב לחבירו, ונשבע לשקר על זה, בין שהיה מזיד או שוגג [ולא בשכח], מביא אשם. אשם מעילות, מי שנהנה בשוה פרוטה בין מקדשי בדק הבית, או מקדשי מזבח שלא היה בהן עדיין היתר לכהנים, אם במזיד לוקה ואינו משלם, ואם בשוגג, משלם דמי הנאתו עם תוספת חומש מלבר, דהיינו ה' תחת ד', ומביא ג"כ קרבן אשם. אשם שפחה חרופה ר"ל שפחה של ב' שותפין ששחררה א' מהן, ונשאר חציה שני שלה שפחה ונתקדשה לעבד עברי ובא אחר ובעלה, אם קודם שבעלה זה כבר היתה בעולה, וכבר היתה גדולה, ובא עליה זה כדרכו [דלא כמשמע לכאורה מלשון הרמב"ם פ"ט משגגות שא"צ שתהיה כבר בעולה, ועי"ש], וגמר זה ביאתו, והיא היתה מזידה, בין שהיה הוא שוגג או מזיד, היא חייבת מלקות, והוא חייב קרבן אשם. וכל האשמות הללו אם מסופק אם חטא בהן פטור מכלום [רמב"ם פי"א משגגות]. אולם בין אשם תלוי ובין שאר אשמות שזכרנו, כולן צריכים שיהיו אילים [עי' פ"ב סי' ד'], ושיהיו שוין לכה"פ כל א' ב' סלעין ולא פחות מזה. [ולא זכיתי להבין מ"ש הרמב"ם [בפ"ב מפסוהמ"ק הכ"ב] דרק אשם תלוי בא בין מהקטנים או מהגדולים והרי רבינו כבר פי' לנו בפ"א ממעק"ר, שבמלת קטנים הכוונה מבין ח' ימים עד שיהיה בן שנה; והרי באשם תלוי איל כתיב בפרשת ויקרא, וכל איל צריך שיהיה לכה"פ בן שנה ול"א יום כמש"ל פ"ב סי' ד' ? וצ"ע¹²⁴. ורק אשם נזיר ואשם

¹²⁴ ובליקוטי שלמה (הלכות פסולי המוקדשין פרק ד) כתב דכן תמה במרכבת המשנה ועי' שואל ומשיב מהדורא ב' ח"ג צ"א שכתב יישוב בזה וז"ל שם: מכתבו הגיעני ביום ד' וארא שנת תברך. והנה על דבר שביקש ממני להשיב לו על הקושיא שראה בפתיחה לסדר קדשים מחבורו של הגאון הצדיק המנוח מוה' ישראל ליפשיטץ אבד"ק דאנציק זלה"ה שהקשה על מ"ש רבינו פ"ד מפהמ"ק הכ"ב שכתב אשם תלוי בא מן הקטנים או מן הגדולים והרי הרמב"ם כתב בפירוש פ"א ממעק"ק הי"א הקטנים הם מבין שמונת ימים עד שנה והרי באשם תלוי איל כתוב בפרשה ואיל צריך להיות עכ"פ לא פחות משנה ול"א יום כמבואר בהלכה י"ד שם וע"ז הוסיף מעלתו להקשות דהדבר מפורש בזבחים דף ע"ז תורה תורה אמרי בדכרי מחלפי לך וע"ש ברש"י דמבואר בהדיא דאשם תלוי בן שתי שנים ע"ש. וביקש מעלתו לכתוב לו תירוץ ע"ז. והנה בעת ראותי תמהתי ונבהלתי מאוד על רבינו הרמב"ם ז"ל וקראתי גם עליו תורה תורה אמרי בדכרי מחלפא לך וחפשתי בספרים ולא מצאתי. אמנם יגעתי ומצאתי במרכבת המשנה ח"ב אשר נדפס בשאלונקי ובאותה הלכה ובאותו פרק מצאתי שהאריך בזה בקושיות הרבה מלבד הקושיות האלו והביא מפי ספרים וסופרים הרבה דברים וכלם דחוקים ומאד נצטערתי בזה. ולפענ"ד דהדברים נכונים ברמב"ם. וטרם יהיה כל שיח אומר דלשון רבינו היא צחה ואקדים דיש סוג ומין עד"מ כל מיני בהמה שור ועז ושעיר וכבש

מצורע כשרין רק כשהן כבש [עי' פ"ב סי' ג'], ואין לדמיהן קצבה [רמב"ם פ"ב מפסולי המוקדשין]. אבל חטאת, מצוה מהמובחר שיהיה שוה סלע. ובדיעבד אפי' בשוה פרוטה יצא [תוס' זבחים דף מ"ח ע"א ד"ה וחטאת ומנחות ק"ז ב' ד"ה וכבש].

לג) כל קרבנות היחיד אין דוחין שבת או טומאה. אמנם יש בקרבנות יחיד שדומין לקרבנות צבור, מדמקריבין אותן הרבה יחידים ביחד בפ"א, או מדמקריב היחיד בעד הצבור, והן הפסח שמקריבין בזמנו. וכ"כ חביתי כה"ג שמקריבין משלו בכל יום, ופר חטאת יו"כ ואיל לעולה ביו"כ שמקריבין הכה"ג, אלו דוחין שבת וטומאה, מדזמנן קבוע ודומין לקרבן צבור. ועתה נבוא להשיב לנו גם השאלה החמישית, דהיינו.

פרק ה

איה מקום ההקרבה?

וכדומה כולם הם בשם סוג בהמות והמין הוא כל מין ומין לבדו והנה יש קטנים וגדולים בסוג ובמין והנה מהכשרים להקרבה והם כוללים כל סוגי בקר וצאן וכדומה הקטנים בסוגם הוא מבן שמונה ימים עד שנה אבל במין כל אחד נקרא קטנים וגדולים לפי הכשירם ולקרובן במינם עד"מ באלים שהם מבן שנה ול"א יום ואילך עד בני שתים זה נקרא קטן וגדול מזמן הכשרם וז"ב. ומעתה הרמב"ם כתב בדקדוק דבמעה"ק הלכה י"א הנ"ל שחשב בשלמים שבא מן הכבשים ועזים ובקר מן זכרים ונקבות קטנים וגדולים ולזה נקרא קטנים מבן שמונת ימים שזה הוא קטני הסוג. אבל בפ"ד מפהמ"ק שם הוא קאי לענין אשם תלוי שזה הוא מהמין אלים שהם מבן שנה ול"א יום עד בן שתים ובזה נקרא קטנים מבן שנה ולא עד בן שתים וזה נקרא קטנים וגדולים באותו מין ומה דל"ח באשמות כן היא מפני שכבר הביא אשמות בפ"א ממעה"ק ה"י שכתב שהאשם אינו בא אלא מזכרי כבשים בלבד יש מגדולי מין זה ויש אשם בא מן הקטנים וכוונתו למה שמפרש כאן דיש חילוק בין אשם נזיר ומצורע לשאר אשמות אבל אשם תלוי לא הזכיר שם ולכך מזכיר כאן שבא מן הקטנים והגדולים והיינו קטנים וגדולים במינם של הכשר קרבן מזה ודו"ק. ובא וראה כמה דקדק רבינו בפ"א היו"ד הנ"ל שכתב גדולי מין זה וכמ"ש.

וראה לחיד"א בשו"ת חיים שאל (חלק ב סימן מג) שכתב: הל' פסולי המוקדשין פ"ד דין פ"ב אשם תלוי בא מן הקטנים או מן הגדולים וכו' בנסח הזה הובא בכסף משנה גם כן. ואין ספק דנשמט סוף לשון מרן בכסף משנה דדברי' אלו דברי תימא דהא הוא איל בן שתי שנים. וראיתי בהרמב"ם ישן כ"י שנכתב בנרבונו שנת ה' אלפים מ"ב שכתוב שם ואשם תלוי בפירוש מן הגדולים ומפי השמועה למדו שהוא בא בכסף שקלים. ובדאי זו נסחא העיקרית, וכונת מרן היתה להגיה נסח' דקמן אלא שהושמט הלשון והוא דבר הניכ' כמה זימני בכסף משנה דהמעתיק עוית. ושוב אמרו לי כי בהרמב"ם הנדפס עם מגדל עז בוניציא הנסחא כהרמב"ם כ"י הנו'. עכ"ל. וכן באו"ש הל' פסולי המוקדשין פ"ד הכ"ג הגיה "אשם תלוי בא מן הגדולים" ולא מן הקטנים, וע"ע בשפת אמת תמורה יט, ב ד"ה אם וכו'. וראה עוד בס' אפריון לבעל הקיצושו"ע (ויקרא ה, יז) מש"כ ליישב בזה.

א) גם בתשובת שאלה זאת, יש כללות ופרטות, כללות מה ששייך בכל הקרבנות. ופרטות מה ששייך בכל מין קרבן וקרבן לפי מה שהוא. ונתחיל לפרש הכללות:

ב) כל הקרבנות אינן נשחטין ונקרבין רק תוך העזרה. ולרמב"ם (בית הבחירה פ"ו הט"ו) קי"ל דמקריבין במקום שהיתה העזרה אף שאין הבית בנוי ואין חומה לעזרה. וגם אוכלים שם קדשי קדשים אף שאין חומה סביב. והנכנס שם השתא בטומאה חייב כרת. וגם בירושלים מותר לאכול קדשים קלים אף שאין לה חומה. וטעם כל זה, משום דרק בקדושת א"י אמרי' לענין שביעית ומעשרות קדושה ראשונה לא קדשה לע"ל. אבל בקדושת מקדש וירושלים אמרי' קדושה ראשונה קדשה לע"ל, וכן כתבו תוס' [זבחים ס"א א']. אבל לראב"ד שם נתגלה לו בסוד ה' ליראיו, דאפי' נימא בשאר א"י קדושה ראשונה קדשה לע"ל לענין תרומות ומעשרות ושביעית, עכ"פ בקדושות ירושלים ומקדש אמרי' קדושתן לא קדשו לע"ל: [ונ"מ לנכנס בה בזה"ז שכולנו טמאי מתים, לרמב"ם חייב, ולראב"ד פטור מכרת¹²⁵. מיהו פלוגתייהו רק בקרקע הקדושה. אבל מטלטלי של בהמ"ק, לכ"ע משנחרב הבית נעשו חולין מדכתיב ובאו בה פריצים וחללוה [כע"ז דנ"ב ב']].

ג) אולם בפרטות תשובת שאלה זו, נאמר שיש חילוק במקום השחיטה, בין קדשי קדשים לקדשים קלים [עי' לעיל פ"ב סי' ז'] דקדשי קדשים שחיטתן וקבול דמן בצפון המזבח, והיינו כל הרוחב שמכותל צפוני של עזרה עד כותל צפוני של המזבח, שהיא ששים אמה ומחצה, וכנגד הרוחב הזה כל אורך העזרה, שמכותל מזרחי של עזרה עד כותל האולם שהן ששה ושבעים אמה, כל מקום המרובע הזה נקרא צפון [רמב"ם פ"ה מבחירה]. מיהו בדיעבד אפי' בשחט בראש המזבח נמי נקרא צפון [פ"ג מפסוהמ"ק]. ומדאורייתא אפי' לכתחלה מותר לשחוט שם, רק חכמים אסרו כן דשמא

¹²⁵ כתב התפארת יעקב: בחידושי הבאתי ראיה קצת לרמב"ם מהא דברכות דף סב ע"ב אמר ריב"ל כל הרוקק בהר הבית בזה"ז כאילו רוקק בבבת עינו וכ', ולכאורה מ"ש דנקט ריקקה דוקא והיא נזכרת שם במשנה באחרונה ומדוע לא נקט הנכנס במקלו ואפונדתו וכיוצא הנזכרים בראשונה, אע"כ שקדושת המקדש לא בטלה, וא"כ בזמה"ז שכולנו טמאי מתים ואין אנו יודעין המקום בהר הבית עד היכן מותר ליכנס אסור ליכנס בכל ההר משום ספק, משו"ה נקט ריקקה דמשכח"ל מרחוק. וכתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י סימן ה): ואגב למדנו מדבריו אלה של התפארת יעקב ראיה למה שהעלנו (לעיל בסי' א' פ"ט שם) שלא נוכל לדעת כעת מכמה בחינות גדרי המקומות בדיוק ולכן יש לאסור מליכנס בכל השטח של הר הבית, דהרי גם התפא"י כותב נמי בכזאת בפשיטות דמכיון שכלנו טמאי מתים אסור ליכנס בכל ההר משום ספק שאין אנו יודעין עד היכן מותר ליכנס.

תטיל גללים שם. [תוס' זבחים דנ"ח א']. וקדשים קלים שחיטתן וקבול דמן בכל מקום בעזרה, דהיינו בכל אורך העזרה, שהיה ארכה ממזרח למערב קפ"ז אמה על רוחב מצפון לדרום קל"ה אמה [רמב"ם פ"ה מבחירה], ואפי' אחורי ההיכל מותר לשחטן. ובדיעבד אפי' בשחטן תוך ההיכל כשרים [רמב"ם פ"ה ממעק"ר]. הלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול, וכ"כ החלונות שבחומה [ר"ל כמין ארגז שבגוף החומה מבחוץ], ועובי ראש החומה, אם היו גגותיהן שוה לקרקע העזרה, תוכן חול, אבל גגותיהן כשרות לשחיטת קדשים קלים, ולאכילת קדשי קדשים. אבל כשאין גגותיהן שוה לקרקע העזרה, גם הגגות פסוליין לזה ולזה, דגגין ועליות לא נתקדשו. והלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש, תוכן קודש לאכילת קדשי קדשים ושלא לישוב שם [יומא כ"ה א'] + כ"ה מסקנת התוס' ביומא שם, אבל דעת הרמב"ם דמותר לישוב שם (כ"מ שבתוס' שם), שהע"מ פ"ו מבחירה ה"א. + ולא לשחיטת קדשים קלים. אבל גגותיהן, ואפי' גג ההיכל הוא חול לכל דבר. והלשכות הפתוחות לקודש ולחול, מה שבתוך חללה נגד הקודש קודש, ומה שבתוך חללה נגד החול חול [יומא כ"ה א' ורמב"ם פ"ה ופ"ו מבחירה וכ"מ שם].

ד) ובמקום הזריקה יש ו' חילוקים. א) פר ושעיר יו"כ צריכים ח' הזאות בקדשי קדשים בין הבדים, וח' הזאות בהיכל על הפרוכת, וד' הזאות על ארבע קרנות מזבח הזהב, ואח"כ שבעה הזאות על גגו של מזבח הזהב. ושיירי הדם שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון, וכ"כ אימוריהן נקטרים על מזבח החיצון. וכל השאר מהקרבות אלו נשרף מחוץ למחנה. ב) פר העלם ופר כהן המשיח ושעיר ע"ז [עי' פ"ב סי' י"א], צריכים שבע הזאות בהיכל על הפרוכת, וד' הזאות על ד' קרנות מזבח הזהב, ושיירי הדם שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון, ואימוריהן נקטרים על מזבח החיצון, והשאר נשרף מחוץ למחנה [רמב"ם פ"ה ממעק"ר]. ג) אולם חטאת החיצונה דמם נזרק על מזבח החיצון ד' מתנות בד' קרנות. דהיינו שהכהן לוקח מזרק הדם, ועולה לסובב של מזבח, ועומד אצל זוית דרומית מזרחית, וטובל אצבע יד ימינו בדם שבמזרק שביד שמאלו, ומותח האצבע הטבול בדם על חוד אותו זוית של מזבח למעלה מהסובב. ואם נתן הדם תוך אמה מאותו חוד מכאן או מכאן, כיפר, מדהוא נגד הקרן שלמעלה בגג המזבח [עי' פ"ה דזבחים סי' כ"ב]: [וברש"י זבחים דנ"ד ב' ד"ה קרנות משמע שנותן דם החטאת בראש הקרנות, כדי שיפול לתוך חללן, וכן משמע בש"ס שם. ותמיהני + עי' רש"י ותוס' שם ד"ה ומלאו. + והרי היינו כראב"ש לעיל

[בש"ס נ"ג א'], דס"ל דדם חטאת בגופה של קרן והרי פליג עליה רבי התם, והלכה כרבי מחבירו? וכן משמע מתני' [זבחים פ"ה מ"ג], דקאמר, עלה בכבש ופנה לסובב וכו', ואי נימא דדם חטאת ניתן בקרן, האיך כהן שבסובב יכול להושיט אצבעו לקרן? ועי' רתוי"ט פ"ו מ"ג ד"ה שהיו וצ"ע]. ואח"כ מקנח אצבעו מהדם בשפת המזרק, והולך ומקיף משם דרך ימין לקרן מזרחית צפונית, ומשם לקרן צפונית מערבית, ומשם לקרן מערבית דרומית, ובכל קרן וקרן כשיגיע אליו טובל אצבעו הנ"ל בהדם שבמזרק ומזה כבתחלה, ומקנח האצבע כלעיל. ואח"כ יורד מהמזבח ושופך שיירי הדם על יסוד דרומית מערבית, ומקטיר האימורין על מזבח החיצון, ושאר הבשר נאכל לזכרי כהונה בעזרה [עי' פ"ב סי' י"ב]. וכל ג' מיני קרבנות הנ"ל צריכות הזיות דם שלהן באצבע ימין. רק שב' מינים הראשונים שהם חטאות פנימיות בזריקה באצבע מרחוק, ומין ג' שהוא חטאת חיצונה במתן אצבע עצמו ולא בזריקה. אבל שאר מיני הקרבנות א"צ אצבע כלל, רק זורק הדם מהמזרק. (ד) עולה, אשם, שלמי צבור, שלמי יחיד, ותודה, כל א' מהן טעון ב' מתנות שהן ד', דהיינו שאחר שקבל הדם במזרק, הולך ועומד למטה ברצפה נגד קרן מזרחית צפונית של מזבח, וזורק הדם מהמזרק מרחוק נגד הזוית של המזבח, למטה מחוט הסקרא שהיה באמצע גובהו של מזבח, ומתכוון שיהיה זריקת הדם כמין ד' שיקיף הזוית בב' צדדיו. ואח"כ הולך משם אל קרן מערבית דרומית, וזורק גם שם כבזריקה ראשונה. ושיירי הדם שופך אח"כ על יסוד דרומי של מזבח. ואח"כ בעולה מנתחו ומקטירו כולו כליל למזבח, ואין לכהנים בו כלום רק עורו. ובאשם מקריב ממנו האימורין, והבשר נאכל לזכרי כהונה כבחטאת. וכן הדין בשלמי צבור. אבל בשלמי יחיד ותודה מקריבין ממנו האימורין, והכהן לוקח החזה והשוק, והבעלים אוכלים הבשר, כמש"ל בדיני שלמים. (ה) בכור ומעשר דמן טעון מתן אחת, דהיינו שלוקח המזרק שבו הדם, והולך לאיזה צד של מזבח שירצה, ובלבד שיהיה שם יסוד וזורק הדם מהמזרק, מרחוק אל קיר המזבח למטה מחוט הסיקרא. ואח"כ מקטיר האימורין. ובשר של הבכור נאכל כולו לכל בני בית הכהן שבירושלים, ושל המעשר שייך כולו לבעלים. ואין להכהנים בו כלום [עי' לעיל פ"ב סי' י"ט]. (ו) הפסח מקבל דמו במזרק והולך לכל צד של מזבח שירצה ובלבד שיהיה שם יסוד, ושופך הדם שבמזרק על קיר המזבח למטה מחוט הסקרא, כדי שיזוב ליסוד שתחת מקום השפיכה [ערלח"מ פ"ה ממעק"ר הי"ז]. והחילוק שבין זריקה לשפיכה, זריקה מרחוק, ולא איכפת ליה אם יזוב למטה ליסוד. אבל שפיכה בנחת, כדי שיזוב למטה ליסוד [רש"י

פסחים קכ"א א'. ואח"כ מקטיר אימורי הפסח, והבשר נאכל בליל א' של פסח עד חצות, כולו בירושלים לכל אדם טהור שנמנה עליו קודם שחיטה, ואין להכהנים בו כלום. נמצא ג' מדות בזריקת דם כדינו. א) כל חטאות פנימי או חיצון, צריכות מתן אצבע. ב) כל שאר הקרבנות צריכות זריקה. ג) ופסח דמו צריך שפיכה.

ה) ד' מדות יש בדם שלא נזרק כהלכתו הנ"ל. יש שבדיעבד בעליו נתכפרו, ומותר ג"כ באכילה והקרבה. ויש שרק בעליו נתכפרו אבל אסורים באכילה והקרבה. ויש שמותר באכילה והקרבה אבל בעליו לא נתכפרו. ויש שפוסלין לגמרי, ואלו הן. א) כל הקרבנות בין חטאות או שאר קדשים אם נתן רק מתנה א' מדמן על מזבח החיצון, כשר בדיעבד, הבעלים נתכפרו, ובשרן, הנאכלים יאכלו והנקרבין יקרבו. + עי' זבחים פ"ח אות א'. + ובלבד שיהיה ב' לטיבותא שיהיה כנגד המתנה שנתן, יסוד למטה וקרן למעלה. וכ"כ אותן שדינן בשפיכה שנתנן בזריקה או איפכא, בדיעבד בעליו נתכפרו והבשר יאכל. ב) אבל אם היה חדא לריעותא שלא היה נגד המתנה ההיא יסוד למטה, או שלא היה קרן כנגדו למעלה¹²⁶, הבעלים נתכפרו, ואפי' ביש ב' לריעותא, אבל הבשר אסור באכילה ואפי' בחדא לריעותא. וה"ה בנייתנן למעלה שנתנן למטה מחוט הסיקרא, או איפכא. או דם חטאות פנימיות שנתנן במזבח החיצון כשאר קרבנות, או איפכא. ואפי' נתן א' מכל הדמים הללו על הכבש, בכולן אף שהבשר אסור באכילה או בהקרבה, עכ"פ הבעלים נתכפרו. [ומיהו נ"ל שחטאות הפנימיות. שדינן כשזרקן לפנים וחסר א' מהמתנות הפנימיות שלא נתכפרו הבעלים, וכלקמן, מדקפיד בהו קרא וכתב שבע פעמים, א"כ בזרקן על המזבח החיצון דנתכפרו בעלים בדיעבד, היינו בנתן ז' מתנות ודו"ק]. ג) כל הקרבנות שנעשה א' מד' עבודות שבדמן שלא לשמן כשרים לאכילה והקרבה, אבל בעליו לא נתכפרו חוץ מפסח וחטאות [כריש זבחים]. ד) אבל חטאת חיצונה שהכניס דמה לפנים. או חטאת פנימי שחסר בה א' ממתנות הראויין, אפי' נתנן בהיכל או בק"ק

¹²⁶ ומבואר לדבריו דזה הפירוש נתן הדם מן הקרן ולפנים פסול (תוספתא זבחים ו, ו) היינו שנתן היכא שאין כנגדו למעלה קרן, וכ"כ החסדי דוד שם, וכן הבין בד' קרית ספר שם, וכן פי' בחזו"א זבחים סי' טז ס"ק א. אמנם הקרן אורה (זבחים דף כו עמוד ב) כתב: ונראה דמן הקרן ולפנים היינו על גבי המזבח לפני מן הקרנות, ופסול בכל הקדשים, דכתיב סביב בכל הקדשים, ולא על גבי המזבח. וגם לא נתבאר איי מקור הדברים אלו, וכ"ז צ"ע למה יפסל אטו גרע מעל גבי הכבש, או שינה מחוץ לפנים או איפכא דנתכפרו, ואם שינה בקרנות או נתן לפני מן הקרן יפסל לגמרי. ואין לומר דפסול דשינה בקרנות היינו לפסול הבשר, דבחטאת הנעשה בפנים לא שייך פסול בשר, דמן הנשרפין הוא. [ודלא כתפא"י שכתב שהפסול הוא לגבי הבשר].

כדינן. או בכל פסח וחטאת שעשה א' מד' עבודות שבדמן שלא לשמן, או בהיה לו מחשבה הפוסלת בא' מד' עבודות שבדמן [כלעיל פ"ג מסי' ה' ואילך], הבעלים לא נתכפרו והבשר נאסר [כל זה ברמב"ם פ"א מפסוהמ"ק, ודו"ק]. אמנם לא זכיתי להבין מ"ש הרמב"ם ה"ז, וז"ל שינה מתן קרבנות בחטאות בין בפנימיות ובין בחיצוניות פסול, ובשאר קרבנות כשר. ותמוה במה שינה, אי שלא נתן רק מתן א', הרי בכה"ג בחטאות חיצון כשר, וכמ"ש רבינו שם בה"א? ואי שלא נתן מתנה ההיא כנגד קרן ויסוד, הרי בכה"ג גם בשאר הקרבנות, נהי דבעלים נתכפרו, עכ"פ הבשר אסור, וכמ"ש רבינו בה"ט? ואי נימא דס"ל לרבינו דבכה"ג בחטאת גם בעליו לא נתכפרו, הרי זה נגד ילפותא דשמואל [כזבחים דכ"ו ב'], דקאמר דכל דם משהגיע למזבח, כיפר? וכן משמע נמי לישנא דרבינו בה"י. ודוחק לומר דכוונת הרמב"ם בששינה במתן אצבע, ור"ל מדכל חטאות פנימיות או חיצוניות צריכות אצבע במתן דמן וכלעיל, וקאמר הרמב"ם שאם שינה ונתן בזריקה נפסלו, משא"כ שאר קרבנות שדינן בזריקה אם שינן במתן אצבע או בשפיכה כשרין, אבל כל זה אינו במשמעות דברי הרמב"ם¹²⁷. אמנם לתוס' [זבחים

¹²⁷ כתב בשו"ת דברי יציב (חלק חושן משפט סימן קא): בה"ח כתב הרמב"ם: שינה מתן קרבנות בחטאת וכו' נפסל אבל בשאר קדשים כשרין עכ"ל, ויש לבאר לאיזה שינוי מתנות כוונתו, דהא בשינוי למתנה אחת או מזריקה לשפיכה פסק דיצא, וגם בנתן למטה מבואר שם בה"י דנתכפרו הבעלים בו. וחשבתי לומר דמ"ש הניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא היינו בשאר קדשים משא"כ בחטאת שצריך אצבע לא מהני זריקה או שפיכה, ועל זה נתכוין במ"ש כאן שינה מתן קרבנות בחטאת וכו'.

וראיתי שנתעורר בזה התפא"י בחומר בקודש פ"ה [אות ה'] וכתב שלא זכה להבין כוונת הרמב"ם, אי שלא נתן רק מתן א' הרי בכה"ג בחטאת חיצון כשר וכמ"ש שם בה"א, ואי שלא נתן מתנה ההיא כנגד קרן ויסוד הרי בכה"ג גם בשאר הקרבנות נהי דבעלים נתכפרו עכ"פ הבשר אסור וכמ"ש בה"ט, וכלפותא דשמואל בזבחים כ"ו ע"ב מקרא דואני נתתיו לכם על המזבח לכפר כיון שהגיע דם למזבח נתכפרו בעלים וזה בכל דם וגם בחטאת.

ושם צידד ג"כ כמ"ש דכוונת הרמב"ם בששינה במתן אצבע ונתן בזריקה נפסלו משא"כ שאר קרבנות שדינן בזריקה אם שינה במתן אצבע או בשפיכה כשרין, וכתב שזה דוחק עיין שם. ועיין בשפת אמת דף ל"ח ע"א [ברש"י ד"ה נאמרו] על מ"ש רש"י וחטאת ליכא למילף דאינו בשפיכה רק במתן אצבע, שהקשה דכמו דילפינן לעיל דניתנין בזריקה אם נתן בשפיכה כשרה ה"ה בחטאת י"ל דאע"ג דמצוה באצבע אם נתן בשפיכה כשרה ד"ל באצבע רק למצוה עיין שם. ומ"מ בדעת הרמב"ם אפשר לומר שמחלק בזה בין חטאת לשאר קרבנות. וע"ע בהגהות חשק שלמה שם בדף ל"ז ע"ב.

והיה אפשר לחלק ולומר דאף דאם נתן למטה כשר מ"מ הניתנין למטה שנתנן למעלה ורק במתנה אחת כיון שבמקום הזה אין שום קרבן שניתן בזריקה כזאת אין הקרבן כשר [ועיין דף ל"ח ע"א בתוד"ה וכפר] ודו"ק. [וי"ל שלזה נתכוין הרמב"ם במ"ש שינה מתן קרבנות בחטאת וכו' היינו שנתנן במקומן למעלה ושינה באופן הזריקה].

שו"ר בקרן אורה שם בדף כ"ו ע"ב [בד"ה וראיתי] שעורר ג"כ בדברי הרמב"ם ולא בא לכלל יישוב וכמעט שהניח בצ"ע.

שם דכ"ו ב' ד"ה אמר] לא קאי שמואל אדם פנימי שנתנו בחוץ או דם חוץ שנתנו בפנים, דבכה"ג ס"ל דפסול לגמרי, עי"ש. ובעניי גם בזה לא זכיתי להבין דברי הרמב"ם, דנהי דאין להקשות לרמב"ם דס"ל דפנימי שנתנו בחוץ ג"כ נתכפרו בעליו, א"כ לענין מה נקטה מתני' [פ"ב מ"ב] בכה"ג פסול, אי לאסור באכילה, הרי בל"ז הנשרפין אסורים באכילה, די"ל דהא דנקט מתני' פסול ר"ל שהאימורין אסורים ליקרב? אבל על זאת יחרד לבי לידע מנ"ל לרמב"ם בדם חוץ שנתנו בפנים שיכפר בדיעבד, ושזה נכלל בדברי שמואל, הרי כל ראיות שמואל הוא מדכתיב למזבח לכפר, ודם חוץ שנתנו בפנים, ולא הגיע דמו למזבח, איך יכפר, והרי קרא רק במזבח החיצון מיירי? וצ"ע].

ו) ובמקום המליקה בעופות, יש חילוק, דחטאת העוף מדדינו שיהיה הזאת דמו ומצוי דמו למטה מחוט הסיקרא, לכן הולך עם העוף למטה עד קרן דרומית מערבית של מזבח, ושם עומד ומולקה¹²⁸. אבל בעולת העוף שדינו

¹²⁸ איתא בזבחים דף סג: תנינא להא דת"ר מליקה בכל מקום במזבח כשירה וכו'. וכתב בספר מעשה הקרבנות (ע' 89 הערה שעט): מבואר דמליקה כשרה בכל מקום. אך הא מיהא משמע דבעינן "במזבח" דהנוסח בתנו רבנן מליקה בכל מקום "במזבח" כשרה. וכן רש"י ז"ל שם כתב, בכל מקום היתה כשרה למליקתה, בין למעלה בין למטה. ע"ש, משמע דהא מיהא בעינן במזבח. וצ"ב מנא לן ומאי טעמא.

ואולי כיון שהרי אין לה קבלה בכלי שרת, א"כ איך ישמר הדם שלא ישפך, ובעינן הזאה ומיצוי. ואולי לכן הא מיהא בעינן עכ"פ שימלוק במזבח, אבל לא מצד עצם עיקר דיני מליקה וצ"ת.

והנה הרמב"ם ז"ל כתב (פרק ז' ממעשה הקרבנות ה"ו) מולק אותה בקרן דרומית מערבית. ע"ש. מבואר דהוא מצריך מליקה בקרן דרומית מערבית וזה היפך הגמרא. ועמד בזה בזבח תודה ז"ל בסוגיין וכתב, דהא דהצריך הרמב"ם מליקה בקרן דרומית מערבית, הוא משום שכך עדיף שלא יאבד הדם ע"ש.

ובספר חומר בקודש (ע' קע"ג הערה לה) דן ג"כ בענין זה באריכות וכתב: מבואר לכאורה בבגמ' כאן דרק הזאתה צריכה לקרן דרומית מערבית, אבל מליקה לא. ובאמת דלפי המבואר בדברי הגמ' דקרן דרומית מערבית דתנן במתני' קאי רק על הזאתה, הרי שניתן לומר דמליקה לא צריך מזבח כלל, והא דקאמר דבכל מקום היתה כשירה למליקתה ניתן שפיר לפרש דבכל מקום קאי על העזרה, והיינו דמליקה כשירה בכ"מ בעזרה ואינה צריכה מזבח כלל, וכן מבואר בפ"י הרז"ה בריש מסכת קנים.

אמנם בפ"י הראב"ד בריש מסכת קנים איתא דצריך לעשות המליקה במזבח כדי שתהא קרובה למקום הזאתה ומיצוי דמה שלא יתפזר דם הנפש, ועל זה הוא דקאמר דמלקה בכל מקום במזבח כשר, ולא צריך במליקה לקרן דרומית מערבית. אבל בדברי הרמב"ם מבואר דפליג אתרויהו וס"ל דמליקה נעשית בקרן דרומית מערבית. וצ"ב איך פירש הרמב"ם את דברי רב אשי דבכל מקום היתה כשירה למליקתה אלא זה היה מקומה להזאתה.

וביותר קשה, דהנה הרמב"ם (שם ה"ט) הביא לדינא את דברי רב אשי וז"ל וכל מקום מן המזבח כשר למליקתה, עכ"ל ובלקוטי הלכות (שם) כתב, דהרמב"ם מפרש דהא דתנן חטאת העוף היתה נעשית על קרן דרומית מערבית, קאי על כל מעשה חטאת העוף וגם על מליקה, אלא דבטעמא דמילתא לקרן זו יש חילוק בין מליקה להזאה, דלענין הזאה ילפינן מהגשה

שיהיה מצוי דמה למעלה מחוט הסיקרא, לכן עולה עם העוף להסובב, ושם עומד בקרן דרומית מזרחית ומולקו שם. מיהו מליקה עצמה כשרה בכל מקום (בעזרה) [במזבח + כצ"ל דכ"ה בש"ס וברמב"ם וכ"ה בדברי המחבר קינים פ"א אות ה'. אך לענ"ד דין זה בעולה צע"ג ועיי"ש.+] [זבחים דף ס"ג ב'].

ז) מקום קמיצת המנחה. כל מנחה כהן מוליכה בכלי שרת אצל המזבח למטה ומגיש הכלי שבו המנחה סמוך ממש כנגד חוד קרן דרומית מערבית של מזבח. ואח"כ מסלק כל הלבונה לצד א', ועושה הקמיצה מצד אחר בהסולת. במקום ששמנה מרובה, ונותן הקומץ לכלי שרת, וחוזר ונותן גם כל הלבונה שבה על הקומץ שבכלי ומעלהו למזבח ומולחו וזורקו לאישים. מיהו הקמיצה כשרה בכל מקום שבעזרה, ואפי' בהיכל [רמב"ם פי"ב ממעשה קרבנות הי"ב ופי"ג הי"ב]. ועי' לעיל פ"ב סי' נ"ג.

ח) מקום הנסכים בין בנסוך היין או המים, היה בראש המזבח בקרן מערבית דרומית, ששם היה סמוך להקרן ב' ספלי כסף קבועים בגג המזבח, המזרחי מיוחד לניסוך היין, והמערבי למים. בכל א' היה נקב בשוליו, שמחולחל ויורד להשיתין. והוא גומא עמוקה שהיה מהצד לתחתיות המזבח. אבל הנקב שבספל המזרחי שמיוחד ליין, רחב יותר מהנקב שבספל המיוחד למים. נתן היין לספל המיוחד למים, או איפכא כשר [רמב"ם פ"ז ממעק"ר הי"ב ופ"י מתמידין ה"ז]. ולרמב"ם [פ"ב ממעק"ר ה"א] כל הנסכים חוץ מנסכי החג, מנסכין על יסוד המזבח ומשם יורד לשיתין. וחלק עליו הראב"ד, וכדבריו משמע בספרי.

ט) מקום הקטורת היה בכל יום בשחרית ובין הערבים על מזבח הזהב שבהיכל. וביו"כ מכניס הכה"ג עוד מלוא חפניו קטורת לקדשי קדשים

דמנחה דזהו מקומה של הזאה מעיקר הדין, אבל לענין מליקה אכן מצד עיקר הדין לא צריך קרן זו ורק כיון דהתם היה מקום הזאה לכן גם המליקה היו עושים שם כדי שלא יתפזר דם הנפש.

וזהו הפירוש דברי רב אשי דבכל מקום היתה כשירה למליקתה, מצד עיקר הדין אלא ששם היו עושים המליקה כדי שלא יתפזר הדם, וזהו גם מש"כ הרמב"ם בה"ט דבכל מקום מן המזבח כשר למליקה, וכך הוא מצד עיקר הדין דמליקה, עכ"ד לקוטי הלכות.

אלא דעדיין צ"ב, מהיכי תיתי דמליקה בעי מזבח, דבשלמא לפי"ד הרז"ה הרי דמעיקר הדין לא צריך מליקה במזבח כלל, וזהו דקאמר רב אי דבכל מקום היתה כשירה למליקתה דהיינו בכל העזרה, ורק מדרבנן קבעו שיעשה מליקה במזבח כדי שלא יתפזר הדם, אבל בדברי הרמב"ם משמע דמפרש לדברי רב אשי דבכל מקום היתה כשירה דזה קאי על כל מקום במזבח, וצ"ב מהיכי תיתי דמליקה בעי מזבח. וע"ש מש"כ עוד בזה.

להקטירו שם על המחתה במקום שבין ב' הבדים. חוץ מהמנדב לבונה, שמקטירו על מזבח החיצון [כלעיל פ"ב סי' ס"ד]. ועתה נבוא להשיב גם על השאלה ה'.

פרק ו

היאך היתה כל עבודה ועבודה?

א) האיך סומך? כל הקרבנות שטעונות סמיכה, אם היה קרבן קדשי קדשים מעמיד הקרבן בצפון המזבח, ראשו למזבח ופניו למערב. ואם היה קדשים קלים מעמידה בכל מקום בעזרה, רק שיהיה פני הבהמה למערב. והסומך בין בק"ק ובין בקק"ל עומד במזרח ופניו למערב, ומניח ב' ידיו בין ב' קרני הקרבן וסומכן עליו בכל כחו, ומתוודה או אומר דברי שבח להקב"ה, הכל לפי הקרבן שמקריב [ועיי' לעיל פ"ב סי' כ"ה].

ב) האיך שוחט? כל קרבן קודם שישחטנו קושר כל יד שלו עם רגל שלאחריו [עמ"ש תמיד פ"ד סי' ב']. ולרמב"ם לא היו כופתין התמיד כלל [עמ"ש בתמיד שם]. ואח"כ מכניסין ראש הבהמה תחת אחד מהטבעות המיוחד לאותו המשמר שבאותו שבו. וזה כדי שלא תתנועע הבהמה ראשה בשעת קבלת הדם. והשוחט עומד במזרח הבהמה ופניו למערב. והמקבל עומד במערב הבהמה, אחוריו לצפון ופניו לדרום ובידו המזרק. והשוחט שוחט בסכין כלי שרת, ובדיעבד אפי' אינו כלי שרת, כשר, ומתכוון ושוחט ב' הסימנים והוורידין, ומיד מניף הסכין למעלה לאחר שחיטה, כדי שלא יטפף דם שעל הסכין לתוך המזרק ומקנח הסכין באחורי המזרק. ואז המקבל הדם, מושיט המזרק תחת הצואר הנשחט, ואוחז הסימנים והוורידין ומפנן לתוך אויר המזרק [עיי' רש"י זבחים דכ"ה ב'], ומתכוון לקבל כל הדם, [רמב"ם פ"ד ממעק"ר ה"ו וח']. ונ"ל שא"צ המקבל לדקדק שלא יקבל מעט מדם העור שבתחלה או מעט מדם התמצית שלבסוף. דאע"ג דאמרי' בזבחים [דכ"ה א'] ולא מדם העור ולא מדם התמצית, דשניהן פסולין לזריקה, היינו שלא יקבל זה לבד, מדאין מכפר רק דם שהנפש יוצא בו. ואף על גב דאמרי' [פסחים דס"ה א'] במכנס דם שנשפך ברצפה, מקשינן והרי דם התמצית מעורב בו, והרי הך לישנא משמע שדם התמצית מועט, ואפ"ה פסול לזריקה? נ"ל דהתם דם התמצית מהרבה פסחים שנשחטו שם מרובה, ודם שהנפש יוצא בו שנשפך, הוא רק מועט. כי רובם נתקבל בכלי לזרקן למזבח, להכי מקשי דלבטל דם הכשר לזריקה ברובו, עד שהוצרך לתרץ, דר"י ס"ל אין דם מבטל דם אפי' מרובה למועט [ועיי' פי' רש"י התם]. אבל בנתערב

בדיעבד מעט מדם התמצית, בטל ברוב, ורק לכתחלה יש ליזהר מדלא גרע מדם שע"ג הסכין, שצריך להגביהו מיד לאחר שחיטה שלא יתערב בדם הזריקה, אבל בדם העור והתמצית כשלא נזהר לא ניתנה תורה למלאכי השרת [כקדושין דנ"ד א']. וכן משמע מרמב"ם [פ"א מפסהמ"ק הכ"ו ע"ש] אם נשפך קצת מדם הנפש או כולו מהמזרק לרצפה, ואספו, כשר. אבל בנשפך מהצואר לרצפה ואספו פסול [רמב"ם פ"א מפסהמ"ק הכ"ו]. והאיך מוליך? קי"ל הולכה שלא ברגל לא שמה הולכה. וכל קרבן שלא הוליך דמו בהילוך ממש בין ששחט קרוב למזבח או רחוק ממנו ועמד במקום שקבל הדם וזרקו פסול [שם הכ"ג], והאיך זורק? כבר ביארנו לעיל האיך יהיה הזריקה בכל קרבן וקרבן [עי' פ"ה סי' ד'].

ג) והאיך יהיה הקטרת הבשר ע"ג המזבח? נקדים שיש חילוק בזה בין עולה לשאר קדשים, דמשאר קדשים מקטירין רק האימורין במזבח, וכבר נתפרשו [לעיל פ"ב סי' כ"א]. משא"כ עולה כולה כליל, ומקובל לנו שיהיה נתוח העולה דוקא בזה האופן, דהיינו הראש, והפדר על בית שחיטתו. ד' הכרעים. ב' הידים. רגל ימיני עם ב' ביצים עמו. הקרביים. החזה. דופן ימנית בלי שדרה, ומניח ממנה ב' צלעות למעלה וב' למטה, ויהיה גם הכבד תלוי בהדופן. הגרה הוא הצואר ובו ב' צלעות מכאן וב' צלעות מכאן, והקנה והלב והריאה נשארים תלויים בו. דופן השמאלי עם השדרה ומניח ממנה ב' צלעות מלמעלה וב' צלעות למטה, וטחול תלוי בדופן. העוקץ והאליה שבה, ואצבע הכבד וב' הכליות נשארים בהעוקץ. רגל שמאל. אלה הם הנתחים של כל עולה שאסור לנתחם יותר, מדכתיב, ונתח אותה לנתחיה, ולא נתחיה לנתחים. אולם בכמה בני אדם ישאו למזבח, הנתחים הנ"ל, בזה יש חילוק בין קרבן צבור לקרבן יחיד, דבעולת צבור, בכבש או עז יקריבו ו' כהנים הנתחים הנ"ל למזבח, וא' נושא הסולת וא' נושא היין לנסכים. ובאיל יקריבו ז' הנתחים, והסולת בב', והנסכים בב'. ובפר או עגל, יקריבו י"ח כהנים הנתחים הנ"ל למזבח, והסולת בג'. והנסכים בג'. מיהו בעולת יחיד רשאי כהן א' להקריב כל הנתחים הנ"ל למזבח [רמב"ם פ"ו ממעק"ר], [אבל פשוט דהיו צריכים להפיס איזה כהן יזכה להקריב כולו, ובזה יתורץ מה דקשה ברש"י יומא [ד"ב ב'] ד"ה מי ידעינן שכ' והרי ע"י פייס היו עובדין, דקשה הרי שם [יומא כ"ו ב'] אמרי' בפירוש במשנה דבקרבות יחיד אם רצה להקריב יקריב? אלא ע"כ דהתם רק לענין נתחים קאמר, אבל עכ"פ פייסו מי יקריב כולו, דאל"כ איכא למיחש לקטטה וכבתרומת הדשן, רפ"ב [דיומא].

(ד) כל דבר הקרב למזבח, בין נתחי עולה, או אימורי שאר הקרבנות או מנחה, צריך שיהיה כזית, דקי"ל אין הקטרה פחות מכזית [רמב"ם פי"א מפסולי המוקדשין הט"ו].

(ה) כל דבר הקרב למזבח צריך למלחו + עי' מ"מ שם הלי"א + תחלה יפה יפה כמולח בשר לצלי. מיהו בדיעבד אפי' לא מלח הדבר הנקרב רק בגרגר מלח א' כשר. אבל בהקריב דבר בלא מלח כלל, לוקה והקרבן כשר. חוץ ממנחה שכשהקריב קומצה בלי מלח כלל, נפסלה המנחה, ואין לך דבר הקרב למזבח שא"צ למלחו, רק נסכי חובה, והדם, והעצים [רמב"ם פ"ה מאיסורי מזבח הי"א וי"ב, ועי' לעיל פ"ב סי' נ"ט וס'].

(ו) עוד יש חילוק בין הקרבת נתחי העולה, להקרבת אימורי שאר הקרבנות. דבעולה לאחר שמלח הנתחים והעלן למזבח [עי' מ"מ שם ה"ד] צריך לזרקן דוקא על האישים, דילפינן ג"ש דכתיב ועשית עולותיך הבשר והדם, מה דם בזריקה אף בשר בזריקה. ולאחר שזרקן על האישים, מסדרן יפה על המערכה. משא"כ באימורי שאר הקרבנות מניחן מיד בנחת על המערכה [פ"ו ממעק"ר]¹²⁹. וכל הנקרב על גבי המזבח שצלאו למטה ואח"כ העלן לאישים אין בהם משום ריח ניחוח [שם]:

(ז) והאיך סדר המליקה? בחטאת העוף, הכהן עומד למטה ברצפה אצל קרן דרומית מערבית של מזבח. ובעולת העוף הכהן עולה בכבש ופונה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית. [רתוי"ט כתב בזבחים פ"ו מ"ג דסובב שהזכיר רש"י ור"ב שם בעולת העוף, היינו מקום דריסת רגלי הכהנים בראש המזבח שג"כ נקרא סובב. ולפע"ד אם שקצת נ"ל ראייה לדבריו, דהרי אמרי' התם בש"ס דמש"ה עולין וחוזרים שם על העקב במליקת עולת העוף שאם יסבב עם העוף את המזבח, שמא יתעשן וימות. ואי נימא דבסובב ממש מולק. א"כ האיך אפשר שיתעשן וימות בעשן המערכה שהוא ג' אמות למעלה מהסובב, והרי עשן המערכה מתמר ועולה כמקל ואינו יורד למטה [כיומא נ"ג א']¹³⁰. ואפ"ה ק' למה קאמר רתוי"ט דסובב שכ' רש"י, הרי גם במשנה ה' נזכר לשון זה ופנה לסובב? אמנם מסתימת לשון הרמב"ם משמע לכאורה דלסובב ממש עלה, ואי משום הטעם דשמא תתעשן, יש

¹²⁹ ראיתי מעירים ע"ד דלא כן מבואר ברמב"ם אלא שהקטרת אימורי שאר הקרבנות אף היא בזריקה על גבי המזבח כן מבואר ברמב"ם מעשה"ק פ"ז ה"א בחטאות הנאכלות ושם ה"ב בחטאות הנשרפות ושם פ"ט ה"א באשמות

¹³⁰ ובתפא"י (זבחים פ"ו אות כ"ח) הכריח עוד כן, דהרי יליף לקמן (ס"ה ע"א) מומלק והקטיר "מה הקטר בראש המזבח, אף מליקה בראש המזבח", הרי דבעינן בראש המזבח ממש. אך בהגהות תפארת יעקב כתב דיש לדחות דגם ה"סובב" נקרא מזבח, כדאיתא ביומא (מ"ה ע"ב), וע"ש שכתב שדבריו תמוהין מהסוגיא כאן.

לומר דאין סומכין על הנס שמתמר העשן רק למעלה¹³¹, אבל בזבחים פ"ו סי' כ"ח הבאתי תהלה לאל ראייה חזקה שמולק בראש המזבח ממש. יעו"ש]: ובין בחטאת או בעולה, מושיב הכהן שם במקומו העוף על אחורי כף ידו השמאלית¹³² ופני העוף נגד גב ידו, וערפו לצד מעלה. והכהן אוחז ב' רגלי העוף בין ב' אצבעותיו זרת וקמיצה של יד שמאלית, וב' גפי העוף אוחז בין אמה לאצבע. ומותח בידו הימנית עור הגרון עם ב' הסימנים על צד פנימי של אצבע ואמה, ואוחז העור ההוא בין אצבע לאגודל [ולרמב"ם מותח עור הגרון ממעל לאמה ואצבע עד בין אצבע לאגודל], ואח"כ קוצץ בצפרניו של יד ימנית את חוט השדרה¹³³ של העוף ממול ערפו, ומנתק שם חוליות המפרקת זה מזה,

¹³¹ ובזה יש ליישב את קושיית הרש"ש בזבחים דף סד. שהקשה, דהלא הי' יכול לילך דרך הסובב, וישפילה למטה מגב המזבח אשר שם המערכה ועשנה, ונשאר בקושי'.

וכתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק כ' סי' ג' אות כג): ונראה לתרץ עפ"ד הרמב"ם בזה בפיהמ"ש שכותב וז"ל: אף על פי שאמרנו שאלו הג' צריך שיהיו בקרן דרומית מערבית, אין מטריחין אותו לפנות אל ימין ולסבב המזבח כולו, אלא מוליך אותו לאותו הקרן ומקריב שם ונרתע לאחוריו, וטעם זה כי בשעה שהוא סובב המזבח והיין בידו אפשר שיתעשנו בעשן המזבח בשעת סובבו ויפסיד ריחו, ואנו צריכים תמימים יהיו לכם ונסכיהם כמו שיתבאר במנחות, וג"כ עולת העוף ניחוש שתמות מן העשן עכ"ל.

ולכאורה קשה על הרמב"ם דמהי ההוספה שמוסיף לכתוב בזה שהוא מפני "שאין מטריחין אותו לפנות אל הימין", ומדוע לא סגי ליה בהנימוק כשלעצמו שאיתא בגמ' ומביא לאחר מיכן שהוא מפני שאפשר שיתעשנו בעשן המזבח בשעת סובבו ויפסיד ריחו?

ונראה שהרמב"ם ר"ל בזה דלא תימא הרי אפשר להזהירו לכהן בסובבו שיעשה מאמצים ועילות בדרך פניתו לימין כגון שישפילה למטה מגב המזבח, והדומה לזה, (כקושיית הרש"ש) לכן בא הרמב"ם להטעים גם זאת "שאין מטריחין אותו בכך".

ועל זה נראה להוסיף גם דברי התפארת ישראל (בחומר בקודש פרק ו' אות ז') שבהסבירו אופן עלותו לסובב בעולת העוף. ובכתבו שמסתימת לשון הרמב"ם דלסובב ממש עלה, כותב "ואי משום הטעם דשמא תתעשן י"ל דאין סומכין על הנס שמתמר העשן רק למעלה" ע"ש, וא"כ נימוק זה אפשר לומר גם אם "ילך דרך הסובב וישפילה למטה מגב המזבח אשר שם המערכת ועשנה" כקושיית הרש"ש. ומיושבת היטב קושיית הרש"ש ודו"ק.

¹³² מבואר מדבריו שהיה נעזר במליקה עם ידו השמאלית, דהיינו שאוחזה ביד שמאלו ומליקת האגודל ביד ימינו. וכן נקט הרמב"ם בפיה"מ לזבחים. אך בשיטמ"ק מבואר שהכל היה נעשב ביד ימין.

¹³³ כתב התפארת ישראל (בועז מסכת זבחים פרק ו) וז"ל: 'אמנם מ"ש רש"י בזבחים דשדרה היינו חוט השדרה. ק"ל מחולין רפ"ג דאמרין נשברה השדרה ונפסק חוט שלה דאלמא דשדרה לאו היינו חוט, וי"ל, ול"מ נ"ל דמפרקת היינו כל חוליות הצואר, אבל כל המשך החוליות שבכל אורך אמצע הגב, נקראין שדרה. דשדרה לשון המשך הוא, כדאמרין [ב"ב ק"ג א] הנהו שדרי דארעי מקרי. ר"ל הרים גבנונים התלויים זב"ז ומרוכסים יחד. משא"כ מפרקת, לשון פרוק ודלדול הוא, כדאמרין [כחולין דצ"ג], בהמה בחייה אפרוקי מפרק. ור"ל הכא משום דכשהבהמה מתנועעת תמיד בצוארה אילך ואילך, חוליות הצואר מתפרקים, לפיכך נקראו החוליות ההם מפרקת. וזהו לפע"ד פי' הא דאמרין [חולין ד"כ ע"א] חותך שדרה ומפרקת ר"ל חותך בצפרניו ראש העוף מהגוף, באופן שישאר כל המפרקת בהשדרה. דהיינו שמולק סמוך לקצה מול הרואה את העורף.'

אבל אינו מנתק עדיין רוב הבשר שמקיף הצואר [ובחולין ד"כ ב' כתב רש"י רוב בשר שאחורי הצואר. ונ"ל דר"ל דהבשר שאחורי הצואר הוא רוב הבשר המקיף הצואר, דהרי עיקר הטעם הוא משום וכי מתה עומד ומולק]. ואח"כ מנתק בעולה הוושט והקנה או רוב של כל א' ואחד, ובחטאת רק סימן אחד או רובו, ובעשה איפכא שניהן פסולין. ואח"כ מחתך בצפרנו בעולה את הבשר שמקיף המפרקת ומבדיל הראש מהגוף, אבל בחטאת אינו מבדילו מדנשאר מחובר בסי' הא' שאינו מנתקו, וכלעיל. אח"כ בחטאת אוחז בעוף ומזה דמה מרחוק אל קיר המזבח למטה מאמצע גובה המזבח [ערכ"מ], ואחר שהזה דמה, ממצה ודוחק בית המליקה בין אצבעותיו, כדי שעי"ז ירדו שיירי הדם ליסוד המזבח. ואם לא מיצה פסול. [ונ"ל דכ"ש אם לא היזה, ונ"ל ראייה מרש"י מעילה ד"ח ב' ד"ה ותני רב, וד"ט א' ד"ה קתני, ועיין בפירושינו בס"ד [זבחים פ"ו סי' מ"ג] אלא שהרמב"ם לא ביאר כן], ולאחר מצוי הדם, הבשר כולו לכהנים, כחטאת בהמה [רמב"ם פ"ז ממעק"ר]. אבל בעולת עוף לאחר שהבדיל הראש מהגוף ממצה ודוחק בית המליקה שבגוף העוף על קיר המזבח למעלה מחוט הסיקרא, כדי שירד שם דמה. וכ"כ עושה עם הראש, שדוחק בית המליקה שבו לקיר המזבח שם. [והרמב"ם כתב [בפ"ו ממעק"ר], וז"ל. וממצה דם הראש ודם הגוף אל קיר המזבח וכו', ונוטל הראש ומקיף בית מליקתו למזבח וכו'. משמע מדבריו דב' מתנות היו בדם הראש, בתחלה ממצה דם הראש לקיר, ואחר שמיצה גם דם הגוף חוזר ומקיף בית מליקת הראש למזבח. ובעניי לא זכיתי לדעת מנ"ל לרבינו הא' אי משום דבמתני' [זבחים ס"ד ב'] בתחלה נקט ומיצה דמה, והדר תו נקט מתני' נטל הראש והקיף וכו', ובסוף הדר ונקט תנא מיצה דם הראש ולא מיצה דם הגוף פסול וכו' והרי קשה אמתני' דהרי מהראש דלצטרך מצוי לא שמעינן אכתי ממתני' כלל? אע"כ דהא דנקט תנא בתחלה ומיצה דמה, קאי אראש ואגוף, ור"ל שבתחלה ממצה דם הראש לחוד ואח"כ דם הגוף לחוד. ולפ"ז מדהדר נקט תנא אח"כ נטל הראש והקיף וכו', ע"כ ר"ל שאחר שמיצה דם הגוף חוזר וממצה דם הראש. אם זהו כוונת המשנה, לא ידענו מנ"ל לתנא גופיה הא, שיהא מתן דם הראש משונה ממתן דם הגוף, והרי בקרא לא נזכר ראש או גוף, רק פעם א' כתיב ונמצה דמו? ותו דה"ת אי נימא כרכ"מ [פ"ו ממעק"ר], וכמו שכתבנו לעיל, דמלת מצוי ר"ל שדוחק מקום המליקה בין אצבעותיו, והדם יורד על קיר המזבח, ומלת היקף דנקט תנא גבי הראש, ר"ל שדוחק הראש עצמו וכבשו אל הקיר. לפיכך מדנקט תנא בתר הכי מיצה הראש וכו', והרי ק' כקושייתנו הנ"ל דהרי גבי הראש לא נקט עדיין שהיה ממצה אותו, על כרחך דהא דנקט תנא תחלה ומיצה דמו אראש נמי קאי, וכדאמרן. אלא אי נימא כרש"י בחומש, שפי' שמצוי היינו שכובש ודוחק בית המליקה לקיר המזבח. א"כ מצוי והקפה אחת היא, ואין ראייה ממתני' כלל, די"ל דמיצה דמה דנקט תנא תחלה, קאי רק אגוף של העוף, ואפ"ה שפיר נקט תנא בסוף מיצה הראש וכו', משום דכבר נקט לעיל מינה גבי הראש הקיף בית מליקתו למזבח,

דהיינו מצוי דידיה? ול"מ נ"ל דמ"ש המשנה תחלה ומיצה דמה. ר"ל דם הגוף לחוד, ומה דנקט בתר הכי נטל הראש והקיף וכו', ר"ל היה דוחק הראש עצמו בקיר, משום דבהגוף שהדם בו רב. לא היה צריך לדחקו בקיר, רק ממצה ודוחק מקום המליקה בין אצבעותיו, ובהכי סגי ליה שיצא הדם, משא"כ בהראש שדמו מועט, היה צריך להקיפו ולכבשו לקיר המזבח בחוזק כדי שיצא גם ממנו דם [וזהו כפי' רכ"מ שהבאנו לעיל. ואפשר שכך הוא ג"כ כוונת הרמב"ם, רק תנא והדר מפרש. אלא שלשונו דחוק קצת]. לא מיצה דם הגוף בעולה פסול, אבל אם לא מיצה דם הראש כשר:

ח) אחר שמיצה דם הגוף ודם הראש בעולה, נוטל הראש וספגו במלח וזורקו על גבי האישים. ואח"כ נוטל הגוף וקורע מתוכו הזפק עם העור והנוצה שעליו ואת הבני מעיים הנמשכין ויוצאין עם הזפק מתוך הגוף, ומשליך הזפק ושעמו לבית הדשן שהיה במזרח הכבש. ואח"כ שוסע בידו את הגוף בין הכנפיים [ולרש"י בחומש בכנפיו דקרא ר"ל שקורע הגוף בעוד הנוצות על הגוף], וא"צ לשסעו בכל אורך השדרה, גם לא להבדיל ב' נתחי הגוף זה מזה. מיהו אם הבדילן כשר, ואח"כ סופג גם הגוף במלח, וזורקו על האישים. מיהו כל המעשים שצריך לעשות לכתחלה בעולת העוף אחר מצוי הדם, אינן מעכבין בדיעבד, [רמב"ם פ"ו ממעק"ר ה"כ וכ"א וכ"ב]:

ט) וסדר קמיצה במנחה כך הוא, דאחר שהגיש הכלי שרת שבו המנחה בימינו לקרן דרומית מערבית של מזבח [כלעיל פ"ה סי' ז']. מסלק כל הלבונה שבמנחה לצדדי הכלי, ואוחז הכלי שבו המנחה ביד שמאל, וכופף אצבעות יד ימינו באופן שישאר ריוח בין האצבעות שכפף לפס ידו, ומכניס צדדי פס ידו בהסולת במקום ששמנה מרובה, ועי"ז הקמח נדחף ונכנס לתוך הריוח שבין האצבעות הכפופים לפס ידו. ואח"כ מוציא ידו כך מהסולת, ומוחק באגודל את הסולת שבולט ויוצא מאצבעות הכפופים מצד זה, ובאצבע הקטנה חוזר ומוחק ג"כ הסולת שמצד האחר, כדי שלא יהא בהקמיצה יותר ממה שנכנס תחת ג' האצבעות הכפופים האמצעיים. ואח"כ נותן הקומץ לכלי שרת והלבונה עליו כמו שביארנו לעיל, ומולחו ומעלהו ומקטירו ע"ג המזבח [רמב"ם פ"י ממעק"ר הי"ג. ועי' בפירושינו פ"א דמנחות סי' ל']:

י) סדר הקטורת בכל יום בבקר ובערב, כך הוא. מי שזכה בפייס בהקטורת, נוטל כלי שרת זהב הנקרא בזך, מלא קטורת במשקל ג' דינרין [הוא י"ב

לאטה וחצי], ונותן על הבזך כסוי¹³⁴, ונותן הבזך עם הכסוי לתוך כלי שרת של זהב שנקרא כף, ומכסה גם הכף עם חתיכת בגד, ואוחז הכף בידו, ומי שזכה במחתה, נטל מחתת כסף מחזקת ד' קבין, ועולה עמה להמזבח, והולך למקום מערכה שנייה של קטורת, ומפנה בה עם המחתה את הגחלים הילך והילך, וחותרה ונוטל משם מלוא מחתה מגחלים הפנימיות שנתאכלו ונתבערו יפה, שלא יהיו בהם אודים מעשנין, ויורד עם מחתה המליאה מהמזבח, ומערה הגחלים למחתה זהב שמחזקת ג' קבין, ונתפזרו כקב גחלים, ומכבדן לאמת המים שבעזרה [ובשבת כופה עליהן פסכת¹³⁵]. אח"כ זה שעם הקטורת וזה שעם המחתה נכנסין להיכל. זה שבידו המחתה, מערה הגחלים דרך צבור על גג מזבח הפנימי ומרדדן בשולי המחתה. וזה שבידו כף הקטורת נוטל הבזך מתוך הכף, ונותנו לבעל המחתה (עי' תמיד פ"ו אות י"א) שעומד בצדו, ובעל המחתה מערה הקטורת מהבזך וגם מה שנתפזר מהקטורת בהדרך מהבזך לכף, מערה הכל לתוך חפני המקטיר. ומזהירין להמקטיר שלא יתחיל לפזר הקטורת על הגחלים מלפניו למרחוק כדי שלא יכווה זרועו מעתר החם העולה מהקטורת¹³⁶. ואח"כ משתחוה בעל המחתה ויוצא, והממונה שעומד מחוץ להיכל קורא בקול רם הקטר¹³⁷! ואז כל הכהנים שהיו שם מתרחקים ופורשין א"ע מהריוח שבין אולם למזבח בשעת הקטרה דהיכל. [ובהקטרה דלפני ולפנים ביו"כ א"צ לפרוש רק מההיכל [יומא דמ"ד ב'] אבל מהפשפש שבצד ההיכל, וכ"כ מאחורי הכפורת שהיה לול משם לקדשי קדשים א"צ לפרוש בשעת הקטרה [כגיטין דנ"ד ב']]. ואח"כ המקטיר מפזר הקטורת על הגחלים בנחת כמרקד סולת, ומתחיל לפזר הקטורת בידו מלהלאה לפניו, והולך ומקרב ידו עד לפניו וממתין עד שיתמלא הבית כולו עשן, ומשתחוה ויוצא [רמב"ם פ"ג מתמידין, וש"ס יומא דמ"ג ב' ודנ"ב ב'. ועי' בפירושינו פ"ו דתמיד סי' י"ז].

¹³⁴ לפי שהקטורת היא דבר דק ויש לחוש שמא יפלו לתוכה אבק או עפר קודם שיגיע למזבח ויתערב בתוכה ותיפסל, לפיכך היה צריך לכסות (כן פי' הראב"ד).

¹³⁵ שהגחלים אסורות בטלטול משום מוקצה, ועוד שגורם כיבוי ואסור בשבת (כן פי' הראב"ד בתמיד) היה כופה עליהן ומכסן, שלא יכווה בהן רגלי הכהנים (כן פי' הרא"ש שם).

¹³⁶ ולפי שלא הקטיר מעולם, שהרי היו מפיסים חדשים לקטורת לפיכך הוצרכו ללמדו. (פיהמ"ש לרמב"ם ועוד).

¹³⁷ כי הממונה היה מזהיר את כולם לפרוש בשעת הקטרה ואז אומר למקטיר הקטר. הראב"ד והרא"ש שם.

יא) סדר השיר ששררו הלויים על הדוכן בשעה שנסכו נסכי קרבנות צבור בזה קיצר רבינו הרמב"ם ז"ל [פ"ז מתמידין]. ואנחנו בכחנו החלש חתרנו כחולדה הדרה בעיקרי הבתים, וזאת אשר מצאנו בס"ד. ביום הראשון בשבוע, שררו הלויים בשעה שנסכו נסכי תמיד של שחר ונסכי תמיד הערביים, לה' הארץ ומלואה וגו' [מזמור כ"ד]. ביום ב' בשבוע שררו בשעה הנ"ל, גדול ה' ומהלל מאד וגו' [מזמור מ"ח]. ביום ג' אלהים נצב בעדת אל וגו' [מזמור פ"ב]. ביום ד' אל נקמות ה' [מזמור צ"ד]¹³⁸. ביום ה' הרנינו לאלהים עוזנו וגו' [מזמור פ"א]. ביום ו' ה' מלך גאות לבש וגו' [מזמור צ"ג]. וכן שררו בכל יום בשעת נסוך נסכי תמיד הערביים, אותו שיר ששררו באותו היום בנסכי תמיד השחר, אמנם בשבת שררו בנסכי תמיד השחר, מזמור שיר ליום השבת [מזמור צ"ב]. ובנסכי מוסף השבת, שררו בכל שבת ושבת חלק א' משירת האזינו וגו'. דהיינו שחלקו שירת האזינו לו' חלקים [וסי' הזיו לך], דבשבת ראשונה שררו ה'אזינו וגו' עד זכור וגו'. ובשבת שנייה שררו ז'כור וגו' עד ירכיבהו וגו'. בשבת שלישית ירכיבהו וגו' עד וירא וגו'. בשבת רביעית ו'ירא ה' וגו' עד לולי וגו'. בשבת חמישי ל'ולי וגו' עד כי ידין וגו'. בשבת הששי כ'י ידין וגו', עד סוף השירה [ועי' תוס' ר"ה דל"א א', דבמס' סופרים הגי' וישמן לו. ושרבינו חננאל גרס, וירא לו. ולרמב"ם וטור באו"ח הגי' הנכונה לו, כי אשא]. ובשבתות שאח"כ חוזר חלילה. ובנסכי תמיד הערביים של שבת, שררו בשבת הראשונה אז ישיר משה וגו' עד מי כמוך וגו'. ובשבת שנייה מי כמוך וגו', עד סוף השירה. ובשבת שלישית אז ישיר ישראל וגו' עלי באר וגו'. ובשבתות שאח"כ חוזר חלילה [ר"ה דל"א א']. וכתב רב"י באו"ח סי' קל"ג בשם או"ח, שלא היה מצות השיר רק בבוקר, וכתב בהגמ"י בפ"ו מתפלה, שאין אומרים שירה בנסכי תמיד של בין הערביים, והביא המג"א [קל"ב] קו' הר"מ אלשיך, מדאמרי' [ר"ה ד"ל ע"ב] ונתקלקלו הלויים בשיר ביהע"ר¹³⁹ ולי ק' עוד מדאמרי' [ר"ה דל"א א'] דבמנחה

¹³⁸ ראיתי מעירים שמהרמב"ם (פ"י מתמידין הי"א) משמע שלא היו מתחילין מתחילת המזמור אלא מבינו בוערים בעם. ועיין תוס' בסוכה דף מח. וערל"נ דף נה. בד"ה ולרשע. (הרב יוסף יצחק פרלמן בקובץ מבקשי תורה מא, תשס"ו, מ - מב).

¹³⁹ וא"כ מוכח שהיה שיר אף בבין הערבים.

והנה על קושית האלשיך תירצו בזה כמה תירוצים, המהר"ם אלשיך תי' דהואיל ושיר של בין הערבים מעכב הקרבן לא תקנוהו לומר בזה"ז. (וע"ע הערות שם).

המג"א (קל"ב סק"ד) כתב לתרץ בזה, דכתבו התוס' אם נתאחרו להקריב נסכים עד הלילה, אף על פי שכשר לנסך בלילה, מ"מ שירה אין אומרים בלילה, ולפי"ז פעמים לא היו אומרים שירה על הקרבת נסכים, וכגון שנתאחרו מלהקריב עד הלילה, וכיון דאיתרמי גווני דאין

בשבתא [והיינו בתמיד שבין הערביים כמ"ש רש"י], אמרו אז ישיר? ומה שתי רבינו אלשיך, דעכ"פ שיר בין הערביים אינו מעכב, תמיהני הרי גם בתמיד של שחר אין השיר מעכב [כעירובין די"א א']¹⁴⁰? וצ"ל כתי' רמג"א דכוונת רב"י משום דהרבה פעמים היו הכהנים טרודים אחר תשבעה"ר ולא הביאו הנסכים עד הלילה, ובלילה לא אמרו שירה]. בר"ח אמרו בנסכי מוסף שיר מיוחד, כדמוכח בסוכה [דנ"ד ב'], ולא נזכר בש"ס איזה היה, ונשכח בעווננו¹⁴¹. בר"ה אמרו בנסכי תמיד

אומרים שירה אף על גב דאינו לכתחילה, מ"מ כיון דאיתרמי, כבר לא תיקנו לומר שירה בבין הערבים, דגם במקדש פעמים שלא היו אומרים.

עוד תי' המג"א שם, שהרי לאחר שהקריבו קרבן התמיד כבר לא היו אומרים שירה דאין שיר לאחר סיום התמיד, וא"כ מנחה שהוא כנגד התמיד, אם נאמר שירה לאחריו, נמצאו אומרים שירה לאחר הקרבת התמיד.

עוד תי' החת"ס (ביצה ד' ע"ב ד"ה פעם אחת נשתהו) דהנה בטעם דאמירת הקרבנות וסדר עבודת ביהמ"ק יש בזה שני טעמים, חדא מצד ונשלמה פרים שפתינו, דאמירתם כהקרבנות, ויש עוד כוונה בזה, והיא כוונה טובה ומעולה יותר שאנו מצפים בכל יום ורגע שיבנה ביהמ"ק ולעמוד בתוכו ולסדר העבודה, והאמירה היא הצפיה וההשתוקקות, וכמו שאנו זוכים לאומרה כן נזכה לעשותה, והשתא בתמיד שאומרים בשחר לא שייך לומר על הכוונה השניה, שהרי אין מזבח מתחנך אלא בתמיד של בין הערבים, וא"כ לא שייך לומר דבאמירה יש כאן צפיה לסדר העבודה, דאפילו יבנה ביהמ"ק מיד מ"מ לא יהי' עבודה כ"ז שלא הקריבו תמיד של בין הערבים, וא"כ עיקר הכונה בשחרית הוא הנשלמה פרים שפתינו, משא"כ בפרשת תמיד בבין הערבים, הרי יש כאן הכוונה השניה, שזה עיקר הכוונה, וכונה מעולה יותר שיש כאן הצפיה לבנין הבית והקרבת הקרבנות, ובזה אם יבנה מיד הרי אפשר להקריב התמיד ומתחנך המזבח, וכיון שזו עיקר הכונה באמירת סדר הקרבנות בשעת מנחה, לא תיקנו לומר שירה, שהרי קי"ל (ב"י סו"ס"י נ"א) דכל השירות בטילות לעת"ל חוץ ממזמור לתודה, וא"כ שלא נקלקל עיקר אמירת סדר הקרבנות שבמנחה שהכוונה היא כונה של צפיה והשתוקקות לסדר העבודה מיד, לא תיקנו לומר שירה שזה מתבטל לעת"ל, וכונה אחת ישנה עכשיו ולא שני כוונות. (הובא בהערות הגירש"א).

¹⁴⁰ בעמודי אש (סימן יז) יישב זאת שפיר דמהר"ם אלשיך פסק כרש"י (ע"ז סז). דהשיר מעכב, וכן הוא בירושלמי עירובין [פרק י הלכה יב] ובפסחים [פרק ד הלכה א] ותענית [פרק ד הלכה ב] דהשיר מעכב הקרבן.

¹⁴¹ כ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת זצ"ל מגור במכתבי תורה (סי' ק"ג) כותב: ולא זכיתי למצוא מה הי' שיר של ר"ח וכו' ע"כ.

וכתב הגר"צ אברמוביץ שליט"א בהגהותיו שם: במאירי סוכה שם כתוב דשיר של ר"ח הוא הרנינו לאלקים עוזנו וכנראה שכך היתה גרסתו במסכת סופרים, ולפנינו ליתא. (ועיין עוד בקונטרס נועם מגדים להפמ"ג אות יב, בסידור יעב"ץ ושער החדש), בבני יששכר מאמרי ר"ח מאמר ו' אות א', בספר חקרי לב או"ח סי' ל"ב, בפתיחת התפא"י למשניות קדשים (חומר בקודש פ"ו) ובשו"ת ראשית ביכורים להרב ר' בצלאל הכהן מוילנא סי' ח' ע"כ.

והרמ"ע מפאנו זצ"ל בשו"ת (סי' כה) כותב שבר"ח (עפ"י מדרש הנעלם) אמרו ברכי נפשי במוסף ובמנחה. ואף על פי שבמס' סופרים זכרו בו וישב עליהם את אונם. מ"מ ברכי נפשי עדיף לן עכ"ד הרמ"ע.

ובערוך השולחן (סי' תכד) כותב: נראה שברכי נפשי היה שיר הלויים לקרבן מוסף בר"ח, ותימה אמאי לא נזכר במס' סופרים, וי"ל דאיתא שם ריש פי"ט "ובר"ה אומר כל העמים תקעו כף, ביוה"כ ברכי נפשי וממעמקים קראתיך", ואינו מובן מה ענין ברכי נפשי ליוה"כ, והגר"א מחק זה, ועוד כיצד מתחיל ובר"ה [בו החיבור], ולכן נראה דצ"ל בר"ח ברכי נפשי ובר"ה כל העמים וביוה"כ ממעמקים ע"כ. וכ"כ בטעמי המנהגים עמי תפד בשם ספר מגיד

השחר, השיר של אותו יום שבשבוע שחל בו ר"ה. ובנסכי מוסף ר"ה אמרו, הרנינו לאלהים עוזינו [מזמור פ"א]. וכשחל ר"ה ביום ה', ששירת היום הוא מזמור פ"א, אז אם העדים שראו הלבנה החדשה באו קודם נסוך תמיד השחר, אומרים בנסכי תמיד השחר בהמזמור פ"א מן הסירותי מסבל שכמו וגו' עד סוף המזמור, ובנסכי מוסף מתחלת המזמור, הרנינו וגו' עד הסירותי. ואם לא באו עדים הנ"ל עד אחר נסכי תמיד השחר, אז כופלין במוסף כל המזמור כמו שאמרוהו בשחר, אמנם בנסכי תמיד של בין הערביים של ר"ה אמרו תמיד הבו לה' בני אלים וגו' [מזמור כ"ט], כ"ז בר"ה דף ל' ע"ב. ובמס' סופרים [פי"ט ה"ב] אמרי', דבר"ה אמרו כל העמים תקעו כף וגו' [מזמור מ"ז]. וליכא למימר דבביה"כ מיירי, ליתא, דהרי ברש"י [ר"ה ד"ד סע"ב] משמע שאותה ההלכה שבמס' סופרים, בשיר של ביהמ"ק מיירי. וכ"כ נמי תוס' [סוכה דמ"ז א', ד"ה שיר]. ביו"כ לא מצינו במוסף שלו שיר מיוחד בש"ס. אבל במס' סופרים [פי"ט ה"ב] אמרי' שאמרו ברכי נפשי וגו' [מזמור ק"ד] ושיר המעלות ממעמקים קראתיך [מזמור ק"ל]. [ונ"ל מדלא אשכחן בשום שיר שהיה מב' מזמורים לכן כוונת המ"ס שבמוסף יו"כ אמרו ברכי נפשי, ובתמיד שבעה"ר אמרו ממעמקים קראתיך]. בסוכות במוסף יום ראשון, ג"כ לא הודיעונו רז"ל בש"ס, השיר המיוחד לו. אבל במס' סופרים [שם] אמרי', שאמרו נודע ביהודה וגו' [מזמור ע"ו]¹⁴². אבל במוסף ימי חוה"מ של סוכות, הודיעונו בש"ס שיר שלהן [בסוכה נ"ה א'] : שביום א' דחוהמ"ס אמרו, הבו לה' בני אלים וגו' [מזמור כ"ט]. ביום ב' דחוהמ"ס אמרו אל אלהים ה' דבר וגו' [מזמור נ']. ביום ג' דחוהמ"ס [במזמור צ"ד] מן מי יקום לי עם מרעים עד סוף המזמור. ביום ד' [במזמור הנ"ל] אל נקמות ה' וגו' עד מי יקום. ביום ה' דחוהמ"ס הרנינו לאלהים עוזינו [מזמור פ"א]. ביום ו' דחוהמ"ס אלהים נצב בעדת אל [מזמור פ"ב], ואם חל שבת בא' מהם, שהשיר של מוסף שבת דוחה שיר מוסף של אותו היום, אז אמרי' שיר של מוסף אותו יום למחר, ושיר של מחר אומרים ביום שלמחרת מחרתו. וכן ואילך, עד לבסוף נדחה שיר של יום ו'. במוסף שמיני עצרת אמרו למנצח על השמינית [מזמור ו'] כ"ה במס' סופרים פי"ט הי"ב. וכ' רש"י [ר"ה ד"ד ב'] דבשיר בהמ"ק מיירי. וכן כתבו תוס' [סוכה מ"ז א'], דכן משמע נמי בירושלמי: בחנוכה אמרו ארוממך ה' [מזמור ל']. ואותו שיר אמרו נמי כשהביאו בכורים [בכורים פ"ג

תעלומה לבעל הבני יששכר ע"כ. (דף על הדף סוכה דף נד:). וע"ע מש"כ בס' נפש חיה לג"ר מרגליות.

¹⁴² וכך הובא במעשה רב (סוכה אות רלד) לומר מזמור זה.

מ"ד]. בפורים אמרו שגיון לדוד [מזמור ז'] מס' סופרים פי"ח ה"ב. ונ"ל דר"ל בשיר תמיד השחר והערב של ימים הללו, אמרו הנך שירים, בכדי לפרסם שהיום חנוכה או פורים, נדחה שיר המיוחד לאותו יום. ביום א' של פסח הללו עבדי ה' [מזמור קי"ג], וי"א אלהים אל דמי לך [מזמור פ"ג]. בכל ימי חוה"מ פסח, אמרו יהי כבוד ה' לעולם וגו' [מזמור ק"ד] וברוך שם כבודו לעולם וגו' [סוף מזמור ע"ב]. [ומ"ש כאן במ"ס שאחר שאמרו ברוך שם כבודו לעולם, רשאי העם לישב. אילה"ק הרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי ב"ד לבד [יומא כ"ה א']? נ"ל דהיינו משום דכל שיר של יום שאמרו במקדש, נוהגים עכשיו ג"כ לומר בביהכ"נ אחר התפלה שכנגד תמידין תקנום [כברכות כ"ו ב'], וכן פסק בהלכה א' בפ"ח. להכי קאמר המ"ס שכשיאמרו שיר זה בביהכ"נ צריכים לעמוד עד אחר שאמרו וברוך שם כבודו. אבל אין להוכיח מכאן דכל מ"ש במ"ס בפ"ח במזמורים אלו, לא מיירי במקדש רק בביהכ"נ? והרי הזכיר נמי לקמן [בפירקין ה"ד] ענייני ת"ב וקנינות, דוודאי לאחר חורבן מיירי, דהרי בזמן שבהמק"ק. הם לששון ולשמחה [ר"ה ד"ח ב']? ליתא, דכולה בחדא מחתא מחתינהו במה דפתח בפירקין בהלכה א'. דקאמר השיר שהלויים אמרו בביהמ"ק וכו'. ולא עוד, אלא אפי' מ"ש מאמירת שירי היום בפ"ט אוקמינהו רש"י [בר"ה ד"ד סע"ב] דמיירי בביהמ"ק, אף על גב דהפסיק בין השיר שהלויים אומרים שנזכר בפ"ח, ובין שירי היום שנזכרו בפ"ט, במילי טובא ובענייני ת"ב וקנינות דוודאי לאחר חורבן מיירי וכמש"ל¹⁴³: בשבועות אמרו הבו לה' בני אלים [מזמור כ"ט. כל זה במ"ס פי"ט]. מיהו נ"ל דר"ח או יום טוב שחלו בא' מימי החול [ואפשר גם בחל א' מהן בשבת], אז בנסכי תמיד השחר והערב אמרו שיר ר"ח או שיר יום טוב, ולא שיר של אותו היום, וחילי מרש"י [ר"ה ד"ל ע"ב] שכ' דבר"ה אמרו בכל גוונא בנסכי השחר שיר של חול, משום דכרוב פעמים לא באו אז העדים עדיין. משמע מדברי רבינו דהא בשאר יום טוב דליכא ה"ט, אמרו גם בנסכי השחר שיר של אותו יום טוב, אף על גב שחוזר וכופלו במוסף, והרי אין כופלין שיר

¹⁴³ וכתב בס' הערות הגרי"ש אלישיב (מסכת סוכה דף נה.): הנה הרמב"ם בפיה"מ (פ"א מ"ה מ"ג) כתב על מתני' דתנן על ששה חדשים השלוחין יוצאין על אב מפני התענית וכו' וכשהיה ביהמ"ק קיים היו יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן, וכתב שם הרמב"ם ובבית שני לא היו מתענין לא י' בטבת ולא י"ז בתמוז אלא מי שהיה רוצה הי' מתענה וכו', ואף על פי שהיה רשות בידם שלא להתענות בתשעה באב כמו שזכרנו היו מתענין בו מפני תכיפת מיני האבל שאירעו בו, עכת"ד הרמב"ם, מבואר בדבריו דמשנה זו בזמן שביהמ"ק קיים נמי איירי, ומשו"ה כתב שהרי מצד הדין אין מתענין בהן, ומ"מ נהגו להתענות גם בזמן שבית שני קיים, וא"כ שפיר איירי המסכת סופרים גם בזמן שביהמ"ק קיים ואעפ"כ היו נוהגים מנהגי אבילות ואמירת קינות בתשעה באב, ולפלא שנעלם מעיני התפא"י זה הרמב"ם בפיה"מ. (וע"ע הערות ר"ה דף י"ח).

שכבר אמרוהו באותו יום רק מדוחק, וכדקאמר התם בש"ס ואם באו וכו' 144. [ואיהל"ק לרש"י הרי תדיר ושאינו תדיר קודם, והרי שיר של אותו היום תדיר הוא נגד שיר ר"ח ויו"ט ליתא, דלא מבעיא בר"ח, דדחינן אפי' שיר של שבת מלפניו [כסוכה דנ"ד ב' ורמב"ם פ"ו מתמידין] ודחינן לגמרי שיר של שבת. ומדקתני סתמא משמע דלא לבד בשיר המוספים אלא אפי' בתמידי השחר והערב. ככולהו דוחה שיר של ר"ח לשיר של שבת, דאע"ג דשיר של שבת תדיר, ושיר של ר"ח מקודש טפי, דאקרי מועד [כזבחים דצ"א א'], והרי תדיר ומקודש לא איפשט התם הי מינייהו עדיף 145, אפ"ה כדי לפרסם שר"ח היום, להכי של ר"ח עדיף, ואפי' שיר התמידין, דג"כ נקראין על שם ר"ח, וכדקאמר התם. אלא אפי' שיר יום טוב, ג"כ דחי לשיר של חול בכל שירות היום. אף על גב דביו"ט לא שייך כדי לפרסם, דהרי יום טוב מעצמו מפורסם הוא, אפ"ה שיר של יום טוב דחי לשיר הקבוע לאותו יום, כדקי"ל לענין ברכת סוכה וזמן, דאע"ג דברכת הזמן תדיר אפ"ה סוכה עדיף דחיובא דיומא הוא [כסוכה דנ"ו א', ופי' חיובא דיומא נ"ל דהיינו דבר מצוה שמסומן בו טפי היום]. אבל אי"ל דכוונת רש"י בר"ה הנ"ל, דדוקא בר"ה מדלא ידעו אם יבואו עוד עדים היום, להכי מיד אחר תמיד השחר נסכו ונסכיו ואמרו שיר של חול, אבל בשאר יום טוב המתינו מלנסך נסכי תמיד השחר עד אחר הקרבת המוספים ונסכו אז נסכי תמיד השחר ונסכי המוספים מיד זא"ז, ואמרו שיר של יום טוב בשעת נסכי שתיהן, ליתא. דהרי בפירוש אמרי' [יומא דף ל"ג א'] דנסכי תמידי השחר קודמין למוספים]. מיהו בכל יום שהיה בו ב' מיני מוספים כשבת שחל בר"ח או בא' משאר היו"ט, או

144 וראה נמי במגן אברהם [קלב סק"ד] כתב, שמשמע מכאן שלא היו אומרים ביום טוב שיר של חול אלא של יום טוב אף בקרבן תמיד. ורק בראש השנה לא התקינו בתמיד של שחר שיר של יום טוב, מפני רוב השנים. וכן דקדק במנחת חינוך [שיב ג] והחתם סופר כאן. והאריך בזה התפארת ישראל בקונטרסו חומר בקודש פ"ו ע"ש.

ועיין בהגהות חשק שלמה [אחרי המסכתות קטנות בסוף עבודה זרה] שביאר בברייתא במסכת סופרים [יח ו] שלא שינו שיר של תמיד אפילו ביום טוב, אלא תקנות הסבוראים או הגאונים היא. וביאר את מה שכתבו בשם הגר"א במעשה רב שלא אומרים שני מזמורים ביום אחד. שכוונתו היתה על יום שיש בו שני מוספין, כגון יום טוב שחל בשבת, אך על התמיד אמרו לעולם שיר של חול. וכדבריו משמע בשו"ת הר"י מפאנו [כה].

וכן נקט הטורי אבן [ר"ה ל א] שבכל יום טוב לא תיקנו לתמיד שיר אלא למוספין. ורק בראש השנה שתקנו בו חוץ משיר על היום במוסף, הוסיפו גם שיר על שופרות של מתן תורה להזכיר זכות מתן תורה, ולא מצאו לו מקום על הקרבן, ולפיכך עקרו את שיר התמיד של בין הערביים וקבעו שיר זה. אך תמיד של שחר נשאר בשיר חול.

ובאבני נזר [או"ח כד] דחה דבריו, שהרי רש"י בערכין [י א] כתב שהיו משוררין בסוכות בכל יום על הקרבן את ההלל. אולם בזבח תודה [להחפץ חיים] במסכת תמיד [טז א] הביא דברי רש"י בסוכה [נ א] שהיו מנגנים בתמידין של ימים טובים, אך לא הזכיר את ההלל, ומשמע שסובר שבמוסף אמרוהו. [ועיין עוד בברכת כהן בערכין שם]. ונראה שבכל יום טוב אמרו את השיר במוסף, כי נגנו בתמידין על ההלל, אך בראש השנה שאין בו הלל אמרו שיר של יום טוב על התמיד של בין הערביים, ועיין בשלמי יוסף סוכה [קעה - תצז].

145 אמנם בס' עמודי אש (סימן ד) האריך להוכיח דתדיר עדיף ממקודש ולפי"ז יישב את קושייתו של התפא"י הנ"ל. ע"ש.

ר"ה שהוא תמיד בר"ח, אמרי' בפירוש [סוכה נ"ה א'] שנסכו ב' מיני הנסכים ביחד זא"ז, ושררו שיר א' לשניהן. רק דכשחל ר"ח בשבת, שררו במוסף שיר של ר"ח כדי לפרסם שר"ח היום וכדאמרן. וחוז' מר"ה ששרו תמיד שיר של ר"ה ולא של ר"ח, משום דגם משיר של ר"ה יפורסם שהיום ר"ח, מדכל ר"ה הוא ר"ח. ובשבת שחל בחוה"מ, שררו במוסף שיר של שבת, וכדאמרי' [סוכה נ"ה א'] דכשחל שבת בא' מימי חוה"מ סוכות ימוטו ידחה וכמש"ל. ואילה"ק אף על גב דשבת תדיר הרי חוה"מ נקרא מקודש טפי מדאקרי מועד, והרי תדיר ומקודש אבעיא דלא איפשיטא? ואי"ל דרק בחוה"מ קאמר התם בסוכה, וחוה"מ לא אקרי מועד, דליתא. דהרי ר"ח נקרא מועד ומקודש טפי משבת [כזבחים דצ"א א'], וכ"ש חוה"מ דאסור מדאורייתא במלאכה [עי' ב"י או"ח תק"ל]? ונ"ל דרק בחוה"מ של סוכות קאמר הש"ס דידחו שירו מלפני שיר שבת, מדאפשר לומר למחר שיר של היום, ואף על גב דסוף כל סוף דחינן ימוטו, ה"ט דימוטו אינו מדבר משבחו של יום רק שמזהיר העם על המעשרות. אבל בשבת שחל ביום טוב, או אפי' בא' מימי חוה"מ פסח, לפי ש"ס זבחים הנ"ל ספיקא הוה מדלא שייך כאן סברת חיובא דיומא הוא, דבשיר השבת נמי מפורש בו טפי היום:

(ב) כל העולין למזבח עולין דרך ימין במזרח הכבש, ומקיף המזבח בראשו, וחוזר ויורד דרך שמאל במערב הכבש. חוץ מהעולה לג' דברים, לניסוך היין¹⁴⁶, או לניסוך המים, או למלוק עולת עוף, שמקומה למעלה בראש המזבח בקרן דרומית מזרחית, וכשאיין לו שם מקום מולקו בקרן דרומית מערבית, זהו שעולה עם העוף מיד בשמאל הכבש. דבג' אלה עולה הכהן העובד בדרך שמאל במערב הכבש, וחוזר ויורד על העקב כמו שבא [רמב"ם פ"ח ממעשה קרבנות הי"א]. מיהו ביו"כ כל הכהנים עולין באמצע הכבש ויורדין באמצע, [רמב"ם פ"ב מיו"כ ה"ה].

(ג) בכל יום אחר שהעלו איברי תמיד השחר, הכהנים מתכנסין ועומדים על מעלות האולם¹⁴⁷. כך כתב הרמב"ם בפ"ו מתמידין ה"ה, והוא לשון המשנה.

¹⁴⁶ דקימ"ל במנחות פו: דיין המעושן פסול. וכתב התפארת ישראל (יכין מסכת תמיד פרק ז אות לא) דלתתו לאחר שיושיטו לו אחר שיקיף גם כן אי אפשר, דמחזי כאילו כבד עליו להקיף עמו, ודוקא לכהן גדול התירו כה"ג משום כבודו.

¹⁴⁷ ויש מהראשונים שסובר שהדוכן של שלש המעלות שבראש עזרת כהנים היה משמש לכהנים לנשיאת כפים, והלויים היו עומדים בראש עזרה שלהם - היינו בחמש עשרה המעלות שמעזרת נשים לעזרת ישראל - וכך נאה, ברכת כהנים בראש עזרתם ושל לויים בראש עזרתם, וישראל ביניהם. כן פי' רבנו שמעיה מדות פ"ב מ"ו, וכ"כ בתפא"י אות סד וז"ל שם: 'ובה שלש מעלות של חצי חצי אמה. בגובה, שעליהן עמדו הכהנים לברך העם [רש"י]. [ואף על

אולם מ"ש הרמב"ם (פי"ד מתפלה ה"ט) שהכהנים עולין לדוכן. וקשה והרי הדוכן היה בסוף עזרת ישראל ובתחלת עזרת כהנים בכל רוחב העזרה? נ"ל שכשהיו הכהנים רבים ולא היה מקום מעלות האולם מספיק להם, אז עמדו כולם על הדוכן. ונ"ל ראייה לדברי מקדושין (דע"א א') דאמר ר"ט פעם א' עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטיתי אזני לכה"ג וכו' ע"ש¹⁴⁸. ושם מברכין ב"כ, וא' מקרא להם מלה במלה כבגבולין, ואומרים בכל פסוק השם ככתבו [רמב"ם פי"ד מתפלה]. [מיהו נל"פ דמדאיצטריך קרא דושמו את שמי שיברכו ברכת הכהנים בשם ככתבו [כסוטה ל"ח א'], ש"מ דבשאר דוכתי, כגון בברכות ובוידוים וכדומה, גם הכהנים לא הזכירו השם ככתבו, רק הכהן הגדול ביו"כ כל מקום שהיה מזכיר השם בעבודת היום הזכירו ככתבו]. ואין העם עונין אמן אחר כל פסוק ופסוק כמו שעושין בגבולין, אלא אחר שסיימו הכהנים כל הג' פסוקים, עונין העם ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם [רמב"ם שם]. ואח"כ מקריבין מנחת התמיד, ואח"כ החביתין והנסכים כמש"ל: מיהו לא ברכו ברכת כהנים רק בשחרית אחר שהקריבו איברי התמיד [שם].

גב דבשלהי תמיד תנינן דעל מעלות האולם עמדו לברך העם, נראה לי דכשהיה להם שם המקום דחוק מריבוי כהנים עמדו השאר על המעלות הללו בשעת ברכת כהנים, וראיה ברורה לדברי נ"ל דמהא דאמרינן [קדושין דע"א א'], אמר ר' טרפון, פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן [ופירש"י לברכת כהנים] והטיתי אזני לכהן גדול, ושמעתי שהיה מבליע השם בנעימות אחיו הכהנים, ורצה לומר שהכהן גדול לא רצה לעמוד צפוף בין רבוי הכהנים שעל מעלות האולם, עמד כאן בין המועטים ברווח, אבל אין לומר דרק הכהנים שעבדו באותו יום עמדו על מעלות האולם, אבל שאר הכהנים שלא עבדו אותו יום עמדו על הדוכן בשעת ברכת כהנים, ליתא, דהאיך אפשר שיהיה הכהן גדול בבית המקדש ולא יעבוד, והרי מקטיר חלק בראש [יומא ד"א א'], ותו אפילו לא עבד היה ראוי לכבדו לעמוד במקום הראוי יותר לברכת כהנים, אלא וודאי כדאמרן, מיהו עיקר תשמיש הדוכן היה ללוים לומר עליו שירה בזמר בכל יום [כערכין סוף פ"ב]. ע"כ.

¹⁴⁸ וכבר הקשה זאת בשו"ת הרדב"ז (ללשונו הרמב"ם שם) שכתב: שאלת ממני ידיד נפשי על מה שכתב הרמב"ם ז"ל הלכות ברכת כהנים כיצד ברכת כהנים במקדש הכהנים עולין לדוכן ובאותו פרק עצמו כתב באין ועומדין על מעלות האולם. וכי תימא היינו דוכן היינו מעלות האולם ליתא שהוא ז"ל כתב בהלכות בית הבחירה פ"ו ועולה ממנה לעזרת כהנים במעלה ועליה דוכן יש בו ג' מעלות וכו' ועולה משם לאולם בי"ב מעלות הרי שיש בין הדוכן ומעלות האולם כמה אמות באורך וגובה.

תשובה תנן עשר קדושות בירושלים ומונה והולך עזרת כהנים מקודשת מעזרת ישראל שאין ישראל נכנסים לשם אלא בשעת צרכיהם לסמיכה ולכפרה ולשחיטה ולתנופה בין האולם ולמזבח מקודש ממנה שאין בעלי מומין ופרועי ראש וקרועי בגדים נכנסים לשם ההיכל מקודש מן בין האולם ולמזבח שאין נכנס לשם אלא רחוץ ידים ורגלים. הא למדת שיש כהנים שאין יכולין לעלות על מעלות האולם ואלו היו עומדין על הדוכן לברך את העם לקיים מצות עשה דכה תברכו שאע"פ שהם פסולים לעבודה לא נפסלו לברכה ושאר הכהנים היו עומדים על מעלות האולם לברך את העם ולפיכך קבע להם משה רבינו שני מקומות ומה שאמרנו שבעלי מומין מברכין היינו חוץ מאותן המומין שמנה רבינו שפוסלין את הכהן לישא את ידיו וזה נ"ל ברור ונכון. ע"כ. וע"ע בתפארת יעקב מה שיישב.

יד) כהנים בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן, כולם כשהן נפטרים ויוצאין אין מחזירין פניהן והולכין, אלא היוצא מההיכל או מהעזרה מהלך אחורנית לאט לאט ובנחת ופניו להיכל עד שיצא מהעזרה [רמב"ם פ"ז מבחירה ה"ד]¹⁴⁹.

ועתה נבוא להשיב גם על שאלה הז' דהיינו:

פרק ז

למה היתה כל עבודה ועבודה?

ר"ל באיזה מקום בתורה נצטוונו כן? או מאיזה טעם גזרו חכמים ביש דברים לעשותן או לבלי לעשותן. הוא הדבר אשר יבואר לנו כאשר נכנס לפני ולפנים בסדר זה. והרי אנחנו כל מטחוי הקדמתינו זאת רק כדי למסור לכל א' מפתחות לאוצר בית ה', ולהרגיל גם הבלתי מורגל בעבודת הקודש ובנמוסי משרתי המלך יתשו"י בהיכלו כבוד אומר כולו. ולכן לא יאות לנו להאריך בעניני הטעמים של כל עבודה ועבודה. ועתה אחי יונק שדי אמי היא תורה הקדושה, אחר שקרית ושנית ושלשת יפה כל הדברים הללו, אמור לחכמה אחותי היא, והחכמה תעוז לחכם, עלה והצלח אשר יאמר היום בהר ה' יראה, ויהא מימרא דה' בסעדיך, תומך אשורך ומצעדיך.

¹⁴⁹ והטעם הוא שלא ליתן אחוריו לקודש וכדאי בירושלמי (יומא פ"ה ה"ב). ומטעם זה כתבו התוס' ביומא כה. ד"ה והא בשם ר"י ב"ר ברוך שאסור לכהנים לעמוד בעיגול בעזרה, אפילו לצורך פייס מפני שאז נמצא חלק מן הכהנים עומדים ואחוריהם אל ההיכל.

ועד"ז אמרו עוד (ביומא נ"ג ע"א), תלמיד הנפטר מרבו, לא יחזיר פניו וילך, אלא מצדד פניו והולך. וכן פסק הרמב"ם (בפרק ה' מהלכות תלמוד תורה הלכה ו'): תלמיד שנפטר מרבו לא יחזיר לו אחוריו, אלא נרתע לאחוריו ופניו כנגד פניו. וכן הוא בטור ובשלחן ערוך יורה דעה (סימן רמ"ב סעיף ט"ז).